SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBÎ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT VII · ATALARIN RUHU VE KIRILAN MIZRAK

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT VII

Bölüm 1 · Ataların Ruhu Yoldaş Olunca
Bölüm 2 · Kırılan Mızrak, Kızıl Kırgın
Bölüm 3 · Kuyalı'nın Meydan Okuyuşu

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Сейтек» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында. «Turar» Yayınevi, Bişkek (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 90.000 mısralık «Seytek» bölümünün 62.167–72.563 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Semetey sır oldu; ama soy tükenmedi. Düşman otağında, ustura gölgesinde doğan bir çocuk, üçlemenin son sözünü söylemek için büyüdü: Seytek. «Seytek», öksüzlüğün, sabrın ve geri alınan yurdun destanıdır; Manas'ın ocağına üçüncü kez düşen közün yeniden aleve dönüşüdür.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta hikâye, Kıyaz'ın elindeki tutsak Ayçürök'ün doğurduğu bebeğin ölümden kıl payı kurtuluşuyla açılır. Kürek kemikleri oyulmuş Külçoro'nun kulluk yılları, on üç yaşında soyunu öğrenen Seytek'in ilk öcü, Kanıkey ile Bakay'ın gözyaşıyla ödenen bedeli, kara mağarada büyülenmiş Semetey'in dile gelişi ve Celmoguz oğlu Sarıbay'a karşı verilen son büyük savaş — hepsi, dişi arslan Kuyalı'nın mızrağıyla taçlanan bir kurtuluşa doğru akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Seytek» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Ata göçtü, oğul kaldı; söz sustu, destan kaldı.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Semetey vanished into mystery; but the line was not extinguished. A child born in the enemy's tent, under the shadow of the razor, grew up to speak the trilogy's final word: Seytek. «Seytek» is the epic of orphanhood, of patience, and of the homeland won back; it is the ember fallen for the third time upon the hearth of Manas, turning once more to flame.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story opens with the hair's-breadth rescue from death of the infant borne by Ayçürök, held captive in Kıyaz's hands. The years of bondage of Külçoro, his shoulder-blades gouged; the first vengeance of Seytek, who learns his lineage at thirteen; the price paid in the tears of Kanıkey and Bakay; the bewitched Semetey brought back to speech in the black cavern; and the last great war against Sarıbay son of Celmoguz — all of it flows toward a deliverance crowned by the lance of the lioness Kuyalı.

In this bilingual edition we present the «Seytek» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The father passed on, the son remained; the word fell silent, the epic remained.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Ataların Ruhu Yoldaş Olunca	Cilt VII — bu ciltte
2	Kırılan Mızrak, Kızıl Kırgın	Cilt VII — bu ciltte
3	Kuyalı'nın Meydan Okuyuşu	Cilt VII — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Ataların Ruhu Yoldaş Olunca

Bu bölümde büyük cenk öncesinin gerilimi örülür. Külçoro, Kayıpçal'ın kızı bahadır Kuyalı'ya yanıp yakılarak seslenir; Sarıbay'ın zehrinden Manas soyunu, er Seytek'i ve yolunu şaşırmış Kırgız yurdunu kurtarması için ondan ok savaşını bolca vermesini diler. Kuyalı, Sarıbay'la eski hesabını anlatır: kız iken onu Celpiniş'ten kovup ellerini bağladığını, Celmoguz oğlunun ta o günden beri yurda kargaşa saldığını söyler ve zırhını kuşanıp kavgaya hazırlanır. Sarıbay'ın dehşeti uzun uzun çizilir: on sekiz bin âleme velvele salan, koyun gibi baş kesip kavun gibi karın yaran, Talas'taki Kırgız'ın ocağını söndüren bir hunhardır. Tam bu darlıkta gayb âleminden yardım erişir: Ayköl Manas'ın ruhu "Sürün, çocuklar, sürün!" diye nara salarak, Sırgak, Almambet, Çubak ve kırk çoronun ruhlarıyla birlikte Seytek, Külçoro ve Kuyalı'ya yoldaş olur.

Bölümün ikinci yarısında söz Külçoro'nun ve düşmanın ağzındadır. Külçoro, Kançoro'nun ihanetini, kirişlerinin oyulup Denekul adıyla dokuz yıl Kıyaz'a odun taşıdığı kulluk cehennemini, eski şanlı çora günlerini bir bir döker; çekilen mihnet, gelecek cengin ateşini biler. Karşı safta ise Sarıbay kükrer: atasının öcünü Kırgız'dan çıkaracağını, kılını komadan kıracağını, Celpiniş için, ar ve namus için amansız kırgın salacağını ilan eder. Ok geçmez kaftanı, ok yetişmez atıyla donanmış bu ejder suratlı devin karşısında Külçoro, takati yetmezse kendilerini kurtarması için yengesi

Kuyalı'ya emanet sözünü söyler ve "önce ben mızraklaşayım, içimde ukde kalmasın" diyerek meydana ilk kendisinin çıkacağına ant içer.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro, Kuyalı'dan Sarıbay'a karşı savaşa katılmasını ve Manas soyunu (Seytek ile kendisini) zehirlinin elinden kurtarmasını ister.
- Kuyalı, kızlık çağında Sarıbay'ı yenip Celpiniş'ten kovduğunu ve ellerini bağladığını anlatır; aralarındaki düşmanlık eskiye dayanır.
- Manas'ın ruhu "Sürün, çocuklar, sürün!" narasıyla Seytek, Külçoro ve Kuyalı'ya yoldaş olur; Sırgak, Almambet, Çubak ve kırk çoronun ruhları da savaşa katılır.
- Külçoro, öz kardeşi saydığı Kançoro'nun ihanetiyle kirişlerinin oyulduğunu ve Denekul adıyla dokuz yıl Kıyaz'ın elinde kul olarak odun taşıdığını anlatır.
- Sarıbay, Celmoguz'un oğludur; babasının öcü için Kırgız yurduna kırgın salmaya and içer ve Manas'ı "atamı boğazlayan" diye suçlar.
- Sarıbay dokuz file bindiği söylenen, ok geçmez kaftanlı, ok yetişmez atlı, karşısına çıkan hanları ve elçileri öldürmüş dev yapılı bir pehlivan olarak tasvir edilir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Yanan cehennemin gazabından,	*From the wrath of the burning hell,*
Ejderhanın zehrinden,	*From the dragon's venom,*
Can esirgemeden, yiğit yenge,	*Sparing no life, valiant sister-in-law,*
Her şeyden önce er için,	*Before all else, for the warrior's sake,*
Çare gerek onun için,	*A remedy is needed for him,*
Oğlun Seytek ve benim için,	*For your son Seytek and for me,*
Ok savaşını bolca verin.	*Give battle with arrows in abundance.*
Zehirlinin elinden,	*From the hand of the venomous one,*
Gücün yeterse, yengeciğim,	*If your strength suffices, dear sister-in-law,*
Kurtarıp alın.	*Rescue and deliver them.*
Derya gönüllü aslanın soyunu,	*The seed of the ocean-hearted lion,*
Yok etmeden, yitirmeden,	*Before it is destroyed and lost,*
Yolunu kaybettirip bitirmeden,	*Before it is led astray and finished,*
Ot bitmez çorak yamaç gibi,	*Like a barren slope where no grass grows,*
Arslan yürekli şirin soyunu	*The seed of the lion-hearted shir —*
Sarıbay kırdı dedirtmeden,	*Let none say Sarıbay cut it down;*
Ok savaşını bolca verin.	*Give battle with arrows in abundance.*
Vuruşmayı sert sürdürün,	*Press the fighting fiercely on,*
Ölümden, azaptan, mihnetten	*From death, from torment, from affliction*
Kendinizi koruyup kalın!	*Keep yourselves guarded and whole!*
Yiğitsen eğer, aslan isen,	*If you are valiant, if you are a lion,*
Kayıpçal'ın kızı Kuyalı,	*Kuyalı, daughter of Kayıpçal,*
Kadınların en yamanı,	*Fiercest of all women,*
İpek saç bağlıların en hünerlisi,	*Most skilled of the silk-braided,*
Ak yazmalıların en yiğidi,	*Bravest of the white-kerchiefed,*
Bahadır yenge sensin madem,	*Since you are the batyr sister-in-law,*
Boğuştuğun Sarıbay'ı	*The Sarıbay with whom you grapple —*
Kara toprağa serin.	*Lay him low upon the black earth.*
Yiğit aslanın soyunu	*The seed of the valiant lion —*
Ana olup koruyun.	*Guard it as a mother would.*
Şu hali ahvali görün,	*Behold this state, these straits:*
Zulüm saldı Sarıbay,	*Sarıbay has loosed his tyranny,*
Cezasını elden verin.	*Deal out his punishment by your hand.*
Çetin bir savaş açın,	*Open a grim and bitter war;*
Ağır zulümden, mihnetten	*From heavy tyranny and affliction*
Yiğit aslanın soyunu	*The seed of the valiant lion —*

Kurtarıp alın.
Ben Külçoro'yu, er Seytek'i
Canınıza yoldaş edin.
Naralar atıp bolca savaşmak için,

Rescue and deliver it.
Take me, Külçoro, and the warrior Seytek
As companions to your soul.
To roar war-cries and give battle in abundance,

Yolunu şaşmış Kırgız yurdunu,

Elin sığınağı malını mülkünü,
Azaplı mihnetin gazabından
Kurtarıp alın.
Söyleyip durduğumuz sırrımız,
Yalan değil, gerçeğimizdir.
Cefa saldı Sarıbay,
Yalan değil, gerçeğimizdir.
Kara dilimi biledim,
Sırrımı eksiksiz söyleyip,
Yiğit çoron böyle döktü dilini».

The Kırgız homeland gone astray from its path,
The people's refuge, its goods and holdings,
From the wrath of tormented affliction —
Rescue and deliver them.
The secret we have kept declaring
Is no lie, it is our truth.
Sarıbay has loosed his cruelty —
It is no lie, it is our truth.
I have whetted my black tongue,
Telling my secret whole and entire —
Thus did the valiant choro pour forth his tongue».

Bunu duyunca Kuyalı,
Kan içici öfkesi tuttu.
«Vay, kaynım Külçoro,
Yurt tuttuğum Celpiniş,
Uçurduğum ak tulpar,
Vuruşacağım Sarıbay,
Kavganın aslı şöyledir.
Daha hünerli bir kızken,
Yiğit yengen kız iken,
Neye muhtaç olduğunu bilirdim.
Senin ağan bahadıra,
Kıyamete dek yâr olup,
Nice zaman önce varmıştım.
Kinli düşman Sarıbay'ın,
Bu huyunu bilirdim.
Celmoguz oğlu kudurmuş,
Söylene söylene duyup öğrenmiş,
Kayıpçal kızı güzel dev var diye,

Fesatçılardan sormuş.

When Kuyalı heard this,
Her blood-drinking fury seized her.
«O, my brother-in-law Külçoro,
Celpiniş where I made my home,
The white tulpar I sent flying,
The Sarıbay I shall fight —
The root of the quarrel is this.
When I was still a maiden of great skill,
When your valiant sister-in-law was a girl,
I knew well what want he suffered.
To your elder brother, the batyr,
To be his mate until the day of doom,
I had gone long ages past.
Of the spiteful foe Sarıbay
I knew this habit well.
The son of Celmoguz, gone rabid,
Heard tell of it and learned by rumor —
That there lived a fair giantess, Kayıpçal's daughter —
He asked it of the mischief-makers.

Kış yitip yazından ayrıldı,

Ben bahtsızın yüzünden,
Yurda kargaşa salmaya,
Kafa yormuş iki kudurmuş,
Beni çekip almaya,
Kavga saldılar elime,
Cefa döktüler elime,
Fesat başlattılar elime,
Kargaşa saldılar yerime,
Han babamın yaslı aşında,

Daha başında çatışma çıkarıp,
Elimi telaşa boğup,
Nice kez bozdu gönlümü.
Aşımı felakete çevirip,
Başımı sersem edip,
Araya görücü salmış,
Haram olanı Hüda çarpmış.
Elden elçi göndermiş,
Toprağı Tanrı çarpmış.
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Ağır gazabını saldığında,
Çatışıp durmuş.
Eli perişan edip yurdu kırıp,
Kavgalaşıp vuruşup,
Naralarla feryat kopup,
Büyük kavga gürültü olup,
Kamış gibi gür güzelim saçı
Tepemde sarıp düğümledim,
Ok geçmez zırhı giydim.
Bu Sarıbay kâfirini,
«Celpiniş!» diye sürmüştüm.
Kuyruğunu yere değdirmeden,
Yeryüzünde gezdirmeden,

Göğü yaran çığlıklarla,
İki gece yatamadan,

Winter perished and parted from its summer;
Because of me, the luckless one,
To loose turmoil on the homeland
Two rabid ones bent all their minds;
To seize and drag me off
They loosed a quarrel on my people,
They poured cruelty on my people,
They set sedition on my people,
They loosed turmoil on my land,
At my khan-father's funeral feast,

Stirring strife at its very outset,
Drowning my people in alarm,
Many a time he broke my heart.
Turning my feast to calamity,
Making my head reel and stagger,
He sent matchmakers between us —
God strike down what is forbidden!
He sent envoys through the land —
May the Lord strike down that soil!
Drawing bows like falling rain,
Loosing arrows thick as hail,
When he loosed his heavy wrath,
He kept up his clash of war.
Wrecking the people, cutting down the land,
Quarreling and trading blows,
War-cries rising into wailing,
A great brawl and thunder breaking out,
My lovely hair, thick as reeds,
I wound and knotted on my crown,
I donned the armor no arrow pierces.
That infidel Sarıbay —
Crying «Celpiniş!» I drove him on.
Never letting his tail touch the ground,
Never letting him roam the face of the earth,
With shrieks that split the heavens,
Two nights he could not lie down,

Yeryüzüne sığamadan,
Un ufak edip biçmiştim.
Celpiniş'ten kovdum,
İpsiz ellerini bağladım.
Sahiden vuruşup kavrulan,
Sinek kadar canından umut kesen,
Devranı kavrulup,
Yiğitliği belli olmuştu.
Bu Sarıbay kâfirine,
Boğuşacak ordu işte budur,
Vuruşacak düşman işte budur».
Kız Kuyalı bunları söyleyip,
Nice şaşılası işi anlatıp,
Miras kalan çelik mızrağı alıp,

Nor find room upon the earth —
I mowed him down and ground him fine.
I drove him out of Celpiniş,
I bound his ropeless hands.
Truly scorched in the grappling,
Despairing of his fly-small life,
His fortune burnt to cinders,
His valor was laid bare.
Against this infidel Sarıbay,
Here is the host that shall grapple him,
Here is the foe that shall fight him».
The maiden Kuyalı spoke all this,
Recounting many a wondrous deed,
Taking up the steel lance of her inheritance,

Kınsız kılıç kuşanıp,
Ok geçmez zırh giyinip,
Erliği belli olup,
Türlü türlü işler yapıp,
Düşman denince davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Yöneldiği Sarıbay,
İşin aslı şöyledir.
Çatal tepelerden, yokuşlardan,
Kaynayan sayısız orduyu sürüp,
Yer dumanlanıp gözler parlayıp,
Celmoguz'un hali işte böyledir.
Öfkeyle hamle edip,
Bileğe çelik kuşanıp,
Nur gibi gözleri kaynayıp,
Boğuşacağı Sarıbay,
Çarpışacağı düşman şöyledir.
O Sarıbay kâfirin,
Eli perişan eden bahadırın,
Gazabı dolu, zehri güçlü,
Ağır belalar tasarlayan,
Çarpıştı mı can bırakmayan.
Eli yıkıp kan içen,
Gücü kudreti pek büyük,

Girding on the scabbardless sword,
Donning the armor no arrow pierces,
Her prowess made plain to all,
Working deeds of every kind,
Rousing at the very word of foe,
Wisdom coming from the unseen —
The Sarıbay toward whom she turned:
The truth of the matter is this.
From forked hilltops and steep ascents,
Driving a seething, numberless host,
The earth in smoke, the eyes ablaze —
Such is the state of Celmoguz's son.
Charging forward in his fury,
Girding steel upon his wrist,
His eyes seething like rays of light,
The Sarıbay she shall grapple,
The foe she shall clash with is this.
That infidel Sarıbay,
The batyr who wrecks the people,
Full of wrath, his venom strong,
Devising heavy calamities,
Leaving no life once he clashes.
Wrecking lands and drinking blood,
His power and might exceeding great,

Boğuşa boğuşa pişip katılaşan,
Kanı döküp kana kana içip,
Hunhar diye ün salan.
Yiğitliği herkesçe malum,
Şiddetli öfkesi nice ki,
Ay-âleme salâ verip,

Aç naralar, çığlıklar atıp,
Göğü yaran gürültü koparıp,
Heybetlenip coşup,
Kudurmuşçasına azıp,
Davul çalıp gümbürdeyip,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Öfkeyle kükreyip durur.
Onu gören adamın,
Bütün bedeni ürperir,
Aç naralar, kuru çığlıklar,

Alaca bayrak, hengâme,
Yeryüzüne ateş verip,
Yara tek başına konacak gibi.
On sekiz bin âlemi,
Ejderha gibi yutup çekip,

O domuz hemen emecek gibi.
Engebeli boyun sırtlarına,
Alp kara kuş konmuş gibi,
Ejderha gibi yutup çekip,
Ay-âlemi emercesine,
Pek kudretli, zehri güçlü,
Rast geleni dümdüz eden,
Karşılaşıp yüzleşirsen,
«Gittik» de, candan umudu kes.
Eşsiz pehlivan, kendisi koca,
Âlemde çıkmaz böyle bir dev.
Önüne düşersen yanını kolla,
Nice şahbazı ezip yol açan,

Rast gelene saldıran,

Hardened and seasoned in grappling,
Spilling blood and drinking his fill of it,
Famed abroad as a drinker of blood.
His valor known to every soul,
So vast his violent fury
That he cries his summons to moon and world,
Hurling hungry war-cries, shrieks,
Breaking thunder that splits the sky,
Swelling in his dread grandeur,
Raging as one gone rabid,
Beating drums and booming,
Crackling like the lightning,
He roars on in his fury.
Any man who looks on him
Shudders through his whole body —
Hungry war-cries, hollow shrieks,

Motley banners, tumult —
Setting fire to the face of the earth,
As if he alone would settle on it.
The eighteen thousand worlds
He would swallow and drag down like a dragon —
That swine would suck them dry at once.
On the rugged ridges of the passes
As if a mighty black bird had perched,
Swallowing and dragging like a dragon,
As if to suck dry moon and world,
Most mighty, his venom strong,
Flattening whatever crosses him —
If you meet and face him,
Say «We are gone», despair of life.
A peerless wrestler, himself immense —
No such giant comes forth in the world.
If you fall before him, guard your flank;
Crushing many a champion to clear his road,
Assaulting whatever he chances on,

Eli yıkıp yurdu kıran,

Kan içinde yüzerek pişen,
Kalabalık elin hepsine,
Büyük bela diye nam salan.
İki omzunun kemiğine,
İkişer akbaba konduğunda,
İki yanağının koruna
Nice iti doyuracak gibi.
Karşısına varan adamın,
Nicesini emecek gibi.
Gözleri açılmış çukur gibi,
Burnunun kocamanlığı,
Yıkılmış dağın yamacı gibi.
Yaratılmış böylesi olur mu,
Saldırdı mı can bırakır mı,
Âleme adı duyulan,
On sekiz bin âleme,
Velvele salmış meğer.
Görünüşü büsbütün başka,
Ay-âlemin tümü içinde,
Yaratılmış bir eşsizmiş meğer.

Wrecking lands and cutting down homelands,
Seasoned swimming in blood,
To all the thronging peoples
Famed abroad as a great calamity.
On the bones of his two shoulders,
When two vultures perch apiece,
On the embers of his two cheeks
He could feed many a hound.
Of the men who come before him,
Many he seems fit to suck dry.
His eyes like gaping hollows,
The hugeness of his nose
Like the slope of a fallen mountain.
Can any created thing be such?
Once he attacks, does he leave a life?
His name resounding through the world,
Through the eighteen thousand worlds
He has spread his clamor, it seems.
His visage wholly other,
In all the moonlit world
He was created peerless, it seems.

Naraları ok kesilip,
Yöneldiği karaltıyı,
Belinden kızıl kor eden,
Görünüşü başka, gönlü dar,
Doğmaz imiş böyle gazap,
Kara kanı su diye yutar,
Suçu yok, öcü yok,
Kıl kadar işlenmiş suç yok,

Ağır kavgayı o başlattı.
Kırk atalı yiğit yurt,

Ağır kavgayı o başlattı.
Alâmetli kara tuğlar dolup,
Halk bozulup feryat kopup,
Çetin kavgayı o başlattı.

His war-cries turned to arrows,
Whatever shadow he turns upon
He burns to red embers from the waist,
His visage other, his heart narrow —
Such wrath is never born again;
He gulps black blood as if it were water,
No guilt is there, no vengeance owed,
Not a hair's breadth of offense committed —
He it was who began the heavy quarrel.
The valiant homeland of forty forefathers —
He it was who began the heavy quarrel.
Ominous black banners thronging,
The people broken, wailing rising —
He it was who began the grim quarrel.

Kırgız'ı kıl kadar saymadan,
Dönüp bakmadan kırıp geçti.

Sarıbay'ın zehrinden,
Göz göre cehennem gazabından,
Rahat yaşayan sakin halkı,
Kırıp kara bahtını kaynattı.
Nice yürük küheylanlı yiğidi,

Sarıbay domuzu yok etti.
Heybeti bozuk, zehri keskin,
Boğuştuğu nice düşman eli var,
İnsandan çıkmaz böyle bir can.
Şahinin bile ilişmediği kuğudan,
Kuğularda sağ kalan olmamış.
Kudurmuşun eli değmedik,
Yurtta bütün kimse kalmamış.
Kıyıdaki kimi halk sürülüp gitmiş,
Nice yeri ateşe vermiş.
Kara suya kan katıp,
Otlu yerlere tuğ dikip,
Kardeş ele kavga açıp,
Rast geleni kemirip,
Bütün yurdu perişan edip,
Suçu olmayanların hepsini,
Gencini de yaşlısını da,
Yaktığı ocağını söndürüp,
Topunu birden göçürüp,

Perişan ettikleri ölüp gitmiş.
Eli koruyan aslanlar çıkıp,
Nice çeşit halk çıkıp,
Varılıp dönülmez gerçek yeri
Nice adam görmüş.
El bozulup yurt feryat edip,
Çetin kavga başlamış.
Halkı kalmamacasına kırılıp,
«Toptan yok olduk» deyip,
«Rast geleni Sarıbay,

Counting the Kırgız not worth a hair,
He cut them down without a backward glance.
From Sarıbay's venom,
From hell's wrath before all eyes,
The quiet folk who lived at ease
He cut down and set their black fate boiling.
Many a brave with a swift racer beneath him
The swine Sarıbay destroyed.
His grandeur foul, his venom keen,
Many a foe-people has he grappled —
No such soul comes forth from man.
Of the swans untouched even by the falcon,
Among the swans none was left alive.
Untouched by the rabid one's hand
No soul remained in the homeland.
Some folk on the fringes were driven away,
Many a place he put to the torch.
Mixing blood into the black waters,
Planting banners on the grassy grounds,
Opening war upon a brother people,
Gnawing whatever he chanced on,
Ruining the whole of the homeland,
All of those who bore no guilt,
Their young and their old alike,
Quenching the hearths they had kindled,
Driving them all away at once,

Those he ruined perished and were gone.
Lions rose up to guard the people,
Peoples of many kinds came forth;
The true place whence none returns
Many a man has seen.
The people broken, the homeland wailing,
The grim quarrel had begun.
Their folk cut down past remnant,
Saying «We have perished altogether»,
Saying «Whatever he chances on, Sarıbay

Tümden emip bitirdi» deyip,
Halk gayrete gelmiş.
Karşılık vereni,
Sarıbay hiç bırakmadan,
Koyun gibi başını kesmiş.
Kavun gibi karnını yarmış,
El perişan, yurt kırılıp,
Böyle bir figan koparmış.
Geçen mihnetin yüzünden,
Bu domuzun elinden,
Biriktirdiklerini saçmışlar,
Darmadağın olup kaçmışlar.
Bir bölük adam, kimseyi komadan,
Can-Baspas'ın yamacına,
Bir uçtan çekip gitmiş.
Cangeldik çölüne,
Göz göre gelen adamların,
Nice adamını yere sermiş.
Gönlünün hoşlanmadığı adamın,
Kılıçla başını almış.
Suçsuz nice canı,
Kırıma uğratmış.
Ağlayıp sızlayıp inleyerek,
Dövünüp yakınıp feryat ederek,
Sahiden yanıp yakılıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
El aklını yitirip,
Ölecekmiş gibi inleyip,
Sarıbay'ın zehrinden,
Azıp sapıtmış kâfirin,

Has sucked dry to the very end»,
The people roused themselves at last.
Whoever offered answer,
Sarıbay spared not a one —
He cut off heads as one cuts sheep's.
He split bellies as one splits melons;
The people ruined, the homeland cut down,
Such a lamentation he raised.
Because of the affliction they had passed,
From the hand of this swine,
They scattered all they had gathered,
They fled in utter rout.
One band of men, leaving no one behind,
To the slope of Can-Baspas
Drew off and departed in a stream.
To the desert of Cangeldik,
Of the men who came before his eyes,
Many a man he laid upon the ground.
Any man his heart disliked,
With the sword he took his head.
Many a guiltless soul
He gave over to slaughter.
Weeping, moaning, groaning,
Beating their breasts, lamenting, wailing,
Truly burning and consumed,
Despairing of their fly-small lives,
The people losing their wits,
Groaning as if about to die,
From Sarıbay's venom,
Of that infidel gone astray and rabid,

Kavga salan gazabından,
Suçsuzlardan kimi can,
Ecelinden önce ölmüş.
Varılıp dönülmez gerçek yeri,
Nice masum, nice can,
Sarıbay yüzünden görmüş.
Suç işlemeden hanlar ölüp,
Nice pehlivan, nice alp ölüp,

From his quarrel-loosing wrath,
Some souls among the guiltless
Died before their appointed hour.
The true place whence none returns
Many an innocent, many a soul,
Because of Sarıbay, has seen.
Khans died having done no wrong,
Many a wrestler, many an alp died;

Talas'taki Kırgız'ın,
Yaktığı ocağını söndürüp,
Topunu birden göçürüp,
Nicelerini kırmış,
Nicesine mihnet salmış.
Ağır mihnet, büyük kavga,
Altındaki boz kaplanıyla,
Kırgız'ın başına çökmüş.
Ayköl gibisi aslan olmaz,
Dünü hatırında mıdır bilmem,
Güçlüleri şaşırtıp,
Han Semetey şahbaz er,
Altındaki Kula atını,
O otağıyla Keñ-Kol'u yaylardı,
Salına salına yürütürdü.
On dört atını bağlardı.
Kızır adındaki derviş,
Vuruşmaya düşman ordusu gelse,
O, geminden yedeğe alıp,
Önüne katıp sürerdi.
Öfkesine dokunanı,
Azı dişine atıp çiğnerdi.
Yiğitliği, aslanlığı,
Pek yürekli, üstelik aslan,
Usta pehlivan, yaman er,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Altındaki ak küheylanı,
Salına salına yürütürdü.
Karşısına çıkan düşmanın,
Bereketini kaçırırdı.
Yağmur gibi ok yağdırdı mı,
Hiçbir düşman yaklaşamazdı.
Ayköl Manas, eşsiz aslan,
Ruhuyla görünüp,
Âdemoğlu kulların,
Aklı hayran kalıp,
Eşsiz tulpar Akkula'yı,
Salına salına yürütüp,

Of the Kırgız at Talas
Quenching the hearths they had kindled,
Driving them all away at once,
Many has he cut down,
On many has he loosed affliction.
Heavy affliction, mighty quarrel,
With his grey tiger beneath him,
Have descended on the Kırgız's head.
No lion is like Ayköl —
Whether he recalls yesterday, I know not —
Confounding the mighty ones,
Khan Semetey, champion warrior,
His Kula horse beneath him,
Summered with his tent-camp at Keñ-Kol,
And rode him at a stately amble.
He would tether his fourteen horses.
The dervish named Kızır —
If a foe-host came to give battle,
He took the bridle in his lead
And drove them on before him.
Whoever touched his fury
He tossed upon his fangs and chewed.
His valor and his lion-heart —
Stout-hearted, and a lion besides,
A master wrestler, a fearsome warrior,
Confounding the moon and world,
The white courser beneath him
He rode at a stately amble.
Of any foe who crossed his path
He put the blessing to flight.
Once he rained down arrows like the rain,
No foe could come near him.
Ayköl Manas, peerless lion,
Appearing in his spirit-form,
The bondsmen sons of Adam
Stood amazed in their minds;
The peerless tulpar Akkula
He rode at a stately amble,

Karşısına çıkan düşmanı,
Yiğitlenip üstüne saldırıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Gök yüce dağ gibi görünüp,
Kımıldayışı kırk bin ordu olup,

Aslan gibi çöküp gerinip,
Dalgalanıp geçtiği yere,
Dağ bile dayanamaz.
Dağ yıkan sel bassa da,

Dolu dolu sayısız el bassa da,
Ay-âlemin yurdu saldırsa da,

Ayköl hanın soyunu,
Yüzyıl geçse eğip yenemez.
Yenilmez olmasının sebebi,
Baht ile devlet bereket dolu,

Karaltı kalan dul atım,
Narası taşları yarıp,
Kırk çiltenin desteklediği atam,
Nara salıp bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
«Yavru Seytek, Külçoro,
Kız aslan Kuyalı,
Bu domuz size göz dikmiş,
Yakalar sizi, yakalayın» deyip,

«Mızrağı kavrayıp saplayın» deyip,

Yüz yüze gelip çekişin,
Bel bağlayıp gelen domuzun,
Bereketini kaçırıp,
Ecelini ona yetiştirip,
Aç naraları, kuru çığlıkları,
Yüzleştiğiniz yerde koparın,
Rastladığınız yerde yere serip,
Kinlenilen öcü alın.

And any foe who crossed his path
He valiantly assailed;
Whoever saw him lost his heart,
He loomed like a sky-high mountain,
His least stirring like a host of forty thousand,
Crouching and stretching like a lion —
Where his surging passage swept,
Even the mountain cannot stand.
Though mountain-toppling floods should press,
Though numberless brimming peoples press,
Though the homeland of moon and world assail,
The seed of Ayköl the khan
A hundred years shall not bend or beat.
The cause of his unconquered state:
Fortune and blessed dominion brimming full —
My widowed shade-left steed! —
His war-cry splitting the very stones,
My forefather upheld by the forty çilten,
Roaring out his battle-cry,
Calling the uran «Manas!»,
«Young Seytek, Külçoro,
Maiden-lion Kuyalı,
This swine has set his eye on you;
He would seize you — seize him first» he said,
«Grip the lance and drive it home» he said,
«Come face to face and grapple;
The swine who comes in his confidence —
Put his blessing to flight,
Bring his appointed death upon him;
Hungry war-cries, hollow shrieks —
Break them forth where you confront him,
Lay him low where you chance upon him,
Take the vengeance long begrudged.

Yol kenarında meydan kurup,
İtlere yem edin.
Hükmüm yürür sanan domuzun,
Vadisinin yolunu çevirin.
Kendi saldıran domuza,
Ölünceye dek savaşın.
«Sürün, çocuklar, sürün!» deyip,
Altüst edip yok edin,
Sarıbay'ın işini bitirin!» deyip,
Çatık kaşlı, zehri güçlü,
Sataşan canı dümdüz eden,
Coşkun öfkesi tuttu mu,
Kolay değildir er bozkurt.
Âleme kırgın salandır,
Zehri iyice kabardı mı,
Kıtay'dan kıl bile bırakmadan,
Düpedüz kırgın salandır.
Bağrı kara, sırtı boz,
Kestirilmez kaplandır.
Gören yüreğini kaptırıp,
Bozkurt Manas'ın ruhu,
Sanki diriymiş gibi görünüp,
Ay-âlemler yerinden oynayıp,
Karaltısı göl kadar geniş olup,
Gözleri tutuşup kor olup,
Haykırışı ateş olup,
Heybeti bir o kadar bol olup,
Bozkurt Manas kaplan,
Demin anılan o üçüne,
Yoldaş olup Ayköl aslan,
Kendisi kovalamaya girişmiş.
«Sürün, çocuklar, sürün!» deyip,
«Celmoguz oğlunu yakalayın!» deyip,
«Yalvarsa da aldırmayın sözüne,
Mızrağı vurun beline,
Sahiden savaş verin,
Sesini kesip biçin.
Karşı karşıya durun,

Raise your field by the roadside,
Make him fodder for the hounds.
The swine who thinks his writ still runs —
Turn back the road of his valley.
Against the swine who assails you
Fight until the very death.
«Drive, children, drive!» he cried,
Overturn him and destroy him,
Finish Sarıbay for good!» he cried —
Beetle-browed, his venom strong,
Flattening any soul that crossed him,
Once his surging fury takes him,
No easy foe is the warrior grey wolf.
He is the scourge let loose upon the world;
Once his venom swells in full,
Leaving not a hair of the Kıtay,
He is the scourge outright.
Black of breast and grey of back,
A tiger none can fathom.
Whoever saw him lost his heart —
The spirit of the grey wolf Manas,
Appearing as though he were alive,
The moonlit worlds shook from their places,
His shadow broad as a lake,
His eyes kindling into embers,
His battle-shout become a fire,
His grandeur just as boundless,
The grey wolf Manas, the tiger,
To those three but lately named
Became companion — Ayköl the lion —
And set himself to the chase.
«Drive, children, drive!» he cried,
«Seize the son of Celmoguz!» he cried,
«Though he beg, heed not his words,
Strike the lance into his loins,
Give battle in deadly earnest,
Cut off his voice and cut him down.
Stand against him face to face,

«Manas!» diye uran çağırıp,
Bir belalı savaş koparın!»

«Sürün, çocuklar, sürün!» deyip,
Ayköl Manas, yiğit aslan,
Kendisi nara salmış.
Hepsi nice ordu olup,
Bahadır atan er Manas,
Belaya düşmüş o üçüne,
Yoldaş olup kalmış.
Ardında yiğit aslan,
İnsan suretinde görünüp,
Dikkatle bakan kişinin,
Aklı hayran olmuş.
Kutup yakasının ucundan,
Çarpıştı mı can bırakmayan,
Kanı içse doymayan,
Çıkmazı yarıp yol açan,
Sayısız düşman gelse de,
Dosdoğru dalıp saldıran,
Yanan kordan çekinmeyen,
Alevinden zerre kaçmayan,
Atta pehlivan, yolda uyanık,

Ayköl aslanın er Sırgak'ı,
Uzattığını geri çekmeyen,
Çatılan kaşını açmayan,
Karanlıkta karaltının,
Yanılıp izine basmayan.
Eni kalın, boyu kısa,
Tüm gövdesi kara taş.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil yapılı gözü pek.
Kancalı mızrağı,
Dikip yukarı kaldıran,
Çarpışan sayısız ordudan,
Kımıldayıp geri çekilmeyen,
Hışmına geleni,
Tavşan gibi yere çalan.

Calling the uran «Manas!»,
Break forth a war of calamity!»

«Drive, children, drive!» he cried —
Ayköl Manas, valiant lion,
Himself roared out the war-cry.
All together like a mighty host,
The batyr forefather, warrior Manas,
To those three fallen on calamity
Remained a steadfast companion.
Behind them the valiant lion,
Appearing in the likeness of a man —
Whoever looked on him with care,
His mind was struck with wonder.
From the far edge of the polar collar,
Leaving no life once he clashed,
Never sated though he drank blood,
Splitting the impasse to open a road,
Though numberless foes should come,
Plunging straight into the assault,
Never flinching from burning embers,
Never fleeing a jot from the flame,
A wrestler on horseback, wakeful on the road,
Ayköl the lion's warrior Sırgak,
Never drawing back what he thrust out,
Never unknitting his knitted brow,
In the darkness never treading
Astray upon a shadow's trail.
Broad of girth and short of stature,
His whole frame of black stone.
Thick of wrist and stone of heart,
Built like an elephant, fearless-eyed.
His hooked and barbéd lance
He raised and planted high;
From the numberless clashing host
Never stirring, never yielding,
Whoever met his fury
He dashed to earth like a hare.

Kara tüfek çat etse,
Azgın filinta çıt etse,
Ürküp asla çekilmeyen,
Kovalaşan düşmandan,
Korkup geri dönmeyen.

Though the black musket cracked,
Though the raging flintlock snapped,
Never startled, never withdrawing,
From the pursuing foe
Never turning back in fear.

Alplerle, devlerle yüzleşen,
Boğuştuğu ölmeden gitmeyen,
Kırk kadar erle ayrılıp,
Ulak hanın er Sırgak'ı,
Bakanın gönlü bölünüp,
Sağlığındaki gibi görünüp,
«Külüstön!» diye bağırıp,
«Külçoro!» diye çağırıp,
Hiddetine can dayanmaz,
Güler yüzlü Sırgak, aslan er,
Yine mızrağı doğrultmuş.
Demin o savaşta üçüne,
Yoldaş olup yanlarında yer almış.

Facing alps and giants,
Whomever he grappled never left alive,
Set apart with some forty warriors,
Ulak khan's warrior Sırgak,
The heart of the beholder torn in two,
Appearing as in the days of his life,
Shouting «Külüstön!»,
Calling «Külçoro!»,
No soul can bear his fury —
Bright-faced Sırgak, lion warrior,
Once more leveled his lance.
To those three in that late battle
He became companion, took his place beside them.

Bu yana bakacak olsan,
Aysarala ata binmiş,
Binlerce tümen düşman olsa,
Her kavgada bir baştan süren,
Sarı sahtiyan don giymiş,
Tuğsuz mızrak almış,
Kınsız kılıç kuşanmış,
Dudağını ısırıp çiğneyen,
Belini sarıp sıkı bağlamış,
Âleme velvele salmış.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Kakançı'nın şehrinden,
Kıtay'dan gelen şahbaz aslan,
Nara salan yaman er,
Yer sarsılıp oynayıp,
Yedi bin kadar ordu olup,
Aslan gibi atılıp,
Mızrak uzatıp davranıp,

And if you looked to this side:
He had mounted the horse Aysarala;
Were the foe a thousand tümen,
In every quarrel driving from the fore,
Clad in a coat of yellow saffian,
He had taken a bannerless lance,
He had girded a scabbardless sword,
Biting and gnawing at his lip,
He had bound his waist up tight,
He had set the world aclamor.
Tall of stature, broad of shoulder,
Both a wrestler and a lion,
From the city of Kakançı,
The champion lion come from Kıtay,
The fearsome warrior roaring war-cries,
The earth quaking and heaving,
Like a host of seven thousand strong,
Springing forward like a lion,
Thrusting out his lance in challenge,

Karşı yandan bağırıp,
Külüstön'ü Külçoro'yu,
Biricik oğlunu çağırıp,
Uranından güç doğup,
İki yanağın ateşinden,
Çoraplık tüy fışkırıp,

Er Külçoro yiğidini,
Alakeñ yanına katmış.

Shouting from the farther side,
Calling Külüstön, Külçoro,
Calling his one and only son,
Strength born of his uran,
From the fire of his two cheeks
Down thick enough for stockings bursting forth,
His warrior Külçoro the brave
He took to his side, Alakeñ.

Öfkelenip çırpınıp,
Düşmana doğru davranıp,
Ay kürekli ağam Külçoro,

Vadi boyu akan pınarsın,

El içinde görülen çırasın,
Yiğitten kalan armağansın,
Nişan kalmış bir cevhersin.
Çetin düşman Sarıbay'la,
Boğuşup da alt edemeden,
«Vah, oğlum nasıl?» deyip,
Dar yolu kestirip,
Ağası hanın önünden,
Savaşta bindiği Buurul'u,
Soluk soluğa yedeğinde çekip,
Haykırıp nara salmış.
Piri diri yaman er,
Şay'ın koruduğu beyzadeyi,
Kendisi yanına almış.
Altındaki Sarala,
Ay vurmuş gibi parlayıp,
Hilali altın kızıl tuğ,
Onun elinde dalgalanıp,
«Sür, oğlum, sür!» deyip,
«Mızrağını ustaca kavra!» deyip,

Yılıp yılmadığını göreyim,
Çarpışacağın Sarıbay'la,

Raging and struggling,
Bearing down upon the foe:
«My moon-shouldered elder kinsman Külçoro,
You are the spring that flows the valley's length,
You are the lamp seen among the people,
You are the keepsake left by the valiant,
You are a jewel left for remembrance.
With the grim foe Sarıbay
Grappling yet unable to prevail —
«Alas, how fares my son?» he said,
And cutting short the narrow road,
Before his elder lord the khan,
The Buurul he rode in battle
He led at his side all out of breath,
And shouted forth his war-cry.
The fearsome warrior whose pir yet lives,
The princeling guarded by the Şay,
He took to his own side.
Beneath him Sarala
Gleamed as if the moon had struck him;
The crescent-bearing banner of red gold
Rippled and waved within his hand:
«Drive, my son, drive!» he cried,
«Grip your lance with a master's hand!» he cried,
«Let me see if you flinch or falter;
With Sarıbay whom you shall fight,

Çatır çatır mızraklaşırken,
Ben sana yoldaş olayım.
O Sarıbay domuzunun,
Gücü ne kadarmış göreyim.
Bahadırdın, aslandın sen,
Düşmanın çaresini bilen erdin.
Mızrak gerip alayı boz,
Öfkelenip düşmanı sür,
«Er atam yoldaş oldu» de,

Artık sahiden kıyasıya kır.
İnatlaşan Sarıbay'ın,
Düşmanlığının aslı şöyledir.
Aziz canını esirgemeden,
İki yana bakınmadan

Mızrak uzatıp sağlamca sapla,

Mızrağını kana bulayıp sapla,

İki gözünü deşerek sapla,
Bahadır taslar o edepsiz,
Pehlivan taslar o kalın bilek,

Bu, baştan beri saldı büyük belayı.

Eşek gibi karnını deşe deşe sapla,

Kıpırdatmadan denk getirip sapla,

Kıl kadar oynatmadan sağlam sapla,

Parıldatıp mızrağı çevire çevire sapla,

Gözleyip görüp vura vura sapla,

Deliliğe vuran domuzun,
Kasık etini kopara kopara sapla,

While lances crack and splinter,
Let me be your companion.
That swine Sarıbay —
Let me see how great his strength may be.
A batyr you were, a lion you were,
A warrior who knew the remedy for foes.
Level the lance and break their ranks,
In fury drive the foe before you;
Say «My warrior forefather stands beside me» —
Now cut them down in deadly earnest.
Of the stubborn, spiteful Sarıbay
The root of his enmity is this.
Sparing not your precious life,
Glancing neither left nor right,

Thrust out the lance and drive it firmly home,
Drive it home with your lance bathed in blood,
Drive it home and gouge out both his eyes.
He plays the batyr, that shameless one,
He plays the wrestler, that thick-wristed one —
He it was who loosed this great calamity from the start.
Drive it home, gashing his belly like an ass's,
Drive it home square and true, past all stirring,
Drive it firmly home, not a hair's breadth of play,
Drive it home, whirling the flashing lance about,
Drive it home, watching, sighting, striking blow on blow;
The swine who plays at madness —
Drive it home, tearing the flesh of his groin away,

Kalabalığa girmeden kıyıdan sapla,
Ürkmeden yüzleşerek sapla.
Sapladığın yerden toz çıksın,
Yumrukladığın yerden kan çıksın,
Kana karışıp can çıksın.
Temiz mızrak yetişsin,
Domuzun leşi kalmadan,
Un ufak olup gitsin.
Göz kırpmadan açıp sapla,
Çok akıl edip güç toplayıp,

Görünüşü başka domuza,
Üstüne abanıp çabuk sapla.
Ölçülü yerini denk getirip sapla,
Öldürücü yere denk getirip sapla,
Böğründen istediğince sapla,

Öylesine değil, göz göre göre sapla.
Bahadır taslayan domuzun,
Bela dolu zehrini göreyim.
Nice kez boğuşmuşsun,
Gücü yüksek domuzla,
Bahadır oğlum Külçoro,
Ben sana bir arka olayım.
Çevrene bakınma,
Dünya boş bir aldatıcı,
Sakın canını esirgeme!
Değerli yanını gözetme,
Kıl kadar canını esirgeme!

«Sür, oğlum, sür!» deyip,
Heybeti değerli domuzu,
«Fırsat vermeden hakla!» deyip,

Ecelden insan geri durmaz,
Ölümden kişi dönmez,
Çetin kavgayı koparın,

Drive it home from the edge, not entering the throng,
Drive it home facing him without a flinch.
Let dust rise from where you stab him,
Let blood burst from where you strike him,
Let his life go out mingled with the blood.
Let the clean lance reach its mark;
Let no carcass of the swine remain —
Let him be ground to powder and be gone.
Drive it home wide-eyed, without a blink;
Gathering great cunning, mustering strength,
Upon the swine of alien visage
Bear down and drive it swiftly home.
Drive it home true to the measured place,
Drive it home true to the killing place,
Drive it home through his flank at your pleasure,
Not idly — drive it home before all eyes.
Of the swine who plays the batyr,
Let me see his calamitous venom.
Many a time have you grappled
With that swine of towering strength;
My batyr son Külçoro,
Let me be a stay behind you.
Do not glance about you —
The world is a hollow deceiver —
Beware: do not spare your life!
Do not shield your precious side,
Spare not a hair's breadth of your life!

«Drive, my son, drive!» he cried,
The swine of costly grandeur —
«Dispatch him ere he finds his chance!» he cried.
From fate's appointed hour no man holds back,
From death no mortal turns aside;
Break forth the grim quarrel,

Kıl kadar sağlam yer kalmadan,
Kıyasıya kırışın.
Ağır kavga işte böyledir,
«Sür, oğlum, sür!» deyip,
Ay-âlemin gücü yetmediği,

«O domuzu yakala!» deyip,
Azgınlığını iyice söndürün,
Gerçek hesabını görün.
Çekişircesine itişip,
Vuruşup bir görün,
Domuzu ayırt edip,
Güvendiği ordusunu belleyin,
Gayreti ne kadarmış bilin,
Kazı gibi karnını dilin.
Irmağının suyunu çevirin,
Ölüp de kavgaya kalmaktansa,
Kendi ayağıyla gelen domuzu,
Ateş sarmış gibi kırın.
Paramparça edip,
Kılıcı kanla sulayıp,
Kurnaz olanını biçin.
Gazabını döken domuzun,
Azgınlığını her yerde söndürün,
Çarpışmanın aslı şöyledir.
Pehlivanlığını göreyim,
İsteyerek geldim ben sana,
Boğuşup kanını dökeyim».
Sesi duyulur, kendi yok,
Bu haberi duyduğunda,
Almambet oğlu Çoro'nun,
«Atamın sesi imiş» deyip,
İçi dolu kaygı koru.
Göz açıp kapayıncaya dek,
Geçip gidermiş değersiz dünya.

Atası Almambet,
Uzanıp elinden tutmuş.
Gün ortası, yarı yandan,

Till not a hair's breadth of him stays whole,
Cut one another down without quarter.
Such is the heavy quarrel —
«Drive, my son, drive!» he cried;
He whom the strength of moon and world
could not master —
«Seize that swine!» he cried.
Quench his frenzy utterly,
Settle the true reckoning with him.
Jostling as in contest,
Trade blows with him and see;
Single out the swine,
Mark well the host he trusts in,
Learn how great his mettle is,
Slit his belly like a goose's.
Turn aside the waters of his river;
Rather than die and be left to the quarrel,
The swine who comes on his own feet —
Cut him down as fire cuts the reeds.
Rend him all to pieces,
Water your sword with blood,
Cut down the cunning of his kind.
Of the swine who pours his wrath,
Quench his frenzy everywhere —
The truth of the clash is this.
Let me see your wrestler's prowess;
Of my own will I came to you —
Let me grapple and spill his blood».
The voice is heard, himself unseen;
When he heard these tidings,
For Çoro, Almambet's son,
«It is my father's voice», he said —
His breast brimmed with embers of grief.
In the blink of an opened eye
The worthless world goes passing by.

His father Almambet
Reached out and took his hand.
At midday, from the halfway side,

Kırk çoronun hepsi,
Başları Kırgıl — yaşlıları,
Kırgın iner gibi inip,
Ustaca atılan ok gibi,
İnsanı çevirip yere serecek gibi,
Ay-âlemin tümünü,
Sürüp sürüp emecek gibi.
Namlılardan yiğitler,
Namlı şahbaz cevherler,
Kızıl mızraklı aslanlar,
Ay-âlemin tümüne,
Heybetle basıp geçenler.
Aslan Manas sağken,
Kırk çoroyu yüceltirdi,
Çoro dediğin yaman söz,
Kırk çoro değil, kırk yâren.
Kırkının yolu kırk başka,
Kırkı sıra sıra seçme yiğit,
Kırkının huyu kırk türlü,
Kırkı da çağı bozan seçkinler.
Çok söylenen sözde değer yok,
Kırk çoronun içinde,
Neler var da neler yok.

Üstüne dökülse su geçmez,

Yumuşak huylu, ak yüzlü,
Bahadır çoro da var,
Huyu kısa, hırçın homurtulu,
Kâfir çoro da var.
Çarpışmadan geri dönmeyen,
Ecelden kıl kadar kaçınmayan,
Tulparın ağzını çeviren,
Tuğun dibinde duran,
Bahadır çoro da var.
Konuşmayı bilmez, sözü yok,
Gövdesi var, kendi yok,
Başı kara, bacağı çatal,
İnsan denen adı var,

The forty choros all together,
Kırgıl at their head — their elders —
Descending like a plague descending,
Like an arrow loosed by a master,
As if to wheel a man about and fell him,
The whole of moon and world
As if to drive and drive and suck it dry.
Warriors from among the famed,
Famed champions, jewels of men,
Lions bearing crimson lances,
Over the whole of moon and world
Striding in grandeur as they passed.
While the lion Manas yet lived,
He exalted the forty choros;
«Choro» is a fearsome word —
Not forty choros: forty sworn companions.
The ways of the forty were forty ways,
The forty picked men rank on rank,
The tempers of the forty forty kinds,
All forty chosen men who broke their age.
In much-said words there is no worth:
Among the forty choros,
What things there were, and what were not!
Poured upon him, water could not soak him —
Mild of temper, white of face,
There was the batyr choro too;
Short of temper, snarling, surly,
There was the infidel choro too.
Never turning back from battle,
Not shrinking a hair from fate's decree,
Wheeling the tulpar's mouth about,
Standing fast at the banner's foot,
There was the batyr choro too.
Knowing no speech, without a word,
A body there, himself not there,
Black of head and forked of leg,
Bearing the name that men call man,

Bir yaratılmış heyula,
Beceriksiz çoro da var.
Gece dışarı adım atmayan,
Uyudu mu başını açmayan,
Korkak çoro da var.
Yüreği güm güm atan,
Beceriksiz çoro da var.
Kırkı kırkça mızrak alıp,
Eğri kılıç kuşanıp,
Sahiden çığlık salmış.
Ruhları hazır kırk çoro,
Bahadır çoroya, er Seytek'e,
Kayıpçal kızı Kuyalı'ya,
İşte bu üçüne bunlar,
Yoldaş olmuşlar.
Dört bir yanı uğultu olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Yoldaş olmuşlar.
Bu yanına bakacak olsa,
Gök atlas kaftan giymiş,
Görkemi dağ gibi görünen,
Dalgası ırmak çağıltısı gibi,
İriliği koca fil gibi,
Görkünü görsen işte böyledir.
Mızrağı çelik, sırlı ok,
Âleme destan salmış.
Sarı bozların en yamanı,
Yaban geyiği gibi en çeviği,
Kırgızların şahbazı,
Değerlilerin biri bu da.
Han Balta'nın Çubak'ı,
Aç nara, kuru çığlık,
Hunharların biri bu da.
Ala başlı topuz, tunç mızrak,
Uğuldayan kuru vadide,
Aç nara salmış.
Akbalta'nın Çubak'ı,
O da çıkıp bir yandan,

A created hulk and nothing more —
There was the hapless choro too.
Never stepping out at night,
Once asleep, never baring his head,
There was the craven choro too.
His heart pounding drum on drum,
There was the hapless choro too.
The forty took their forty lances,
Girded on their curving swords,
And truly raised the battle-shriek.
The forty choros, spirits ready,
To the batyr choro, to warrior Seytek,
To Kuyalı, Kayıpçal's daughter —
To these three, all of them
Became companions.
All four quarters turned to roaring,
Shrieks that split the heavens —
They became companions.
And if one looked to this side:
Clad in a caftan of sky-blue satin,
His splendor looming like a mountain,
His surge like the rushing of a river,
His bulk like a mighty elephant —
Behold his glory: it is thus.
His lance of steel, his arrows glazed,
He set the world singing his legend.
Fiercest of the sallow-grey,
Nimblest, like the wild deer,
Champion of the Kırgız,
He too is one of the treasured.
Khan Balta's Çubak —
Hungry war-cry, hollow shriek,
He too is one of the blood-drinkers.
Piebald-headed mace, lance of bronze,
In the dry and howling valley
He hurled his hungry war-cry.
Akbalta's Çubak,
He too came forth from one side

Nara olup katılmış.
Zırh giyip gerinip,

And joined them as a war-cry.
Donning armor, stretching wide,

Âdemoğlu kulların,
Baksa gönlü bölünüp,
Âdemoğlunun beyzadesi,
Nice aslanın en hünerlisi,
Yaratılmış canın en yiğidi,
Aklı tam, gücü yerinde,
Boğuştuğunu dümdüz eden,
Karşısına mızrak uzatanın,
Devranını kurutan,
Kapışıp vuruşanın,
Kökünü kazıyan.
Aslanlığı bilinen,
Gazabını duyduğunda,
Kakan'ın hanı Çılaba,
«Ne yapsa kavga çıkarır» deyip,

The bondsmen sons of Adam,
Beholding, hearts torn in two —
Princeling of the sons of Adam,
Most skilled of many lions,
Bravest of created souls,
Whole of mind, his strength in place,
Flattening whomever he grappled,
Whoever leveled a lance against him,
He dried up that man's fortune;
Whoever closed and traded blows,
He dug out his very root.
His lion-heart well known,
When word came of his wrath,
Çılaba, khan of Kakan —
«Whatever he does, he makes a quarrel»,
he said —

Kara Kıtay'ın ulusu,
Aziz canından umut kesmişti.
Aç naralar, çığlık salan,
Rast geldiğine kavga açan,
Han Balta'nın Çubak'ı,
Eskisi gibi görünüp,
Yoldaş olmuş,
Şiddetli nara salmış.
Kuyalı'ya, pehlivan Külçoro'ya,
Bozkurt Seytek'e, bunlara,
Yoldaş olmuşlar.
Boğuşacakları Sarıbay,
Çetin düşman işte böyledir.
Zorlu, çetin iş olup,
Yöneldikleri de dosdoğru olup,
Silah kuşamı seksen dört olup,
Yürüdükleri yan yangın olup,
Coşup köpüren bahadırlar,
Sekili tüfek, filinta ve top,

The nation of Kara Kıtay
Despaired of their precious lives.
Hurling hungry war-cries, shrieks,
Opening quarrel with whomever he met,
Khan Balta's Çubak,
Appearing as of old,
Became companion,
Roared out a violent war-cry.
To Kuyalı, to the wrestler Külçoro,
To the grey wolf Seytek — to these
They became companions.
The Sarıbay they shall grapple —
Such is the grim foe.
A hard and grievous labor,
Their course set straight and true,
Their weapons and gear eighty-four,
The side they marched on all aflame,
The batyrs surging, seething over,
The benched musket, flintlock, and cannon —

Bu üçünü doldurmuşlar.
Devrilmeden kara yer,
Kalınlığından durabilmiş.
Düşmanlaşacakları Sarıbay,
Belalı düşman işte böyledir.
Ruh konmuş bozkurtlar,

Görsen gönlün bölünüp,
Endamı yüce, gözü kor,
Gök yüce dağ gibi görünüp,
Kımıldadı mı şahbazlar,
Bütün çağı yenecek gibi.
Öfkelendi mi aslanlar,
Sarıbay şöyle dursun, âlemi,
Sürüp yutuverecek gibi.

Görünüşleri işte böyledir.
Heybeti üstün, zehri güçlü,
O yalçın dağ gibi kabarıp,
Güreşte pehlivan yiğitler,
Düşmanın çaresini bilen erenler,
Üçü birleşip dağılmadan,
Sarıbay denen kâfirin,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Gazabı şiddetle başlatmışlar.
Kadri bilinesi aziz can,
Şahbazlar kıl kadar saymadan,

Kıla bağlayıp koymuşlar.
Güzel kundaklı cazayıl,
Cazayılı kuşanıp,
Yaradan'a yalvarıp,
«Baabedin!» deyip dua okuyup,
Kırk çiltene, Kızır Kıyaz'a,
Ay tuynaklı at adayıp,
Bahadır çoro, er Seytek,
Talas'ı yurt edinmişti.
Manas'ın soyuyduk biz,
Tuğu bozdurup dağıttırma,

These three they charged and loaded.
The black earth, unoverturned,
Could bear it only by its thickness.
The Sarıbay they shall make their foe —
Such is the calamitous enemy.
Grey wolves with spirits settled on them,

To see them, your heart is torn in two:
Lofty of frame, eyes of embers,
Looming like sky-high mountains;
Once the champions stirred,
As if to conquer the whole age.
Once the lions were enraged,
Let alone Sarıbay — the world itself
They seemed fit to drive before them and gulp down.
Their aspect is even thus.
Grandeur supreme, venom strong,
Swelling like that sheer crag-mountain,
Warriors, wrestlers in the grappling,
Men who knew the remedy for foes,
The three united, never scattering,
Against the infidel called Sarıbay,
Sparing not a hair's breadth of their lives,
Launched their wrath with violence.
The precious life whose worth is known,
The champions, counting it not worth a hair,
Bound it to a hair and staked it.
The fair-stocked cazayıl —
Girding on the cazayıl,
Beseeching the Creator,
Reading prayers, crying «Baabedin!»,
To the forty çilten, to Kızır Kıyaz,
Vowing horses with moon-shaped hooves,
The batyr choro, the warrior Seytek —
He had made Talas his homeland.
We were the seed of Manas —
Let not the banner be broken and scattered,

Coşkun aslanın soyunun,
Gözünü cehenneme baktırma.
Dar boğaz sırtları yol eyleme,

Hanzade Manas oğullarını,
Gazaplıya hor kıldırma.
Yolunun açılacağı demde,
Yağı düşmanı kırıp geçirip,
Tanrı'nın vereceği çağda,
Gökteki yıldız gibi,
Buluşma olur derlerdi.

Altı tümen orduyla,
Kızır'lı Manas, ulu aslan,
Yoldaş olur derlerdi.
Çarpışacağım Sarıbay'ın,
Yolunu sis gibi kesiver.
Bütün yurdun bahadırı,
Bakılan gülün Çolpan'ı,
Boralı yazın çadırı,
Er Kırgız'ın bahadırı,
Mızrakçıların en hünerlisi,
Adı anılan aslanların en yiğidi,
Düşmanı gördü mü coşan,
Atası da dedesi de,
Kadir gecesine ermişti.
Geceleyip gittiği vadide,
Köklü çınara bürünmüş,
Kökünden Kızır'ın koruduğu,
Göz diktiğini koparan,
Kızır adlı derviş,
Her daim yoldaş olup eşlik eden.
Atam Manas, koruyuver,
Bu Talas'ın boyunda,
Argımak küheylanlar, alabaşlar,
Almam ile Çubak — adları uyaklı,

Adı duyulur, kendi yok,
Piri diri erenler,

Let not the seed of the surging lion
Be made to stare into hell.
Make no road of the narrow-throated ridges,
Let not the sons of khan-born Manas
Be made vile before the wrathful one.
At the hour when his road shall open,
Cutting down the hostile foe,
In the season God shall grant,
Like the stars in the heavens,
There comes a meeting — so they said.

With a host of six tümen,
Manas of Kızır, the great lion,
Becomes companion — so they said.
Of Sarıbay whom I shall fight,
Cut off his road like a mist.
Batyr of the whole homeland,
Çolpan of the well-tended rose,
Tent of the storm-swept summer,
Batyr of the warrior Kırgız,
Most skilled of all the lancers,
Bravest of the lions whose names are named,
Surging at the sight of the foe —
His father and his grandsire both
Had attained the Night of Power.
In the valley where he passed the night,
Wrapped in the deep-rooted plane tree,
Guarded by Kızır from the root,
Plucking whatever he set his eye on,
The dervish named Kızır
Was ever his companion at his side.
My forefather Manas, protect us!
Along this vale of Talas,
Argamak coursers, piebald-heads,
My Almam and Çubak — their names in rhyme,
Their names are heard, themselves unseen,
The saints whose pirs yet live,

Mızrak vurup alay bozan,
Kara kalabalık halk için,
Kakançı'da oktan düşen,
Taze çağında dökülüp,
Genç yaşta serilip kalan.
Altı kapılı Bakburçun,
Vuruşmasına hayran kalmıştı.
Almambet ile Çubak — adları uyaklı,

Piri diri erenler,
Pir gözünü üstümüze saliver.
«Ardımda kalan soyum» deyip,
Kara niyetlinin elinden,
Kâfirin bela tuzağından,
Cehennemin yanan korundan,

Kurtarıp koruyuver.
Acıbay, Bakay — iki han,
Sen de destek oluver.
Sırgak, Sergek — ikizler,
Sırtlan pehlivan, deniz gibiler,
Düşmana pehlivan, kendisi aslan,
Ak yollu geçip gitmiş erenler,
Boğuşacağım Sarıbay'a,
Lütfedip gözünü saliver.
Bu Sarıbay kâfirinden,
Sen koruyup esirgeyiver.
Kâfirle boğuşalı beri,
Karşı karşıya duralı beri,
Ben Külçoro olalı beri,
Külçoro adını alalı beri,
Almambet atamın izini süreli,

Peri kızı Aruuke,
Bahtsız anam doğuralı beri,
Nice çetin düşman gördüm.
Han Manas'ın soyunu,
Hiç bırakmadan kırıp geçecek,

Striking with lances, breaking ranks,
For the black and thronging people
Fallen to arrows at Kakançı,
Cut down in their fresh season,
Laid low in their young years.
Six-gated Bakburçun
Stood amazed at their fighting.
Almambet and Çubak — their names in rhyme,

The saints whose pirs yet live —
Cast your pir's eye upon us.
Saying «My seed left behind me»,
From the hand of the black-hearted,
From the infidel's snare of calamity,
From the burning embers of hell,

Rescue us and keep us safe.
Acıbay and Bakay — two khans,
You too lend us your support.
Sırgak and Sergek — the twins,
Hyena-wrestlers, like the sea,
Wrestlers to the foe, lions in themselves,
Saints who passed along the white road —
Upon Sarıbay whom I shall grapple,
Deign to cast your eye.
From this infidel Sarıbay
Do you protect and shelter us.
Since we first grappled with the infidel,
Since we first stood face to face,
Since I have been Külçoro,
Since I took the name Külçoro,
Since I followed my father Almambet's trail,

Since the peri's daughter Aruuke,
My luckless mother, bore me,
Many a grim foe have I seen.
The seed of Khan Manas —
Bent on cutting it down to the last,

Nice bela, nice dava gördüm.

Karşısına kimsenin çıkamadığı,
Karşı gelen düşmanın yenemediği,
Üstüne süren hanlar öldü,
Nice türlü can öldü,
«Heves edip savaşayım» derken,
Kıtay'ın hanı devrildi.
«Boğuşayım» diye gelip,
Nice alp, nice dev serildi.
Anadan ve babadan,
Yetim kalıp yetiştim.
Yurduma güç bela katılıp,
Serpilip yiğit olup,
Er oğluyla denk olup,
Ağamız sultan han olup,
Pusudaki düşman sinip,
Boğuşa boğuşa gezerken,

Gelen hiçbir pehlivan yenemedi.
Atamız ile dedemiz,

Üstünlüğünü kimseye kaptırmadı.
Ben Külçoro olalı,
Külüstön adını alalı,
Mızrak çevirip alay bozup,
Gaipten işim rast gitti,
Boğuştuğum adam yok oldu.
Coşup baktığım zaman,
Düşman karşıma varamadı.
Yaratılmış âdemoğlundan,
Karşılık veren kalmadı.
İçim kara, dışım boz,
Kazaya uğrayıp ölmedim.
Böyle düşman, böyle yağı görüp,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Ay-âlemde görmedim.
Bagış'ın oğlu er Kıyaz,
O da Kırgız soyundandır,

Many a calamity, many a claim have I seen.
He whom none could stand against,
Whom no opposing foe could conquer —
The khans who charged him perished,
Souls of many kinds have died;
Saying «Let me lust for war»,
The khan of Kıtay was toppled.
Coming with «Let me grapple him»,
Many an alp, many a giant was laid low.
Of mother and of father
I was left an orphan and grew.
Hard calamity joined to my homeland,
I sprang up and became a warrior,
Equal to the warrior's son,
Our elder brother a sultan khan;
The ambushed foe skulked low,
And while I roamed from grapple to grapple,
No wrestler who came could beat me.
Our father and our grandsire

Yielded their mastery to no one.
Since I have been Külçoro,
Since I took the name Külüstön,
Wheeling the lance and breaking ranks,
From the unseen my work went well,
Whoever grappled me was gone.
When I looked out in my surging,
No foe could come before me.
Of the created sons of Adam
None was left to answer me.
Black within, grey without,
I met no doom, I did not die.
Seeing such a foe, such an enemy —
An infidel like Celmoguz's son
I never saw in moon or world.
Bagış's son, warrior Kıyaz —
He too is of Kırgız stock —

Beli sıkıca kuşandığında,
Çınkoco ile Toltoy, iki han,
Bunun kan bedelini kovaladığında,
Yağmur gibi yay çekip,
Kavga açıp ok atıp,
Cefa salarak geldiğinde,
Bağır yanıp yangın sarıp,
Otlu yerlere tuğ dikip,
Kançoro ile bir doğmuştuk.
Deccal domuz kavga açıp,
İçten yol verip iş bozup,

Zulüm salıp yurdu bölüp,
Elimiz kırlara kaçıp,
Kalemiz paramparça olup,
Gönlümüz harama bulanıp,
Nice düşmanın gözüne,
Göz göre göre böyle yaşarız.
Aziz ağam Semetey,
İkimizi bulduğunda,
Toya doksan davar kestirip,
Uyaklı adlar koydurup,
Kazı ile yele yağı yedirip,
«Katıksız öz kardeş» deyip,

Kanıkey'in memesini,
Eşit bölüştürüp emzirtip,
«Yiğidin oğlu» dedirtip,
Böyle olan Kançoro'dan,
Tepeden yarık çıkıp,
Yurdu yıkıp eli kırıp,
O domuz düşman çıkıp,
Ocaktan kor çıkıp,
Öz kardeşten düşman çıkıp,
Küpüme zehir mayalayıp,
Böylece dibime dek erişti.
Bagış oğlu Kıyaz'a,
«Filan kadarını sürüp getir» deyip,

When he girded his loins up tight,
When Çınkoco and Toltoy, two khans,
Pursued the blood-price of that one,
Drawing bows like falling rain,
Opening quarrel, loosing arrows,
When he came pouring cruelty down,
Breasts burning, fire spreading,
Planting banners on the grassy grounds —
With Kançoro we were born as one.
The Deccal swine opened quarrel,
Yielding the way from within, wrecking the work,
Loosing tyranny, splitting the homeland,
Our people fled into the wilds,
Our fortress smashed to pieces,
Our hearts fouled with the forbidden —
Before the eyes of many a foe,
Thus we live with open eyes.
My dear elder brother Semetey,
When he found the two of us,
Had ninety head slaughtered for the feast,
Had rhyming names bestowed on us,
Fed us kazı and the fat of the mane,
Saying «Full brothers, pure and true»,

Kanıkey's own breast
He had shared out equal and gave us suck,
Making men say «Son of the valiant» —
And from Kançoro, being such,
A cleft broke out from the crown,
Toppling the homeland, cutting the people,
That swine came forth a foe,
An ember leapt out of the hearth,
From a full brother came forth a foe;
He cultured venom in my vat
And so he reached my very bottom.
To Bagış's son Kıyaz,
Saying «Drive off me such and such a share» —

O sersemi Tanrı çarpmış.
Etek açıp iş bozup,
Düşman kesilivermiş.
Yedi-Özön'deki Cediger'e,
Yerinde yatan sakin ele,
Altı yürük at ile,
Avuç içi kadar mektupla,
«Durmadan savaş açsın» deyip,

Dağ gibi Toltoy ile Çınkoco,
«Gelip öcünü alsın» deyip,
«Namuslu kimmiş görsün» deyip,
«Er Kıyaz erkeklikten çıksın,

Sağ gezmesin, ölsün!» deyip.

Hani Cediger basıp geçtiğinde,
Yurt perişan olup gittiğinde,
«Öz kardeşim düşman oldu» deyip,
Gücenmiş gibi Ayköl aslan,
Peri kızı Kökmonçok'a,
Kanıp aldanıp o ağam,
Sır olup gittiğinde,
Urgan tuzağına bağlanıp,
Düşman eline düştüm.
Sarmalanıp sıkıca bağlandım,
Kançoro'nun eline düştüm.
Kardeşim olan düşmanım,
İçime dolan kederim,
Ateş gibi kaynayıp yüreğim,

Dayandığım karaltıdan ayrılıp,
O zaman kurudu dileğim.
İmanı olan ölmesin,
Benim gördüğüm zulmü,
Allah'ım bir can yaratırsa,
Kuluna vermesin.
Bağrımı ateşte kavurup,
Sağrımı kayış gibi dilip,

God struck that fool witless.
Baring the skirt, wrecking the work,
He turned foe upon the instant.
To the Cediger at Yedi-Özön,
To the quiet folk lying in their place,
With six swift horses
And a letter small as a palm:
«Let him open war without ceasing», saying,
«Let mountain-like Toltoy and Çınkoco
Come and take their vengeance», saying,
«Let him see who keeps his honor», saying,
«Let warrior Kıyaz be stripped of manhood,
Let him not walk alive — let him die!» saying.
When, you know, the Cediger overran us,
When the homeland went to ruin,
Saying «My own brother has turned foe»,
As if aggrieved, the lion Ayköl —
By the peri's daughter Kökmonçok
Deceived and beguiled, that elder of mine,
When he passed away into mystery,
Bound in the noose of the lasso,
I fell into the foe's hands.
Wrapped around and tightly bound,
I fell into Kançoro's hands.
My foe who was my brother,
The sorrow that filled my breast,
My heart seething like a fire,

Parted from the shade I leaned on,
Then did my hope run dry.
Let no one with faith die thus;
The tyranny that I have seen —
If Allah should create a soul,
Let Him not give it to His servant.
Searing my breast in fire,
Slicing my haunch like strap-leather,

Yalvarsam sözümü dinlemeden,

Böylece dermanımı kesti.
Çukur kazıp zindanımı,
Kaftanımı soyup yağmalayıp,
Ellerimi arkama bağlatıp,
Aslan gözümü belertip,
Öz kardeşim Kançoro,
Böylece kara bahtımı kaynattı.
Topuk kirişimi deldirip,
Han atası Çubak'ı,
Sanki ben öldürmüşüm gibi,
Doksan yaman pehlivana,
Bağrımı sıktırıp ezdirip,
Sazak akan suya kapattırıp,

Doksan yaman pehlivana,
Tokmaklatıp dövdürüp,
Kardeş idik, birlikte büyümüş,
Bacasız ateşte yakıp kavurup,

Kendimi çileden çıkarıp,
Yalvarsam sözümü dinlemez,
Gözlerimi yalvartıp,
Görülmedik işi bol bol edip,
Böylece kara bahtımı kaynattı.
El değil, yabancı değil,
Gördüğümü kardeşten gördüm.
«Kıpırdarsa hemen hakla» deyip,
Başıma bekçi koydurdu.
Sağ küreğimle sol küreğim,
Güç veren iki kolum,
Kirişinden oydurdu.
İki gözüm belerip kaldı,
Böylece kara bahtım kaynadı.

Öyle cefa gördüğümde,
Kemiğime yılgınlık mı çöktü,
Yine bela görmüş halimle,

Though I begged, he would not hear my words —
Thus he cut away my strength.
Digging a pit for my dungeon,
Stripping and plundering my caftan,
Binding my hands behind my back,
Making my lion eyes start wide,
My own brother Kançoro
Thus set my black fate boiling.
Piercing the sinew of my heel,
As though the khan's father Çubak
Had been slain by my own hand,
By ninety fearsome wrestlers
He had my breast crushed and squeezed,
Had me shut beneath the reed-cold flowing water,
By ninety fearsome wrestlers
Had me cudgeled and beaten —
We were brothers, raised together —
Burning and searing me at a chimneyless fire,
Driving me out of my senses;
Though I begged, he heard no word of mine,
Making my eyes plead in vain,
Working unheard-of deeds in plenty,
Thus he set my black fate boiling.
Not a stranger, not a foreigner —
What I saw, I saw from a brother.
Saying «If he stirs, dispatch him at once»,
He set a warder over my head.
My right shoulder-blade and my left,
My two arms that gave me strength,
He had gouged out at the sinew.
My two eyes were left staring wide —
Thus my black fate boiled.

When I saw such cruelty,
Did weariness settle in my bones?
Still in my calamity-stricken state,

Burada yiğitliğim mi kaçtı,
Eklemlerim gevşeyip güç gidip,

Çarpan Tanrı mı çarptı beni?
Küreğimi oyup damga vurup,

«Kulun kulu olsun» deyip,
Denekul diye ad koyup,
İki elim bağlıydı,
İki gözüm beleriyordu,
Sinek kadar canım çırpınıp,
İliğim kemiğim sızlayıp,
Aslan başım yandığında,
O Kıyaz'a dokuz yıl,
Oduncu olup gezdiğimde,
Derin bir çukur kazılmış meğer,
Kaynıyormuş bizim kara baht.
Kullukla günler geçip,
Er Kıyaz'ın yanında dururken,
Dişlediğim kurşun olup,
Tuttuğum kor olup,
Toklunun yağını donmuş gördüm,
Dokuz yıl odun taşıyıp,
Cehennemin en büyüğünü gördüm.
Kanım bir kaşık kaldı,
Etim morarmış bir deri kaldı,
Sırtımda odun taşıyıp,
Kürek kemiğim yara oldu.
Diriliğin cehennemi,
Böylece gönlüm ağrıdı.
Yürek buz kesilip soğudu,
Sinek kadar canım sızladı.
Kaygılara dalıp bölündüm,
İki gözden akan yaş,
Göğsümden döküldü.
Cehennemin ta kendisine yönelip,
Dokuz yıl odun taşıyıp,
Aslan canım bu hale gelip,
Bunca yıl kul olup,

Did my valor flee me here?
My joints gone slack, my strength gone out —
Did the striking God strike me?
Gouging my shoulder-blade, branding his mark,
Saying «Let him be the slave of slaves»,
Naming me Denekul,
My two hands stood bound,
My two eyes were staring wide,
My fly-small life was writhing,
My marrow and my bones were aching,
When my lion head was burning,
For that Kıyaz nine years
I went about as a woodcutter;
A deep pit had been dug, it seems —
Our black fate was at the boil.
Days passing in bondage,
While I stood at warrior Kıyaz's side,
What I bit turned lead,
What I grasped turned ember,
I saw the lamb's fat frozen hard;
Nine years I carried firewood,
I saw the greatest of all hells.
Of my blood a spoonful remained,
Of my flesh a bruised hide remained,
Carrying firewood on my back,
My shoulder-blade became a wound.
The hell of living on —
Thus my heart was pained.
My heart turned ice and went cold,
My fly-small life was aching.
Sunk in sorrows, I was torn in two;
The tears that flowed from my two eyes
Poured down across my breast.
Turning toward hell's very self,
Nine years I carried firewood,
My lion soul brought to this state,
So many years a slave,

Gün geçirip batıncaya dek,
Sırtıma odun yüklerdim.
Kıyaz haykırıp çıktığında,
Andıkça bayılıp yatardım.
Girmeye yer katı,
Ölmeye can tatlı,
Kaygılara dala dala bölünüp,
Gözün yaşı dökülüp,
Altmış cehennem, bin mihnet,
Tepemde yakın görünüp,
Bahadır ağam sağken,
Bütün yurda ulu iken,
Er Kıyaz'ın elinde,
Nice yılım hor olup,
Kurnaz düşman fena yıpratıp,
Kullukla günler geçip,
Cefa çekip sarardım,
Sarı illete tutulup soldum,
Kürek kemiğim yara olup,
Böğrümün eti dilinip,
Kara basmış kahpe dünyada,
Kaldığım belli olup,
Zorbalardan saklanacak orman yok,
Bugün diri, yarın yok,
Bel bağladığım dayanağım yok.
Mihnetten kurtulup çıkmaya,
Yiğit ağam o zaman yok.
Dertlense dilim şakır,
İki gözüm beleriyor,
Kendi başıma gücüm yetmiyor,
İki elim bağlı duruyor.
Er Kıyaz'ın yılkısı,
Dalgalanıp kaynıyor yılkısı,
Tepeden çullanıp gümbürdeyip,

Cehennemmiş yılkıcılık.
Yılkıcının kendisine de,
Fazlasıyla odun taşıdım.

Passing the day until it set,
I would load firewood on my back.
When Kıyaz came out shouting,
At the memory I would drop and swoon.
The earth too hard to enter,
Life too sweet to leave it,
Sinking, torn apart by sorrows,
The tears of my eyes spilling down,
Sixty hells, a thousand torments
Looming close above my crown;
While my batyr brother lived,
While he was great over all the homeland,
In warrior Kıyaz's hands
Many a year of mine passed in disgrace,
The cunning foe wore me down cruelly,
Days passing in bondage,
I suffered torment and grew sallow,
I withered, seized by the yellow sickness,
My shoulder-blade becoming wound,
The flesh of my flank sliced away,
In this nightmare-ridden harlot world
It was plain that I remained;
No forest to hide me from the tyrants,
Alive today, tomorrow gone,
No stay on which to bind my hopes.
To break free of the affliction —
My valiant brother then was gone.
When grief comes, my tongue rattles on,
My two eyes are staring wide,
Alone my strength does not suffice,
My two hands stand there bound.
Warrior Kıyaz's horse-herds —
Surging, his herds are seething —
Thundering down in a flood from the hilltop:
A hell it was, this herding.
For the horse-herd himself as well
I carried firewood past all measure.

Ölümlü güne bakılır gibi değil,
Gün kararıp, gün batarken,
O yılkıcı tokmaklayıp,

Ham deriyi elimle sepiledim.
Tan ağarıp geldiğinde,
Kalmak olup oynadım.
Gün kuşluğa vardığında,
Boynuma kova asmıştım.
Bu dünyanın cehennemini,
İşte böyle çekmiştim.
Kayından odun taşıyıp,
Yılkıcılar içimi kemirirdi.
İki yılkının aşık kemiğini,
Sıyırtıp bana yutturup,
Hasım kuldan kuşatma yiyip,
Yılkıcıdan sopa yiyip,
"Kul kudurdu gitti" diye,
Şımarandan dayak yiyip,
Bağlandığımız şehir bahtımız,
O zaman kırıldı tahtımız.
Kör olup gözüm donuklaştı,
Böylece çilem kaynadı.
Düşmandan kahır görüp,
Ağır zulüm çekmiş bir can.
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı soluk kavruk.
O zaman düşünürüm:
Zavallı başın eceli,
"Ölmeden yitmeden yetişti" diye,

Çelik kemikli güç kuvvet,
"O zaman gitti benden" diye.
Kız arslan, sözümü dinle,
Ölünce çok şey asılı kalır,
İnleyip sönen güç gayret,

Göz açıp kapayıncaya dek,
Bir gün gider, görünür.

The mortal day is not to be looked upon;
As day grew dark, as day went down,
That horse-herd would cudgel me,

The raw hide I tanned with my own hand.
When the dawn came whitening,
I played the Kalmak's part.
When day rose to mid-morning,
A pail was hung about my neck.
The hell of this world,
Thus it was I bore it.
Hauling firewood from the birch,
The herdsmen gnawed at my heart.
The knuckle-bones of two herds' horses,
They stripped and made me swallow,
Beset on all sides by hostile slaves,
Beaten with staves by the herdsmen,
"The slave has gone mad," they said,
Thrashed by every pampered whelp,
The city of our bondage was our fate,
Then it was our throne was broken.
Blinded, my eyes grew dim,
Thus my torment came to boil.
Suffering grief from the foe,
A soul that has borne heavy oppression.
Of my blood a spoonful remained,
Of my flesh a pale scorched husk remained.
Then do I think to myself:
The doom of this wretched head,
"Before death, before ruin, it overtook me," I say,
The strength and might of steel-forged bone,
"Then it was they went from me," I say.
Maiden lion, hear my word,
When one dies, much is left hanging,
The strength and striving that groan and gutter,
In but the blinking of an eye,
One day they go, and it is seen.

Yiğitliğin çağı varken,
Devletin de demi varken,
Saldıranı yok edip,
Hükmedip durduğumuz demde,
Ay-âlemi dize getirip,
Elimizde tuttuğumuz demde,
Gök vaşaktan aziz börk,

While the age of valor lasted,
While fortune too was in its prime,
Destroying every assailant,
In the days when we held dominion,
Bringing moon and world to their knees,
In the days we held them in our hand,
The precious cap of sky-grey lynx,

Kimler sallanıp giymedi.
Baht ü devlet varken,
Kim gürleyip yürümedi.
"Er Külçoro'dur bu" diye,
Çağlar ürküp dalgalandı.
Karşısına kul gelmedi,
İsteyip düşman görmedi.
Düşman değil, yağı dense,
Kırbacından kan çıkan,
Sesinden can çıkan,
"Sınayayım" diyen sınayıcı öldü.
Beni görmeden yer dolaşıp,
Yer dolaşan casus öldü.
Öyle bir çora er idim,
Yalvarsa da ele geçmeyen,
Şay'ın koruduğu şir idim.
Gülüşüm günü batıran,
Şakam tanı attıran.
Hem şendim, hem şirdim,
Hem pehlivan, hem erdim,
Böyle bir çora bendim,
Kızıl bir çelik közdüm,
Ben de Kırgız'dan çıkmış
bir oktum.
Onmaz olup kalmışım,
Düşünsem eklemimde kuvvet yok,
Ben olmaktan çıkmışım.
Yine görüp yele yolup,
Arıklayıp kalmışım.
Takat tükenip, güç gidip,
Garip olup kalmışım.

Who did not swagger in its wearing.
While fortune and glory lasted,
Who did not stride forth thundering.
"This is Er Külçoro," they said,
And the ages shuddered and surged.
No slave came to stand before me,
No foe sought me out willingly.
Not enemy but raider, say rather,
From whose whip the blood sprang,
At whose voice the soul fled,
The tester who said "Let me test him" died.
Roaming the land without seeing me,
The land-roaming spy died.
Such a chora warrior was I,
Not to be taken though one begged,
A lion under Şay's protection was I.
My laughter set the sun,
My jesting struck the dawn.
I was merry, and I was a lion,
Both wrestler-champion and man,
Such a chora was I,
A red-glowing coal of steel was I,
I too, sprung from the Kırgız,
was an arrow.
Past mending I have remained,
When I ponder, no strength is in my joints,
I have ceased to be myself.
Seeing it again, plucked bare by the wind,
Wasted lean I have remained.
Strength spent, power gone,
Forlorn I have remained.

Aziz devlet varken,
Coşup gerçek cezbe tutunca,
Oyrat'a kırgın salardık.
Hışımlanıp saldırsak,
Hıtay'ı vurup alırdık.
Coşkunluk bir geldiğinde,
Yakıp yıkıp iş görürdük.
Kahrı döküp saldırsak,
Düşmanı kalmadan kırardık.

While the precious fortune lasted,
When true rapture seized us surging,
We loosed slaughter on the Oyrat.
When we charged in our fury,
We struck and took the Hıtay.
When exultation once came on us,
Burning and razing we did our work.
When we poured out wrath and charged,
We cut down the foe till none remained.

Şimdi hesabım ortaya çıktı:
Erlik, gayret, güç kuvvet,
Benden sökülüp gitmiş.
Sökülüp gitmesinin sebebi:
Dün Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ezici zorla üstümüze çöküp,
Cehennemini dağ gibi yığıp,
Aç arslan gibi gürleyip,
Ovayı basıp yol açıp,
Talas'ı talan edip el atıp,
Malı mülkü yağmaladığında,
Fitneyi ağır saldığında,
Gayret coşup içim yanıp,

Now my reckoning stands revealed:
Manhood, striving, strength and might,
Have been torn out of me and gone.
The cause of their tearing away:
Yesterday Sarıbay, son of Celmoguz,
Bearing down on us with crushing force,
Heaping his hell up like a mountain,
Thundering like a hungry lion,
Overrunning the plain, forcing a road,
Plundering Talas, laying hands upon it,
When he pillaged goods and chattels,
When he loosed his heavy sedition,
My striving surged, my heart burned within me,

Gerçek ecel gelse ölmeye,
Gerçekten dilese Kuday'dan,
Gerçek ecel gelse ölmeye,
Erken söylediğim söz geç kalıp,
İki gözüm dört olup,
Kabarınca göz parlayıp,
Ölmeden diri, içim kaynayıp,
Celmoguz oğlu kâfire
Yüz yüze karşı durdum.
Sıkıca atıp, yay çekip,
Boğaz boğaza vuruştum.
Vursam da gücüm yetmeden,
Kahırlı iti yenemeden,
Kat kat kaburgam bölünüp,
Zayıflığım görünüp.

Were true death-doom to come, then to die,
Were one truly to beg it of Kuday,
Were true death-doom to come, then to die,
The word I spoke early came too late,
My two eyes became four,
Swelling, my eyes blazing bright,
Alive short of death, my heart seething,
Against the infidel son of Celmoguz
Face to face I made my stand.
Shooting hard, drawing the bow,
Throat to throat I grappled.
Though I struck, my strength not sufficing,
Unable to best that wrathful dog,
My ribs split fold upon fold,
My weakness showing plain.

Gözden yaşım dökülüp,
İki mızrağım kırıldı.
İki gözden akan yaş,
Göğsümün üstüne yuvarlandı.
On iki çelik, bin mızrak,
Süngüleşmede parçalandı.
On iki tulpar, sayısız küheylan,
Süngüleşmeden ölüp serildi.
Böylece gücüm yetmedi,
Onmaz kalmışa benzedim,
Eskisi gibi takat yok,
Bitmiş kalmışa benzerim.

Tears spilling from my eyes,
My two lances were broken.
The tears that ran from both eyes,
Rolled down upon my breast.
Twelve blades of steel, a thousand lances,
Were shattered in the bayonet-press.
Twelve tulpars, coursers beyond number,
Fell dead in the lance-thrusting.
Thus my strength did not suffice,
Past mending I seemed to be left,
No stamina as of old,
Finished and done I seem to be.

Derdimiz üstümüze yığıldı,
Kayboldu bizim itibarımız.
Bel bağladığımız belimiz,
"Kız arslan imiş" diye,
Bereket getiren şirimiz.
Görünüşü soğuk imiş Sarıbay,
Belalı düşman işte böyle.
Bindiğim tulpar yağır oldu,
Vuruşmaktan gönlüm yaralandı.
Küheylanım arıkladı,
Aziz başım daraldı.
Dişi arslan, pehlivan kız,
Seni kendimize dayanak kılarız.
Pehlivanlık taslayan kâfir,
"Başka türlü kavga çıkarır" diye,

"Arslan şiri azaba salıp,
Aramızdan ayırır" diye,
Dileğim işte budur.
Senden önce nice yıl,
Azabı ağır o domuza,
Dileyip saplasan mızrak geçmez,
Boğuşayım desem güç yetmez,

Kılıç sallasam balta kesmez,
Ak-kelte'yle atsam ok geçmez,

Our sorrows heaped upon us,
Lost was all our standing.
The waist-strength we leaned upon,
"A maiden lion she is," they say,
Our lion who brings the blessing.
Cold of countenance is Sarıbay,
Such is the baleful enemy.
The tulpar I rode is saddle-galled,
From fighting my heart is wounded.
My courser has wasted lean,
My precious head is pressed hard.
She-lion, wrestler maiden,
We make you our own mainstay.
The infidel who apes the champion,
"He will raise strife of another kind," we say,
"He will cast the lion-hearted into torment,
And sunder him from among us," we say,
Such, then, is my plea.
For many a year before you,
Against that swine whose torment is heavy,
Thrust as you will, no lance goes through,
Would I grapple, my strength does not suffice,
Swing I the sword, no axe will cut,
Shoot I the Ak-kelte, no arrow pierces,

Yiğitlerin hepsi kırıldı,
"Öldüm" diye âlem çığrıştı.
Kavgayı büyütüp uzatıp,
Ganimete çekip kız alıp,
Nice bozdu halimi,
İşte böyle kabarttı öfkemi.
Saldırıya girişip horlayıp,
Yurdumu malımı zorlayıp,
Boğuşsam güç yetmez,
Tam isabet bulsam el geçmez,
Bu Sarıbay kâfire,
Kurumlanan bahadıra,
Gücü yerinde hanlar öldü,
Boğuşmaya giren canlar öldü,
Coşup öfkesi kaynadı.
Cehennemliğe güç yetmez,

The young braves were all cut down,
"I am slain!" the whole world shrieked.
Swelling the quarrel, drawing it long,
Dragging off booty, taking maidens,
How often he wrecked my state,
Thus it was he swelled my rage.
Falling to the attack with scorn,
Wringing my land and my goods,
Would I grapple, strength does not suffice,
Should I strike true, no hand can reach,
Against this infidel Sarıbay,
Against that swaggering bahadır,
Khans in their full strength died,
Souls that entered the grapple died,
Surging, his fury boiled over.
Against that hell-bound one no strength avails,

Böylece çilem kaynadı» –
Deyip böylece Külçoro,
Çaresizliği belli olup,
Sarıbay'a gücü yetmeden,
Külçoro candan umut kesip,
Külçoro böyle dururken,
Usulca konuşup, ağır söz atıp,
O Kuyalı söze başladı:
«Celmoguz oğlu kâfirin,
Cenge giydiği kürk budur,
Boğuşageldiği el budur,

Bahadırlık taslayan er odur,
Sürüp ezip hor kılmıştım.
Bahtı kara bahadır, ben oyum,
Soyu başka, zehri güçlü,
Tükenesice kula varalım,
Tükenişine dek vuruşalım.
Töresinin hesabını görürüm,
Boğuşursa çaresini bulurum.
İnat ederse o haramın,

Thus my torment came to boil» –
So saying, thus Külçoro,
His helplessness made plain,
His strength not equal to Sarıbay,
Külçoro despairing of life,
While Külçoro stood so,
Speaking softly, casting weighty words,
That Kuyalı began her speech:
«Of the infidel son of Celmoguz,
This is the fur-coat he dons for war,
This is the land where he has come grappling,
That is the man who apes the bahadır,
I had driven, crushed, and humbled him.
That black-fated bahadır — I am the one,
His stock is alien, his venom strong,
Let us go to that slave doomed to perish,
Let us fight him to his utter end.
I will settle the account of his law,
If he grapples, I will find his remedy.
If that unclean one grows stubborn,

Gözünü oyup çıkarırız.
Kahırlanırsa o haramı,
Boylu boyunca sereriz.
Böylece öcümüzü alırız,
Kasılırsa o haramın,
Gerçek hesabını buluruz.»
Gayretlenip hazırlanıp,
Aziz çare yerine,
Gaipten akıl bulunup,
Silah pusatını kuşanıp,
Kana doymaz Zulpukor,
Kınsız bele bağlanıp,
Laf etmeden, dil dökmeden,
Homurdanıp hızlanıp,
Sarıbay'a söylenip,
Aç arslan gibi göğüs gerip,
Açılmış çukur gibi göz dikip,
Kanı çekilip benzi atıp,
Baksan gönül bölünüp,
O edepsize dikkat etsen,

We shall gouge out his eyes.
If that unclean one turns wrathful,
We shall stretch him out full length.
Thus shall we take our vengeance,
If that unclean one puffs himself up,
We shall find his true reckoning.»
Girding herself with striving,
In place of the precious remedy,
Counsel found from the unseen,
Buckling on weapon and armament,
Zulpukor, never sated with blood,
Bound sheathless at her waist,
Without a word, without wasted speech,
Growling and gathering speed,
Muttering against Sarıbay,
Breasting forward like a hungry lion,
Eyes fixed like an opened pit,
Blood drained, her face gone pale,
Look, and the heart is riven,
Should you mark that shameless one,

Coşup vursa o kıza,
Durup insan yaklaşamaz.
Sarıbay değil, ay-âlem,
Karşı çıkıp yenemez.
Kaçan kulan tepeli,
Kaşı altın kanklı eyer,
Celcetpes'e vurulu,
Halk yöneten töre gibi,
Kasılıp yürür Celcetpes,
Yolu açık gibi,
Gemini kemirip,
Bastığı yeri göçürüp,
Toynak değen kara yer,
Dört bir yandan bölünüp,
Tuğ kuyruğu yığın gibi,
Tulpar duruşu görünüp,
Eşinip bassa kara yer,
Çanak gibi paramparça saçılıp,

Should that maiden strike in her surging,
No man can stand and draw near.
Not Sarıbay — moon and world entire
Could not rise against her and prevail.
Crested like a fleeing kulan,
The saddle golden-bowed, high-pommeled,
Girthed upon Celcetpes,
Like a töre who governs the people,
Celcetpes strides out proudly,
As though his road lay open,
Gnawing at the bit,
Caving in the ground he treads,
The black earth touched by his hoof,
Splitting apart on every side,
His banner-tail like a heaped stack,
The tulpar's bearing showing plain,
Where he paws and stamps, the black earth,
Scatters shattered like a bowl,

Göçebe evi kadar iri toz,
Tepesinde burgaçlanıp,
Tulpara binip şahlandırıp,
Durmadan halkı çığrıştırıp.
"Kız arslan imiş" diye,
Gören canı sevindirip,
Ruhlar konup o kıza,
Sancak elinde seçilip,
Endamı ile duruşu,
Ata binmiş heybeti,
Yüce dağ gibi görünüp,
Âdemoğlu kulların,
Aklı hayran bölünüp,
İki yanını süzünüp,
Aç arslan gibi yalanıp,
Aybalta, kılıç, tüm pusat,
Dört bir yanında görünüp,
Yüz tutup giren düşmanın,
Yüreği kaçıp bölünüp,
Kuşandığı besbelli,
Peri eşlik eder sanki.
Yiğit Manas doğan da,

Dust huge as a nomad's tent,
Whirling in a vortex above his crown,
Mounted on the tulpar, rearing him high,
Setting the people crying out without cease.
"A maiden lion she is," they say,
Gladdening every soul that sees,
Spirits alighting on that maiden,
The standard marked out in her hand,
Her stature and her bearing,
Her majesty upon the horse,
Looming like a lofty mountain,
The slaves born of Adam's sons,
Their minds riven with wonder,
Glancing sidelong to either flank,
Licking her lips like a hungry lion,
Battle-axe, sword, all armament,
Showing on her every side,
The enemy who dares to face her,
His heart takes flight and splits,
Plain to see is her arming,
As though a peri kept her company.
And valiant Manas the falcon-born,

Yoldaş olmuş ona sanki.
Kaçan kulan gibi göğüslü,
Alıcı kartal gibi gözlü,
Pehlivanlık hali işte böyle.
Engebeli sarp kayalar,
Aşageldiği dağı imiş.
Celmoguz oğlu kâfire,
Ondan önce nice yıl,
Usta olmuş o yiğit,
Atışageldiği yağısı imiş.

As though he had become her comrade.
Chested like a fleeing kulan,
Eyed like a hunting eagle,
Such is the state of her prowess.
The rugged sheer crags,
Were the mountain she had come crossing.
To the infidel son of Celmoguz,
For many a year before this,
That valiant one grown practiced,
Was the foe she had long come exchanging shots with.

Vadileri bitişik komşu,
Halkları yan yana yerleşik,
Otlağı ortak ağıllı,
Kımızı ortak sofralı.
Birlikte büyümüş erler imiş,

Their valleys adjoining neighbors,
Their peoples settled side by side,
Their pasture shared, one sheepfold,
Their kumis shared, one table.
Men grown up together they were,

İnatlaşıp dövüşüp,
Sopa sopaya girişip,
Kinli olmuş kişiler imiş.
Kurumlu pehlivan kız,
On sekiz bin âleme,
Onmaz kavga salan kız.
Çarpışsa devi deviren,
Tutuşsa alpı yere çalan.
Adı duyulmuş âleme,
Kızdan pehlivan bahadırın,
Şanı yayılmış nicelere,
Cenkte usta becerikli kız,
Bir yaratılmış pehlivan kız,
Sekiz sefer çarpıştı,
Sarıbay'a saldıran kız.
Kız da olsa bu bahtsız,
Karşılık verip pekişmiş,
Kız arslan diye ün salmış.
Mızrağı çevik, becerikli kız,
Yağının hilesini iyi bilen,
Yolu açık, yaman kız.
Dağın bittiği çıkıntıda,
Tümsekleşen burunda,
On bir yıldır görüşmeye,
Dağın bittiği yerine,

Fighting in stubborn rivalry,
Going at each other staff on staff,
Persons grown rancorous they were.
The proud wrestler maiden,
Upon the eighteen thousand worlds,
A maiden loosing strife past mending.
Clashing, she topples the giant,
Grappling, she dashes the alp to earth.
Her name is heard through the world,
Of the bahadır, champion among maidens,
Her glory spread to multitudes,
A maiden deft and masterly in war,
A wrestler maiden made but once,
Eight campaigns she has clashed,
A maiden who assailed Sarıbay.
Though a maiden, this luckless one,
Has answered blow for blow and hardened,
Famed abroad as the maiden lion.
Quick with the lance, a deft maiden,
Who knows well the wiles of her foe,
Her road open, a formidable maiden.
On the spur where the mountain ends,
On the hummocked headland,
For eleven years to the meeting-place,
To the place where the mountain ends,

Cenk açıp kavga çıkarıp,
Vuruşageldiği yamaca,
Yetkin pehlivan Kuyalı,
Celcetpes'in başını çevirmişti,
Teke tek meydana çıkıp durmuştu.
Kavganın hali işte böyle.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Nice canı kırmış kul,
Gör de candan umudu kes.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kan emerek pekişmiş,
Halka zalim diye ün salmış.
Rastlasa kana doymayan,

Opening war and raising strife,
To the slope where she had come to fight,
The consummate wrestler Kuyalı,
Had turned the head of Celcetpes,
Had ridden out to single combat and stood.
Such is the state of the quarrel.
Sarıbay, son of Celmoguz,
A slave who has broken many a soul,
Behold him, and despair of life.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Hardened by the sucking of blood,
Famed among the people as a tyrant.
Meeting one, never sated with blood,

Yüz tutsa canı bırakmayan.
Kulak duymuş, göz görmüş,
Yerde böylesi olmamış.
Haber duyup, yurt bilip,
Elde böylesi olmamış.
Bahadırlığı bambaşka,
Obur yutuculuğu kat kat,
Tulparı yüğrük, kendi köz,
Âlemde böyle korkunç şey yok.
Gücü başka, zehri güçlü,
Kâfiri görsen canından,
"Öldüm" deyip, ölç de umudu kes.

Facing one, never sparing a soul.
Ear has heard, eye has seen,
On earth there has been none such.
Tidings heard, lands known,
Among the peoples there has been none such.
His prowess is a thing apart,
His glutton's devouring fold on fold,
His tulpar swift, himself an ember,
No horror like him in all the world.
His strength apart, his venom strong,
See the infidel, and of your life,
Say "I am dead," take measure, and despair.

Çağa saldığı zorbalığı,
İnsana yaptığı zulmü,
Ağır kavga başlatan,
Sataşanı o kudurmuş,
Kırıp geçirip bırakan.
Emse kana doymayan,
Yaratılmış âdemoğlunda,
Yaratılıp böylesi olmamış.
Yüz tuttuğundan toz kopmuş,
Boğuştuğundan can çıkmış.
Huyu başka o domuzun,
Celpiniş'te doğmuş,
Kahrı canlara duyulmuş.
Eğdirip onu insan alır mı,
Anasında yele mi var bunun?

The tyranny he loosed upon the age,
The oppression he wrought on man,
Beginner of grievous strife,
Whoever crosses him, that rabid one,
Cuts down and leaves in ruin.
Sucking, never sated with blood,
Among created sons of Adam,
None such was ever created.
Where he turned his face, dust stormed up,
Where he grappled, the soul went out.
Alien of nature is that swine,
Born in Celpiniş,
His wrath made known to living souls.
Can any man bend him and take him,
Has his mother a mane upon her?

Yüreği kara domuzdan,
Yüzleşen diri kalır mı?
Kuşanıp "er kişiyim" diye,
Buna yüz tutup insan varır mı?
Bu Sarıbay kâfirin,
Kası kalın, taş yürek,
Âleme salar büyük bela.
Hilesi başka, zehri güçlü,
Öfkelenip davransa,
Ay-âlemi düz eder.

From that black-hearted swine,
Does any who faces him stay alive?
Girded, saying "I am a man,"
Does any man dare go to face him?
This infidel Sarıbay,
Thick-browed, stone-hearted,
Looses great calamity on the world.
His guile apart, his venom strong,
Should he bestir himself in anger,
He flattens moon and world.

İki omzunun üstüne,
Aceleyle denk gelinse,
İkişer insan konar sanki.
İki yanağının ateşinde,
Altışar tazı doyar sanki.
Öfkesine dokunulsa,
Boğuşan insanoğlunu,
Atıyla birlikte yutar sanki.
Yarım dağ gibi başı var,
Yatan it gibi başı var,
On keçe kadar kürkü var.
Çınardan uzun kolu var,
Rengi başka, çehresi mor,
Giydiği demir kara börk.
Burnu kemerli, benzi alaca,
Heybeti başka, kendisi kahır.
Huyu bozuk, kendisi er,
Yüz tutup kul gelmemiş.
Celpiniş'te yetmiş
Dev vuruşup yenmemiş.
Halkın belası bakır burun,
Yırtıcı yüzünü gören olmamış.
Kurnaz tulparının basmadığı,

Yeryüzünde bütün yer kalmamış.
Uğursuz domuzun kırmadığı,

Elde bütün halk kalmamış.
Yüz tutup öfkesi tutarsa,
Boğuşmadan alplar dağılmış.
Ağlayıp yatan beşikte,
Dilsiz bebek susmuş.

Coşkun görse tuğ dikmiş,

Sataşana kıyamet koparmış.

Yüz tutan alp da dev de yanmış,
Huyu bozuk zehirliden,

Upon his two shoulders,
Should one come level in haste,
Two men apiece might perch, it seems.
In the fire of his two cheeks,
Six hounds apiece might feed, it seems.
Should his anger once be touched,
The grappling son of man,
He would swallow, horse and all, it seems.
A head he has like half a mountain,
A head he has like a couching dog,
A fur-coat thick as ten felts.
An arm he has longer than the plane-tree,
His color apart, his visage purple,
On his head an iron-black cap.
Hook-nosed, his face mottled,
His majesty apart, himself pure wrath.
Foul of temper, yet a man of war,
No slave has come to face him.
In Celpiniş seventy
Giants fought him and did not win.
Scourge of the people, copper-nose,
None has seen his ravening face and lived.
No ground his cunning tulpar has not trodden,
Remains whole upon the earth.
No folk that ill-omened swine has not broken,
Remains whole among the peoples.
Should he face about and his fury take him,
Alps have scattered without a grapple.
In the cradle where it lay crying,
The speechless babe fell silent.

Seeing a surging foe, he planted his standard,
On whoever crossed him he loosed doomsday.
Alp and giant alike who faced him burned,
From that foul-tempered venomous one,

Kullar candan umut kesmiş.
Kahrına dayanamayıp,
Boğuşmaya giren halk ölmüş,
Sataşan insan toptan ölmüş.
Hiç kimse karşı duramamış,
Boğuşup çarpışarak,
Kan döküp kılıçlaşarak.
Kerney, surnay çalınıp,
Cenkte pehlivan o kudurmuş,
Gerektiğinde tüfek attırıp,
Türlü türlü yeri yaran gürültüyle,
Ölçüsüzlüğü belli olup,
Ok geçmez giysisini kuşanıp,
"Ölçüsüz güçlü pehlivan" diye,

"Ölümü hiçe sayan olmuş" diye,

"Varan geri dönmez varmış" diye,
Halkı ağlayıp, yurdu çığrışıp,
Öz canından umut kesip,
Kahrı başka domuzun,
Zalimliği belli olup,
Sarıbay'ın hali işte böyle.
Coşup giderse kudurup,
Kaptal Dağı'nın sırtı gibi,
Kahırlanıp davransa,
Köykap'ın çalılı yamacı gibi.
Sarıbay'ı gördüğünde,
Er canından umut kesip,
Karagandan mızrak alıp,
Çelikten topuz kuşanıp,
Topuzundan köz yanıp,
Ağzını açsa ateş yanıp,
Ölçüsüz alevlenir sanki.
Düşünsen, Allah Yaradan,
Canı yaratmış her türlü.
Alt dudağı sarkıp,
Ekincinin torbası gibi.

Slaves have despaired of their lives.
Unable to endure his wrath,
The folk who entered the grapple died,
Those who crossed him died wholesale.
No one could stand against him,
Grappling and clashing,
Spilling blood, crossing swords.
Kerney and surnay sounding,
That rabid one, champion in war,
Firing muskets at his need,
With manifold earth-splitting thunder,
His measurelessness made plain,
Girded in his arrow-proof raiment,
"A champion strong beyond measure," they say,
"He has come to count death as nothing," they say,
"Who goes to him comes not back," they say,
His people weeping, his land crying out,
Despairing of their very lives,
That swine of alien wrath,
His tyranny made plain,
Such is the state of Sarıbay.
Should he surge forth raging,
He is like the ridge of Kaptal Mountain,
Should he bestir himself in wrath,
Like the brush-grown flank of Köykap.
At the sight of Sarıbay,
The warrior despairs of life,
Taking a lance of karagana wood,
Girding a mace of steel,
Embers burning from his mace,
Fire blazing when he opens his mouth,
He flames beyond measure, it seems.
Consider: Allah the Creator,
Has created souls of every kind.
His lower lip sagging down,
Like the plowman's feed-bag.

Ağzından çıkan soluğu,
Körükten çıkan alev gibi.
Kaşı yüksek, zehri güçlü,
Baksan görünüşü işte böyle.
Heybetle orduyu sürüp,
Sürdüğü orduyu toptan sürüp,
Dikkat kesilip gören can,
Emanet candan umut kesip,
Nice âlemde çile kaynayıp,
Kızıl duman toz uçup,
Baksan tuhaf, yer kaynayıp,
Cin domuz oğlu o kâfir,
Yedi alemli tuğ yapıp,
Yetmiş türlü gürültü koparıp,
Karaltılı mızrak sallanıp,
Kara demir Zulpukor,
Her elde parıldayıp,
Nakışları sayısız seçilip,
Dev ve peri gibi görünüp,
Deveye binip mızrak almış,
Tependen inesice bu nasıl can.

Görsen pehlivan ordusu var,
Kurulmuş, heybetli imiş.
Gök demir gibi dolmuş,
Görünüşü bunca taş yürek,
Görkemi bunca olmuş.
Gayretlisini doyurup,
Bunca çoğunu eksiksiz bölüp,
Bileği kalın, taş yürek,
"Hey!" dediği ordusuna baksan,
Fil gövdeli edepsiz.

"Haydi!" deyince üşüşen,
Gözlediği can boyun eğmiş,
İnsandan başka görünüşü var.
Yüz tutup insan sataşsa,
Kul demeden, el demeden,
Çolpan gözünü parlatıp,

The breath that issues from his mouth,
Is like the flame that leaps from the bellows.
High-browed, his venom strong,
Look, and such is his appearance.
Driving his host in majesty,
Driving the driven host wholesale,
The soul who watches, all attention,
Despairs of the life held in trust,
Torment seething through many a world,
Red smoke and dust flying up,
Look — a strangeness, the earth aboil,
That infidel, son of the demon swine,
Making a standard of seven worlds,
Raising seventy kinds of thunder,
Dark-silhouetted lances swaying,
Black-iron Zulpukor,
Glittering in every hand,
Its engravings numberless and distinct,
Looming like giant and peri together,
Mounted on a camel, lance in hand,
What manner of soul is this, may it topple from its height.
See him: a host of champions he has,
Arrayed and majestic it was.
Filled up like grey iron,
Its aspect all stone hearts,
Such has become its splendor.
Feeding full his strivers,
Portioning out this multitude entire,
Thick of wrist, stone of heart,
Look at the host he calls "Hey!" to,
The shameless one with an elephant's trunk of a body.
Swarming at his cry of "Forward!",
Every soul he eyed has bowed the neck,
His aspect is a thing other than man's.
Should a man face him and cross him,
Sparing neither slave nor people,
Making his Çolpan-eye flash,

İnsanın çilesini kaynatıp,
Kan emdiği çağı var,
İyice kararmış hali var.

Setting man's torment aboil,
He has his season of sucking blood,
He has his state gone wholly black.

O azgın yürekli kalabalıkta,
Kayıpçal kızı yokken,
Dayanak olup öne düşmüşler:
Külçoro ile er Seytek,
Şir Er Semetey ile,
Körpe ot pişip olgunlaşana dek,
Mıyzam çiçeği uçana dek,
Her vadiye, her boğaza,
Kabaran ak kar dolana dek,
Her vadiden aşağı uğuldayıp,
Tozlu rüzgâr vurana dek,
Kayından yaprak kül olup dökülene dek,
Tabılgıdan tomurcuk gidene dek,
Çiçek açan ağaç solana dek,
Güz eksilip, kış gelip,
Ayrık kuruyup, çiy otu geçip,
Yedi aya süre dolana dek,
At çekişmedik teke tek yok,
Yarılmadık şakak yok,
Bozulmadık alın yok.
Karşı karşıya gelmişler,
Bahadır yapılı şir ile,
Semetey adlı er ile,
Şay'ın koruduğu Külçoro,
Adı çevik er Seytek,
Tastamam yedi ay vuruşmuş.
Sancak devrilip han ölmüş,
Çarpışan canın hepsi ölmüş.
Yetmiş gün boyunca dalıp,
Yetkin bozkurt er çora,
Yedi yerinden yara yiyip,
Beli bükülüp kamburlaşıp,
Gözü parlayıp yuvasından uğrayıp,
Üstün gücünü toplayıp,
Boğuşup takat yetiremeden,

In that wild-hearted multitude,
While the daughter of Kayıpçal was absent,
These stepped forth as mainstay in the van:
Külçoro and the warrior Seytek,
With the lion Er Semetey,
Till the tender grass ripened and matured,
Till the mıyzam blossom flew,
Into every valley, every gorge,
Till the swelling white snow filled them,
Down every valley moaning,
Till the dusty wind came striking,
Till the birch-leaf fell away as ash,
Till the bud was gone from the tabılgı,
Till the flowering tree had withered,
Autumn waning, winter coming,
Couch-grass drying, dew-grass passing,
Till the term ran full seven months,
No single combat but horses strained in it,
No temple left unsplit,
No brow left unbroken.
Face to face they came together,
With the lion built as a bahadır,
With the warrior named Semetey,
Külçoro whom Şay protects,
The warrior Seytek, nimble of name,
Full seven months he fought them.
The standard toppled, khans died,
All the souls that clashed there died.
Plunging in for seventy days,
The consummate grey-wolf warrior chora,
Wounded in seven places,
His waist bent, hunched over,
His eye blazing, starting from its socket,
Gathering his surpassing strength,
Grappling, his stamina failing,

Azgın kulu yenemeden,
İnsanın hepsi kırılmış.
Gayret edip Külçoro,
Çarpışıp Semetey,
Bahadır Seytek saf bozmuş.

Unable to best the raging slave,
Mankind was all cut down.
Külçoro striving,
Semetey clashing,
Bahadır Seytek broke the ranks.

Bütün canların bahadırı,
Diri canların aklı,
Var insanın pehlivanı,
Bagdagül'ün Çolpan'ı.
Bahadırdan nicesi okla uçmuş,
Böyle kavga, böyle kargaşa olmuş.
Kapışsa takat yetmeden,
İtibarlı şirin soyu,
Ak çeliğin özü,
Rast geleni helâk etmiş.
Aziz şirin soyu,
Kök atası Tügöl Han,
Kökü sağlam o bozkurt,
Çarpışması seksen dört olmuş,
Kılıç savurması yangın olmuş.

Bahadır of all living souls,
Mind of all souls alive,
Champion of all mankind that is,
Bagdagül's Çolpan.
Many a bahadır flew, arrow-struck,
Such was the strife, such the turmoil.
Grappling, ere stamina failed,
The seed of the honored lion,
The essence of white steel,
Destroyed whatever crossed his path.
The seed of the precious lion,
His root-father Tügöl Han,
That grey wolf of sound root,
His clashes numbered eighty-four,
His sword-swinging became a conflagration.

Gelen düşman helâk olmuş,
Yaratılmış bir şir idi.
Ak kalpaklı Kırgız'ın kalesiydi,

The enemy who came was destroyed,
A lion created he was.
He was the fortress of the white-capped Kırgız,

Böyle can hiç yaratılmaz,
Babasından oğlunun,
Üstünlüğüne bir bak!
Yüz tutup kul gelmemiş,
Sıkı düşmanlık kurup dikilen,
Yüz tutan düşman yenmemiş.
Hükümlü şirin soyu,
Onlarca cana pabuç bırakmamış.
İşini Allah rast getirmiş,
Yurt bozup halk kıran,
Sarıbay gibisi olmamış.
Gücü dolup kuvvet bulup,

Such a soul is never created twice,
From father to son,
Behold the surpassing of it!
No slave has come to face him,
Whoever rose planting fierce enmity,
No foe that faced him has prevailed.
The seed of the sovereign lion,
Yielded not a bootlace to scores of souls.
Allah prospered his every work,
Wrecker of lands, breaker of peoples,
There has been none like Sarıbay.
His strength brimming, finding force,

Boğuşan yıkılıp dümdüz olmuş,
Who grappled him was felled and flattened,

Gaipten desteklenmiş,
Sustained from the unseen,
Aziz cana güç gelip,
Power coming to his precious soul,
Boğuşan canın hepsini,
All the souls that grappled him,
Kan döktürüp savurmuş.
He scattered in a spray of blood.
Yağı kırıp pekişmiş,
Hardened by the breaking of foes,
Babasından oğlu,
The son after his father,
O arslan diye ün salmış.
Was famed abroad as that lion.
Sarıbay ile vuruşup,
Fighting with Sarıbay,
Meydana çıkıp durup,
Riding out onto the field and standing,

Karşı karşıya vuruşup,
Fighting face to face,
Takat tükenip yutulup,
Stamina spent, swallowed up,
Mızrak geçmez Akolpok,
The lance-proof Akolpok,
Örselenip kül gibi didilip,
Battered and torn like ash,
Ordu çığrışıp geri dönüp,
The host crying out and turning back,
Samur astarlı zırh, torgay göz,
Sable-lined mail, lark-eyed,
Yakası cevher, yeni tunç,
Its collar gemmed, its bronze new,
Ağır paha kırmızı,
Crimson of heavy price,
Ok geçmez kürkler didilip,
The arrow-proof fur-coats torn to shreds,
Nice pehlivan, nice şir,
Many a champion, many a lion,
Nice ulu pehlivan, bilge er,
Many a great champion, many a sage warrior,

Yiğitler bunca kırılıp,
So many braves cut down,
Nice kavga olmuş.
Many a battle there has been.
Nice bahadır, nice şir,
Many a bahadır, many a lion,
Sarıbay domuz sömürmüş,
Has the swine Sarıbay devoured,
Kapışıp takat yetiremeden,
Grappling, ere stamina failed,
Celmoguz oğlunu yenemeden,
Unable to best the son of Celmoguz,
Gelen doğan, pehlivan şir,
The falcon who came, the champion lion,
Kılıçlaşıp yenemeden.
Crossing swords, unable to best him.
Yakasını tutup yanıp,
Clutching their collars, burning,
Sinek kadar candan umut kesip.
Despairing of life down to a fly's worth.
Altüst olan dünyanın,
Of this world turned upside down,
Aldatıcılığı belli olup,
The treachery made plain,
Karşı karşıya durmuşlar,
Face to face they took their stand,
Teke tek meydana çıkmışlar.
They rode out to single combat.
Sıra sıra üç doğan,
Three falcons, rank on rank,

Nöbetleşe vuruşmuşlar.
Halkın bunaldığı büyük meydan,
Can basmadık ıssız vadiden,
Asil bozkurt Semetey,
Dayanağı Külçoro,
Engebeli yerin pınarı,
Ölürken görülen er Seytek,
63760 Semetey'in yavrusu.
Karşı karşıya durup,
Bağırıp mızrak uzatıp,
Takat tükenip, güç gidip,
Gece gündüz vuruşup.
Kim görmüş böyle işi?
Hizmet eden iki el,

Fought him turn and turn about.
The great field where the people despaired,
From the desolate valley untrodden by soul,
The noble grey wolf Semetey,
His mainstay Külçoro,
Spring of the rugged land,
Er Seytek, beheld at the hour of death,
The offspring of Semetey.
Standing face to face,
Shouting, thrusting out the lance,
Stamina spent, strength gone,
Fighting night and day.
Who has seen such a business?
The two hands that gave service,

Doğrulamadan felç olup,
Yaşamaya gerek aziz baş,
Kızıl kova kan olup.
63770 Ölene tatlı aziz can,
Bir görmeye hasret kalıp,
Sarıbay'a güç yetmeden,
Görülen gün bir tutama bağlanıp,

Varan geri dönmez sinsi ölüm,
Alna yakın dolanıp,
Ok geçmez kaftan delik deşik,
Kat katından dökülüp,
Malın hepsi yağmalanıp.
Kılıçlaşıp takat yetiremeden,
63780 Celmoguz oğlu o kâfir,
Böylece yatıp hüküm sürüyordu.
Bununla boğuşacak Kuyalı,
Baş edecek olan pehlivan kız,

Ele aldığı demir topuz,
Bu Sarıbay bahadırın,
Görünüşünden ürküp uzağa kaç!
Boğuşup takat yetiremeden,

Palsied before they could straighten,
The precious head that needs must live,
Became a red pailful of blood.
The precious soul, sweet to the dying,
Left longing for one last look,
Strength not equal to Sarıbay,
The daylight seen shrunk to a handsbreadth,
Stealthy death, whence none return,
Circling close about the brow,
The arrow-proof kaftan riddled through,
Spilling from its many folds,
The goods all plundered.
Crossing swords, ere stamina failed,
That infidel son of Celmoguz,
Thus lay lording it over all.
Kuyalı, who would grapple with this,
The wrestler maiden who would master him,
The iron mace she took in hand,
Of this bahadır Sarıbay —
Flee far, affrighted at his very look!
Grappling, ere stamina failed,

Azabı çekmiş altın baş,
The golden head that had drunk its torment,

Meydana doğru yüz tutup,
Turning its face toward the field,
Sapı çelik aybalta,
The steel-hafted battle-axe,
Bunu eline kaldırıp,
Raising this in his hand,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Clanging on, heeding nothing,
Manas'ın bahadır soyunu,
The bahadır seed of Manas,
"Tuğunu yıkıp kırarım" diye,
"I will topple his standard and break it," he says,

"Soyunu kurutup atarım" diye,
"I will wither his seed and cast it out," he says,

Çarpışan pehlivan erleri,
The champion warriors who clash,
Şay'ın koruduğu şirleri,
The lions whom Şay protects,
Topuğuna denk tutmadan,
Counting them not equal to his heel,
Eğlence gibi pehlivanlığı,
Prowess as though it were mere sport,
Yüce Allah'ım domuza,
Almighty Allah to that swine,
Ölçüsüz vermiş meğer.
Had given, it seems, beyond all measure.
Gerçek pehlivan şirleri,
The true champion lions,
Çarık bağına denk tutmadan,
Counting them not worth a sandal-thong,
Kasılıp yürüyüp, kılını kıpırdatmadan,
Strutting stiffly, not stirring a hair,
Salınıp gidip, yerinden oynamadan,
Swaggering on, not moved from his place,
Ormandaki arslan gibi,
Like the lion in the forest,

On sekiz bin âlemi,
The eighteen thousand worlds,
Hamur gibi çiğneyip basar gibi,
As though he would trample them like dough,

Heybetlenip görünse,
Should he loom up in his majesty,
Kazılmış derin mezara benzer.
He is like a deep-dug grave.
Kükreyişi kâfirin,
The roaring of the infidel,
Yamaçtan inen sele benzer.
Is like the flood that comes down the slope.
Homurdanıp hızlanıp,
Growling and gathering speed,
Kendi kendine söylenip,
Muttering to himself,
Görünüşü başka türlenip,
His aspect changing to another kind,
Kökü sağlam görünüp,
Showing sound of root,
Akıl hayran, el iğne gibi,
The mind awed, the hand like a needle,
Altüst olup bölünüp,
Turned upside down and riven,
Kahırlanıp saldırsa,
Should he charge in his wrath,
Yılmadan dikilip asılsa,
Should he rear up unflinching and bear down,

Sarp kayalı dağ sırtı gibi,
On sekiz bin âlemi,
Âlem şöyle dursun, hayvanı,
Her mahluk canları,
Sürüp ezip güder gibi,

Alt katmanı kalın başköşe,
Heybetlense kâfirin,
Kalınlığından tüter gibi.
Kımıldayan canları,
63830 Kırıp geçirip sömürecek gibi,
Kahrolası dünyaya,
Kendisi sahip olacak gibi.
Sarıbay'ın takımı işte böyle,
Yüzleşen yağıyı gördüğünde,
Karısını karabasan basmış gibi,

Saldırdığı yağı kaçmış gibi,
Baktığında âleme,
Kırıp kırgın salacak gibi.
Huyu sert, yüreği dar,
63840 Pek çetin düşman Sarıbay,
Çarpışmadan nice can ölmüş,
Kavgayı görsen işte böyle.
Gırtlağa basıp, orduyu sürüp,
Orduyu bölmeden toptan sürüp,
Tunçtan mızrak sürütüp,
Orduya akıl öğretip,

Yan çizip ses etmeden,
Yampiri vurup kıpırdamadan,
Orduyu sarsmadan sürüp,
63850 Saçmadan toptan sürüp,
Arslan gibi kükreyip,
Heybetli öfkesini duyan ordu,
Kaçmaya yol bulamadan,
Delip geçecek gedik bulamadan,
Cana rahat verecek yer bulamadan,
Ya bundan üstün şir bulamadan,

Like a mountain ridge of sheer crags,
The eighteen thousand worlds,
The worlds aside — their very beasts,
The souls of every creature,
As though he would drive, crush, and herd them,
The seat of honor thick in its under-layers,
Should the infidel swell in majesty,
Seems to smoke from his very thickness.
Every soul that stirs,
He seems set to break, ravage, and devour,
Of this accursed world,
He seems set to make himself the master.
Such is the company of Sarıbay,
When he beholds the foe that faces him,
As though a nightmare pressed upon his wife,
As though the foe he charged had fled,
When he looks upon the world,
He seems set to break it and loose slaughter.
Harsh of temper, narrow of heart,
Sarıbay, a most grievous enemy,
Many a soul has died without a clash,
Behold the quarrel — such it is.
Treading on throats, driving the host,
Driving the host wholesale, undivided,
Dragging lances of bronze,
Schooling the host in cunning,

Without shirking, without a sound,
Striking aslant, unstirring,
Driving the host without shaking it,
Driving it wholesale, unscattered,
Roaring like a lion,
The host that hears his majestic fury,
Finding no road for flight,
Finding no breach to pierce and pass,
Finding no place to ease the soul,
Nor finding a lion mightier than this,

Zorbalık etti Sarıbay.
Kahrolası kalleş dünya,
Bir tutam çıkmadan daraldı,

Yolu yordamı başka altın baş,

Zorbalıkla kocadı.
Yandık, tutuştuk, köz olduk,
Köz gibi sönsek kül olduk,
Zorbalıkla gün görüp,
Böyle böyle yok olduk.
Yurt tuttuğum Celpiniş,
Yerin güzeli yer kaldı,

Halkın güzeli, zavallı el,
İstersen bak, inleyip halk kaldı.

Celmoguz oğlu Sarıbay,
Bağladı mı ki bahtımı,
Kırdı mı ki dalımı,
Soydu mu ki kürkümü,
Çiviledi ellerimi,
Gösterdi mi ki "güzeli".
Yalvaran şirlerin sözüne bakmadan,
Sürüp götürüp halk kırıp,
Gösterdi mi ki "güzeli".
Dört yanı yıkan arslanı,
Zalimleşip can kıyan,
Yaradan Kuday gerçekten,
Bu domuzun zulmünü,
Alnına mı yazmış?
Hayıflanıp kimi can,
Rüzgârda ot gibi sararıp,
Derin düşünen kul çok,

"Oy oy" diye inleyen halk çok.
Aklı başından gidip şaşkın,
Kendine çekidüzen veremeden,

Sarıbay wrought his tyranny.
This accursed treacherous world,
Narrowed till not a handsbreadth remained,
The golden head whose way and manner were apart,
Grew old under tyranny.
We burned, we kindled, we became embers,
Guttering like embers we became ash,
Living our days under tyranny,
Thus by degrees we perished.
Celpiniş where I made my homeland,
The land's fair one — a mere land remained,
The people's fair one, the wretched folk,
Look if you will — a people left groaning remained.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Did he not bind my fortune,
Did he not break my bough,
Did he not strip my fur-coat,
He nailed my hands,
Did he not show me "the fair one".
Heedless of the pleading lions' words,
Driving them off, breaking the people,
Did he not show me "the fair one".
The lion who wrecks all four quarters,
Turned tyrant, slayer of souls,
Has Kuday the Creator in truth,
The oppression of this swine,
Written upon our brows?
Lamenting, many a soul,
Yellowing like grass in the wind,
Many the slaves sunk in deep thought,

Many the folk groaning "Oy, oy."
Out of their wits, bewildered,
Unable to set themselves in order,

Aybalta uzatıp vuramadan,
Haykırıp mızrak uzatamadan,
Göğü yaran çetin gürültü,
Sızlanıp duramadan,
Emanet candan umut kesip,
Telaşa düşen halk çok.
Dizgin toparlayamadan,
Adı anılan yağıya varamadan,

Kaçıp yürüyen halk çok.
"Sırık kapışsak öldük" diye,

Belalı ere sataşıp,
Azaba boşuna bulaşıp,
"Yüzleşirsek öldük" diye,
"Edepsizmiş Sarıbay,
Büyük zulmü, büyük derdi,
Böyle gezip gördük" diye,
Sersem gezen halk çok,
Sarı derde düşen kul çok.
Zulmedip orduyu sürüp,
Boyun eğmeyeni toptan sürüp,
Göğü yarıp gürültü olup,
Aç çığlığı velveleye dolup,
Sürüp çıkıp geliyor,
Yer yarılıp, toz kaplayıp,
Kaynaşıp çıkıp geliyor.
Sıra sıra orduyu sürüp,
Orduyu bırakmadan toptan sürüp,
Sürülen ordunun içinde,
Boş umuda paha yok,
İşte o ordunun içinde,
Neler var da neler yok.
Haykırışı taş yarıp,
Mızrak uzatıp yetişen var.
Tek bir tüyü kalana dek,
Dümdüz olana dek vuruşup,
Tükenişine dek gidecek var.

Unable to reach out and strike with the battle-axe,
Unable to cry out and thrust the lance,
The grievous thunder that splits the sky,
Unable to stand still in their moaning,
Despairing of the life held in trust,
Many the folk fallen into panic.
Unable to gather up the reins,
Unable to reach the foe whose name is spoken,
Many the folk who walk in flight.
"If we grapple pole to pole, we are dead," they say,
Crossing that baleful man,
Tangled in torment for nothing,
"If we face him, we are dead," they say,
"Shameless is Sarıbay,
His great oppression, his great grief,
Thus wandering have we seen it," they say,
Many the folk who wander dazed,
Many the slaves fallen into yellow grief.
Oppressing, driving the host,
Driving wholesale all who will not bow,
Splitting the sky, become pure thunder,
The hungry outcry filling the clamor,
He comes driving forth,
The earth splitting, dust blanketing,
He comes seething forth.
Driving the host rank on rank,
Driving it wholesale, leaving none behind,
Within the driven host,
Vain hope has no price,
Within that very host,
What is there not, and what is there.
There are those whose outcry splits stone,
Who reach out with the thrusting lance.
Till a single hair remains,
Fighting till all is flattened,
There are those who will go to the very end.

"Dediğine boyun eğer" diye,

Azaba kazara bulaşan,
Geride kalan kadınla çocukların,
"Günü ne olur?" diye,
Sararıp dertle çalkanıp,
Kaygı çekip titreyip,
Solgun gezen halk çok.
"Tevekkül" deyip durmadan,
Dolup taşan halk çok.
Sarıbay'ın zulmünü,
Allah'ın yazdığı cebrini,
Mihneti, çileyi, azabı,
"Yüzleşen görmez olur mu?" diye,
"Kuday sıkı dilemişse,
Yazılan yanını gördük" diye,

"Ecel dileyip gün biterse,
Sonunda bir gün öldük" diye,
Yiğitleri bunu düşünüp,
Aklı ermeyen kötüsü,
Aceleyle kara kara düşünüp,
Ahmak, cılız cahili,
Gelmekte olan ordunun içinde,
Halkın aklını çelip düşünüp.

Yorulmadan yağıya çatan var,

Geri dönmeden ölecek var.

Aziz canı kıl kadar görmeden,
Cenge kendini verecek var.

Aklından ayrılıp,
Öteye beriye koşuşan var.
Çarpışma görmeden, kavga görmeden,

Geri dönüp kaçacak var.
"Tevekkül" deyip durmadan,

"He bows to whatever he is told," they say,

Those tangled in torment by mischance,
Of the women and children left behind,
"What will become of their day?" they say,
Yellowing, churned about with grief,
Trembling in their anxiety,
Many the folk who wander pallid.
Saying "Tevekkül" without cease,
Many the folk who brim and overflow.
The oppression of Sarıbay,
The compulsion Allah has written,
The travail, the torment, the anguish,
"Can he who faces it fail to see it?" they say,
"If Kuday has willed it hard,
We have seen the side that was written," they say,
"If death is willed and the day runs out,
In the end, one day, we died," they say,
Their braves pondering this,
The base one whose wit falls short,
Hastily brooding black thoughts,
The fool, the puny ignorant one,
Within the oncoming host,
Pondering how to lead the people's mind astray.
There are those who close with the foe unwearied,
There are those who will die without turning back.
Counting the precious soul not worth a hair,
There are those who will give themselves to war.
Parted from their wits,
There are those who scurry to and fro.
Having seen no clash, having seen no quarrel,
There are those who will turn and flee.
Saying "Tevekkül" without cease,

Nice azap görecek var.

Atışa girse yılmadan,
Her sataşan kulun,
Azabını eline verecek var.

Kara tüfek "kars!" etse,
Kaçıp şaşıp yurt bozup,
Halkı dağıtan gevşek var.
Kara tüfek "kars!" etse,
Kaçmadan duran pehlivan var.

Azgın tüfek "çat!" etse,
Ürkmeyen adam var.
Mızraklısı var, ustası var,
Boğuşulan yağının hilesini,
Fazlasıyla bilen yaman var.

Sayısız tümen orduyu sürüp,
Ordunun hepsini bol bol sürüp,
Haykırış salıp, yeri yarıp,
Dikkatle baksan yer kaynayıp,
Kulan yürümez bozkırdan,
Kaynaşıp çıkıp geliyor,
Kovalayıp ordusunu tokmaklayıp,
Sürüp çıkıp geliyor.
Sayısı belirsiz seçkinlerinden,
Yiğitlerini bir bölüp,
Gücü tam, en kuvvetli,
Erlerini bir bölüp,
Mızrağa usta, taş yürek,
Beceriklisini bir bölüp,
Akılda üstün, yakışıklı,
Yamanlarını bir bölüp,
Kaldırıp, yarıp, orduyu sürüp,
Ordunun hepsini toptan sürüp,
O Sarıbay kâfirin,
Halk kıran bahadırın,

There are those who will see many a torment.
Entering the exchange unflinching,
Of every slave who crosses him,
There are those who will hand him his torment.
Should the black musket go "crack!",
Fleeing bewildered, wrecking the camp,
There are slack ones who scatter the people.
Should the black musket go "crack!",
There are champions who stand without fleeing.

Should the raging musket go "snap!",
There are men who do not startle.
There are lancers, there are masters,
Of the grappled foe's cunning,
There are formidable ones who know it and to spare.
Driving a host of countless tümens,
Driving the whole host in abundance,
Loosing outcry, splitting the earth,
Look closely and the ground is aboil,
From the steppe where no kulan will walk,
He comes seething forth,
Harrying and hammering his host,
He comes driving forth.
From his picked men beyond numbering,
Dividing off his braves,
Full of strength, the mightiest,
Dividing off his men,
Masters of the lance, stone-hearted,
Dividing off his deft ones,
Foremost in wit, comely,
Dividing off his formidable ones,
Raising, cleaving, driving the host,
Driving the whole host wholesale,
That infidel Sarıbay,
That people-breaking bahadır,

Sızlanıp ordusu ağlayıp,
Ordunun hepsi birden ağlayıp.
O zalim domuzun,
Kötü oldu seferi.
Öteden beri, ezelden,
Bu Sarıbay domuzun,
Sürüp gitmek âdeti.
Ay-âlemin hepsini,
Sürüp gidip dolaşıp,
Halk bozup, yurt kırıp,
"Bu lanetlenmiş kâfiri,
Böylece Kuday çarptı" diye,
Kara kara düşünen halk çok,
Sarı derde düşen kul çok.
Taş gayretli bahadır çok,

His host moaning and weeping,
The whole host weeping as one.
That tyrant swine's
Campaign has turned to evil.
From of old, from time before,
Of this swine Sarıbay,
Driving forth has been the custom.
The whole of moon and world,
Driving on and roaming through,
Wrecking peoples, breaking lands,
"This accursed infidel —
Thus has Kuday struck him," they say,
Many the folk who brood black thoughts,
Many the slaves fallen into yellow grief.
Many the bahadırs of stone striving,

Kaygı çekip sararıp,
Kaçıp yürüyen yoksul çok.
Yer bozulup halk kaynaşıp,
Her belayı çekip çile kaynayıp,
Azıp yürüyen halk çok.
Bozkır ile bir olup,
Kaynaşıp çıkıp geliyor,
Karınca gibi kıvıl kıvıl,
Kaynayıp çıkıp geliyor.
Ordu kovalayıp, halk kırıp,
Horlayıp, döverek Sarıbay,
Ardından sayısız orduyu,
Sürüp çıkıp geliyor.
Küme kümeye çarpılıp,
Tulparın gözü dönüp,
Bir tutam görmeden tuğ yerini,

Yellowing under anxiety,
Many the poor who walk in flight.
The land unmade, the people seething,
Suffering every calamity, torment aboil,
Many the folk who wander astray.
Become one with the steppe,
He comes seething forth,
Swarming like ants,
He comes boiling forth.
Harrying the host, breaking the people,
Scorning and beating them, Sarıbay,
Behind him a countless host,
He comes driving forth.
Cluster dashed on cluster,
The tulpar's eye rolling wild,
Seeing not a handsbreadth of the standard's place,

Durmadan sayısız ordu sıkışıp.
Mızraklısı, şirleri,
En önde bir olup,
Ordunun ardında Sarıbay,
Yüce dağ gibi görünüp,
O Sarıbay kâfirin,

The countless host jammed without cease.
His lancers, his lions,
Made one in the very van,
Behind the host Sarıbay,
Looming like a lofty mountain,
That infidel Sarıbay's

Öfkelenen gayreti,
Yeri kavurup dökülüp,
Kahırlanıp hazırlanıp,
Silah pusatını kuşanıp,
Orduyu bindirip, toz yutup,
Ordu çığrışıp, yeri kaplayıp,
Sürüp çıkıp geliyor,
Durmadan ezip halk kırıp,
Kaynaşıp çıkıp geliyor.
Zalim imiş Sarıbay,
Kâfirin aslı işte böyle,
Yiğit imiş, han imiş.
En gayretli, zehri güçlü,
Huyu bozuk, kendisi er,
Yurt bozan bir can imiş.
Orduyu toplayıp söz açıp,
"Kılt" deyip geri kaçanı,
Kılıçlayıp kırıp yiyip,

Striving kindled to fury,
Pouring down, scorching the earth,
Girding himself in wrath,
Buckling on weapon and armament,
Mounting the host, swallowing dust,
The host crying out, blanketing the earth,
He comes driving forth,
Crushing without cease, breaking the people,
He comes seething forth.
A tyrant is Sarıbay,
Such is the stock of the infidel,
A brave he was, a khan he was.
Most striving, his venom strong,
Foul of temper, yet a man of war,
A soul that wrecks the land he was.
Gathering the host, opening speech,
Whoever flinched and fled to the rear,
Swording him down, cutting and devouring,

O edepsiz domuzun,
Bahadırlığı bambaşka,
Bütün zehri bir başka,
Halk bozup, yurt kıran,
Ansan işte böyle bir yiğit.
Halk bozup ordu alıp,
Ordunun hepsini birden alıp,
Usulca konuşup, sıkı söz bırakıp,
Gayretliye söze başlayıp,
Gayreti yok kötüyü,
Kalmadan kırıp yiyip atıp:

«Yiğitlerim, şirlerim,
Taş yürekli davalı erlerim,
Kandan geri dönmeyin,
Boğuşmadan "kılt" deyip kaçmayın!
Yan kesip yetişin,
Kan dökülüp, yer yakıp,
Kalmadan tümden kırılıp,

That shameless swine's
Prowess is a thing apart,
All his venom of another kind,
Wrecker of peoples, breaker of lands,
Name him — such a brave is he.
Wrecking peoples, taking the host,
Taking the whole host at once,
Speaking softly, leaving hard words,
Beginning his speech to the striving,
The base one without striving,
Cutting down, devouring, casting out till none remained:
«My braves, my lions,
My stone-hearted men of the cause,
Turn not back from blood,
Flinch not and flee without a grapple!
Cut in at the flank and close,
Blood spilling, earth burning,
Cut down wholly, till none remain,

Tükenişine dek gidin!
Azgın tüfek "çat!" etse,
Ürküp kaçacak haraminiz,
Size kırgın salarım.
Yakın demeden, el demeden,
Kör edene dek gözünü oyarım.
Bırakmadan birinizi,
Tümden kırıp koyarım.
Kahırlansam çiğneyen,
Rast geleni kemiren,
Pençeleyince can bırakmayan,
Emince kana doymayan,
Söz dinlemezi kemiren,
Yutunca kanla semiren,
Ben Sarıbay olurum!
Kahırlanıp saldırırsam,
Söz dinlemezin hepsini,
Ölüme yollarım!
Görkemim başka, zehrim güçlü,
Dava edene dava geldi,
Altı şehre yağı geldi,
Yer ölçüşsek sınır geldi,

Go to the very end!
Should the raging musket go "snap!",
Whichever scoundrel of you starts and flees,
On you I will loose slaughter.
Sparing neither kin nor people,
I will gouge his eyes till he is blind.
Leaving not one of you,
I will cut you down entire.
When wrathful, I am he who tramples,
Who gnaws whatever crosses his path,
Whose claws once fixed spare no soul,
Who sucking is never sated with blood,
Who gnaws the disobedient,
Who swallowing grows fat on blood —
I am Sarıbay!
If I charge in my wrath,
All of the disobedient,
I will send to their death!
My splendor apart, my venom strong,
To the claimant the claim has come,
To the six cities the foe has come,
Measure we land — the border has come,

Yetişen cenk, kavga geldi.

The war that overtakes, the quarrel, has come.

Yüz tutulan yer denk gelip,
Kuşananlara yetişin,
Yüz tutanı parçalayıp,
Kırgın salıp gidin!
Kıl kadar zerresini bırakmadan,
Kırgın salıverin!
Söylenen sözü tutun,
Damara basan düşmanın,
Gebe karısını yarın,
Boğuşup çarpışıp,
Geri dönmeden kılıçlaşıp,
Kırgına karışın!
Eğlence budur, kavga budur,
Damara basan kötü yurt,

The place we face has come out even,
Close with those who stand girded,
Tear apart whoever faces you,
Loose slaughter and go on!
Leaving not a mote the width of a hair,
Loose the slaughter free!
Keep the word that is spoken,
Of the enemy who treads on the vein,
Split open his wife with child,
Grappling and clashing,
Crossing swords without turning back,
Join in the slaughter!
This is the sport, this is the quarrel,
The evil land that treads on the vein,

Size söylenen sır budur!
Buyruk kıldım, tam budur!» –

Deyip Sarıbay dikleşip,
Öfkelenip kükreyip,
Onu gören kalabalık ordu,
Baştan aşağı ürperip,
Onbaşılar dolanıp,
Mızrakları dikilip,
Hazırlanıp mızrak vuruşup,
Ordunun başı çarpışıp,
Ölçüp biçmeden orduyu sürüp,
Saçmadan toptan sürüp,
Alemli tuğ olup,
Baksan çetinlik işte böyle,
Göğü yaran gürültü olup,
Ordu çığrışıp yığılıp,
Birbirine çarpılıp,
Birbirini aşıp geldiğinde,
Ordu ellişerli bölünüp,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Kan içici görünüşü belli olup,
Kahrını döküp bağırıp,
Kalabalık ordusunu çağırıp:
«Pehlivanlarım, şirlerim,
Saf yoldaşlarım, denklerim,

Kalmadan kavga salın,
Karşı karşıya varın!
Baksanız fesat düzenbaz budur,
Var gayreti işte budur.
Er ecelden ölmez mi?
Kimi sefa sürer, kimi kurur,
Değerli gençler görmez mi?
Zalimleşe zalimleşe gidin,
Yar gibi Manas soyunun,
Köküne birlikte yetişin,
Gayretlisini görün,
Düşmanlık kurup kan döküp,

This is the secret told to you!
I have made it decree — this and no other!» –
So saying Sarıbay bristled up,
Enraged and roaring,
The teeming host that beheld him,
Shuddering from head to foot,
The corporals wheeling about,
Their lances raised erect,
Making ready, lances clashing,
The head of the host colliding,
Driving the host without measure or count,
Driving it wholesale, unscattered,
Become a bannered standard,
Look — such is the grimness of it,
Become a sky-splitting thunder,
The host crying out, massing up,
Dashed against one another,
When they came overtopping one another,
The host divided by fifties,
Of the infidel son of Celmoguz,
The blood-drinker's aspect showing plain,
Pouring out his wrath, bellowing,
Summoning his teeming host:
«My champions, my lions,
My true comrades, my peers,

Loose the quarrel till none remain,
Go forth face to face!
Look — here is the plotting trickster,
Here is all the striving he has.
Does not a man die by his appointed doom?
Some take their pleasure, some wither,
Do not the worthy young see it?
Go turning crueler and crueler still,
Of the beloved seed of Manas,
Reach the root of it together,
See to their man of striving,
Planting enmity, spilling blood,

Cezasını eliyle verin,
Bırakmadan halkını yağmalayıp,
Kamçıyla ölçüp bölüşün!
Töre Manas soyunun,
Tepesinden basalım,
Dört tür malını saçalım,
Yıkışa yıkışa kırgın salalım.
Kıl kadar kök bırakmadan,
Kızlarını yağma edip alalım,
Ta köküne yetişelim,
Perizade, bahtsız,
Süzgün bakışlı dilberi,
Ganimet edip gidelim.
İtişip kakışıp, kavgalaşıp,
Yaman eri sınayıp görelim,
Boğuşup kanını dökelim,
Ayçürök gibi kadını,
Kaynaşan şu kâfiri,
Kocasa da kız gibi görelim,

Bağlı malını sürelim,
Kükreyen bozkurdun,
Ordosuna girelim.
Hükümlü erini kıralım,
Sönmüş yangın yerine çevirelim,
Karşı karşıya durun,
Çığrışıp mızrak uzatın,
Söylenen sözü yerine getirin!
Kan dökülüp, baş kesip,

Bana dayanak olun!
Yer yarılıp toz yürüsün,
Oyuk oyuk yerlerden,
Gürleyip kara kan yürüsün.
Azı dişlerini gererek,
At ölüsü dağ gibi düşsün,
Er ölüsü demet demet düşsün!
Engebe tümsek toz olup,
Çukur hendek yerleriniz,

Deal his punishment by your own hand,
Plunder his people, leaving none,
Measure it out by the whip and share!
The seed of Töre Manas,
Let us tread down from the crown,
Let us scatter his four kinds of stock,
Let us loose slaughter, wreck upon wreck.
Leaving no root the width of a hair,
Let us take their daughters as plunder,
Let us reach to the very root,
The peri-born, the luckless,
The languid-eyed beauty,
Let us make her booty and be gone.
Shoving and jostling, brawling,
Let us test the formidable man and see,
Let us grapple and spill his blood,
A woman like Ayçürök,
That seething infidel —
Though she be aged, let us see her as a maiden,
Let us drive off his tethered stock,
Of the roaring grey wolf,
Let us enter the ordo.
Let us break his sovereign men,
Let us turn it to a burnt-out fire-ground,
Stand face to face,
Cry out and thrust the lance,
Fulfill the word that is spoken!
Blood spilling, striking off heads,

Be my mainstay!
Let the earth split and dust march forth,
From the pitted, hollowed places,
Let black blood march roaring.
Baring their back teeth,
Let horse-carcasses fall like mountains,
Let men's corpses fall in sheaves!
Ridge and hummock turned to dust,
Your pits and your trenches,

Kulak hizasına kara kan dolup,
Dirilik denen mutlu güne,
Kahrolası Kırgız yurdu,
Bir görmeye hasret kalsın!
Hıtay gibi basıp geçin,
Köküne dosdoğru yetişin.
Kıl kadar canı esirgemeden,
Kırgına karışıp gidin!
Baş kırpılıp, saf bozup,
Hasım ecel yetince okla uçup,

Buyruğum budur, görün!
Yarılmadan ordum çok olup,
Ahdine sağlam olup,
Nara atıp mızrak uzatıp,
Canı hiçe sayıp vuruşup,
Böyle bela salın!
Erin kazığı ant olur,
Erkek diye doğan adamlar,
Ahdine sağlam olur,
Çığlık salıp geçin,
Köküne dosdoğru yetişin,
Kaçmadan kırgın kılın,
Gayretlenip durun!
Dosdoğru akan engin ırmak gibi,
Üstünde yüzen gemi yok.
Gerçek eriniz Sarıbay,
Tuğunuz bakıp dururken,
Kardeşim, sana ölüm yok,
Onu dalgalandıracak yel de yok.
Hanınız bakıp dururken,
Karşı koyacak kul yok.

Gelen orduda eksiğim yok,
Sarıbay'ınız dururken,
Halkım, sana ölüm yok.
Sert öfkem tutarsa,
Kavrulup kum yanar,
Tam öfkem tutarsa,

Filled ear-high with black blood,
For the happy day that is called life,
Let the accursed Kırgız land,
Be left longing for one last look!
Trample through like the Hıtay,
Reach straight to the root.
Sparing no soul the width of a hair,
Join in the slaughter and go!
Heads cropped, ranks broken,
Flying arrow-struck when hostile doom arrives,
This is my decree — see to it!
My host is many, unsundered,
Firm in its sworn oath,
Roaring war-cries, thrusting lances,
Fighting with life counted as nothing,
Loose calamity so!
A man's stake is his oath,
Men who are born and called men,
Stand firm upon their oath,
Loose your cry and pass through,
Reach straight to the root,
Make slaughter without fleeing,
Stand fast in your striving!
Like the broad river flowing straight,
No ship sails upon it.
Your true man is Sarıbay,
While your standard stands watching,
Brother mine, for you there is no death,
Nor any wind that could set it waving.
While your khan stands watching,
There is no slave who can withstand.

In the oncoming host I lack for nothing,
While your Sarıbay yet stands,
My people, for you there is no death.
If my harsh anger takes me,
The sand is scorched and burns,
If my full anger takes me,

Yuvarlanıp dağ gider,
Dağ gibi ağabeyin Sarıbay,

Dalgasına kim dayanır?
Kavga da sır da budur,
Ve yurdum, bilmiş ol,
Size söylenen gerçek budur,
Boğuşacağım işte böyle,
Ağır kavga salın,
Kıl kadar tüy bırakmadan.
Namus için, ar için,
Sarı engebeli bel için,
Celpiniş'te el için,
Er Sarıbay benim için,
Evliyanın verdiği dua için,
Er Celmoguz ata için,
Ataları Manas, hunhar şir,
Atamı boğazlayan suç için,
Çetin kırgın salın,
Nice devini kırın!
Er Sarıbay benim için,
Tuğun dibinde durun,
Boğuşun, geçin,
Ta köküne yetişin!
Engebenin hepsi ok olsun,
Kılı kalmadan Kırgız yurdu,
Sarıbay'dan yok olsun!
Bu kahrolası Kırgız yurdu,
Atasından dedesine,
Doğanlar içinde büyümüş, kırda büyümüş,
Kızıl kırgın kavgada büyümüş,
Bir yere üç gün konmamış,
Kahrı böyle olmamış,
İsteyip içip doymamış,

Açgözlülüğünü bırakmamış,

The mountain rolls away and is gone,
Your elder brother Sarıbay, mountain-like
—
Who can withstand his wave?
This is the quarrel and this the secret,
And know it well, my land,
This is the truth told to you,
Thus is how I shall grapple,
Loose the heavy quarrel,
Leaving no down the width of a hair.
For honor, for shame,
For the yellow rugged pass,
For the folk in Celpiniş,
For me, Er Sarıbay,
For the blessing the saints bestowed,
For Er Celmoguz the forefather,
Their forefather Manas, bloodthirsty lion,
For the crime of slaughtering my father,
Loose the grim slaughter,
Break many a giant of theirs!
For me, Er Sarıbay,
Stand at the standard's foot,
Grapple, pass through,
Reach to the very root!
Let every ridge become an arrow,
Let the Kırgız land, to its last hair,
By Sarıbay be blotted out!
This accursed Kırgız land,
From father back to grandsire,
Grown up among falcons, grown up in the wild,
Grown up in red slaughter and strife,
Has not camped three days in one place,
Its wrath has never been the like of this,
Has drunk its fill of wishing and never been sated,
Has never left off its greed,

Karşı varan kul olmamış,

Yüz tutan sağ kalmamış.
Kimseye boyun eğmemiş,
Çokluğuna baksan kara kurt,

Soyu tümen tümen kalabalık halk.

Derken günün birinde koca Kakan,
Beecin hanı ağlamış,
Hunhar Manas sağken
Ukuruk çevirecek kimse kalmamış.
Hazine malı tıka basa dolmuş,

Her türlü malı kırk kat olmuş,
Atası üstün han olmuş,
Yolunu şaşıran orada huzur bulmuş,
Bizim gibisi o yurda
Silahlanıp düşmanca girmemiş,
Alp saldırıp, dev basıp,
Ovasına insan girmemiş.
Talihi yaver boz yeleliye

Karşı durup kul gelmemiş.
Yüz tutan insan yenememiş,
Sataşan hanlar ölmüş,
Cenge tutuşan can ölmüş.
Denerim diyen ölçmen ölmüş,

Sınırına gelen elçi ölmüş,
Sınarım diyen sınçı ölmüş,

Dışından gözleyen casus ölmüş,
Gayreti kana bürünmüş,
Kaplan arslanın soyudur,
Buna hangi kul denk gelmiş.
Ala-Too'yu yurt edinmiş,
Gaza açıp, kan döküp
Bizim gibi bir can gelmemiş,

No mortal who went against him remained,
None who faced him stayed alive.
He bowed his neck to no one,
Look on their multitude — black worms aswarm,
A people crowded, kin on kin, tümen on tümen.
Then one day the great Kakan,
The khan of Beecin, wept:
While bloodthirsty Manas lived
None remained to swing the lasso-pole.
His treasure-stores were crammed to bursting,
His goods of every kind grew fortyfold,
His father was a khan supreme,
The wanderer astray found refuge there,
No man like us into that land
Ever entered armed in enmity,
No alp assailed it, no giant stormed it,
No man set foot upon its plain.
Against the grey-maned one whom fortune favored
No mortal came to make a stand.
No man who faced him ever conquered,
The khans who crossed him died,
The souls who joined him in battle died.
The measurer who said "I shall try him" died,
The envoy who came to his border died,
The appraiser who said "I shall test him" died,
The spy who watched from without died,
His zeal was cloaked in blood,
He is the seed of tiger and of lion,
What mortal ever matched with him?
He made the Ala-Too his homeland,
Opening holy war, spilling blood,
No soul like us has ever come,

Celpiniş nasıl, yer nasıl,
Yetkin pehlivan Sarıbay,
Gazaya çıkan ben nasılım,
Kuşatıp geldim soyunu,
Töresince kavga edelim,
Kılını komadan kıralım.
Gebe karısını yaralayalım,
Ölçüsüz kavga salalım,

Zavallı atamın büyük öcünü
Böyle böyle alalım.
Kan bedeli kovalayıp öç almadan,

Er kişinin işi rast gider mi,
Eli feryat ettirip kan dökmeden,

Erlik taslayan işin rast gider mi?

Hazine mülkünü yağmalayalım,
Gayretlisini dövelim,
Ganimetini talan edelim,
Bozguncuyu kuşatıp koyalım,
Kaleli şehrini kazalım,
Kahrolası Kırgız'ın
Bir hesabını görelim.
Beynini dağıtalım,
Devini yok edelim.
Çıkarayım Kırgız'ın
Ta nerelerde kalmış öcünü.
Kerege ile uğu kırıp,

Gelini kızı feryat ettirip,
Kavgayı geniş salarız,
İçimizde ukde kalmadan ölüşüp,

Ata öcünü alalım.
Büyük kavga salmazsak,
Ata öcünü almazsak,
Hiç doğmamış gibi batalım,

What is Celpiniş, what is the land,
And Sarıbay, the consummate champion,
And I who ride to war — what am I?
I have come encircling his kin,
Let us do battle as custom bids,
Let us slay them, sparing not a hair.
Let us wound even the wife with child,
Let us loose a war beyond all measure,

My poor father's mighty vengeance —
Thus and thus let us exact it.
Without chasing the blood-price, taking vengeance,
Can the work of a true man prosper?
Without making the people wail, without spilling blood,
Can the work of him who boasts of manhood prosper?
Let us plunder his treasury and holdings,
Let us beat down his zealous men,
Let us pillage his spoils for booty,
Let us hem the troublemaker round,
Let us dig up his walled city,
Of the accursed Kırgız
Let us settle the account for good.
Let us dash out their brains,
Let us destroy their giant.
Let me wring from the Kırgız
The vengeance left from times long past.
Smashing lattice-wall and roof-pole of the yurt,
Making brides and maidens wail,
We shall loose the battle far and wide,
Dying together till no grievance stays within,
Let us take our father's vengeance.
If we loose no mighty war,
If we take not our father's vengeance,
Let us sink as though never born,

Diri gezmeden ölelim,
Kudurmuş arslanın soyuyla
Bir güzel ölüşüp görelim!
Karşı karşıya durup,
Bir hengâmeye dalışıp,
Kavga başlatıp gürültü koparıp,
Kırışıp yatalım,
Ecel gelirse ölelim,
Çatışma başlatıp velvele koparıp,
Kırışıp görelim!
Şaşmadan hayli vuruşup,
Cezasını eline verelim,
Zamanını da, aklını da
Kavgayla kurutalım,
Bu kudurmuş Kırgız'ın

Let us die rather than walk alive,
With the seed of the raging lion
Let us try a goodly dying, each with each!
Standing face to face,
Plunging into one great tumult,
Starting battle, raising uproar,
Let us lie down slaying one another,
If the appointed hour comes, let us die,
Starting strife, raising clamor,
Let us try our slaughter, each on each!
Fighting long and unflinching,
Let us hand him his punishment,
His days and his wits alike
Let us wither up with war,
Of this raging Kırgız

Kök damarını söküp alalım!
Gördüğü işi zehir edip,
Boz yelelilerini tüketip,
Kavgaya halkını çekelim!
Adam olmaz Kırgız'ı
Ganimet edip alıp dönelim! –

Let us tear out the root-vein whole!
Turning to poison all he does,
Wiping out their grey-maned steeds,
Let us drag his people into war!
The Kırgız who will come to no good —
Let us take them for spoil and turn for home! –

Deyip, böylece Sarıbay,
Zalimliği işte böyleydi,
Ordu çığrışıp, toz olup,
İnsanın başı sersem olup,
Yiğitlerin hepsi coşup,
Şaşkınlar afallayıp,
Zayıfları yanıp yakılıp,
Gözleyip çıktı Sarıbay,
Ağır zulüm, büyük mihnet
Görmeye gelmişiz meğer.
Geri dönmeye mecal nerde,
Ölmeye gelmişiz meğer,
Lanet değmiş Sarıbay
Kahrını döktü işte böyle.
Düşünmesi bile zor iş oldu,
Geri dönülmez gerçek yeri

So saying, thus did Sarıbay,
Such indeed was his cruelty,
The host crying out, dust rising,
Men's heads turned dizzy,
All the warriors surging,
The bewildered dumbfounded,
The weak lamenting, burning,
Sarıbay went forth to spy the land,
Heavy oppression, mighty torment
We had come, it seems, to see.
Where is the strength to turn back now?
We had come, it seems, to die,
Sarıbay, whom the curse has touched,
Poured out his wrath even so.
Even to think of it grew hard,
The true place whence none return

Görmeye gelmişiz meğer,
Bu gazaplı itin elinden
Ölmeye gelmişiz meğer.
Bir arslanla vuruşup
Perişan olduk bir hayli,
Bu gazaplıyla vuruşup
Karanlığa böyle gömüldük,
Mihneti, zorbalığı, zulmü
Bu Sarıbay kâfirden
Görecek olduk zorbalığı,
Kabarıp taşan muradı
Görmeden ölecekmişiz,
Karıyla çocuğu,
Ecel yetse ansızın,
Ölüp gitsek ansızın,
Gaklayan karganın yurt tuttuğu
Çölde kalırmışız,
Kurdun, yaban sürüsünün gezdiği

We had come, it seems, to see,
At the hands of this wrathful dog
We had come, it seems, to die.
Fighting with a lion
We were sorely brought to ruin,
Fighting with this wrathful one
Thus we were buried in the dark,
Torment, tyranny, oppression —
From this infidel Sarıbay
We were fated to see his tyranny,
Our swelling, overflowing hope
We were to die and never see,
Wife and child together,
Should the fated hour come sudden,
Should we die and pass off sudden,
Where the cawing crow has made its home,
In the desert we should lie,
Where wolf and wild herd roam,

Yerde kalırmışız,
Onulmaz büyük zulmü
Görmeye gelmişiz meğer.
Heybetliden sürgün yiyip,
Urgansız, ipsiz bağ yiyip,
Cehennemle gün geçip,
Kavgayla ömür siperde bitip
Ölmeye gelmişiz meğer.
Bu Sarıbay kâfiri
Sonunda kırmaya durdu,
Zulümle ordu sürüp,
Zorbalığı candan geçti,
Hâlimizi berbat edip,
Eceli boş yere yetirdi,
Sarıbay bize pek zorlu,
Bahadır Seytek, er çora,
Nice kez bozgun kıldı.
Güç yarıştırıp han öldü,
Nice pehlivan burada öldü,
Sersemledi elimiz,

Upon that ground we should lie,
Oppression great past healing
We had come, it seems, to see.
Driven to exile by the dread one,
Bound fast without rope or cord,
Our days passing in hell,
Our lives spent in the trench with war,
We had come, it seems, to die.
This infidel Sarıbay
At last set out to slaughter,
Driving hosts with cruelty,
His tyranny pierced through the soul,
Making wretched all our state,
He brought our death on us for nothing,
Sarıbay is too hard for us,
Bahadır Seytek, the valiant çora,
Many a time he wrought our rout.
Matching strength, the khan has died,
Many a champion died here,
Our people were stunned senseless,

Nice kez kırıldı belimiz,
Kavga bizde, çekişme bizde,
Ayıp da, zulüm de bizde,
Büyük kavgasını bırakmadı,
Vuruşup vuruşup doymadı,
Bozulmuş meğer bizim düş,
Böyleymiş meğer bizim iş,
Bu Talas'a geleli
Su gibi aktı kanımız,
Yandı tutuştu canımız,
Çarpışmaya yine asker toplayıp
Cenk edip duruyoruz.
Cenk ederim diye han öldü,
Geniş yürekli bilge,
Kurumlanan can öldü,
Gelen yolun tamamı,
Taşıyla, ihtiyarıyla,
Yorulup atlısı sarardı.
Sevinemeden kuruduk,
Sevinç yerine feryat ettik,

Many a time our backs were broken,
Ours the war and ours the strife,
Ours the shame and ours the oppression,
He left not off his mighty war,
Fighting, fighting, never sated,
Our dream, it seems, was broken,
Such, it seems, was our affair,
Since we came to this Talas
Our blood has flowed like water,
Our souls have burned and kindled,
Gathering troops again for combat
We keep on waging battle.
Saying "I shall fight," the khan died,
The sage with the wide heart,
The proud-vaunting soul died,
The whole of the road we came,
With its stones and with its elders,
Its riders wearied and grew pale.
We withered without joy,
Instead of joy we wailed,

Celpiniş'ten çıktığımızda
Kulan kovalarız diye geldik,
Silahlı sultan soyunu
Kurutalım diye geldik.
Kurtulamadık, kuruduk,
Aç kurt gibi uluduk,
Halka kapılı geniş Talas
Gözetmeden aşılır bel değil,
Bu Kırgız'ın soyu
Kolay alınır el değil,
Elden gelir yurt değil,
Eğilip boyun verir el değil,
Bu zulümler boşuna değil,
Özgürce yatan yiğit yurt,
Atası Manas sağken
Her mihneti görmüş yurt,
İlkyaz gibi yeşermiş yurt,
Belaya boş yere dolandık,

When we set out from Celpiniş
We came saying we would chase the kulan,
The armed sultan's seed —
We came saying we would wither it.
We found no escape, we withered,
We howled like hungry wolves,
Wide Talas with its ring of gates
Is no pass to cross unwatched,
This seed of the Kırgız
Is no people easily taken,
No homeland won at another's will,
No people to bend and give its neck,
These oppressions are not for nothing,
A valiant land that lies in freedom,
While its father Manas lived
A land that saw all torment,
A land grown green as early spring,
We tangled with calamity in vain,

Suçu olmayan bu yurda
Boş yere, beyhude sataştık.
Büyüklenene Hüda var,
Kabarana balta var,
Düşünene akıl çoktur,
Önü ardı düşünmek var,
Öteye varamayız biz.
Suçsuza sataşıp,
Ecele boş yere dolanıp,
Çukura gelmişiz meğer,
Eziyetine halk kalmış,
Kara bahta gelmişiz meğer,
Akıl yorup, söz düşünüp,
Akılca zengin kimi can
Şimdi öldük diye düşünüp,
Bilsen, mihnet işte böyle,
Ulu bilenlerden derledim,
Bilenlerden sorup öğrendim,
Öğüt söyle, onmadık,
Kaplan Manas boz yeleliye
Nice er dayanamamış,
Çarpışıp kimse yenememiş,

This land that bore no guilt
We assailed in vain, for nothing.
For the arrogant there is Hüda,
For the puffed-up there is the axe,
For the thinker there is wisdom in plenty,
There is thinking before and after,
We cannot pass beyond.
Assailing the guiltless,
Tangling with death for nothing,
We had come, it seems, to the pit,
The people were left to its torment,
We had come, it seems, to black fate,
Straining wit, weighing words,
Some souls rich in wisdom,
Thinking, "Now we are dead,"
Know it — such is torment,
I gathered it from the great knowers,
I asked and learned it from the wise,
Speak counsel — we have not prospered,
Against tiger Manas the grey-maned
Many a man could not endure,
None who clashed with him prevailed,

Tükendikçe tüten,
Öldükçe çoğalan,
Kendisi Manas, arslan odur.
Kırışarak dağda büyümüş,
Nara atıp cenkte büyümüş,
Ayköl arslanın eli odur,
Vuruştuk, göreceğiz,
Kaza gelirse ölürüz,
Ağır mihnet, cehennem iş,
Görülen düş çok bozulur,
Düşün bozulma sebebi –
Doğru düşünsek bu dünya,
İşin bozulma sebebi –
Çatıştığı düşmanı Kuyalı,
Üstün arslandır bu dahi,
Burada belini çelikleyip

The more consumed, the more he smolders,
The more they die, the more they multiply,
He himself is Manas — the lion is he.
He grew up slaughtering in the mountains,
He grew up roaring war-cries in battle,
That is the people of Ayköl the lion,
We have fought, and we shall see,
If doom befalls us, we die,
Heavy torment, hellish work,
The dream once dreamt is oft undone,
The cause of the dream's undoing –
If we think rightly on this world,
The cause of the work's undoing –
The foe he clashed with is Kuyalı,
She too is a lion supreme,
Steeling her loins for this place,

Kuşanıp geldi diye duydum,
O Sarıbay kâfirin
Soğumuş izine ot koyup
Kovalayıp geldi diye duydum,
Manas'ın oğlu bahadıra
Ak yılkısına şaşıp,
Ahiretlik yâr olup,
Bilge kişileri toplayıp,
Tam yerinde nikâh kıyıp,
Bir sevince dalışıp,
Bir döşeğe yatışıp,
Dileğine rast gelip,
Umduğu denk gelip,
Düğüne doksan kestirip
Bütün elini topladı – der,
Yurt çığrışıp, el dileyip

Bahadıra nikâh kıydı – der,
Kayıñçal kızı, pehlivanın,
Dalgalanan gönlü yatışıp,
Çatık kaşı tümden açılıp,
Kayıpçal'ın arslan kızı
Dolaşıp kendisi gelmiş,
Celmoguz oğlu kâfire
Cezasını tek başına vermeye,

Bırakmadan tümünü devşirmeye,
Gerçek hesabını görmeye,
Baltalayıp beynine vurmaya,
Coşarsa savaş kılmaya,
Azarsa ordusunu kırmaya,
Denen söze razı oldu – diye,

Er Sarıbay bahadırın
Kudurmuş öfkesini kırmaya
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı,
Kız arslan, üstün yiğit,
Eren geldi diye duydum,
Ay-âlemi kasıp kavuran

She came girded, so I heard,
Of that infidel Sarıbay
Laying fire upon the cooled trail,
She came pursuing, so I heard,
To the bahadır son of Manas,
Marveling at his white horse-herds,
Becoming his mate unto the next world,
Gathering the sages round,
Sealing the marriage in its rightful place,
Plunging together into one joy,
Lying down upon one bed,
Her wish being met in full,
Her hope fulfilled in kind,
Having ninety slain for the wedding-feast
He gathered all his people – they say,
The land crying out, the people wishing well,

They wed her to the bahadır – they say,
The daughter of Kayıñçal, the champion's,
Her surging heart grew calm,
Her knitted brow all cleared,
Kayıpçal's lion daughter
Came wandering here herself,
To the infidel son of Celmoguz
To give his punishment single-handed,

To gather all of them, sparing none,
To settle the true account,
To strike his brain with the axe-blow,
To make war if he rages,
To slaughter his host if he runs wild,
She consented to the word thus spoken – saying,

Of Er Sarıbay the bahadır
To break the rabid fury —
Kayıpçal's own Kuyalı,
Maiden-lion, warrior supreme,
The eren has come, so I heard,
Scourge and scorcher of the moonlit world,

Güzide geldi diye duydum.
Amansız büyük kavga
Kılacakmış diye duydum,
Şay'ın koruduğu, özü arslan,
Külçoro, Seytek erenler
Yoldaş oldu diye duydum.
Gücü kaynayıp arslan gibi
Yoldaş oldu diye duydum,
Bastırması yoğun kor,
Cenk ettiği yanı atılmış ok,
Celmoguz oğlu kâfire
Yenilip geri döneriz,
Huyu bozuk harama
Yenilip geri çekiliriz!
Kavgacılar çoğumuz ölürüz,
Şaşkınlar bir hâl görürüz.
Bozulmuş meğer görülen düş,
Asırda olmaz böyle iş –
Deyip, çığrışıp yurt yerinip,
Büyük karışıklık başlatıp,
Aziz canı bunların
Kıla bağlayıp bırakışıp,
Çetin mihnet, gulgule görüp,
Yurt çığrışıp bozulup,
Celmoguz oğlu kâfirin
Zorbalığı bilinip,
Ordu çığrışıp, el bastırıp,
Bastırıp kovaladıktan sonra,

The peerless one has come, so I heard.
A merciless great battle
She will wage, so I heard,
Guarded by Şay, lion in essence,
The erens Külçoro and Seytek
Have joined as comrades, so I heard.
Their strength seething like lions'
They joined as comrades, so I heard,
His onset is dense-massed embers,
The flank he battles on, a loosed arrow,
Before the infidel son of Celmoguz
We shall be beaten and turn back,
Before the foul-natured unclean one
We shall be beaten and retreat!
We fighters — most of us shall die,
We the bewildered shall see a dire state.
The dream once dreamt, it seems, is broken,
In an age there is no work like this –
Saying so, the land cried out and grieved,
Beginning a great confusion,
Their precious souls
They left bound by a single hair,
Seeing hard torment and tumult,
The land crying out, breaking,
Of the infidel son of Celmoguz
The tyranny was made known,
The host crying out, pressing the people,
After pressing and pursuing,

Yer bozulup toz olup,
Görenin başı sersem olup,
Mızrakta usta becerikliyi,
Yönelince düşmandan dönmeyen,
Ecelden geri kaçmayan
Erenlerini bir bölüp,
Kılıç çalan ustayı
Yan yanlardan salmış,
Balta çalan ustasını
Ayrı bölüp almış,

The ground churned up to dust,
The heads of onlookers turned dizzy,
The skilled masters of the lance,
Who, once set on, turn not from the foe,
Who flee not back from death —
His erens he set in one division,
The masters of the striking sword
He loosed upon the flanks,
His masters of the striking axe
He took in a separate division,

Kara tüfek çat edince
Kaçmadan duran erenini,
Sert tüfek çat vurunca
Ürkmeden duran yiğidini
Öne sürüp almış,
Çetinlerini, arslanlarını
Uç uçlarına koymuş.
Baltalısı ön safında,
Pehlivanları kıyısında,
Kılıçlısı ön safında,
Çetinleri kıyısında,
Aç uğultulu sayısız orduda
Mızrak başı görünür,
En büyük kavga budur – diye,
İnsanın gönlü bölünüp,
Sarıbay'ın kalabalık ordusu
Türlü türlü bölünüp,
Akıl ermeden toz olup,
İnsanın başı sersem olup,
Onbaşısı dört dönüp,
Ellibaşı, yüzbaşı
Kıyısından dönenip,
Mızraklı, kılıçlı görünüp,
İnsanın gönlü bölünüp,
Sarıbay'dan velvele kopup,
Ağız açıp bağrışıp,
Ulusunu anıp çağırıp,
Kahrından kan çıkıp,
Haberinden can çıkıp,
Bölük bölük bölünüp,

When the black musket cracks,
His erens who stand and do not flee,
When the harsh musket strikes its crack,
His braves who stand unstartled
He drove up to the fore,
His hard ones and his lions
He posted at the outermost points.
His axemen in the front rank,
His champions on the edges,
His swordsmen in the front rank,
His hard ones on the edges,
In the numberless host with its hungry roar
The lance-heads come in sight,
"This is the greatest battle" – saying,
Men's hearts were torn asunder,
Sarıbay's crowded host
Divided into sundry parts,
Turning to dust past understanding,
Men's heads turned dizzy,
His chiefs of ten wheeling round and round,
Chiefs of fifty, chiefs of a hundred
Circling at the edges,
Lancers and swordsmen coming in sight,
Men's hearts torn asunder,
Clamor bursting from Sarıbay,
Opening mouths, shouting together,
Calling, invoking their nation,
Blood springing from his wrath,
Life fleeing at his tidings,
Dividing troop by troop,

Ay-âlemin tamamını
Alacakmış gibi görünüp,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yer yakan bahadırı,
Aybaltasını biletip,
Büyük gaile başlatıp,
Ölçüsü yok ordu sürüp,
Orduyu bastırtıp toplu sürüp,

The whole of the moonlit world
Seeming as though he would seize it,
The infidel son of Celmoguz,
The land-burning bahadır,
Whetting his moon-axe keen,
Beginning a great calamity,
Driving a host without measure,
Pressing the host, driving it massed,

Yürüdüğü yerden toz çıkıp,
Uğultusundan can çıkıp,
Borular genişçe çalınıp,
Kavga sözü düğümlenip,
Aldırış etmez kudurmuş,
Kavgaya başı dolanıp,
At oynatıp bağırınca
İnsan karşı çıkıp yenemez,
Öfkelenip bağırınca
Heybetine can dayanıp
Kul katlanıp gelemez,
Kösünü güm güm dövüp,
Davulunu inletip,
Celmoguz oğlu kudurmuş,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu misali ok atıp,
Rast gelip karşılaşanı
Geniş dünyadan yok edip,
Pazısından kan çıkıp,
Heybeti olan herkesin
Gayretinden can çıkıp,
Gaza başlatıp kavga kılıp.
Kahırlanıp çağırınca
Halkı bitirecek gibi,
Altındaki katı kara yer,
Kâfir kahırlanınca
Titremeden yutacak gibi.
Kahırlanıp dikilince
Ay-âlemi güdecek gibi,
Sakalına bakılsa
Sarpı delip geçecek gibi,
Kımıldasa dünyayı

Dust rising where he marched,
Life fleeing at his roar,
The horns sounding far and wide,
The word of war tied in a knot,
The rabid one who heeds nothing,
His head wrapped up in war,
When he curvets his horse and bellows
No man can stand against and conquer,
When he bellows in his fury
No soul endures his dread aspect,
No mortal bears it and comes on,
Beating his kettledrum boom on boom,
Making his war-drum groan,
The rabid son of Celmoguz,
Drawing bows like rain,
Loosing arrows like hail,
Whomever chance set in his path
He wiped from the wide world,
Blood springing from his arm,
From all who bore a dread aspect
Life fleeing from their zeal,
Opening holy war, making battle.
When he calls out in his wrath,
As though he would finish the people,
The hard black earth beneath him,
When the infidel waxes wrathful,
Seems fit to swallow him untrembling.
When he rears up in his wrath,
As though he would herd the moonlit world,
If you look upon his beard,
As though he would pierce through the crag,
Should he stir, the world itself

Biçip yarıp geçecek gibi,
Kahırlanıp saldırınca
Nice insanın köküne
Bir seferde erecek gibi,
Kahırlanan kâfire
Cenk eden han ölmüş,

He seems fit to mow and cleave and pass,
When he charges in his wrath,
To the root of many a man
He seems fit to reach at one stroke,
Against the wrathful infidel
The khan who battled died,

Karşılaşırım diyen kul ölmüş,
The mortal who said "I shall meet him" died,

Kavgaya girenlerin hepsi ölmüş,
All who entered battle died,
Canı çıkasıca domuzdan
By that swine — may his soul be torn out —
Suçu olmayan halk ölmüş,
Guiltless folk have died,
Öteden beri her zaman
From of old and at all times
Kan saçarak pekişmiş,
He hardened himself scattering blood,
Kara deccal domuz – diye
"The black Deccal swine" – so
Çoktan beri ad salmış.
Long since he made his name.
Âleme cefa, kavga salmış,
He loosed torment and war on the world,
Devirip mızraklayıp alp almış,
Toppling, lancing, he took alps,
Rahat yatan eli almış,
He took the people lying at peace,
Nice ele kavga salmış,
He loosed war on many a people,
O Sarıbay kâfiri,
That infidel Sarıbay,
Halkı perişan eden bahadırı,
The bahadır who wrecks the folk,
Çukura atsan sığmayan,
Cast in a pit, he does not fit,
Irmağa atsan akmayan,
Cast in a river, he does not float,
Kavga salmadan duramayan,
He cannot rest without loosing war,
Ateşe atsan yanmayan,
Cast in the fire, he does not burn,
Çatışma salmadan, kavga etmeden,
Without loosing strife, without making war,

Kudurmadan rahat gezmeyen.
He never walks at ease unraging.
Ordusunu sürüp gürleyip,
Driving his host, thundering,
Sinek gibi candan umut kesip,
Hope cut from life frail as a fly,
Ordu ürküp dalgalanıp,
The host startled, surging in waves,
Ordusu koyun gibi bölünüp,
His host dividing like sheep,
Aç nara, kuru gulgule,
Hungry war-cries, empty tumult,
Güçlüsü çevik, tunç mızraklı,
Their strong ones nimble, bronze-lanced,
Can basmazın koca vadisinde,
In the vast valley where no soul treads,
Celmoguz oğlu kâfirin
The infidel son of Celmoguz,
Yer yakan bahadırı,
His land-burning bahadır,
Kara deccal belası,
The scourge of the black Deccal,
Kana doymadan halkı vurdu,
Unsated with blood, he smote the folk,
Zulüm görüp ordu kaynaşıp,
The host seething under oppression,
Kâfir kahırlanınca
When the infidel waxed wrathful
İnsanoğlu dayanamayıp,
The sons of men could not endure,

Güç bela kalır, kara baht kaynayıp,
Scarce they survive, black fate aseethe,
Kazılmış kara mezara sürüp.
Driven toward the dug black grave.

Baksan domuz haykırıp,
Tulpar binenler ayrılıp,
Cin nöbetli domuzun
Gerçek cini görünüp,
Âdemoğlu kulun
Aklı hayran, bölünüp.
Öfkelenip davranınca
Aysız karanlık gece gibi,
Domuzun saldırışı
Cehennemin bozuk gecesi gibi,
Gözü masmavi demir gibi,
Burnu koskoca dağ burnu gibi,
Zınk zınk edip aldırmaz,
Ay-âlemin tamamını
Yarım kıla denk saymaz.
Yiğitliği ile alplığı
Rabbim Teâlâ domuza
Ölçüsüz vermiş meğer,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Alplarda böylesi olmamış,
Tutuşunca can bırakmamış,
Rast geleni vurmuş,
Kavga etmeye can gelse
Nice canı yutmuş,
Karşı geleni ezmiş,
Karşılaşmaya gelen can
Gerçek azabını çekmiş,
Sarıbay'ın taifesi işte böyle,
Boz alacalı kızıl tuğ
Tutup çıkıp gelmekte,
Hiç komadan kalabalık orduyu
Sürüp çıkıp gelmekte,
Sendeleyip kalanını
Paramparça edip,
Temizleyip çıkıp gelmekte,
Gayreti yok halk ölüp,
Yine çıkıp el ölüp,
Sarıbay'dan ordu görüp,

Look — the swine is shrieking,
The riders of tulpars scattering,
The swine possessed by fits of jinn,
His true jinn coming into sight,
Of mortal sons of Adam
The mind is dazed, divided.
When he bestirs himself in fury
He is like a moonless night of dark,
The onslaught of the swine
Is like hell's own ruined night,
His eyes like steel-blue iron,
His nose like the huge spur of a mountain,
He clangs and clangs and heeds nothing,
The whole of the moonlit world
He counts not worth half a hair.
His valor and his alp-might
My Lord Most High upon the swine
Bestowed, it seems, past measure,
Sarıbay, son of Celmoguz —
Among alps there was never his like,
Once grappling, he left no soul alive,
He smote whomever crossed him,
If souls came out to battle,
He swallowed many a soul,
He crushed all who came against him,
The soul that came to meet him
Suffered his true torment,
Such is the tribe of Sarıbay,
The red standard flecked with grey
He comes forth bearing high,
The crowded host, sparing none,
He comes forth driving on,
Those who stagger and are left
He rends all to pieces,
He comes forth sweeping clean,
Folk without zeal are dying,
And still the people go forth and die,
Seeing Sarıbay's host upon them,

Cehennem mihnetini büyük görüp,
Ordu çığrışıp, velvele kopup,
Ağır mihnet karaltı gibi
Görmeye gelmişiz meğer,
Solgun söğüdün hepsinden,
Kuruyasıcadan büyük gaile

Görmeye gelmişiz meğer,
Yurt sararıp, inleyip,
Şehre mihnetli gün olup,
Takat tükenip güç gitmiş,
Baksan böyle gün olup,
El bocalayıp telaşlanıp,
Kalan orduyu Sarıbay
Cefa salıp ok yağdırıp,
Yetim geçit, kara sırt,
Kaynaşıp çıkıp gelmekte,
Yetiştiklerini Sarıbay
Sürüp çıkıp gelmekte.
Gün Kuyalı boş geçmez,
Sürüp çıkıp gelmekte,
Kaynaşan tümen ordu
Kaynaşıp çıkıp gelmekte,
Erenlerin tamamı
Sıkı gayret başlatıp,
Hiç bilmeyen kimi can,
Artık kırıldık – diye,
Candan geçip bırakışıp,
Yine mihnetli iş görüp,
Cennet, cehennem mihnetini
Sarıbay'dan tümüyle görüp,
Sarılık illeti gibi sararıp,
Zamanı kavrulup,
O Sarıbay kâfirin
Hükmünden ölemeyip,
Tatlı cana kıyamayıp,
Yürüyeyim der, kara baht ağır,
Öleyim der, can tatlı.
Ordu çığrışıp velvele olup,

Seeing hell's torment loom large,
The host crying out, clamor bursting,
Heavy torment like a looming shadow
We had come, it seems, to see,
From every withered willow,
From the wretch — may he wither —
calamity great
We had come, it seems, to see,
The land pale and groaning,
Days of torment on the city,
Endurance spent and strength departed,
Look — such days have come,
The people floundering, frantic,
The remnant host did Sarıbay
Afflict, raining arrows down,
The orphan pass, the black ridge —
He comes forth swarming over,
Those he overtakes, Sarıbay
Comes forth driving before him.
No day of Kuyalı passes idle,
He comes forth driving on,
The seething tümen host
Comes forth all aswarm,
All of the erens
Set to with fierce endeavor,
Some souls that knew nothing,
Saying, "Now we are slaughtered,"
Forsaking life, letting go,
Again seeing toil and torment,
The torment of heaven and of hell
They saw entire at Sarıbay's hands,
Turning yellow as the jaundice-plague,
Their age scorched up,
Of that infidel Sarıbay —
Under his decree not free to die,
Unable to forsake sweet life,
He would march — black fate weighs heavy,
He would die — but life is sweet.
The host crying out, all clamor,

Zulüm, mihnet bu olup,
Zorbalık görüp bitkin düşüp,

El çığrışıp kederlenip,
O Sarıbay kâfirin
Kan içiciliği tutmuş,
Kalabalık yurdu perişan edip,
Çatırdatarak sürmüş,
Azıtıp hınç başlatmış,
Kıl komadan o eli
Kırıp atıvermiş.
Narası taş yarıp,
Haykırışı baş yarıp.
Kudurmuş, kendi bildiğini
Yapıp sürüp gelmekte,
Kaş çatıp seçkinleri
Bırakmadan perişan edip,
Kırıp sürüp gelmekte,
Uçanı vuran kâfiri
Böylece Hüda'nın vurduğu,
Cenk edeceği başka ordu,
Kendi ordusunu kendi kovar.
Bahadırmış Sarıbay,
Tüm huyu işte şöyle.
Kirpiği yanıp kor olup,
İnsandan böylesi bulunmayıp,
Cehennemin sureti işte böyle,
Dalgası dağ gibi ateş olup,
Yaratılmış kul oğlunda
Böyle deccal bulunmayıp,
Gürleyişi sele benzer,
Domuzun homurtusu,
Kulağı puslu bele benzeyip,
Domuzun saldırışı,
Çatkal'daki kaplan gibi
Domuzdan çakıltı kopunca
Vuruşan sağ kalmayacak gibi,
Saldırışı yaban domuzu gibi,
Kuduruşu kunan tay gibi,

This being oppression and torment,
Seeing tyranny, falling spent,

The people crying out in grief,
That infidel Sarıbay —
His blood-drinking fit has seized him,
Wrecking the crowded homeland,
He drove them on with crackling din,
Running wild, he began his spite,
That people, sparing not a hair,
He cut down and cast away.
His war-cry splitting stone,
His shriek splitting heads.
The rabid one, as he alone sees fit,
Comes on working his own will,
Knitting brows, the chosen ones
He wrecks and spares not one,
He comes on slaying, driving,
The infidel who shoots down what flies —
Thus the one whom Hüda struck,
Another host it is he means to fight,
Yet his own host he himself drives on.
A bahadır indeed was Sarıbay,
And all his nature thus.
His lashes burning into embers,
No such one is found among mankind,
Such is the very image of hell,
His wave a fire like a mountain,
Among created sons of mortals
No such Deccal is found,
His thunder is like the flood,
The grunting of the swine —
His ear like a mist-hung pass,
The onslaught of the swine —
Like the tiger of Çatkal,
When crackle bursts from the swine
No fighter, it seems, will stay alive,
His charge like a wild boar's,
His raging like a three-year colt's,

Salınıp yürüyen haramın
İçine çekişi yılan gibi,
Narasını dinlesen
Çöl ejderinin zehri gibi,

The unclean one who strides a-swaying,
His indrawn breath is like a snake's,
If you listen to his war-cry,
It is like the desert dragon's venom,

Kudurmuş surat asınca
Hüda'nın çetin kahrı gibi,
Kurumlanan haramın
Kılığı işte böyle,
Kımıldasa gürleyip,
Vadide yanan ok gibi,
Kâfirin takırtısı
Şimşeğin koru gibi,
Takati başka, hepsi güç,
Anlatıp döksen işte böyle,
Ok geçmez kaftanı var,
Ok yetişmez atı var,
Allah Teâlâ yaratmış,
Adamakıllı donatmış meğer,
Dokuz filine binmiş,
Ölçüp baksan iki ayağı
Yere değip yürürmüş.
Karşılaşırım diyen nice can,
Dumanı yok, ateşi yok,
Öylece tutuşup yanmış,
Endamını görsen işte öyle,
Göz çukuru bataklık gibi,
Göz göre canı yutacak gibi,
Gösterişli gayret, er yürek,
Gözü çıkasıca domuzun
Güzelliği işte öyle.
Sallanışı, yürüyüşü
Kuşatışının sınırı gibi,
Sıkı gayreti, yiğitliği
Aşılmaz dağın burnu gibi,
Ölçüsü yok domuzun
Ağır zehri görünüp,
Kan içecek sureti görünüp,
Gayreti yok zayıf can

When the rabid one turns glowering,
He is like the hard wrath of Hüda,
The vaunting unclean one —
Such indeed is his guise,
Should he stir, he thunders,
Like an arrow burning in the valley,
The clatter of the infidel
Is like the ember of the lightning,
His endurance is apart — all of it power,
Pour out the telling — it is thus,
He has a kaftan no arrow pierces,
He has a horse no arrow overtakes,
Allah Most High created him,
And fitted him out full well, it seems,
He has mounted his nine elephants,
Yet measure him — his two feet
Would touch the ground and walk.
Many a soul that said "I shall meet him,"
With neither smoke nor flame,
Just so caught fire and burned,
Behold his frame — it is even so,
His eye-pits like a marsh,
Fit to swallow souls before your eyes,
Imposing zeal, a warrior heart,
Of the swine — may his eyes be torn out —
Such is all his beauty.
His swaying and his gait
Like the boundary of his own siege,
His fierce zeal and his valor
Like the spur of an impassable mountain,
The swine beyond all measure,
His heavy venom showing,
His blood-drinking visage showing,
The weak soul without zeal

Aziz candan umut kesip,
El bozup yurt kırmış,
Bunu gören kulun
Aklı hayran, şaşkın olup,
Düşünüp başı sersem olup,
Kaygı çekip sararıp,

Cut hope from its precious life,
He broke the people, slew the land,
The mortal who beholds this —
His mind is dazed, bewildered,
Thinking, his head turns dizzy,
Grieving, growing pale,

Uğursuzluk basmış domuzun
Ağırlığına şaşıp,
Hırsı kabaran kudurmuş,
Çetin kavga başlatmaya,
Dünyaya kıl komadan
Kırgın salıp bırakmaya,
Hırslanıp ordu sürüp,
Haykırıp, taşlar yıkılıp,
Deccallık etmiş,
Kendi yoldaşı kalabalık orduyu
Öcü varmış gibi kırmış,
Beline illet değen domuzu
Böylece Hüda vurmuş.
Gaile başlatıp kavga salıp,
Kuru otlağı tutuşturup,
Otlu yere ateş koyup,
Kara suya kan döküp,
Kan emip katılaşıp,
Kalabalık elin tümüne
Kara deccal diye ad salıp,
Yurda mihnet salmış.
Bundan önce kâfiri,
Ordu çığrışıp velveleye düşüp,
Komşu konan yeri mesken tutup

The swine whom ill-luck presses,
Marveling at his heaviness,
The rabid one, his lust aswell,
To begin a hard-fought battle,
To leave not a hair upon the world,
To loose a slaughter and have done,
In his lust driving on the host,
Shrieking, stones collapsing,
He played the very Deccal,
His own comrades, the crowded host,
He slew as if he owed them vengeance,
The swine whose loins the sickness touched —
Thus did Hüda strike him.
Beginning calamity, loosing war,
Setting dry pasture aflame,
Putting fire to the grassy ground,
Spilling blood in the black water,
Sucking blood, growing hard,
To the whole of the crowded people
He spread the name of "black Deccal,"
He loosed torment on the land.
Before this, the infidel —
The host crying out, falling to clamor,
Those dwelling where neighbors pitched camp,

Birlikte duran insanı,
Kimini aşağılayıp,
Kimini o kudurmuş
Kırıp, boğazlayıp zorbalayıp,
Ağıya salıvermiş,
Onulmaz bir kavgayı
Velveleye salıvermiş.

The folk who stood together,
Some of them he abased,
And some of them that rabid one
Slew, throttled, tyrannized,
And cast them to the venom,
A war past any healing
He loosed into wild clamor.

Halkın aklına gelmeyen,
Dilese Hüda'nın vermediği,

Velveleye salıvermiş.
Silah kuşanıp atlanıp,
Zorbalık salıp övünüp,
İyi kötü karışık,
Büyük küçük, koca genç,
Celmoguz'un tarafı o:
Er Sarıbay'ım ben,

Deccalın kara gözüyüm,
El diye hiç kimseyi
Yakın görüp saymam,
Kan yutacak yerim görünse,
Beni doğurtan atam Celmoguz,
Kan kaynayınca esirgemem.
Sarp vadili koyağım ben,
Rast geleni çiğneyen
Kara kınlı çeliğim ben.
Keskinlerin gözüyüm,
Malın aşamadığı yokuşum,
Karşı gelene boyun vermez
Çunak arslan, kurdum ben.
Dağdan aşağı binerim,
Halkın belalısına,
Halka baş olan devine,
Başkaldıran yiğide,
Yurda baş olan güzideye
Sataşarak gezerim,
Benim adım Sarıbay,
Sert öfkem işte böyle,
Kuşçubaşına rast gelse
Yabani kartal kuşu gibiyim,
Azgınlaşıp öfkem tutunca
On sekiz bin âlemin
Bağrını ezip sıkarım.
Başı Çatkal, Eçki-Ölbös,
Kayberen'in geçeceği düşman değil,

What never entered the people's minds,
What Hüda would not grant though begged,
He loosed into wild clamor.
Girding arms, taking horse,
Loosing tyranny, vaunting,
Good and bad commingled,
Great and small, the old and young,
That is Celmoguz's side:
I am Er Sarıbay,

I am the black eye of the Deccal,
No one, calling him my kin,
Do I hold near or honor,
If a place shows where I may gulp blood —
My sire who begot me is Celmoguz —
When blood boils up, I spare none.
I am the gorge with sheer-cut valleys,
Trampling whatever crosses me,
I am the steel in the black scabbard.
I am the eye of the keen-edged,
I am the slope no herd can cross,
Yielding no neck to who opposes,
I am the crop-eared lion, the wolf.
I ride down from the mountain,
Upon the scourge of the people,
Upon the giant who heads the folk,
Upon the brave who lifts his head,
Upon the peerless one who heads the land —
I go about assailing them,
My name is Sarıbay,
Such is my hard fury,
Should it chance on the master falconer,
I am like the wild eagle-bird,
When I run wild and fury grips me,
Of the eighteen thousand worlds
I crush and wring the breast.
From Çatkal's head to Eçki-Ölbös,
No foe for Kayberen to pass,

Karşınızdaki Sarıbay,
Hanınıza kolay kaya değil,
Sür, ordum, sür – diye,
Boğazından yakaladım – diye,
O Külçoro domuzu
Ele geçerse bağla – diye,
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı,
Düşman olup kan döken,
Düşmanlaşacağım bu dahi,
Yok edeceğim Kuyalı,
Yol açacağım Külçoro,
Utandığım Kuyalı,

Sarıbay who stands before you
Is no easy crag for your khan,
"Drive on, my host, drive on" – saying,
"I have seized him by the throat" – saying,
"That swine Külçoro,
If he is taken, bind him" – saying,
Kayıpçal's Kuyalı,
Turned foe and spilling blood,
Her too shall I make my enemy,
Kuyalı whom I shall destroy,
Külçoro through whom I shall cut my road,
Kuyalı who is my shame,

Vuruşacağım er Seytek,
Baş kesişip, kan çıkıp,
Kırgın olup can çıkıp,
Karşısına varın,
Kıl kadar kalmadan tekiniz bile,
Kırılıp gidin,
O eli kıl kadar görüp
Hırslanıp sürdü,
Kahrolasının zehrinden
Dönüp bakacak bir can kalmadı.
Eren gayretli arslanları
Kıyısından rahvan gidip,
Aklı ermez kötüsü
Ortasında bulanıp,
Sert ferman geldi – diye,
Karşılık verip baş çevirsek
Kalmadan topluca öldük – diye.
Kadir Allah'ın yarattığı,
Gönderdiğini gördük – diye,
Elin hepsi sersem dolanıp,
Eli deli oldu – diye,
Kıl kadar komadan bu yurdu
Kırgına uğrattı – diye,
Ordu çığrışıp şaşıp,
Vahlı mihnet günü düşünüp,
İçten yanıp ah vah edip,

Er Seytek whom I shall fight,
Heads lopped, blood springing,
Slaughter wrought, life fleeing,
Go out and face him,
Till not one of you, not a hair, remains,
Go and be slaughtered —
Counting that people worth a hair,
In his lust he drove on,
From the venom of the accursed one
No soul was left to turn and look.
The lions zealous as erens
Ambling along its edges,
The witless base ones
Churning in its midst,
"A harsh decree has come" – saying,
"If we answer back and turn our heads,
We die all together, none left" – saying.
"What Almighty Allah created,
What He sent — we have seen it" – saying,
All the people wandering dazed,
"The people have gone mad" – saying,
"Sparing not a hair, this homeland
He has given to the slaughter" – saying,
The host crying out, bewildered,
Brooding on the day of woe and torment,
Burning within, sighing and moaning,

Türlü türlü çok düşünüp,
Ah dünya, yazık dünya,
Mahvolduk diye düşünüp,
Kimisi mızıldanıp,
Kimisi kıpırdanıp,
Buyruğu buymuş – diye,
Kimisi şaşakalıp,
Kimisi ağıt yakıp,
Toprak yamaç, çıplak bel,
Aşıp geldi Sarıbay,
Cañırık'ın yar yamacı,
Bana tek sıra dizilme,
Bozulmuş boyun geçidi, yokuş var.
Ütülmüş domuzda,

Thinking many thoughts and sundry,
Ah world, alas the world,
Thinking, "We are undone,"
Some of them whimpering,
Some of them stirring restless,
"Such then was His decree" – saying,
Some struck dumb with wonder,
Some raising the lament,
The earthen slope, the naked pass —
Sarıbay came over and across,
The cliff-slope of Cañırık,
Draw not up in single file for me,
The neck-pass is broken; there is a climb.
In that singed swine,

Söylesen nice sözü var,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Halk soyan canlar gibi,
El perişan eden pehlivan gibi,
Halkı bozup yurt çığrışıp,
Baksan mihnet işte böyle.
Domuzun nöbeti tutup,
Düpedüz Hüda vurmuş,
Durmadan ata kamçı vurup,
Ereni Hüda vurmuş.
Kalabalık ordudan ayrılıp,
Kara heybetli dağ gibi görünüp,
Kan karışık öç alıp,
Ağzını açsa dökülüp,
Azgınlaşan domuzun
Can yakacak sureti görünüp,
Azıp da şahlanınca
Topuzundan kor çıkıp,
Ağzını açsa ateş çıkıp,
Ellerinden kan çıkıp,
Kımıldayınca can çıkıp,
Altındaki Tookızıl,
Tookızıl'ını çevirmiş,
Cehennemi güçlü, gönlü dar,

Were you to tell, how many words he has,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Like souls that strip the folk bare,
Like a champion who wrecks the people,
Breaking the folk, the land crying out,
Look — such is torment.
The swine's fit came upon him,
Outright has Hüda struck him,
Whipping his horse without cease,
The eren whom Hüda struck.
Parting from the crowded host,
Looming like a mountain black and dread,
Taking vengeance mixed with blood,
Should he open his mouth, it spills,
Of the swine run wild
The soul-searing visage showing,
When he runs wild and rears,
Embers springing from his mace,
Fire springing when he opens his mouth,
Blood springing from his hands,
Life fleeing when he stirs,
Tookızıl beneath him —
He has wheeled his Tookızıl round,
Hell-strong, narrow-hearted,

Haramı Hüda vurmuş.
Kara çelikten ukuruk,
Tutup avucuna tükürüp,
Kaf Dağı gibi pehlivan kul,
Bileğine dolamış,
Püskülü yok koca çelik,
Kudurmuş, terkisinden çekip,
Düzeltip eline almış,
İri ev gibi dökme topuz,
Korkanınız uzağa kaçın,
Bileğine sıkıca dolamış,
Mızrağına ses verip,
Tookızıl'ına uyluktan
Durmadan çekiverip,
Arslan gibi gözü parlayıp,
Nara atınca el kaynaşıp,

The unclean one whom Hüda struck.
The lasso-pole of black steel —
Gripping it, spitting in his palm,
A champion vast as Kaf Dağı,
He wound it round his wrist,
The great steel bare of tassel,
The rabid one drew from his crupper,
Set it straight and took in hand,
A cast mace big as a house —
You who fear, flee far away! —
He wound it tight about his wrist,
Giving voice to his lance,
His Tookızıl upon the thigh
He lashed without cease,
His eyes flashing like a lion's,
The people seething at his war-cry,

Durmadan ordudan ayrılıp,
Ay gibi sarı ovaya,
Göz yoran kıyısına,
Meydana çıkılan yerine,
Tutuştuğunu yenecek gibi,
Ay-âlemi perişan edip,
Komadan tümünü yutacak gibi,

Tookızıl'ın başını çevirmiş,
Yeri kana yağlamış alçak,

Teke tek meydana çıkıp durmuş.
Büyük meydana geldiğinde
Kahrını salıp bağırıp,
Kızıl kırgın oldu – diye,
Çetinin gelsin diye çağırıp:
Benim adım Sarıbay,
Bak, öfkem işte böyle,
Gücüm yetip pençeleşirsem

Salladığıma değen ölür,
Hırslanıp haykırırsam

Without pause he parted from the host,
To the plain yellow as the moon,
To its eye-wearying edge,
To the ground where men come forth,
As though he would beat all he grapples,
Wrecking the moonlit world,
As though he would swallow all, sparing none,
He turned Tookızıl's head about,
The vile one who greased the earth with blood —
He came and stood forth for single combat.
When he came to the great arena,
Loosing his wrath, bellowing,
"It has come to red slaughter" – saying,
Calling, "Let your hardest come forth:"
My name is Sarıbay,
Look — such is my fury,
If my strength serves and we grapple claw to claw,
Whoever meets my swing shall die,
If I shriek out in my blood-lust,

Varılıp dönülmez gerçek yeri

Nice insan görür.
İstediğim çarpışmadır,
Düşündüğüm vuruşmadır,
Kahrım gelip dikilirsem
Kat kat kazarım çukurunu,
Ganimet ederim kaftanını,
Böyle mi bağlarım yolunu?
Kaynatırım kara bahtını!
Öfkelenip kükrersem
Dağ devrilir, taş yuvarlanır,
Coşup öfkem tutarsa
İnsan kırılır, baş düşer,
Er Sarıbay'dır ünüm,
Kırgın başlatıp yurt kırıp,
Kıranların kara gözüyüm.
Hıncıma dokundunuz,
Kırgının kara kendisiyim.
Ölçüsüzce kan döken
Kara deccalın ta kendisiyim,
Vuruşup alp almışım,

Şimdi öfkem tutarsa,
Türlü türlü halk ölmüş,
Hindistanlı dev ölmüş,
Heybetime dayanamayıp
Kafdağı'ndaki peri ölmüş,
Başı bütün, bağrı esen,

Dinle benim sözümü,
Hangi kul denk gelmiş,
Hamle edip alp almışım,
Türlü türlü halk ölmüş,
Ben Sarıbay'ım, benim ben,
Bela mihnet arslanıyım.
Deccalın kara gözüyüm,
Gerçek belanın kendisiyim,

The true place whither men go and turn not back
Many a man shall see.
What I desire is combat,
What I ponder is the fray,
If my wrath comes and I rise up,
I dig your pit fold upon fold,
I make spoil of your kaftan —
Is this how I bar your road?
I shall set your black fate boiling!
If I roar out in my fury,
Mountains topple, stones roll down,
If my fury surges and grips me,
Men are slaughtered, heads fall,
Er Sarıbay is my renown,
Beginning slaughter, slaying lands,
I am the black eye of the slayers.
You have touched my spite —
I am the black self of slaughter.
Spilling blood beyond all measure,
I am the black Deccal's very self,
I have fought and taken alps,

Now if my fury grips me —
Folk of every kind have died,
The giant of Hindistan has died,
Unable to endure my dread aspect,
The peri of Kafdağı has died,
You whose head is whole, whose breast is hale,
Listen to my word:
What mortal ever matched me?
Charging, I have taken alps,
Folk of every kind have died,
I am Sarıbay — it is I,
I am the lion of woe and torment.
I am the black eye of the Deccal,
I am the very self of calamity,

Tutup yutan cin gelse,

Doğru dürüst biriniz kalmazsınız,
Kahrımı döküp saldırırsam
Halkına biriniz dönmezsiniz.
Mezara gömercesine dişlersem
Ölmeden sağ dönmezsiniz,
Bakıp gördüm kökünü,
Yalayıp yutarım hepinizi,
Gaza kurup kavga başlatıp
Niçin kabarttın öfkemi.
Eren dersen erenim,
En çetinlerden biriyim,
Kan emicinin ta kendisiyim,
Deccalın gerçek kendisiyim,
Tam otağım, arslanım ben,
Gazaplıya karşı duran,
Tutuşursan mızrak uzatan
Han Sarıbay'ın kendisiyim.
Kavga bitene dek kavga eden,
Kazıp kaçsan tükenmez,
Geniş vadili, engin yokuşlu,
Saldırınca can komayan,
Kösev kuyruklu boz canavar,
Gördüğünü yutan kurdum ben.
Kahırlandım, yenerim,
Tüyünü bile komadan,

Birinizi sağ komadan,
Çiğneyip emip yutarım.
Saldırıp gelene
Aysız karanlık gece gibiyim,
İnsanın cinini kovmaya
Kara başlı cin gibiyim.
Ben Sarıbay bahadırım,
Arlının içini yaktırıp,
Celpiniş'in kıyısından
Alacağımı kaçırıp,
Şu sıra ben kendim,

Should the jinn come that grips and swallows,
Not one of you stays whole,
If I pour out my wrath and charge,
Not one of you returns to his people.
If I bite as one buries in the grave,
You shall not turn back living, unslain,
I have looked and seen your root,
I lick you up and swallow you all,
Setting holy war afoot, starting battle,
Why have you swelled my fury?
If you say eren — I am an eren,
I am one of the hardest,
I am the blood-drinker's very self,
I am the Deccal's true self,
I am a very pavilion, I am a lion,
Standing against the wrathful,
Thrusting the lance if you grapple —
I am Khan Sarıbay himself.
Warring till the war is done,
Dig and flee — I am not spent,
Broad-valleyed, vast of slope,
Leaving no soul when I charge,
The grey beast with the firebrand tail,
I am the wolf that swallows all it sees.
I am wrathful now — I conquer,
Sparing not even the down-feather,

Leaving not one of you alive,
I trample, suck, and swallow you.
To him who comes charging on
I am like a moonless night of dark,
To drive out the jinn of man
I am like the black-headed jinn.
I am Sarıbay the bahadır,
Searing the hearts of the honor-bound,
From the border of Celpiniş
Letting my due slip from my grasp,
And now at this hour I myself,

Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Kavgalara dava bulamayıp,
Çarpışacak düşman bulamayıp,
Coşup ordu toplamışım,
Han Manas'ın soyuyla
Güreşmeye durmuşum,
Kılıcını söyle, kınını söyle,
Eğip bükmeden doğrunu söyle,
Vuruşacağın yokuşunu söyle,
Tutuşacağın yerini söyle.
İsteyip dokundun öfkeme,
Sataşmadan komam birinize,
Gücüm yetse pençeleşip,
Kolum yetse çiğnerim.
Ulunuzu yenerim,
Ejderha gibi içime çekip
Komadan topunuzu yutarım.
Kahrım geldi, çiğnedim,
Kaçıp çekinmem birinizden,
Yağmalarsan kaftan işte,
Barış edersen el işte,

Kapışırsan er işte,
Teke tek çıkıp cenk edersen
Er Sarıbay ben, işte.
Mızrağın ucunu çevirmişim,
Öfkelenip o kâfir,
Ay-âlemi perişan edip,
Meydana gelip durmuşum!

Almambet'in Külçoro'su,
Teke teke beni koy – diye,
Kader biterse öleyim,
Gerçekten dilerse Hüda'ya
Sinek gibi canı vereyim.
Teke tek vuruşup,
Ölmeyen sağ kalıp,
Gayretlisini görmeye,

Finding no mountain to strike,
Finding no foe to fight,
Finding no cause for wars,
Finding no enemy to battle,
Surging, I gathered a host,
With the seed of Khan Manas
I have set myself to wrestle,
Name your sword, name your scabbard,
Speak straight, without twist or bend,
Name the slope where you will fight,
Name the ground where you will grapple.
Of your own will you touched my fury,
I shall leave none of you unassailed,
If my strength serves, claw to claw,
If my arm reaches, I trample.
I conquer your great ones,
Drawing you in like a dragon,
I swallow you all, sparing none.
My wrath is come — I have trampled,
I flee not, I shrink from none of you,
If you would plunder — here is the kaftan,
If you would make peace — here is the hand,
If you would grapple — here is the man,
If you come forth to fight in single combat,
I am Er Sarıbay — behold.
I have turned the lance-point round,
In his fury that infidel,
Wrecking the moonlit world —
I have come and stand upon the field!

Külçoro, Almambet's own,
"Set me man to man" – saying,
If fate is spent, then let me die,
If truly He so wills, to Hüda
Let me yield my fly-frail soul.
Fighting single combat,
He who dies not staying alive,
To see whose zeal is greater,

Hasım ecel yeterse ölmeye,
Şay'ın koruduğu Külçoro,
Her yanı denk, eksiksiz çora,
Âlemden üstün er çora,
Kaçan kulan işlemeli,
Yanları çelik ak eyer
Nar küheylana vurulu,
Kül oyranı Külçoro,
Âlemin en yakışıklısı,
İnsanın en güzeli,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Tutuştuğu düşmanı çok görmüş,
Usta olmuş garip er,
Çelik kenarlı çar-ayna
O, başında giyili,
Gazaya bindiği kır at,
Yelesi kuyruğu düğümlü,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badana, serçe gözlü,
Atışa girse ok geçmez,
Ateşe girse kor geçmez,
Ağabeyinin Ak olpok'u
O, üstünde giyili,
Arslan namlı garibin
Giydiğinde delik yok,
Değerli oğullar giyer – diye,
Atkısını ipek ağla ören,
İş bilir hatun Kanıkey,
Çözgüsünü anam düzelten,
Ölçü ölçü enine
Çelikten pul döktüren,

To die if the foeman's hour arrives,
Külçoro whom Şay protects,
A çora complete, matched in every part,
A warrior çora above the world,
Worked with the figure of the fleeing kulan,
The white saddle steel at the sides
Is girthed on the chestnut courser,
Külçoro, havoc of ashes,
The comeliest in all the world,
The fairest of mankind,
Tall of stature, broad of shoulder,
At once a champion and a lion,
He has seen many a foe he grappled,
The lone man grown a master,
The çar-ayna rimmed with steel —
It is worn upon his head,
The grey horse he rides to holy war,
Its mane and tail tied up in knots,
Its collar gold, its bronze all new,
Twice-limed, sparrow-eyed,
In the arrow-fray no shaft goes through,
In the fire no ember bites,
His elder brother's Ak olpok —
It is worn upon his body,
The lone one famed a lion —
No hole in what he wears,
"Worthy sons shall wear it" – saying,
Weaving its weft with silken net,
Kanıkey, the deft-handed lady,
My mother who set its warp aright,
Measure by measure across its breadth
Who had scales of steel cast on,

Yaramaz yerini söktüren,
Çelikten yapılmış bizle,
Sayısız ustalar
Paha biçilmez kılıp diken,
Baktığında insanın
Düpedüz gözü kamaşan,

Who had the faulty places unpicked,
With an awl wrought out of steel,
Craftsmen beyond all number
Stitched it priceless past all worth,
When a man but looks upon it
His eyes are dazzled outright,

Nar gibi kır ak binip,
Ak rapis kaftan giyip,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Altındaki Buurul'unu
Salındıra salındıra yürütüp,
Ay-âleme boyun eğdirip,
Gerçek kıran olduğu bilinip,
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü
El canından umut kesip,
Yöneldiği Sarıbay,
Karşılaşacağı işte böyle,
Altındaki Buurul'u
Kurumla salındırıp,
Orada duran kalabalık ordunun
Aklını şaşırtıp,
Tepede duran kâfire
Hoplata hoplata koşturup,
Tepeye yakın gelmişti,
O Sarıbay kâfiri
Çora gözleyip görmüştü.
İki yanına bakınıp,
Dudağını burnunu yalanıp,
Aç arslan gibi bakınıp,
Ak kaplan gibi yalanıp,
Duruşunu bozmaz, aldırmaz,
Dışı kara domuzu
Topuğuna denk saymaz,
Arslan olduğu bilinip,
Ecel dense dimdik durup,

Aziz çora sevinip,
Cenk giysisini kuşanıp,
Sarıbay'a yönelince,
Atam Manas, koru – diye,
Çora mızrağını kaldırınca,

Koruyanları bir dokuz,
Koruyup aldıkları demmiş,
Dayanağı kırk çilten,

Mounting the grey-white ember-bright,
Clad in the white rapis kaftan,
Astounding the moonlit world,
His Buurul beneath him
Pacing it swaying, swaying on,
Making the moonlit world bow its neck,
Known for the true slayer that he is,
What ear has heard and eye has seen —
The people cut hope from their lives,
The one he makes for is Sarıbay,
Such is the foe he is to meet,
The Buurul beneath him
Swaying proud with stately pomp,
Of the crowded host that stood there
Confounding all their wits,
Toward the infidel on the height
Galloping him bounding, bounding,
He had drawn near to the hilltop,
That infidel Sarıbay
The çora, watching, had espied.
Glancing to either side,
Licking his lips and nose,
Glancing round like a hungry lion,
Licking his chops like a white tiger,
He breaks not his stance, he heeds nothing,
The swine black without —
He counts him not equal to his heel,
Known for the lion that he is,
Standing bolt upright though death be named,
The precious çora rejoicing,
Girding on his battle-dress,
When he turned upon Sarıbay,
"Manas my forefather, protect!" – saying,
When the çora raised his lance,

His guardians are a nine entire,
It was the hour they guarded and saved,
His stay the forty çilten,

Destekleyip aldıkları çağmış,
Alp kara kuş, zümrüdüanka,
Cenk edeceğinin nişanı,
Ayağını uzatıp gerilip,
Atıyla birlikte kapacak gibi,
Düşmanlık edenin cezasını
Şimdi eline verecek gibi,
Tam tepeden gürleyip,
Dosdoğru pençesini uzatmış,
Karacoltoy oğlanın
Yanı başında atılıp,
Hunhar Manas'ın dayanağı
Yoldaş olup durmuş,
Güzide kuyruklu boz dañgıt,
Görsen yanında atılıp,
Aç arslan, ak kaplan,
O heybetini salmış,
Ayköl Manas'ın pirleri
Çevresini sarmış,
Kadir Allah, bir Hüda.
Öteden beri her zaman
Çarpışmanın hâli işte böyle,
Dağ dese ok gibi gerilen,

Töresinde böylesi olmamış,
Atası da dedesi de
Uzaktan geri dönmemiş,
Asil arslanın soyu,
Usul konuşup sağlam basıp,
Er Kuyalı pehlivana
Usulünce söz başlatıp:
Peri-zade yiğitsin,
Namlı yengem, hanımsın.
Kopanı eklersin,
Saçılanı toplarsın,
Kıdır'ın kaalı* soyusun,
Gerçek erenlerin birisin,
Lanet değmiş kâfire,

It was the age they upheld and saved,
The alp black bird, the zümrüdüanka,
The sign of one about to battle,
Stretching out its talons, tensing,
As though to snatch him horse and all,
The punishment of him who works enmity
As though to hand him even now,
Thundering from right overhead,
It stretched its claw straight down,
Of the boy Karacoltoy
Leaping close beside him,
The stay of bloodthirsty Manas
Stood by him as a comrade,
The grey dañgıt with the peerless tail —
See it bounding at his side,
The hungry lion, the white tiger
Cast forth their dread aspect,
The patron-spirits of Ayköl Manas
Ringed him round about,
Almighty Allah, Hüda the One.
From of old and at all times
Such is the way of combat,
Name a mountain — he tenses like an arrow,
In his line there was never such a one,
Neither his father nor his father's father
Ever turned back from afar,
Seed of the noble lion,
Speaking measured, treading firm,
To Er Kuyalı the champion
He began his speech with courtesy:
A peri-born brave you are,
My famed yenge, my lady khan.
You join what is torn asunder,
You gather what is scattered,
You are the kaalı seed of Kıdır,*
You are one of the true erens,
Against the curse-struck infidel,

Han Sarıbay bahadıra
Karşı durup mızrak uzatırım,
Takat tükenip güç giderse,
Dilerse canı veririm,
Gücüm yeterse kâfirin
Yumruklayıp kanını dökerim,
Talas'ı kuşatıp geldiğinde,
Komadan canı kavurup,
Vuruşup durduğunda,
Pençeleşip gücüm yetmeyip,

Çarpışıp yenemeyip,
Güç yarışında güç yetmeyip,

Atışsak ok geçmeyip,
Gönlü kara domuzun,
Bu Külçoro kayınınız
O zaman candan umut kesmiş,
Yetiştiğim canı bitirdim,
Yer aşırtan kâfire
Yedi bin mızrak kırdım,
Yetmiş tulpar öldürdüm,
Takatim tükendi, yoruldum,
Geniş dünyada daraldım,
Kahırlı çetin it ile
Çekişe çekişe kocadım,
Hanların hepsi yutuldu,
Ok geçmez kaftanım yırtıldı,
Arslan ünüm eksildi,
Bunun yüzünden Külçoro,
Bahadır başım şaşkın oldu,
Sarıbay bunca er çıktı,
Aşağı yukarı mızraklaşsam,
Baş yarılıp, kan dökülüp,
Beniz solup, renk gidip,
İki koldan derman gidip,
Göğüsten kara can gidip,
Gözlerin hepsi fıldır fıldır,
Elim ayağım sarkıp,

Against Khan Sarıbay the bahadır
I stand and thrust my lance,
If endurance fails and strength departs,
If He so wills, I yield my life,
If my strength serves, the infidel's
Blood I shall spill with hammering fists,
When he came besieging Talas,
Scorching every soul, sparing none,
When he stood there fighting on,
Grappling claw to claw, my strength too small,
Clashing and unable to conquer,
In the trial of strength my strength too small,
When we shot, no arrow pierced
The swine black-hearted —
This Külçoro, your kinsman,
Then cut all hope of life,
I finished every soul I overtook,
On the infidel who leaps the earth
I broke seven thousand lances,
I killed seventy tulpars under me,
My endurance failed, I wearied,
In the wide world I was straitened,
With that grim and wrathful dog
Contending, contending, I grew old,
The khans were swallowed one and all,
My arrow-proof kaftan was torn,
My lion renown was lessened,
Because of him, Külçoro —
My bahadır head is left bewildered,
So mighty a man has Sarıbay proved,
Should I trade lance-thrusts up and down,
Head split open, blood outpoured,
Face grown wan, color fled,
Strength gone from both my arms,
The dark life gone from my breast,
The eyes all spinning, spinning round,
My hands and feet hanging slack —

Ölecek olan biz isek,
Arslan yiğit, er yengem,
Size sunduğum sözüm şu:

Nice kırgın salıver,
Gazaplının elinden,
Aziz yengem Kuyalı,
Ayırıp kurtarıver!
Kıyamete dek mirasım,
Ayköl arslana, arslanım,
Meyve olup dursun,
Sönmüş ateşi tutuşturup,
Ölecek canı diriltip,
Atışı bolca sal, yenge,
Azaba düşecek aziz başı

Kahrolasının elinden
Ayırıp kurtar, yenge!
Emanet söylediğimiz sözümüz,
Ala-Too gibi belimiz,
Cenkte sert olunuz,
Gazaplı mihnet, ağır zehir,
Aziz yenge, karşılayınız!
Narayı bolca salınız,
Öfkelenen kâfirden
Ayırıp kurtarınız!
Celmoguz oğlu kâfire,
Gürbüz gücüm varken
Küheylanımı nasıl vereyim,
Güreş edip göreyim,
Takat yetmez olursa
Çarpışmayı sıkıca salıver,
Gazaplının elinden
Ayırıp alıver,
Kaza yeterse ölürüm,
İsteyip gelen Sarıbay,
Hasım düşman taraf işte böyle,
Atışı bolca salayım,
Önce ben mızraklaşıp,

If we be the ones to die,
Lion-brave, my warrior yenge,
This is the word I offer you:

Loose slaughter upon slaughter,
From the hand of the wrathful one,
My precious yenge Kuyalı,
Part us and deliver us!
My heritage till Judgment Day,
To Ayköl the lion, my lioness,
You stand as living fruit,
Kindling the fire gone out,
Reviving the soul about to die,
Loose your shots in plenty, yenge,
The precious head that would fall to torment,
From the hand of the accursed one
Part it and deliver, yenge!
The word we speak is a sacred trust,
Our backbone like the Ala-Too,
In battle be you hard,
Wrathful torment, heavy venom —
Precious yenge, go out to meet it!
Loose your war-cries in plenty,
From the raging infidel
Part us and deliver us!
To the infidel son of Celmoguz,
While my sturdy strength remains,
How should I yield my courser up?
Let me try him in the wrestle,
If endurance will not stretch,
Loose your combat hard and fast,
From the hand of the wrathful one
Part me and pluck me free,
If doom arrives, I die,
Sarıbay who came desiring this,
Such is the foeman's hostile side,
Let me loose my shots in plenty,
Let me first trade lance-thrusts,

İçimde ukde kalmasın,
Vuruşmazsam, varmazsam,
Bahadırlık suretim nerde – diye,

Atası bahadır, aziz arslan,
Yangın basınca dönmeyen,
Ölümden zerrece dönmeyen

That no grievance stay within me,
If I fight not, if I go not,
Where then is my bahadır's visage? –
saying,
His father a bahadır, precious lion,
Who turns not when the fire bears down,
Turning not one whit from death

İKİNCİ BÖLÜM

Kırılan Mızrak, Kızıl Kırgın

Söz biter, mızrak konuşur. Külçoro sarı yanaklı kamçısını küheylanın sağrısına indirip meydana atılır; Manas, Almambet, Çubak, Sırgak, Sergek, Acıbay ve Bakay'ın ruhları onunla birlikte mızrak uzatır. Bölökbay ustanın döktüğü sırlı çelik mızrağını Sarıbay'ın öldürücü yerlerine — yüreğin başına, çift kaburganın sınırına — nişanlayıp saplar; ne var ki atadan kalma mızrak domuzun gövdesinde ortasından paramparça olur, Sarıbay kılı kıpırdamadan durur. Bunun üzerine yiğit, boz yeleli Manas'tan miras Zülfikar'ı kınından sıyırıp çalar; fakat ecel bu kâfire yine işlemez. Azgınlaşan Sarıbay çadır kadar tunç topuzu ve aybaltasıyla er Seytek'e yönelir; ağzından yangın saçan ejder heybetiyle ortalığı kasıp kavurur.

Gelgelelim devin içine de kurt düşmüştür: kundaktaki körpe oğlana gücünün yetmediğini görüp "Beni Tanrı çarpmış galiba" diye söylenir, yenilmez gövdesinde ilk kez derman kaçtığını duyar. Öfkesini altındaki Tookızıl'dan çıkarır; "bir kurbağaya binmişim meğer" diye tulparına lanet yağdırır. Bu arada iki ordu birbirine girmiştir: yağmur gibi yay çekilip tüfek atılır, onbaşılar orak gibi biçer, kaçan oka uçar; sahipsiz kalan mal, inleyip gezen can, sarı illete tutulup sararan el çoğalır. Kanlı gecenin sonunda tan yeli yüz sızlatır, Çolpan tepeden parlar; dilsiz elçinin elinde avuç içi kadar bir mektup gelir — çarpışılacak yere çağıran, "hasım ecel yetişirse öldün" diyen bir meydan okumadır bu.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro, Sarıbay'a karşı meydana ilk çıkan olur; Manas, Almambet, Çubak, Sırgak, Sergek, Acıbay ve Bakay'ın ruhları saldırıda ona eşlik eder.
- Bölökbay ustanın yaptığı sırlı çelik mızrak, öldürücü yere denk getirilip saplandığı hâlde Sarıbay'ın gövdesinde ortasından paramparça olur.
- Külçoro, Manas'tan miras kalan Zülfikar kılıcıyla vurur; fakat Sarıbay bu vuruşu da kıl kadar saymaz ve sağ kalır.
- Sarıbay tunç topuzu ve aybaltasıyla er Seytek'e saldırır; ağzından yangın saçan ejder görünümüyle tasvir edilir.
- Sarıbay ilk kez zaaf duyar: körpe Seytek'e gücünün yetmediğini görüp "Beni Tanrı çarpmış galiba" diye yakınır ve atı Tookızıl'a lanetler yağdırır.
- Ordular arasındaki toplu kırgının ardından tan vakti dilsiz bir elçi, çarpışmaya çağıran avuç içi kadar bir meydan okuma mektubu getirir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Hükmü yaman sultanı görmüş aslan,	*The lion who had seen the sultan of dreadful rule,*
Sarı yanaklı kamçısını	*His yellow-cheeked whip*
Kavrayıp bir çevirdi,	*He gripped and whirled about,*
65290 Kamçı vuruşu işte böyle,	*Such indeed is the whip's stroke,*
Küheylanı çınlatıp	*Making his steed ring out,*
Sağrısına bir indirdi,	*He brought it down upon its croup,*
Tuğuna dar gelen küheylan,	*The steed grown cramped beneath its banner*
Durmadan ağzını çevirdi şimdi,	*Now turned its mouth without ceasing,*
Meydana çıkan bahadıra,	*At the batyr come forth to the field,*
Halk perişan edip, el kırmış,	*Who had ruined the folk and broken the people,*
Yiğit Sarıbay kâfire,	*At the valiant Sarıbay, the infidel,*
Saldırıp mızrak uzattı şimdi.	*He charged and thrust his lance out now.*
Hunhar Manas, adı aslan,	*Bloodthirsty Manas, lion-named,*
65300 Almambet, Çubak iki er,	*Almambet and Çubak, two warriors,*
Sırgak, Sergek denk yiğitler,	*Sırgak and Sergek, matched young braves,*
Acıbay, Bakay arslanlar,	*Acıbay and Bakay, lions both,*
Onunla birlikte mızrak uzatıp,	*Thrusting their lances at his side,*
Arslan çoro bahadıra	*To the lion çoro, the batyr,*
Yoldaş olup durdular,	*They stood as comrades all around,*
Haykırınca gönül bölünüp,	*When they cried out, hearts were riven,*
Karaltısı sayısız ordu görünüp,	*The numberless host loomed, a shadow-mass,*
Bahadırların hepsi saldırınca,	*When all the batyrs charged as one,*
Yiğit çoro geldi işte,	*Behold, the valiant çoro came,*
65310 En çevik çoronun	*Of the nimblest çoro of all*
Ustalığı işte bu kadar,	*Such indeed was the mastery,*
Mızrakta usta, becerikli er,	*A master of the lance, a deft warrior,*
Yamanlığı işte bu kadar,	*Such indeed was his fierceness,*
Yiğit Sarıbay bahadırın,	*Of valiant Sarıbay the batyr —*
Dizgin tutan eli — diye,	*The hand that holds the rein — saying,*
Nişanlayıp saplarsam öldürürüm — diye,	*If I aim and drive it home, I kill him — saying,*
Tam yanının kıyısı — diye,	*The very edge of his flank — saying,*

Tam yüreğin başı — diye,	*The very crown of the heart — saying,*
Ortasının tam kendisi — diye,	*The very center of his middle — saying,*
Akciğerinin kenarı — diye,	*The border of his lung — saying,*
Çift kaburganın sınırı — diye,	*The boundary of the paired ribs — saying,*
Aşağı inse kara ciğer	*If it sinks lower, the dark liver*
Fırlayıp çıkar yeri — diye,	*Is where it bursts and springs forth — saying,*
Eceli tastamam nişanladı,	*He aimed the death-hour full and true,*
Sapı döküm, ucu keskin,	*Its haft cast-forged, its point keen,*
Ucuna kara çelik çekilmiş,	*Black steel drawn over its tip,*
Sıra sıra kıl püskül taktırılmış,	*Hung row on row with horsehair tassels,*
Uzandığı düşmana ayarlanmış,	*Fitted to the foe it reaches for,*
Bölökbay ustanın sapladığı,	*Hafted by the master Bölökbay,*
Yaz sıcağını geçirmeden	*Never left in summer's heat,*
Gölgeli yerde saklanan,	*But kept within a shaded place,*
Görklü çelikten sırlı mızrak,	*The burnished lance of splendid steel,*
Yağıya doğru savrulsa,	*When swung against the enemy,*
On iki kılıcın işlemediği zırhtan	*Through armor twelve swords could not bite,*
Pehlivan uzatıp vurduğunda	*When the pehlivan thrust and struck it home,*
Düşman sağ çıkıp gitmezdi.	*No foe went forth from it alive.*
Celmoguz oğlu kâfire,	*At the infidel, Celmoguz's son,*
Yiğit Sarıbay bahadıra,	*At valiant Sarıbay the batyr,*
Gücünü katıp Külçoro,	*Külçoro, gathering all his strength,*
Homurdanıp, hız alıp,	*Growling low and gathering speed,*
Yiğitçe söylenip,	*Muttering like a warrior born,*
Belini sıkı bağlayıp,	*Binding tight his warrior's waist,*
Dudağını kesercesine çiğneyip,	*Chewing his lip as if to cut it through,*
Çapraz sadak kuşanıp,	*Girding quivers crosswise on,*
Yeniden boşanacak bulut gibi,	*Like a cloud about to burst anew,*
Öfkesi yüzüne vurup,	*His fury flooding to his face,*
Çevik çoro yetişti işte,	*Behold, the nimble çoro arrived,*
Alnının önündeki ak dişler	*The white teeth set beneath his brow*
Darı tanesince gıcırdayıp,	*Grinding like grains of millet,*
Ağzından çıkan gök alev	*Blue flame issuing from his mouth,*
Fışkırıp çatırdayarak,	*Spurting forth and crackling,*
Avucundan kor saçılıp,	*Embers scattering from his palm,*

Külçoro'dan can taşıp,
Durmadan mızrak uzattı da
Meydanda duran kâfire
Nişanlayıp mızrak vurdu işte,
Mızrak kırılıp paramparça,
Otağ gibi iri Akkula
Akbaba gibi uçup çalkalanıp,
Mızrak vuran çoronun
Çevirince küheylanı dönüp,
Gücüm kudretim işte böyle.
Nar deve gibi küheylanını
Dizine dek yere gömüp
Sağlamca saplayan Külçoro'nun
Sesi Allah'a işitildi,

Life overflowing from Külçoro,
He thrust his lance unceasingly,
And at the infidel on the field
He aimed and struck his lance, behold,
The lance was shattered all to shards,
Akkula, vast as a lordly tent,
Flying, surging like a vulture,
The lance-striking çoro
Wheeled his steed and turned about —
Such is my strength, such is my power.
His steed like a nar camel
Sinking knee-deep in the earth,
Külçoro, who drove his thrust home true —
His cry was heard by Allah on high,

Beti solup bozuldu,
Dönenip adım atamayıp,
Sendeler olmuş gibiydi,
Kumda doğup taşta büyüyen,
Kayıptan gelme, başka yetişen,
Nar misali o boz küheylan,
Her kayıpla öz kardeş,
Keşfe binilse yorulmaz,
Ağırlığa koşulsa incinmez,
Çarpışmaya binilse bitkin düşmez,
Altmış yaşını dolduranadek
Nar misali yürük bozun
Dönüp dolaşıp koşmaktan
Zamanesi kavruldu,
Perçemini silkip gözünü yumup,
Gök boynuna yaslanıp,
Görkü altın, yazık o baş
Kapkara toza büründü,
Aklı şaşıp bölündü,
Kayıplık hâli göründü,
Dizgin silkip, ön ayak gerip,
Düpedüz dağ gibi kabarıp,
Kuyruğu dik, yelesi gür,
Kulan endamlı canavar,

The face went pale and was undone,
Turning, circling, unable to step,
As if he had begun to stagger,
Born on sand and raised on stone,
Sprung from the unseen, reared apart,
That grey steed like a nar camel,
Own brother to every hidden thing,
Ridden on scouting, it never tires,
Harnessed to burdens, it takes no hurt,
Ridden to battle, it never flags,
Until it filled its sixtieth year,
The racing grey, nar-camel-like,
From running, circling round and round,
Had its lifetime parched away,
Shaking its forelock, closing its eyes,
Leaning on its grey-blue neck,
Its glory gold — alas, that head
Was shrouded all in pitch-black dust,
Its senses dazed and torn in two,
The look of the unseen came upon it,
Shaking the rein, bracing its forelegs,
Swelling upright like a mountain,
Tail held high and mane grown thick,
A beast with the frame of a kulan,

	Koşup gelse ceylan misali,	*Running on like a gazelle,*
	Dört tırnaklı, kıl kuyruklu,	*Four-hoofed, with a tail of horsehair,*
	Yeryüzünde dengi yok,	*On all the earth it has no equal,*
	Yürüyüşü maral gibi,	*Its gait is like the maral deer's,*
	Koşusu rüzgâr gibi,	*Its gallop like the very wind,*
	Dörtnala gitse kasırga yetişmez,	*At full stretch no whirlwind overtakes it,*
	Kıl kuyruklu dört tırnağın	*Before those four hooves, horsehair-tailed,*
	Önüne yılkıdan geçen olmamış,	*No horse of any herd has passed,*
	Çapa tırnak, geniş sağrı,	*Hoe-shaped hooves and haunches broad,*
65400	Engin yerin küheylanı,	*The steed of the boundless land,*
	Geniş göğüs, kısa yele,	*Broad of chest and short of mane,*
	Bu da gerçek kayıptan,	*This one too is truly of the unseen,*
	Yular bir tutam kalmadıkça	*While one handsbreadth of halter holds,*
	Kuşanmış düşmana kaptırmaz,	*It yields him not to the armored foe,*
	Kader zorlayıp yetişmedikçe,	*Unless fate presses and overtakes,*
	Felaket çarpıp geçmedikçe,	*Unless calamity strikes and passes,*
	Binicisini düşmana kaptırmaz.	*It yields its rider to no foe.*
	Dönüşü iğ gibi,	*Its turning like a spindle,*
	Koşusu geyik gibi,	*Its running like a deer,*
65410	Bozunu çekip çevirerek	*Reining, wheeling his grey about,*
	Fırsat kollayıp dururken,	*While he watched and bided his chance —*
	Tanrı yüzünü göstermesin,	*May God never show that face —*
	Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay, son of Celmoguz,*
	Kâfirin öfkesi işte böyle.	*Such indeed is the infidel's wrath.*
	Öfkelenip kükreyerek,	*Raging, roaring in his fury,*
	İki gözü alev alev kaynayıp,	*Both his eyes aboil with flame,*
	Çatır çatır diş bileyip,	*Grinding, gnashing his teeth with a crack,*
	Heybetlenip atılıp,	*Swelling with menace, hurling forward,*
	Mızrak saldıysa da olmadı,	*He drove his lance, yet all in vain,*
65420	Külçoro aslanın mızrağını	*The lance of Külçoro the lion*
	Kasırga misali görmedi bile,	*He marked not, whirlwind though it came,*
	Kaş çevirip kımıldamadan,	*Not turning a brow, not stirring,*
	Göz kırpıp yerinden oynamadan,	*Not blinking, not shifting from his place,*
	Zınk zınk edip aldırmadan,	*Standing stock-still, unheeding,*
	Dışı çetin, yanasıca	*Hard-shelled — may he burn! —*
	Sarıbay domuzu kılını kıpırdatmadı.	*The swine Sarıbay stirred not a hair.*
	Gözü dumanlanıp alevlendi,	*His eyes grew smoky, then aflame,*
	Dudağını parçalarcasına çiğnedi,	*He chewed his lip as if to tear it,*

Gücü bambaşka kâfiri
Kan içici hâli tuttu.
İki gözü kor olup,
Ejderha gibi gerilip,
Hırçınlaşıp o alçak
Kopardı büyük bir kıyamet,
Öfkelenip, hız alıp,
Külçoro'ya söylenip:
— Çıktığım yer büyük meydan,
Ünlü adım Sarıbay,
Böyle cehennem koparırım,
Çınarını devirir kırarım,
Çimdiğine aldırmam,
Elin şöyle dursun, başının
Pençe atışını, edepsiz,
Topuğuma bile denk tutmam.
Biriniz gelin, bininiz saplayın,
Bin tümeniniz sıra sıra saplasın,

The infidel of strength unearthly
Was seized by his blood-drinking mood.
Both his eyes turned burning coals,
Coiling like a very dragon,
That base one, growing savage,
Loosed a mighty day of doom,
Raging, gathering his speed,
He spoke his words at Külçoro:
— The place I rise from is the great arena,
My famous name is Sarıbay,
Such a hell is mine to loose,
I fell and break your plane-tree down,
Your pinching troubles me not at all,
Let be your hand — the paw-swipe
Of your very head, you graceless one,
I count not even worth my heel.
Come one of you, come stab, a thousand,
Let your thousand tümens stab in rows,

Kader dilerse ölürüm,
Yardıma hanlarınız bir olup gelse de
Meydanımı vermem ben, —
Deyip böylece Sarıbay
Pehlivanlarının hepsine:
Nara atıp yetişin,
Kıl kadar iz komadan o yalnızı
Kırıma uğratıp bitirin,
Tulparın ağzını çevirin,
Durmadan mızrak uzatın,
Kendini er sanan bu halkın
Soyunu kökten kurutun.
Kulunuz değil, hanınız gelsin,

Zavallı halkınız hepiniz gelin,
Bahadır geçinen hanınız gelsin,
Azınızı koyup hepiniz gelin,
Yükselten iyiniz gelsin,
Akciğer ezen bakşınız gelsin.
Sert sesim bir tutarsa,

If fate so wills it, I shall die,
Though all your khans came joined in aid,
I yield my field to no man, —
So saying thus did Sarıbay
To all his pehlivans give word:
Come at them with your battle-cry,
Leave not a hair's trace of that lone one,
Bring slaughter on him, finish him,
Turn round the mouth of his tulpar,
Thrust with your lances without cease,
This folk that deems itself heroic —
Wither its lineage from the root.
Send not your slaves, but let your khan come,
Come all of you, your wretched folk,
Let your khan who plays the batyr come,
Leave back your few and come you all,
Let come your best, who lifts you high,
Let come your bakshi who crushes lungs.
If once my harsh voice takes its hold,

Halkın sağ esen kalmaz.
Kavgam bir şiddetlenirse
Evine sağ varamazsın.
Yiğidini yok edip
Beyden beter belaya salmazsam,

Tek kılını bırakmadan
Eksiksiz kırıp geçirmezsem,
Çareni bulup alt etmezsem,
Ezelî cinini silkmezsem,
Bahadırlarını biçmezsem,
Bahadırlarını boğazlamazsam,
Sarıbay olmayayım, öleyim,
Doğmamış olup dibe çökeyim,
Kudurmuş meğer Külçoro,
Kovalayıp kanını dökeyim,
Bakarsam çelmelenmişe benziyor,
Onunla bir vuruşup göreyim.
Ben kendim oynayıp dururken
Horlanıp mızrak uzatışını,
Çaresi dar, gücü yok,
Pençeleşip kavga edişini,

Yarım kıl kadar gücü yok,
Şaşkın halkın vuruşu bu,
Eli çığrıştırıp, yurdu kırıp,

Şimdi hesabını göreyim.
Azmış meğer, kudurmuş,
Ezelden cinini kovayım.
Bahadırlarım, pehlivanım,
Bakarsanız kıyamet iş budur,
Kavganız başka türlü olsun.
Naranız taş yarsın,
Savurduğunuz balta baş yarsın.
Kıyamet budur, kavga budur,
Size söylenen sır budur.
Dosdoğru basıp geçin,
Tek kıl bırakmadan bu halkın

Your folk shall not stay whole and hale.
If once my battle turns to fury,
You shall not reach your home alive.
If I do not destroy your braves
And plunge you in bane worse than your beys,
If, leaving not a single hair,
I do not cut you down entire,
If I find not your cure and fell you,
If I shake not your ancient djinn away,
If I do not mow your batyrs down,
If I do not cut your batyrs' throats,
Then let me not be Sarıbay — let me die,
Unborn, let me sink into the depths,
Külçoro has gone mad, it seems,
I'll hunt him down and spill his blood,
He looks, methinks, already tripped,
Let me try one bout with him and see.
While I myself was but at play,
His scornful thrusting of the lance,
Scant of resource, void of strength,
His grappling, clawing way of war,

He has not half a hair of strength,
This is the striking of a dazed folk,
Setting the people wailing, breaking the land,
Now let me settle his account.
He has run wild, it seems, gone mad,
Let me drive out his djinn of old.
My batyrs and my pehlivans,
Look you — this is the work of doomsday,
Let your battle be of another kind.
Let your war-cry split the stone,
Let the axe you swing split heads.
This is doomsday, this is battle,
This is the secret told to you.
March straight on and trample through,
Leaving not one hair of this folk,

Köküne hep birlikte inin.
Çarpışmayı sert kılın,
Geriye hiç kalmadan kırılıp,
Kırıma uğrayıp kalsınlar, —
Deyip böylece Sarıbay
Ordusuna ferman verdi şimdi,
En fesatlı, zehri güçlü,
Haramiyi Tanrı çarptı şimdi.
Baştan başa yayılıp kalabalık ordu
Ay-âlemi kapladı şimdi,
Hanı ferman verdikten sonra,
Çöküp gitmeden kara yer
Kalınından tüttü şimdi.
Sarıbay buyruk verince
Mızraklısı şahlanıp,
Baltalısı silkinip,
Mızrak kırılıp çarpışıp,
İnsan başı vuruşup,
Demin gelen çoroya
Kavga böyle mi olur,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi yaban oku atıp,
Yiğit Sarıbay saldırınca
Bahadır bozkurt er Seytek,
Gayreti var, kanı var,

Strike at its root all as one.
Make the clash of arms be harsh,
Let none be left behind — cut down,
Let them lie beneath the slaughter, —
So saying thus did Sarıbay
Give his army his decree now,
Most seditious, strong of venom,
God struck down the brigand now.
Spreading end to end, the teeming host
Covered now the moonlit world,
After their khan had given decree,
The black earth, though it did not sink,
Smoked now from its very depths.
When Sarıbay gave his command,
His lancers reared up high,
His axemen shook themselves,
Lances breaking in the clash,
The heads of men colliding,
At the çoro newly come —
Is this the way a battle goes?
Drawing bows like falling rain,
Loosing wild shafts like the hail,
When valiant Sarıbay attacked,
The batyr grey-wolf, warrior Seytek —
He has his zeal, he has his blood,

Ok işlemez zırhı var,
Ay-âlemin hepsini
Devirecek gücü var,
Talihi üstün, garip aslan,
Atasından, dedesinden beri
Ordu yöneten garip er,
Han Sarıbay bahadırın
Ordusu kalkıp yürüyünce,
Ordunun önü çığlık koparak
Vadiye yakın girince,
Mızrak ucu parıldayıp,
Yaban tüfeği gümbürdeyip,
Külçoro'ya girince

He has his mail no arrow pierces,
The whole of the moonlit world
He has the strength to overturn,
His fortune high, the orphan lion,
Since his father's and grandsire's day
An orphan warrior leading hosts,
When Khan Sarıbay the batyr's
Army rose and took the march,
The army's van with screaming cries
Drew in close upon the valley,
Lance-points glittering bright,
Wild muskets thundering loud,
When they closed upon Külçoro,

Nice erenler bölünüp,
Ordunun hepsi bölünüp,
Üşüşmüş meğer Sarıbay,
Can alıcı hâli belli olup,
Eğilip sayısız ordu girince,
Ordu hücum edip uğultu kopup,
Gök açık, yer kapalı,
Haykırışlı bir çığlık kopup,
Yol dolanıp kapanıp,
İnsanların hepsi sıkışıp,
Boğaz boğan toz oldu.
Çukurlara kara kan dolup,
Dirilik vaktinde
Ordu üstüne ordu dolup,
Karmakarışık bu dünya
Bir aşağı bir yukarı çalkalanıp,
Karınca gibi kalabalık ordu
Az değil, pek bol olup,
Yaban tüfeğinin oku vızıldayıp,
Değdiği yeri parçalayıp,
Kan dökülüp şarıldayıp,
Vah emeğim öldü — diye
Yakınları hıçkıra ağlaşıp.
Sel gibi bastı kalabalık ordu,
Çarpıştı işte o yolda.
Yüz yüze karşı durup,
Bağırıp mızrak uzatıp,

Many stalwarts were sundered off,
The whole host was sundered off,
Sarıbay had swarmed them thick, it seems,
His deadly purpose plain to see,
When the numberless host bent in,
The army charged, a roaring rose,
The sky was open, the earth was shut,
A shriek of battle-cries broke out,
The roads wound round and closed,
And all the people pressed in tight,
Dust rose that strangled every throat.
Black blood filled up the hollows,
In the very hour of living,
Host on host came flooding in,
This world in wild confusion
Surged up and down and churned about,
The host as countless as the ants,
Not few, but plentiful indeed,
The wild musket's ball whizzing past,
Tearing apart whatever it touched,
Blood pouring out and gurgling,
Alas, my toil, he is dead — saying,
Their kinsfolk sobbing, weeping loud.
Like a flood the teeming host pressed on,
And battled there upon that road.
Standing face to face opposed,
Shouting, thrusting out their lances,

Tüfek atıp, yay çekip,
Şapır şupur vuruşup.
Bileği kalın, taş yürek
Pehlivan adam saf bozup,
Farkına varmayan bön can,
Nicesi yıkılıp okla uçtu,
Ezilmiş bir kırgın oldu,
Koyaktan kara kan akıp,
Sırttan kızıl kan akıp,
Elin başı sersem olup,
Yer yırtılıp toz olup,

Firing muskets, drawing bows,
Striking, smacking, blow on blow.
Thick of wrist and stone of heart,
Pehlivan men broke up the ranks,
Many a dull soul unawares
Toppled, sent flying by the shaft,
It was a slaughter ground to dust,
Black blood flowing from the gorge,
Red blood flowing from the ridge,
The people's heads gone dazed and dull,
The earth was torn and turned to dust,

Alabildiğine çetin iş olup,
Ordusu basıp kalınca
Kımıldamayan bu belayı
Bir görmeye hasret kalıp,
Ordu çığrışıp uğuldayıp,
Durmadan mızrak uzattı şimdi,
Sarıbay'ın tümen ordusu
Dönmeden kavga etti işte.
Perilerin koruduğu Külçoro,
Çevikliği ölçüsüz,
Gökten inme altı su verilmiş

Kınlı kılıçların en yavuzu,
Altı uçlunun en keskini,
Otlağa değse yangın çıkaran,
Savruluşu ölüm saçan,
Nişanlayıp çalsa deviren,
Fırsatını bulup savursa
Kırk adamı seren kılıç.
Öfkesine denk gelince
Alplar bile sağ durmazdı.
Kana iyice doymadan,
Nara ile kından sıyrılınca

Kan dökmeden boş dönmezdi.
Kana iyice doymadıkça
Geri kınına girmezdi,
Nara ile kından sıyrılınca

Yeşil ağzı kızarırdı,
Yandan çalıp savrulunca
Kırk kulaç olup uzardı,

Kana iyice doymadıkça
Katılsa da kınına girmeyen,
Öfkeyle sıyrılınca
Kan dökmeden boşa dönmeyen,
Öfkeyle çekilince
Düşmanın kaçıp dağılmadığı,

The work grew grim beyond all bounds,
When his army pressed and stood,
This bane that never stirred an inch —
They longed but once to look on him,
The host cried out and droned aloud,
And thrust their lances now without cease,
Sarıbay's host of tümens
Fought on unturning, behold.
Külçoro, guarded by the peris,
His nimbleness beyond all measure,
Come down from heaven, six times tempered,
Fiercest of all sheathed swords,
Keenest of the six-edged blades,
That sets the pasture aflame at a touch,
Whose swinging scatters death abroad,
That fells whatever it strikes at aim,
That, swung when the moment offers,
Lays forty men out flat — that sword.
When any met its wrath head-on,
Even alps could not stand whole.
Until it drank its fill of blood,
Once drawn from the sheath with a war-cry,
It never turned back void of blood.
Until it drank its fill of blood,
It would not enter its sheath again,
Once drawn from the sheath with a war-cry,
Its green edge would turn crimson red,
Swung sidelong in a sweeping blow,
It stretched to forty fathoms long,

Until it drank its fill of blood,
Though forced, it would not take the sheath,
Once drawn out in wrath,
Never turning void without shed blood,
Once pulled free in wrath,
No foe but fled and scattered wide,

Belgisi üç yol bozulmuş,
Yüz tutup ele alınınca
Kulların candan umut kestiği,
Yiğit geçmiş Almam'dan,
Er Almambet ulularından,
Yurtta adı söylenen bahadırdan,
Sıra sıra çınar otağdan,
Bozkurt erin gözünden,
Halkın sevinip yurt dilediği

Its blazon thrice had worn away,
When taken up and turned upon a face,
All mortals despaired of their lives,
From Almam, valiant of old,
From the elders of warrior Almambet,
From the batyr whose name the land spoke,
From the plane-tree tents in rows,
From the eye of the grey-wolf warrior,
Whom the folk rejoiced and wished a homeland —

Alnı akıtmalı hasının kendisinden,
Âlemi bozan pehlivandan,
Önceden geçmiş insandan
Miras kalan o yaman kılıç
Perilerin koruduğu çoronun
Elinde alınmış duruyordu,
Heybeti üstün bozkurdun
Bileğinde asılı duruyordu,
Enlemesine yol açıp
Girdi bozkurt saldırıp,
Yiğit Sarıbay bahadırdan
Basıp giren tümen ordu
Er Külçoro bahadıra
Gayret verdi o yolda,
Tegiz oğlu şahbaz er
Çevresine bakınmadan,
Deniz canını fırlatıp,
Ölür müyüm demeden,
Savurduğu kızıl kor olup,
Salladığı yok olup,
Saldırdığı kan olup,
Gözlediği tane olup,
Ustalığı görünüp,
Fırsatına geleni
Savurunca ikiye bölünüp,

From that pure one, blaze upon his brow,
From the pehlivan who wrecked the world,
From men long passed away before,
That dread sword handed down in heritage
In the hand of the peri-guarded çoro
Now stood taken, held aloft,
On the wrist of the grey wolf grand of mien
It hung and waited at the ready,
Cleaving crosswise a road through,
The grey wolf charged and entered in,
From valiant Sarıbay the batyr
The tümen host that pressed inside
To warrior Külçoro the batyr
Gave spur to valor on that road,
The gallant warrior, Tegiz's son,
Never glancing round about him,
Hurling forth his ocean of a life,
Never saying, Shall I die?
What he swung became red embers,
What he brandished ceased to be,
What he charged at turned to blood,
What he sighted turned to grain,
His mastery plain for all to see,
Whoever came within his chance
Was cloven in two at a single swing,

Yazın yağan yağmur gibi
İnsan kanı dökülüp,
Hem arslan, hem aslan,

Like the rain that falls in summer
The blood of men was poured to earth,
A lion born and lion bred,

Perilerin koruduğu garip er,
Atası Manas yâr olup,
Hızırlı kırk çilten
Dayanağı, gücü olup,
Ordu toplanıp yığılıp,
Eli değeni kırılıp,
El hıçkırıp yığılıp,
Yöneldiği yanı kırılıp,
Düzlüğe, çukura, kıraca
Kara duman toz dolup,
Hendeğe, oyuğa, bataklığa
Ark gibi kara kan dolup,

Bahadırları, aslanları,
Mızrakta usta erleri,
İşi sekteye uğrayıp durulup,

Hilebazların hepsi
Birbirine çarpışıp,
Dalgalanan tümen ordu
Cehennem çekti o yolda,
Erlik eden tümen ordu
En büyük azabı çekti o yolda.
Hızırlıya sataşıp,
Kızıl kırgında el ürküp,
Başı azaba dolanıp,
Ecel olan o gazada
Azabı bol, zehri güçlü,
Alabildiğine çetin azapta
Gayretli yavuz kişi ölüp,
Ustayım diyen yaman ölüp,
Türlü türlü can ölüp,
Terli yürük, er yiğit,

İnsan, hayvan hepsi ölüp,
Yarlara, tümseklere
Ay tuğralı sancak dikilip,

Kuytu yerler, çukur yerler

The orphan warrior, peri-guarded,
His forefather Manas his helper,
The forty çilten, Hızır-blessed,
Being his stay and being his strength,
The host was gathered, massed in heaps,
Whatever his hand touched was broken,
The people sobbed and fell in heaps,
The side he turned to was cut down,
On flat and hollow and barren field
Black smoke and dust came flooding in,
In ditch and pit and marshy fen
Black blood filled up like channeled streams,
Their batyrs and their lions,
Their warriors masterful with the lance,
Their work was balked and brought to a halt,
And all the schemers, every one,
Collided each against the other,
The tümen host in surging waves
Suffered hell upon that road,
The tümen host that played the hero
Bore the greatest torment on that road.
They had crossed the Hızır-favored one,
In the red slaughter the folk took fright,
Their heads entangled in torment,
In that ghaza which proved their death,
Rich in torment, strong in venom,
In agony grim beyond all bounds
The zealous fierce man met his death,
The dread one boasting mastery died,
Souls of every kind lay dead,
The sweat-flanked courser, the valiant brave,
Man and beast alike lay dead,
On cliffsides and on hillocks
Standards with moon-tughras were planted,
The sheltered spots, the hollow grounds

Kulak sağır eden çığlık olup,
Kudurmuşun gazası,

Rang with cries that deafened ears,
The ghaza of the maddened one —

Sevinecekseniz, işte bu oldu:
Kimi orduda pehlivanlar,
Gövdesi var, başı yok,
Yıkılıp yatıyor upuzun,
Bahadır geçinen, er geçinen
Ölüp yatıyor serilmiş.
İri ciğerli gürültücü,
Ala göğüslü gümbürtücü,
Bana denk yoktur diyenler
Kendi gönlünde aslan görüp,
Bana ecel nerede diyenler
Dönüşü olmayan yerini görmüş,
Ala göğüslü, kaba huylu,
Bunlardan nicesi ölmüş.
Akıllı bozkurt can ölmüş,
Şaşkınların hepsi ölmüş,
Biri bine bedel alp ölmüş,
Suçu yok, kazası yok,
Sütten ak halk ölmüş.
Ölüp gitmelerinin sebebi
Sarıbay'ın zehrinden,
Bir adamın öfkesinden
Suçsuz halk ölmüş,
Zorbalık edip Sarıbay
Asker kurup toplamış,
Suçu olmayan insanın
Nicesini kırgından geçirmiş.
Toplanınca değer kalmaz,
Kırgına uğrayan kalabalık elde
Neler var da neler yok,
Kimi pehlivan er adam
Atından, adından ayrılıp,
Ahir zaman işte bu — diye
Feryat edip kederlenip,
Nice pehlivan dev olup,
Aslanlığı yok, erliği var,

If you would rejoice, here is what came:
Some pehlivans amid the host,
Their trunks remain, their heads are gone,
Lie toppled, stretched their whole length out,
Those who passed for batyr and brave
Lie sprawled upon the ground, stone dead.
The big-lunged bellower,
The pied-breasted thunderer,
Those who said, None is my equal,
Seeing a lion in their own hearts,
Those who said, Where is death for me?
Have seen the place of no return,
Pied-breasted, coarse of temper,
Of such as these how many died.
The wise grey-wolf soul has died,
The bewildered, all of them, have died,
The alp worth a thousand men has died,
Without offense, without misdeed,
Folk whiter than milk have died.
The cause of all their dying
Was the venom of Sarıbay,
For one man's wrath alone
The guiltless folk have died,
Sarıbay, playing the tyrant,
Had raised and mustered soldiery,
And of the people bearing no guilt
How many he had put to slaughter.
Once gathered, worth remains no more,
Among the slaughtered teeming folk
What things there were, and what were not,
Many a pehlivan, manly man,
Parted from his horse and from his name,
This is the world's last age — saying,
Wailing loud and sorrowing,
Many a pehlivan turned to a div,
No lionhood, yet manhood still,

Nice adam düşman olup,
Sıkıntı çekip kederlenip,
Yanındaki denk yaşıt
Yoldaşından ayrılıp,

Many a man became a foe,
Suffering hardship, sorrowing,
The agemate ever at his side —
Parted from that companion now,

Cam gibi gözü fırlayıp,
Atından, zırhından soyulup,
Tulparından ayrılıp,
Boşa öldük — diye kederlenip,
Ah şu dünya dediler,
Bunca belayı her gün
Sürüp getirip Sarıbay
Kökümüze yetecek oldu,
Bağrımızı ezecek oldu,
Görülmedik günü gösterecek oldu,
Kendini kötü kılıp,
Halkım, yalvarttı gözümü!
Perilerin koruduğu Külçoro,
Kırdı mı ki belini,
Söndürdü mü ki soluğunu!
Çıkardı mı ki o şahbaz kul
Kudurup şişen yelini.
Çarpışmada can öldü,
Suçu yok, kavgası yok,
Oynayarak nice can öldü.
Gayretle erlik eden can
Kökü kalmadan düz oldu,
Dertli başa güç oldu.
Bu kavga, bu büyük çatışma
Unutulmaz iş oldu.
Atından, zırhından soyulup,
Arada başıboş sayıklayıp,
Arslan aslana sataşıp,
Azaba boşa dolanıp,
Kurduğumuz kuruntuların ucuna
Yetmeden ölecekmişiz,
Celpiniş'e bir tek can
Dönmeden ölecekmişiz.
Guruldayıp uçan kuzgun bile yok,

Eyes bulging out like very glass,
Stripped of his horse and of his mail,
Parted from his tulpar steed,
We died for nothing — grieving so,
Ah, this world, they said as one,
So many woes, day after day,
Sarıbay has driven upon us,
He was like to reach our very root,
He was like to crush our breast,
Like to show us days unseen before,
Making himself a wicked thing,
O my people, he made my eyes beg!
Külçoro, guarded by the peris —
Has he broken, then, his back?
Has he snuffed his breathing out?
Has that gallant servant driven out
The swollen wind of his mad rage?
In the clash of arms lives perished,
Without offense, without a quarrel,
How many souls died as at play.
The soul that strove in valiant deeds
Was leveled, rootless, to the ground,
A burden on the grieving head.
This battle, this tremendous clash,
Became a deed none can forget.
Stripped of his horse and of his mail,
Wandering loose and raving between,
Lion falling upon lion,
Tangled in torment all in vain,
To the end of the dreams we spun
We were to die before we reached,
To Celpiniş not a single soul
Was to return — we were to die.
Not even a croaking raven flies,

Çölde kalacakmışız,
Er Sarıbay deyip gide gide,
Oynak kulanın aşmadığı
Belde kalacakmışız.
Ünlenmeden öfkesi kaynayan,
Mızrağı boşa saplamayan,

We were to lie in the desert waste,
Ever marching, crying, Warrior Sarıbay,
On the pass no frisking kulan crossed
We were to lie and there remain.
He whose wrath boils before his fame,
Whose lance is never thrust in vain —

Ah yazık, kurnaz zavallı,
Elde dillere düşecekmişiz.
Ulu kavgayı, yığınla aslanı
Görmeye gelmişiz meğer,
Ufalanıp hor olup
Ölmeye gelmişiz meğer,
Aşıdı yok, beli yok
Yolda kalmışız meğer,
Akıl kaçmış, başın sersem,
Kara bahtta kalmışız meğer.
Bakarsan azaptır bu bela,
Bahadır halka sataşıp,
Azaba, belaya, horluğa
İyice girdik dolanıp,
Zorbalık etti Sarıbay,
Kızıl kırgın iş kılıp,
Kızıl tuğlu halka çatıp,
Kızıl kırgın çığlık koptu,
O kahrolası bozguncunun
Başlattığı işte bu oldu.
Sıra sıra göçen göçü yok,
Bu Kırgız'da öcü yok,
Azaba boşa dolanıp,
Çatışmaya boşa karışıp,
Horluğu, zorluğu, belayı
Görmeye gelmişiz meğer,
Yaradan'ın altın değerli canını
Sarıbay'a kurban diye
Vermeye gelmişiz meğer.
Bir tek başımıza çekmeyiz,
Cefalı bela işte böyle,
Soluklanıp ele dönemeyiz,

Alas, poor cunning wretches we,
We were to be the byword of the folk.
The mighty battle, the heaped-up lions —
We came, it seems, but to behold,
To crumble down, to be despised,
We came, it seems, but to die,
With neither crossing nor mountain pass,
We were stranded, it seems, on the road,
Wits fled away, the head gone dazed,
In black fortune we were left, it seems.
Look on it — this bane is torment,
We crossed a folk of batyrs,
Into torment, bane, and scorn
We wandered deep and tangled in,
Sarıbay has played the tyrant,
Working deeds of red slaughter,
Assailing the folk of the red tugh,
A cry of red slaughter broke out,
That accursed ruiner —
This is the thing that he began.
No caravans move rank on rank,
No vengeance rests upon these Kırgız,
Tangled in torment all in vain,
Mixed in the clash all in vain,
Scorn and hardship and calamity
We came, it seems, but to behold,
The soul the Maker prized as gold
As sacrifice to Sarıbay
We came, it seems, but to give away.
We bear it not alone, each one,
Such is calamity full of woe,
We cannot catch breath and turn for home,

Kötü oldu hâlimiz,
Celpiniş'ten ordu olup,
Bozuldu bizim düzenimiz,
El çığrışıp, ordu bağrışıp,
Durup kalan adam çok,
Bundan sonraki savaşta
Nice tulpar yürüğün
Eyeri, teğelti böğründe,

Evil indeed our state became,
We came as an army from Celpiniş,
And now our order is undone,
The folk crying, the army shouting,
Many the men who stand stock-still,
And in the war that follows this
Many a tulpar courser goes,
Its saddle and saddle-felt at its flank,

Boşta oynayan ondan çok,
İnleyip gezen can da çok,
Sahipsiz kalan mal da çok.
Değerli kıymetli bir bağrım,
Suçsuz yere boşa öldü — diye,
Dönüşü olmayan azap yolu,
Kâfir kaderi gördü — diye
İnleyip gezen adam çok.
Sarı hastalığa tutulup sararan,
Gönlü, aklı, hayali
Bölünüp gezen el de çok,
Sarı hastalığa tutulup sararan,
Kaygı çeken kul da çok,
Akıl fikrin hepsi
Dağılıp gidenler de var,
Çarpışmada kazaya uğrayıp
Ölenleri de var,
Ay, Sarıbay, öldük — diye,
Bozkurt doğmuş Çoro'dan
Çok bela gördük — diye,
Yaman bozkurt aslanların
Yerini alıp dururum — diye,
Kaplan doğmuş hunharın
Halkına zorbalık ederim — diye,
Ay-âlemden ordu toplandık,
Sonunda fena kırıldık,
Nicemizi kırdı — diye,
Vebalden hiç çekinmiyor,
Topyekûn kırgın etti — diye,
Kuskunu kopmuş,

More still that gambol masterless,
Many the souls that roam and groan,
Many the herds left ownerless.
My darling, precious to my breast,
Died guiltless and for nothing — saying,
The road of torment without return,
He met an infidel's fate — saying,
Many the men who roam and groan.
Yellowed, seized by the yellow sickness,
Their heart and mind and fancy
Riven — many the folk who so roam,
Yellowed, seized by the yellow sickness,
Many the mortals bowed with care,
And some whose thought and reason all
Have scattered wholly from their heads,
And some who met mischance in battle
And perished there — such too there are,
Ay, Sarıbay, we are dead — saying,
From the Çoro born a grey wolf
We have seen much woe — saying,
The dread grey-wolf lions —
I shall seize and keep their place — saying,
On the folk of the tiger-born bloodshedder
I shall work my tyranny — saying,
From the moonlit world we mustered hosts,
And in the end were sorely slain,
How many of us he cut down — saying,
He shrinks not from the sin at all,
He made a slaughter of us all — saying,
Their cruppers snapped away,

Perişan gezen orduda çok,
Kolanı kopmuş,
Eyeri böğrüne kaymış
Telaşla koşturan kul çok.
Aklını bulamayıp şaşkın,
İki ayağı sallanıp,
Dizlerin hepsi sıyrılıp,
Dizginlerin hepsi kopup,
Zırh didilip paramparça,
Mızrak kırılıp çatırdayıp,

Many in the host who roam undone,
Their girths burst clean apart,
Their saddles slid against their flanks,
Many the mortals rushing in panic.
Dazed, unable to find their wits,
Both their legs aswing and loose,
Their knees all scraped and flayed,
Their reins all snapped asunder,
Mail plucked and torn to shreds,
Lances cracking, breaking loud,

Ay, Sarıbay kırdı — diye,
Kırıp canı rahatladı — diye,
Kırgın olup yurt yıkılıp,
Böylece Tanrı çarptı — diye,
Bu hunharın soyunu
Horlayıp kırgından geçiririm — diye,
Bu Sarıbay densiz kul,
Nicesini oyuncak etti — diye,
Sarıbay'ı büyük kılıp
Yaradan rabbim koymuş — diye,
Cefa verip horlayıp,
Kötü bir itmiş Sarıbay,
Hepimizi boğazladı — diye,
Ecel yetip ansızın,
Ölüp gidersek kazara,
Bu itliğini biliriz;
Söylenen söylenti gerçekse,
Tan mahşerinin gününde
Böbürlenen bu domuzu
Kara eşek yapıp bineriz —
Deyip böylece ordu bağrışıp,
Ordu aklından şaşana dek,
Hasretini söyleşip dururken,
Bindiği tulpar Kulansur
Bulut gibi uçup gümbürdeyip,
Tırnağına değen taş
Çınlayarak parçalanıp,
Şahlandırıp silkinerek,

Ay, Sarıbay has slain us — saying,
He slew, and eased his soul — saying,
Slaughter came, the homeland fell,
Thus has God struck him down — saying,
The seed of this bloodshedder
I shall scorn and put to slaughter — saying,
This Sarıbay, unmannered slave,
Made playthings of how many — saying,
It was the Maker, my Lord, who set
Sarıbay in his greatness — saying,
Giving torment, heaping scorn,
A wicked cur was Sarıbay,
He has butchered all of us — saying,
If the death-hour comes upon a sudden
And we should chance to die and go,
We know this cur's-work that he wrought;
If the rumor told be true,
Upon the dawn of Judgment Day
This swaggering swine of a man
We'll make a black ass of, and ride him —
So saying thus the army clamored,
Until the host was out of its wits,
While they spoke their longing each to each,
The tulpar he rode, Kulansur,
Flying, thundering like a cloud,
The stone that touched against its hoof
Rang out and burst to pieces,
Rearing high and shaking free,

Başıboş kalan Kulansur
Yay gibi uçup silkinip,
Görkemli tulpar, yelesi gür,
Bahadır Seytek çocuğa
Tastamam denk yaratılmış,
Süzülüp gitse yılan gibi,
Toparlanışı kasırga gibi,
Adım açsa kulan gibi,
Atının hâli işte böyle.
Başıboş kalan yamanı
Şahlandırıp silktirip,
Sımsıkı düğümlü ak dizgin,

Kulansur, left without a master,
Flew like a bow-shot, shaking free,
The splendid tulpar, thick of mane,
For the child, batyr Seytek,
Created his full match and peer,
Gliding onward like a snake,
Gathering like a whirlwind,
Striding out like a kulan,
Such indeed was his horse's state.
That masterless dread creature
He made rear high and shake itself,
The white rein knotted fast and tight,

Kulansur'a denk dizgin
Çift elle avuçta kenetlenip,
Bulut gibi uçan karaltının
Ağzı ile boğuşup,
Dizgin kıl gibi gerilip,
Dağ görmüş karaltı

The rein full match for Kulansur
Clenched two-handed in his palms,
Of the dark bulk flying like a cloud
He wrestled with the mouth and jaw,
The rein stretched taut as a single hair,
The dark bulk that had known mountains

Deprenince kara yer
Dört bir yanından oyulup,
Tam basıp eşelese
Bastığı toprak parçalanıp,
Otağ gibi kesek toprak
Yolu açık bahadırın
Tepesinde vınlayıp,
Kapı kanadı gibi ak dişler
Çelik misali ağzında görünüp,
Karaltının apışarası
Bir vadi gibi görünüp,
Eldeki çelik sırlı mızrak
Oynayıp elde savrulup,
Yiğit aslanın soyunun
Kan yutacak hâli görünüp,
Saldırdığı kor olup,
Karşısına çıkan yok olup,
Orduya yetişip dalarak
Rast geleni mızraklayıp,

—
When it stirred, the black earth
Was gouged on every side of it,
When it stamped full down and pawed,
The ground it trod was torn apart,
Clods of earth as big as tents
Above the batyr of the open road
Went whirring past his crown,
White teeth like the leaves of a door
Showed steel-like in its mouth,
The dark bulk's straddle, fork to fork,
Appeared as spacious as a valley,
The burnished steel lance in his hand
Danced and swung within his grip,
The lineage of the valiant lion
Showed its mood to swallow blood,
What he charged at turned to embers,
Whoever faced him ceased to be,
Overtaking, plunging in the host,
Lancing whomever chance brought near,

Mızrak kavrayıp çevirip,
Köprücüğün çukuruna
Nişanlayıp denk getirip,
Balta elde parıldayıp,
Topuz başta gümleyip,
Karşılaşandan kan çıkıp,
Ezip geçtiğinden can çıkıp,
Mızrak tutuşup kor olup,
Karşısına çıkan kul kalmayıp,
Basıp gelen Sarıbay
Zehir içmiş gibi durakladı,
Dizginlerin hepsi kesilip,
Kadınlarının duasını alan kalabalık ordu

Sarıbay'ın önüne
Varmış meğer toplanıp.

Gripping, wheeling round his lance,
Into the hollow of the collarbone
Taking aim and striking true,
The axe aflash within his hand,
The mace-blow booming on the head,
Blood springing from whoever met him,
Life fleeing whom he trampled past,
The lance caught fire and turned to ember,
No mortal left to face him more,
Sarıbay, come pressing on,
Halted as if he had drunk poison,
The reins were severed, every one,
The teeming host blessed by its women's prayers
Before the face of Sarıbay
Had come, it seems, and gathered there.

El aklından şaşırıp,
Kalabalık ordu çığlık koparark
Sarıbay'a üşüşüp,
Ordusunda nice ulular
Sarıbay'a toplanıp,
Halk çığrışıp yığılıp,
Gazaya varan kalabalık ordu
Aziz candan umut kesip,
Eşsiz gayreti, aslanlığı,
Yüzyılda bir çıkan erliğiyle
Seytek erin adı bilinip,
Et aldığı yanı bölünüp,
Hırslı kavgayı salmadı, yok,
Topyekûn herkes candan umut kesip:
Pehlivanlarım, aslanlarım!
Havada savurup attan devirip,

Yenip sürüp götürüyor.
Uzattığı mızrak uzayıp,
Arslan gibi gözü kızarıp,
Sayısız ordunun safını bozup
Yutarcasına sürüp götürüyor,

The folk were startled from their wits,
The teeming host with screaming cries
Came swarming round to Sarıbay,
The many elders of his host
Gathered close to Sarıbay,
The people wailed and massed in heaps,
The teeming host gone forth to ghaza
Despaired of their dear precious lives,
By his peerless zeal, his lionhood,
By valor born once in a hundred years,
The name of warrior Seytek was known,
The flank he carved was cloven off,
He slacked not the furious fight, not he,
All men together despaired of life:
My pehlivans, my lions all!
He swings men skyward, hurls them from horses,
Conquering, he drives them off.
The lance he thrusts grows longer yet,
His eye gone red as a lion's eye,
He breaks the ranks of the numberless host
And drives them off as if to swallow them,

Atası Manas destek ol — diye,
Var işi Tanrı onar — diye,
Kükreyip nara atıp,
Kırıp, sürüp, savurup,
Dünya tozuyup toz olup,
Baş döndüren şaşkınlık olup,
Her birini mızraklayıp,
Geçtiği yeri un ufak edip,
At sürdüğü yan kıyı kalıp,
Yöneldiği yangın olup,
Rastladığı helak olup,
Kulansur'unu oynatıp,
Denk geleni söyletip,
Yüzden, kırktan bir yere
Toplayıp götürüyor,
Yüreklisini tepetaklak edip,
Kırıp geçip gidiyor.
İnat edip direneni,
Erkeklenip kabararak

Forefather Manas, be my stay — saying,
God mends every work there is — saying,
Roaring out his battle-cry,
Breaking, driving, swinging wide,
The world went dusty, turned to dust,
A dizziness that turned all heads,
Lancing each and every one,
Grinding to meal whatever he passed,
The side he rode toward stood deserted,
Where he turned became a blaze,
Whom he met came to perdition,
Making his Kulansur dance,
Making whoever matched him cry out,
By hundreds and by forties to one place
He herds them all and drives them off,
Tumbling the stout-hearted head over heels,
He cuts them down and passes on.
Him who stubbornly resists,
Him who, puffed with manly pride,

Yüz tutup karşı duranı,
Yanındaki yoldaşı —
Çevresini saran otuz kaplanı,
Yel değmemiş has çevresi,
Otuz beşmiş yâranı,
İki kolunu sarkıtıp,
Öldürmeden gözünü belertip,
Canına diri diri eziyet edip,
Bağlayıp götürüyor,
Baş eğmez yamanını
Mızrakla dürtükleyip
Sürüp götürüyor,
Görse gönül bölünüp,
Gök tepe gibi görünüp,
Kaplan Manas, Semetey
Gök vadi gibi görünüp,
Mızrak tutanını yaralayıp,
Altı bölük orduyu dolanıp,
Gücü yettiğini mızraklayıp,

Turns his face and makes his stand,
The comrade at his side —
The thirty tigers ringing him round,
His chosen circle untouched by wind,
His boon companions, thirty-five,
Letting both their arms hang slack,
Not killing, but setting their eyes a-bulge,
Tormenting their souls alive,
He binds them fast and bears them off,
The dread one who will not bow his head
He prods and goads him with the lance
And drives him off before him,
Whoever sees him, his heart is riven,
He looms like a grey-blue hill,
Tiger Manas and Semetey
Loom like a grey-blue valley,
Wounding all who hold the lance,
Circling the host of six divisions,
Lancing all his strength could reach,

Vuruş menziline gireni
Aybaltayla un ufak edip,
Yüz tutanı kazığa dikip,
Denk geleni yolundan kesip,
Karşısına dikileni
Kılıç ile kırıp geçirip,
İyice yaklaşanı
Aybaltayla yere serip,
Yer yeşerip kan dolup,
Sefalı zaman, o güzelim gece,
Görmeye nice ordu hasret kalıp,
El çığrışıp çığlık atıp,
Sırttan sırta kaçıp sığınıp,
Er Külçoro, er Seytek
Kaplan gibi eli dolanıp,
Çaresi olan kaçamayıp yutkunup,

Eceli gelen kaçıp kurtulamayıp,
Orta yerini er Seytek
Bir sağa bir sola biçti işte,
Tam ortasını Külçoro,
Kızıl boz atıyla,

Nicesini görmüş has küheylan,
Mızrakta pehlivan, usta kul,
Genç yaşta pişmiş kul,
Boğuştuğu kavgayı, fitneyi
On iki yaşında görmüş kul,
Çevik aban Külçoro,
Sarıbay'ın kalabalık ordusunu
Sürüp götürüyor,
Bahadırlarını er Seytek
Haklayıp götürüyor.
Halk çığrışıp yığılıp:
Ne fesatlı büyük kavga,
Sataşıp kendisi kırıldı,

Celpiniş'i yurt beğenmeyip,
Celmoguz oğlu erlenip,

Whoever entered striking range
He ground to meal with the crescent axe,
Impaling those who faced him on stakes,
Cutting off whoever crossed his road,
Whoever planted himself before him
He cut to pieces with the sword,
Whoever ventured all too near
He laid out flat with the crescent axe,
The greening earth was filled with blood,
The time of ease, that lovely night —
How many hosts longed but to see it,
The folk cried out with wailing screams,
Fleeing ridge to ridge for shelter,
Warrior Külçoro, warrior Seytek,
Their hands roved tiger-like about,
The resourceful could not flee — they gulped,
Whose hour had come could not escape,
Its very middle warrior Seytek
Mowed now to right, now left, behold,
Its exact center Külçoro,
Upon his red-roan steed,

The true steed that had seen so much,
A pehlivan with the lance, a master,
A servant seasoned in his youth,
The strife and discord he had wrestled
He had seen at twelve years old,
The nimble aban Külçoro —
Sarıbay's teeming army
He drives before him, herding off,
And warrior Seytek fells his batyrs,
Dispatching them and driving on.
The people wailed and massed in heaps:
What a great and wicked battle,
He picked the fight and was himself cut down,
Scorning Celpiniş as a homeland,
Celmoguz's son played the man,

Oynarken bile orak gibi biçip,
Ölçüsüz kavga saldın — diye,

Kendi sataşan ağlamaz,
Tanrı'na var git — diye.
Sırlı mızrak uzattı çevirip,
Fesatlı bozuk kavganın
Safını çözüp dağıtıp,
Zavallı el boşa sıkıştı,
Celmoguz oğlu bozuldu,
Bahadırların hepsi yığılıp,
Pehlivanlar, devler kırılıp,
Gözü kararıp bağlanıp,
Erenlerin yolu bağlanıp,

Kavganın hâli işte böyle,
Atışıp kırgına başlayıp,
Arslan gibi iki aslan
Ayda bir savaş kıldığında,
Emanet candan bu ikisi
Büsbütün geçip vazgeçip,
Yetkin eren, yiğit aslan,
Her geleni mızraklayıp,
Altı binini un ufak edip,
Ünü yaygın, zehri güçlü
Er Sarıbay nerede diye arayıp,
Denk geleni un ufak edip,

Direneni mızraklayıp,
Hani o kasılan iti nerede diye arayıp,
Erenlerin hepsi yanıp yakılıp,
Er canından umut kesip,
Bahadırların hepsi ağlaşıp,
Kırgına uğrayan nice ordunun
Ulusu imiş Sarıbay,
Sarıbay'ın önüne
Ordusu girdi çığrışıp,
Sarıbay'ın ordusunda
Onunla birlikte yaşayan,

Even in play he mowed like a sickle,
You loosed a war beyond all measure — saying,
Who picks the fight himself weeps not,
Go now, be off to your God — saying.
He wheeled and thrust the burnished lance,
Of the corrupt and wicked battle
He loosed the ranks and scattered them,
The wretched folk were pressed for nothing,
Celmoguz's son was broken,
The batyrs, all of them, piled up,
Pehlivans and divs cut down,
Eyes darkening, bound up fast,
The road of the stalwarts bound and barred,
Such indeed is the state of the battle,
Trading shots, they began the slaughter,
Two lions lion-like in kind,
When once a month they made their war,
These two, of life held but in trust,
Renounced it wholly, let it go,
The perfect stalwart, valiant lion,
Lancing every man who came,
Grinding six thousand of them to meal,
Wide of fame and strong of venom —
Searching, Where is warrior Sarıbay?
Grinding to meal whoever matched him,

Lancing all who dared resist,
Searching, Where is that strutting cur?
The stalwarts, all of them, lamenting,
Despairing of their warrior lives,
The batyrs, all of them, in tears,
Of many a host brought to slaughter
Sarıbay, it seems, was chief,
Before the face of Sarıbay
His army came in, crying loud,
In the army of Sarıbay
There was one who lived beside him,

Malı birlikte, komşu ağıllı,
Bulunan mülkü birlikte derleyen,
Yakını, akranı,
Cügürük Çeçen denen biri var.
O Cügürük Çeçen'in
Dili çözük, söze usta,
Yatan kara ekmek somunu gibi,
İlginç olanı söyleyip durdu,
Bozuk gideni döküp durdu:
Sarıbay'ım, bahadırsın,
Ağırlığın çok, gönlün alçak,
Öfken tez, yüreğin dar,
Bozkurdum, sende zorbalık var.
Bahadırsın, hansın sen,
Bahadır senin gibi mi olur?
Sığınağı yok dağ durur,
Buna mana diyen onar mı,
Bahadır senin gibi mi olur?
Celpiniş'in bataklığında
Dün halkın sefayla yatarken,
Erkenden açtın uykumu,
Talan ettin mülkümü,
İyice bozdun huyumu,

Perişan ettin elimi,
Dün Celpiniş'te yatarken,
Yer yarılırcasına çığlık koparıp
Yurdumdan gümbür gümbür sürdürdün,
Çetin savaş açarım — diye,
Talas'ı kuşatır dururum — diye,

Yurdumun çilesini kaynattın,
Önceki vakitte Sarıbay,
Pehlivan oldun, şah oldun,
Bu vakitte Sarıbay,
Kara yerle bir oldun.
Semetey'in oğlu er Seytek
Perişan etti belini,
Yüz tutup kırdı aslanını,

Their herds together, folds adjoining,
Who gathered with him all his goods,
His kinsman and his agemate too,
One called Cügürük Çeçen.
That Cügürük Çeçen —
His tongue was loosed, a master of words,
Like a black loaf of bread that lies,
He kept on speaking what was strange,
Kept pouring out what had gone wrong:
My Sarıbay, a batyr you are,
Your weight is great, your heart is humble,
Your wrath is quick, your heart is narrow,
My grey wolf, tyranny is in you.
A batyr and a khan you are,
But is a batyr such as you?
A mountain stands that gives no shelter,
Can he who calls this wisdom prosper?
Is a batyr such as you?
In the marshland of Celpiniş
But yesterday your folk lay at ease,
Too early you broke off my sleep,
You plundered all my goods and holdings,
You spoiled my temper through and through,
You brought my people to ruin,
But yesterday, lying at Celpiniş,
With a scream as if the earth would split
You drove me thundering from my home,
I shall open bitter war — saying,
I shall besiege Talas and hold it — saying,

You set my homeland's woes aboil,
In the former time, O Sarıbay,
You were a pehlivan, a shah,
But in this hour, O Sarıbay,
You are made one with the black earth.
Warrior Seytek, Semetey's son,
Has brought your loins to ruin,
Faced you and broke your lions down,

Kırdı büküp belini,
Devirdi demir kaleni,
Su gibi saçtı kanını,
Kırgından geçirdi hepinizi,
Yaz mevsimi geldiğinde,
Irmak taşıp su kabarıp,
Dala bülbül konduğunda,
Yoldan kulak kesilip geldin,
Hunhar aslanın soyunu
Yok edelim diye geldin.
Yok edemedik, yok olduk,

Pehlivanlanıp böbürlenip,
Hâlimiz nasıl düzelsin.
Hızırlı aslana sataşıp,
Amansız çetin kavgaya
Sonunda dolandık.
Lokman aslana sataştık,
Savaş başlatıp kavga salıp,
Utanca böyle dolandık.
Bugün diri kurtulduk,
Boynumuza yazılan beladan
Ölmeden nasıl kurtulduk,
Ecele böyle tutulduk,
Bahadırlanıp, aslanlanıp,
Bütün yurttan erleniyoruz diye

Gelmiştik parıldayarak,
Eksilip, ölüp, kırılıp,
Nasıl gideriz sallanarak,
Dağ düzleşip, bel kalıp,
Ordu kırılıp sen kalıp,
Böbürlenip nasıl gideriz,
Ölmeden diri kaldığımızda

Hangi murada ereriz?
Er Külçoro, er Seytek
Ok işlemez zırh giyip,
Yel yetişmez at binip,

He broke and bent your very back,
He toppled down your iron fortress,
He scattered your blood like water,
He put you all to slaughter,
When the summer season came,
Rivers flooding, waters swelling,
When the nightingale lit on the bough,
You came all ears upon the road,
The seed of the bloodshedding lion —
You came, saying, Let us destroy it.
We destroyed them not — we were destroyed,
Swaggering, playing pehlivan,
How shall our state be mended now?
We crossed the Hızır-favored lion,
Into merciless and bitter war
At last we were entangled.
We crossed the Lokman-lion,
Starting war and loosing battle,
We were thus entangled in shame.
Today we escaped with our lives,
From the bane inscribed upon our necks
How did we escape undying?
Thus were we seized by the death-hour,
Playing batyr, playing lion,
Boasting, We out-man the whole of the land,
We had come here glittering bright,
Diminished, dying, cut to pieces,
How shall we go swaying home?
The mountain leveled, the pass remaining,
The host cut down and you left over,
How shall we go home still boasting?
And if we stay alive, undying,

What wish of ours shall we attain?
Warrior Külçoro, warrior Seytek,
Clad in mail no arrow pierces,
Mounted on steeds no wind o'ertakes,

Gayretlini ezmiş,	*They have crushed your zealous men,*
Kanını su gibi saçmış,	*They have scattered blood like water,*
Namlını emip sömürmüş,	*They have sucked your famed ones dry,*
Yiğidini, aslanını	*Your valiant men, your lions*
Yüz tutup boğazlayıvermiş,	*They have faced and butchered outright,*
Somurtup böyle yatman	*For you to lie thus sulking, lord,*
Kabalık olur, beyimiz,	*Would be but churlishness, our bey,*
Söylenen söze durunuz,	*Stand by the word that has been spoken,*
Ya da daha çetin savaş kılınız.	*Or wage a war yet harsher still.*
Çarpışırım diye han öldü,	*Saying, I shall fight, the khan has died,*
Vuruşanların hepsi öldü,	*And all who traded blows have died,*
Yer bozulup sarsılıp,	*The earth is spoiled and shaken,*
Yedi bin azap, bin ölüm	*Seven thousand torments, a thousand deaths*
Başımıza bir anda geldi,	*Fell on our heads in a single stroke,*
Yaban tüfeğinin kuru oku geldi,	*The wild musket's dry shot came,*
Can kıyıcı top geldi,	*The soul-destroying cannon came,*
Arslan Çoro, er Seytek,	*Lion Çoro and warrior Seytek,*
Bu ikisi gibi yaman geldi,	*Dread ones like these two came on,*
Kazılı çukur, hendek geldi,	*The dug-out pit, the trench, they came,*
Diri cana kara çile geldi,	*Black torment came on living souls,*
Elçi geldi, cevap ver,	*An envoy has come — give your answer,*
Söylenene şunu bil,	*Know this much of what is spoken,*
Ey Sarıbay, sözümü dinle!	*O Sarıbay, hear now my word!*
Hızırlı aslana sataşıp	*Let us not cross the Hızır-favored lion*
Uçurum boyunca konmayalım,	*And camp along the precipice,*
Suçu yok, ayıbı yok,	*Without offense, without disgrace,*
Boşa kırgın olmayalım!	*Let us not be slaughtered for nothing!*
Yurdumuzdan ayrılıp	*Let us not part from our homeland*
Telaşla gidip durmayalım,	*And go on rushing in dismay,*
Yaman ordudan ayrılıp	*Let us not part from the dread host*
Kaçıp gidip durmayalım!	*And keep on fleeing, running off!*
Dediğimi öğüt bil,	*Take what I say for counsel,*
Al, Sarıbay, sözümü dinle!	*Come, Sarıbay, hear now my word!*
Hırslanıp erlenip	*Grown furious, playing the man,*
Hızırlı aslana sataştık,	*We crossed the Hızır-favored lion,*
Huyu kaba iş kılıp,	*Doing deeds of churlish temper,*
Ecele bugün dolandık.	*Today we are tangled in the death-hour.*

O kara uğursuz hunhara
Yüz tutup adam gelmemiş,
Yüz yüze düşman yenmemiş,
Yakınına biri gelmemiş,
Yan yana düşman yenmemiş,
Yeri kaplayan orduyla
Akın salıp saf çözüp
Yağmurca oku kaynattık,
Er başına dört tulparı
Bineğine bağlatıp,
Kızıl boz ata binip,
Tırnak bozup yol saldı,
Külçoro, Seytek iki dev,
Yüz tutup çıkıp saldırdı.
Keskin gözlü öldü, han öldü,
Görenlerin hepsi öldü,
Gökten yıldız dökülüp,
Külçoro, Seytek birleşip,
Yalvarsam da sözümü dinlemeyip
Cefaladı beni,
Ganimet diye soydu kürkümü,
Yersizce kazdı çukurumu,
Başıma açtı görülmediği,
Zalime tutulduk,
Ölmeden yitmeden güç gidip,
Ciğerden kara kan gidip,
Ölümüne kaçıp kurtulduk,
Bel bağladığım belimsin,
Namlısın sen, aslanımsın,
Azaba böyle tutulduk,
Ölümden nasıl kurtulduk?!
Ölecek vakit geldi, —
Deyip böyle dedikten sonra,
Bezine iğne saplanmış gibi,
Sıtmaya tutulmuş bey gibi,
Karısını karabasan basmış gibi,
Sararıp kökünü öldürüp,
Bu dünyasını saçmış gibi,
Böğürtüsü taş yarıp,

To that black, ill-omened bloodshedder
No man has ever come face on,
No foe has beaten him face to face,
No one has ever come in close,
No foe has beaten him side by side,
With the host that covered all the earth
We loosed the raid, unstrung the ranks,
We boiled our arrows thick as rain,
Four tulpars for every warrior's head
We had bound beside his mount,
Mounted on the red-roan steed,
Hooves tearing, they cut their road,
Külçoro and Seytek, two divs,
Came face on forth and fell upon us.
The keen-eyed died, the khan has died,
And all who saw them, all have died,
Stars came pouring from the sky,
Külçoro and Seytek joined as one,
Though I begged, they heard me not,
They wrought their torment on me,
For booty's sake they stripped my furs,
Unjustly dug my pit for me,
Brought on my head the unseen thing,
We are fallen to the oppressor,
Ere death, ere loss, our strength went out,
Black blood went pouring from the liver,
We fled for our lives and got away,
You are the loins on which I leaned,
You are the famed one, you my lion,
Thus were we seized by torment,
How ever did we escape from death?!
The hour has come for us to die, —
When he had spoken thus and done,
As if a needle pierced his flesh,
Like a bey seized by the ague,
As if a nightmare pressed his wife,
Yellowing, deadening his root,
As if he had strewn away his world,
His bellowing split the very stone,

Naraları baş yarıp,
Ateş gibi gözü alevlendi,
Bedeninden tüy fırlayıp,
Sertçe bağırıp söylenip,
Kışın azgın buğra gibi,
Huyu delişmen bir nice
Çatırdadı gürleyip,
Âdemoğlu kulların
Bütün bedeni ürperip,
Homurdanıp, hız alıp,
Habere varan elçiye
Öfkesini döküp kükreyip:
Bu sözünü kim dinlesin,
Ocağa gelen it dinlesin,
Havada süzülen kuş dinlesin,
Altı katı yer dinlesin,
Tepesi bütün gök dinlesin,
Dalgalı ırmak suyu dinlesin,
Karanlık kara gece dinlesin,
Kaf Dağı'ndan gelen cin dinlesin,
Bundan başka kim dinlesin!
Celpiniş ucuz yer miymiş,
Sarıbay kolay er miymiş,
Manas'ın kötü soyunun
Erliği benden aşağıymış.
Engebeli Talas'ı
Gözleyip keşfe çıkan yol budur,
O edepsiz çoroyu
Altı kez saplayan el budur!
Kükredi hız alıp,
Çatırdayan kudurmuş,
Şimşek gibi söylenip:
Bu dediğin gerçekse,
Kalabalık ordudan ayrılıp
Kaba düşmüşüm demek,
Boynuzum başımdan kırılıp
Güdük kalmışım demek.
Çukurumu düz yer sanıp,

His war-cries split the very heads,
His eye flamed up like fire itself,
The hairs shot upright from his body,
Shouting harshly, muttering,
Like a bull-camel wild in winter,
Frenzied-tempered, many a time
He crackled and he thundered,
Of the mortal sons of Adam
Every body shuddered cold,
Growling low and gathering speed,
Upon the envoy come with tidings
He poured his wrath and roared aloud:
Who would listen to this word of yours?
Let the cur at the hearth listen,
Let the bird that soars in air listen,
Let the six-layered earth listen,
Let the whole vault of heaven listen,
Let the waving river water listen,
Let the dark black night listen,
Let the djinn come from Mount Kaf listen,
Who else but these should listen!
Is Celpiniş so cheap a land?
Is Sarıbay so easy a man?
The wicked seed of Manas —
Their manhood ranks beneath my own.
The rugged reaches of Talas —
This is the road that scouted them,
That graceless çoro of theirs —
This is the hand that stabbed him six times!
He roared and gathered speed,
The crackling madman raged,
Speaking like the lightning-flash:
If this you say be true,
Then parted from my teeming host
I am fallen coarse and low, it means,
My horn is broken from my head
And I am left a stump, it means.
Deeming my pit a level ground,

Zavallı canımı er sanıp,
Onmaz kalmışım demek,

Düşünsem, belalı iş görüp
Bitmişim demek ben, —
Deyip böylece Sarıbay
Sahiden ordusundan ürküp,
Tookızıl'ını eyerleyip,
Ok işlemezini giyip,
Kaba öfkesi belli olup,
Sarıbay hışımla çıkınca,
Taç giyip taht binen

Kanından, canından umut kesip,
Kara yerde otlayıp gün gören

Malından, canından umut kesip,
Kurt, karınca, mahlukat
Tatlı canından umut kesip,
Zehrini adamakıllı açmış,
Ay-âlemi kaplamış,
İyice işitip Sarıbay
Öfkesini döktü işte böyle,
Nicelerini büktü,
Sarsılmadan kara yer
Kalınından durdu,
Eren böğürüp durduğunda,
Haykırıp buyruk verdiğinde,
Başı dönüp sersemleyip,
Dünya tozuyup toz olup,
Öfkelenip hışımla atılsa
Nice kıyamet başlattı,
Keyfi uğruna nice adam
Kıl tüyü kalmadan yok olup
Kırılıp gitti, bıraktı.
Söylenen sözden ürküp,
Ölçüsüz tulpar Tookızıl —
Tookızıl'ı eyerleyip,
Yaban tüfeğini kavrayıp bağırıp,

Deeming my poor soul a warrior,
I am left past mending, then,

If I but think — through baneful deeds
I am finished, then, am I, —
So saying thus did Sarıbay
Take true fright of his own host,
He saddled up his Tookızıl,
He donned his mail no arrow pierces,
His churlish wrath plain to see,
When Sarıbay came storming forth,
They who wore the crown and mounted thrones
Despaired of their blood and of their lives,
They who grazed the black earth, saw their days,
Despaired of their herds and of their lives,
Wolf and ant and every creature
Despaired of its own sweet life,
He had bared his venom to the full,
It had covered the moonlit world,
Sarıbay, having heard it well,
Poured out his wrath even so,
And bent how many to his will,
The black earth, never shaken,
Stood firm in all its thickness,
While the stalwart stood bellowing,
While he shouted his commands,
Heads went spinning, dazed and dull,
The world went dusty, turned to dust,
When he hurled himself in raging fury,
How many dooms he set aflame,
For his mere pleasure many a man,
Gone with not a hair remaining,
Was cut down, perished — so he left them.
Startled by the spoken word,
The measureless tulpar Tookızıl —
He saddled up his Tookızıl,
Seized his wild musket, shouting loud,

Ata binişte en yavuzunu,
Çare bulan en yamanını,
Soğuğu kesen otağını,
Her bir erin çaresine bakan,
Söyletmeden gelen bahadırını —
Ölümde ortak, canı bir,

The fiercest of all men at mounting horse,
The dreadest one at finding cures,
His tent that shut away the cold,
The one who saw to each man's need,
His batyr who came before being asked —
Partner in death, one in soul,

Ölüp gitse kanı bir,
Diriliğinde toprağı kandaş,
Sağ gezerse akran yoldaş,
Adı birlikte anılan yâran,
Kazandığı birlikte, ağılı ortak,

One in blood if he should die,
In life his soil is kin by blood,
Alive, an agemate and companion,
A friend whose name is named with his,
Their winnings shared, their sheepfold common,

Sağ gezerse mal derleyen ortak,
Diri gezerse akran yoldaş,
Bir döşekte yatışan,
Bir sefaya birlikte dalan,
Birlikte geyik avlayan,
Küçüklükten birlikte büyüyen,
Kötü gezip düzelen,
Yoksul gezip zenginleşen,
Yetmezken murada eren,
Konağımız eşik komşusu,
Yaylağımız ortak bizim,
Sağ olursa mal derleyen ortak,
Diri olursak akran yoldaş,
Sırlaşmaya gel, aslanım gel,
Her kederi, çetin derdi
Hemen çözen erim gel,

Alive, a partner gathering herds,
Living, an agemate and companion,
Who lay upon a single bed,
Who plunged in one delight together,
Who hunted deer together,
Who grew from childhood side by side,
Who fared ill and mended again,
Who walked in want and grew to wealth,
Who lacked, yet won his heart's desire,
Our lodging neighbors at the threshold,
Our summer pasture held in common,
Alive, a partner gathering herds,
If we live, an agemate and companion,
Come share my secrets, come, my lion,
Every sorrow, every bitter grief —
Come, my warrior who resolves them straightway,

Sözüm budur, görünüz:
Tanrı için, benim için,
Tam yüzleşip çarpışırım,
Halk çığrışıp, er ölüp,

This is my word — behold it now:
For God's own sake and for my own,
I shall face him full and fight,
Though the folk cry out, though warriors die,

Tükenişip kalınıp,
Karaltı olup arka verin,
Sataşacağım Külçoro'ya,
Kahır salarım Seytek'e,

Though we be spent and left behind,
Stand as a dark mass at my back,
I shall fall upon Külçoro,
I shall loose ruin on Seytek,

Kırgın salarım Kırgız'a,
Güç getiririm bileğe,
Elime geçerse horlayıp
Zorbalık ederim Çürök'e,
Eren erkek, koca-genç,
Sarıbay buyruk verdi — diye,
Kederlenme, yüreğine su serp,
Yedi günün biri ölümlü olsun,
Boş gezip de nideyim,
Tam yüzleşip mızraklaşıp,

I shall loose slaughter on the Kırgız,
I shall bring power to my wrist,
And should she fall into my hands,
I shall scorn and tyrannize Çürök,
Stalwart men, the old and young,
Sarıbay has given command — saying,
Grieve not — pour water on your heart,
Let one of seven days be mortal,
What use to wander idle here?
Facing full on, lance against lance,

Yok olup tükensem de,
Dilediğim Ayçürök'ü,
Gözüme kestirdiğim Kuyalı'yı,
O süzülüp duran güzeli,
Yönelip çekip alayım,
Üşüşüp kavga çıkarsa,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Aslan gözüm parlarsa,
Kan içici huyum tutarsa,
Gerçek hesabını bulayım,
Çığlık attırıp Kırgız'ı,
Sürüp götürüp vurayım,
Kabadayılanırsa Külçoro,
Eski cinini dökeyim,
Böğürüp diklenirse Kırgız'ın,
Vadisinden suyunu çevireyim,
Yiğitlik taslarsa oğlanı,
Sönmüş ateş gibi edeyim,
Böyle söyleyip Sarıbay,
Geniş dünya dar gelip,
Celalinin hali işte böyleydi,
Kahrına dayanamayıp,
Kalabalık ordu hep çıktı,
Kahrı katı domuzun,
Gövdesinden tüy fışkırdı.
Kuyu gibi gözü oyuldu,

Though I perish and be spent,
Ayçürök whom I desire,
Kuyalı whom my eye has marked,
That beauty gliding in her grace,
Let me turn and seize and take her,
And if they swarm and raise a brawl,
Drawing bows like pouring rain,
Loosing arrows thick as hail,
If my lion eye should blaze,
If my blood-drinking temper takes me,
Let me settle the true reckoning,
Make the Kırgız shriek aloud,
Drive them forth and strike them down,
If Külçoro plays the swaggering bully,
Let me pour out his old demon,
If the Kırgız bellow and defy,
I shall turn the water from their valley,
If their boy plays at the hero,
I shall leave him like a fire gone out,
So speaking, Sarıbay,
The wide world grown too narrow,
Such was the state of his wrath,
Unable to endure his fury,
The teeming host all sallied forth,
Of the boar whose fury is hard,
Bristles burst forth from his body.
His eye was gouged deep like a well,

Azgınlaşınca domuzun,
Kahrına dayanamayıp,
Karakolda duran gözcülerin,
Birçoğu boğazlandı.
Yöneldiği kor olup,
Karşı duran yok olup,
Bakanı kalmayıp,
Saldırışı sinip durulup,
Sarıbay'ın hali işte böyle,
Telaşla soluk soluğa,
Hayıflansa gözü çakıp,
Öfkelense o zavallının,
Kalabalık ordu çığrışıp dert kaynayıp,

When the boar grew rabid-wild,
Unable to endure his fury,
Of the sentries at the outpost,
Many had their throats cut through.
Where he turned became an ember,
None who stood against remained,
None remained who dared to look,
His onslaught cowed them into stillness,
Such was the state of Sarıbay,
Panting, breathless in his frenzy,
When he grieved his eye struck sparks,
When that wretched one grew wrathful,
The teeming host shrieked out, grief seething,

Sinek kadar candan umut kesip,
Tookızıl'ını eyerleyip,
Gönlü gidip bölünüp,
Suratı asılıp kükreyince,
Yutacak gibi hali görünüp,
Sarıbay'ın hali şöyleydi,
Altmış pehlivan, kırk asker,
Yerli yerinden yıkıldı,
Tookızıl'ının üstüne,
Çelik tabanlı üzengiye,
Basmadan sıçrayıp bindi,
Kalabalık ordudan tek başına,
Teke tek meydana çıktı,
Âdemoğlu kulları,
Yutacak gibi göründü,
Zalim cini tuttu,
Kahrına o azgının,
Hiç kimse dayanıp varamadı,
Türlü türlü kılığa girip,
Ay-âlemi kovalayıp,
Ejderha gibi içine çekip,
Yutacak hali görünüp,
Gözü bozulup alevlendi,
Tookızıl'ın yularını,

Losing hope of life worth but a fly,
Saddling up his Tookızıl,
His heart departing, torn in two,
When his face darkened and he roared,
He seemed as one about to swallow,
Such was the state of Sarıbay,
Sixty wrestlers, forty soldiers,
Toppled where they each had stood,
Upon his steed Tookızıl,
On the stirrup soled with steel,
He leapt astride without a step,
From the teeming host alone,
He rode out single to the field,
The bondsmen sons of Adam,
He seemed about to swallow whole,
His cruel demon seized him then,
Against the fury of that madman,
No one could endure and stand,
Taking shape on shape by turns,
Chasing moon and world together,
Sucking inward like a dragon,
Seeming poised to gulp them down,
His eye grew wild and burst aflame,
The halter of his Tookızıl,

Sağlı sollu kavradı,
Kahrına can dayanmaz,
Kaşlarından yağmur eksilmez,
Ordu çığrışıp toplandı,
Kahrına dayanamayıp,
Bakan adamlar kırıldı,
Yaşayan canların hepsi,
Başını eğip büküldü,
Gözünü dikip bakan can,
Düpedüz candan umut kesti.
Mızrak saplayan ustalar,
Aybalta çalan yamanlar,
Kahırlı düşman görmüşler,
Kara kana bulanıp,
Halkı koruyagelenler,
Şaşırmayan söz ustaları,

He gripped on right side and on left,
No soul endures his fury,
From his brows the rain ceased never,
The host cried out and gathered round,
Unable to endure his fury,
The men who looked on were struck down,
All of the souls yet living,
Bowed their heads and bent them low,
Any soul that fixed its gaze,
Gave up its hope of life outright.
The masters skilled at thrusting lances,
The fierce ones swinging moon-axes,
They who had seen wrathful foes,
Smeared and soaked in blackest blood,
They who long had shielded the people,
Word-masters never bewildered,

Baktı mı düşmandan çekinmeyen,

İz sürmeyi bilen nişancılar,
Bahtiyar insan eline,
Bir yaratılıp gelenler,
Uzattığını geri çekmeyen,
Süzdüğünü asla kaçırmayan,
Gerçek soylu nişancılar,
Sarıbay kahrını dökünce,
Yiğitlerin hepsi toplanıp,
Akıllı adamlar kırılıp,
El ele çarpıp dövünüp,
Sarıbay kahrını dökünce,
Akıldan şaşıp soluyarak,
Telaşla koşan halkta çok.
Saman gibi benzi sararıp,
Kaçıp duran kul da çok.
Girecek yer bulamayıp,
Sığınacak yer bulamayıp,
Yaranacak söz bulamayıp,
Huyu bozuk, yüzü zehir,
Kâfir kulun ardından,

They who flinched not when they eyed the foe,
Marksmen skilled at tracking trails,
Unto the hand of fortunate man,
Those created once and sent,
Who never draw back what they thrust,
Who never lose what they have sighted,
Marksmen of true noble line,
When Sarıbay poured out his fury,
All the warriors gathered round,
The men of wisdom were struck down,
Beating hand on hand in anguish,
When Sarıbay poured out his fury,
Dazed of mind and gasping hard,
Many folk ran wild in panic.
Faces yellowed pale as straw,
Many a bondsman too kept fleeing.
Finding no place to go in,
Finding no place of refuge,
Finding no word that might appease,
Foul of temper, face of venom,
Behind that infidel bondsman,

Ölmeden kalacak sınır bulamayıp,

Halk aklını şaşırıp,
Şaşırmasının sebebi,
Ordunun hepsini azarlayıp,
Sarıbay durur kükreyip,
Çare tükendi, bitti – diye,
İki ayda bize yetişti – diye,
O Sarıbay domuzunun,
Şiddetlenip zehri belli olup,
Kulak duyan, göz gören,
Halk canından umut kesip,
Feryada başlayıp ağıt yakıp,
İnsanların hepsi kara kara düşünüp,
Hiddetlenirse Sarıbay,
Azıtıp kökümüzü kurutur – diye,
Yamanlanıp ordu sürüp,
Kıl kadar komadan biricik olanı,
Kırıp geçirir – diye,
Bahadır idi, arslan idi,

Pehlivan da idi, er de idi,
Ay-âleme Sarıbay,
Gök yüce dağ gibi oldu,
Azıcık ordunun hepsini,
Sürüp sürüp sömürdü – diye,

Aklı olanlar bunu düşünüp,
Çaresini bulamayıp,
Dumansız yanıp yakılıp,
Halk canından umut kesip,
Halkı böyle dururken,
Kükredi Sarıbay,
Bahadırlığı şöyleydi,
Pehlivanlardan söz duyup,
Bahadır Seytek, er Çoro,
Orduyu kırdı diye duyup,
Ölüme canını bağladı,
Ölmeden sağ kalmaya,

Finding no bound where one might live undying,
The people lost their wits entire,
And the cause of their bewilderment:
Berating all the host at once,
Sarıbay stands there roaring,
The remedy is spent, is done – saying,
In two months he has reached us – saying,
Of that boar Sarıbay,
His venom showing as it swelled,
All whose ears heard, whose eyes saw,
The people, losing hope of life,
Began to wail and keen lament,
All of mankind brooding darkly,
Should Sarıbay grow furious,
He will rage and dry our root – saying,
Driving on the host grown savage,
Sparing not a hair, the only one,
He will smash and mow us down – saying,
A batyr was he, a lion was he,

A wrestler too was he, a man was he,
To moon and world was Sarıbay,
Become like a lofty sky-blue mountain,
All of the meager host,
He drove and drove and drained them dry – saying,

Those with wits considered this,
And finding for it no remedy,
Burning, scorched without a smoke,
The people, losing hope of life,
While his people stood just so,
Sarıbay let out his roar,
Such was his batyr-might,
Hearing word of the wrestlers' deeds,
Batyr Seytek, the man Çoro,
Hearing they had smashed the host,
He bound his very soul to death,
To remain alive undying,

Yaradan'ın verdiği konuk canı,
Zalim nereden esirgesin.
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Yiğitliği şöyleydi.
Zırhını yumruklayıp,
Kürküne vura vura,
Gücü yetene bahadırım,
Dermanı kesilen düşmana,
Kahırlı ahir zamanım,
Vadi boyu yakıp halk kıran,
Ceviz korunun ta kendisiyim,
Yine cinim tutarsa,
Deccal'ın kara gözüyüm,
Belaların biriyim,
Can kıyıcının köküyüm.
Zalim sözün ta kendisiyim,
Denk geleni kemiren,
Bulunanı yalayıp yutan,
Karşısına çıkanı çiğneyen,
Kara Deccal'ın ta kendisiyim,
Yorulan insanın aşamadığı,
Kara sarp geçit olurum,
Rastlarsa canı çiğneyen,

The guest-soul the Creator gave,
How should the tyrant spare it?
Sarıbay son of Celmoğuz,
Such was his valor then.
Pounding his fist upon his armor,
Beating, beating on his fur-cloak,
To whoso can, I am a batyr,
To the foe whose strength is failing,
I am the wrathful end of days,
Burning valleys, mowing peoples,
I am the walnut ember's very self,
And if my demon takes me yet,
I am the black eye of Deccal,
I am one among the plagues,
I am the root of the soul-slayer.
I am the tyrant word's own self,
Gnawing whatsoever meets me,
Licking, gulping what is found,
Trampling all who cross my path,
I am black Deccal's very self,
That which the weary cannot cross,
I become the black sheer pass,
If it meets him, trampling souls,

Kara Deccal ben olurum,
Kuvvetli gücün varken,
Zavallı orduyu nasıl veririm,
Kudurmuş meğer Külçoro,
Tam cezasını veririm,
Karşıma çıkarsa Han Seytek,
Yakalayıp kanını dökerim,
Karşıma çıkarsa Semetey,
Kaburgasını sökerim,
Karşıma dikilirse Bakay'ın,
Kocamış cinini dökerim,
Dövüşe girerse Kuyalı,
Bir hesabını bulurum.
Bunu deyip kükreyince,
Âdemoğlu kulların,

Black Deccal do I become,
While your mighty strength endures,
How should I yield the wretched host,
Külçoro has run mad, it seems,
I shall give him his full sentence,
If Khan Seytek comes against me,
I shall seize him, spill his blood,
If Semetey comes against me,
I shall rip his ribs away,
If Bakay stands up before me,
I shall pour out his aged demon,
If Kuyalı enters battle,
I shall find one reckoning for her.
When he spoke this, when he roared,
Of the bondsmen sons of Adam,

	Bütün bedeni ürperip,	*Every body shuddered cold,*
	Celmoğuz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay son of Celmoğuz,*
	Alabildiğine fena azıttı,	*Ran to utmost evil frenzy,*
	Bağırması baş yarıp,	*His bellowing split heads apart,*
	Böğüren o kahrolasının,	*Of that accursed bellowing one,*
	Haykırışı taş yarıp,	*His outcry split the very stones,*
	Kahrına o azgının,	*Against the fury of that madman,*
	Bakıp insan duramaz,	*No man can look on and stand,*
	Kâfir hamle ettiğinde,	*When the infidel came charging,*
66510	Hiç kimse dayanıp duramaz,	*No one can endure and stand,*
	Celmoğuz oğlu kâfirin,	*Of the infidel son of Celmoğuz,*
	Gerçek kuvveti işte böyle,	*Such indeed was his true might,*
	İşte o zaman Sarıbay,	*It was then that Sarıbay,*
	Kan içiciliği tuttu,	*Was seized with blood-drinking lust,*
	Bakan kullar şaşakaldı,	*The bondsmen watching stood amazed,*
	Telaşlanmadık adam kalmadı.	*No man remained who did not panic.*
	Kahrı müşkül, güç olup,	*His fury grievous, waxing hard,*
	İşte o zaman Sarıbay,	*It was then that Sarıbay,*
	Yangın olup gözü kızarıp,	*His eye turned crimson as a blaze,*
66520	Heybetlenip atılıp,	*Hurling forward in his grandeur,*
	Keskin çelik mızrak alıp,	*Taking up a keen steel lance,*
	Kahra kapılan kudurmuş,	*The madman gripped by wrath,*
	Ev gibi çelikten çomağı,	*His steel cudgel big as a house,*
	Kan dökücü gözü fıldır fıldır,	*His blood-spilling eye spinning wild,*
	Suratı asık, saçı diken diken,	*Face in scowl, hair bristled up,*
	Homurdanıp kavga başlatıp,	*Growling as he set the fray,*
	Sarıbay yine işte böyle,	*Sarıbay again, just so,*
	Dövüşe usta biriymiş.	*Was a master at the fight.*
	Kulak duyan, göz gören,	*All whose ears heard, whose eyes saw,*
66530	"Sarıbay obur" dermiş.	*Would call him "Sarıbay the glutton."*
	Yoksula ve güçsüze,	*Upon the poor and on the strengthless,*
	Dönüp bakmayan hali var,	*He has a way of never glancing back,*
	Ay-âlemi tüketip,	*Devouring moon and world entire,*
	Şimdi yutacak cini var.	*Now he has a demon set to swallow.*
	Görünüşü başka, zehri güçlü,	*His look is strange, his venom strong,*
	Kahrını görsen "öldüm" deyip,	*See his fury, say "I am dead,"*
	Tatlı candan ümit kes.	*And give up hope of your sweet life.*
	Küheylanı Tookızıl,	*His courser is Tookızıl,*

Tookızıl'ı eyerleyip,
Silah pusatını kuşanıp,
Parıldayan kılıç bağlanıp,
Hamle ettiğinde hunharın,
Hali bir başka olup,
Âlemi sürüp sürüp,
Kıracakmış gibi görünüp,
Kabarıp diken diken olup,
Ürpermesi yatışıp,
Dumanlanan kızıl yangın,
Enine boyuna saçılıp,
Kahrını döküp bağırıp,
Güçlü kulakları sağır edip,
Dehşet saçıp durdu şimdi:
Benim adım Sarıbay,
Ağır bela görünsün,
Dövüşten kan, cin dökülsün,
Sağ gezmeden göçün hepiniz,
Kıl kadar kalmasın tekiniz,
Birbirinizi kırıp gidin,
Yamanlarım, erlerim,
Bana denk arslanlarım,
Bele kuşanmış yiğitler,
Karşı geleni yok eden,
Seçkinlerim, gözdelerim,
Mızrakta usta beceriklilerim,
Hilede yetkin yamanlarım,

Saddling up his Tookızıl,
Girding on his arms and gear,
His gleaming saber bound at side,
When the bloodreaver made his charge,
His state became another thing,
Driving on the world entire,
Seeming poised to smash it all,
Swelling up with bristling spikes,
His shuddering then subsiding,
The smoking crimson conflagration,
Scattered wide in breadth and length,
Pouring out his fury, shouting,
Deafening the strongest ears,
He stood there scattering terror now:
My name it is Sarıbay,
Let heavy calamity appear,
Let blood and demon spill from battle,
Migrate, all of you, ere you walk alive,
Let not a hair of one remain,
Go smash each other as you go,
My fierce ones and my men-at-arms,
My lions who are equal to me,
Warriors girded at the waist,
Who annihilate whoever stands against,
My chosen and my favored ones,
My deft ones masterful with lances,
My fierce ones perfected in cunning,

Deyip, böylece, Sarıbay,
Dövüşü kesinleştirip,
Tookızıl küheylana binip,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,
Kükreyip hazırlanıp,
Ordusunu eksiksiz sürdü,
Amansız savaşa çığlık kopup,
Gök gürler gibi uğuldayıp,
Yer titreyip dağ göçüp,
Aç naralar atılıp,
Kıran kırana büyük kavga,

Saying thus, and so, Sarıbay,
Made the combat firm and sure,
Mounting the courser Tookızıl,
Knotting tight its horsehair tail,
Roaring as he made him ready,
He drove his host forth to the last,
A shriek burst toward merciless war,
Droning like the thunder's roll,
Earth atremble, mountains sliding,
Hungry war-cries hurled aloft,
A great melee of mutual slaughter,

Kullar candan umut kesip,
Kahrı katı domuzun,
Şiddetli cini belli olup,
İşte o zaman Sarıbay,
Gözü dere yatağı çukuru gibi,
İddialaşanı yutacak gibi,
Karşı geleni boğazlayacak gibi,
Önüne çıkanın gözünü oyup,
Tümünü kırıp koyacak gibi,
Kahrını görsen işte böyle.
Yiğitmiş, dayanakmış,
Sarıbay pehlivan ermiş,
Tutuştu mu can komayan,
Tay etine doymayan,
Rast geleni çiğneyen,
Karşısına çıkan kulun,
Gerçekten verir azabını.
On binlerce ordu sürüp,
Ölenden arta kalanını,
Tümünü toptan birden sürüp,
Rastladığı taraf helâk olup,
Yönelip kavga salması,
Kızıl pus, yangın olup,
Çetin müşkül, büyük kavga,
Her kulda nice hasret,
O Sarıbay yürük kul,
Aradığı fesat kul,
Gözettiği bela kul,
Atılışı, arslanlığı,

Bondsmen losing hope of life,
Of the boar whose fury is hard,
His violent demon showing plain,
It was then that Sarıbay,
His eye like the hollow of a gully bed,
As if to swallow all who dared him,
As if to throttle all who crossed him,
Gouging the eyes of those before him,
As if to smash them one and all,
See his fury, it was so.
A warrior he, a pillar he,
Sarıbay was a wrestler-man,
Once grappled, sparing not a soul,
Never sated on colt-flesh,
Trampling whomever he chanced upon,
Whatever bondsman crossed his path,
He gives him torment in good truth.
Driving hosts of tens of thousands,
Whatever remained beyond the dead,
Driving all of them at once,
Whatever side he met was ruined,
His turning loose the fray upon them,
Became crimson haze, became a blaze,
A hard extremity, a great melee,
In every bondsman what deep longing,
That Sarıbay, swift-running bondsman,
The bondsman of sedition that he sought,
The bondsman of calamity he watched for,
His hurling charge, his lion-nature,

Âlemi aşmış meğer,
O kâfirin yiğitliği,
Topluluk içinden ayrılıp,
Ala-Too gibi görünüp,
Teke teke çıkıp coşup,
Yeri yakan kudurmuş,
Meydana çıkıp azıp,
Rast geleni yutacak gibi,
Düşman olanı kıracak gibi,

Had overpassed the world, it seems,
That infidel's high valor,
Parting from amid the throng,
Looming like the Ala-Too,
Riding out to single combat, surging,
The madman scorching earth itself,
Coming to the field and raging,
As if to swallow whom he chanced on,
As if to smash whoever was his foe,

Cefası ağır pehlivan gibi,
Rast gelen canı ona bölüp,
Çiğneyip çiğneyip yutacak gibi,
Baksan hali işte şöyle,
Teke tek gaza, büyük meydan,
Teke teke çıktı Sarıbay,
Belası başka, zehri güçlü,
Kâfiri görsen "öldüm" deyip,
Tatlı candan ümit kes!
Belalığı bir başka,
Hepsinden beter bu bela,
Meydan kurulan yamaca,
Teke tek çıkılan yerine,
Coşup gürleyerek,
Ardından pehlivanlar,
Davulunu döverek,
Dümbeleğini vurarak,
Yer yarılıp, toz kalkıp,
Âdemoğlundan derman gidip,
Sayısız ordu karşı varamayıp,
Kul cüret edemeyip,
Huyu başka, zehri güçlü,
Sarıbay domuzu işte böyle,
Sinsileşen kudurmuş,
Upuzun mızrak alıp,
Kılıcını yan kuşanıp,
Silah pusatını donanıp,
Yel önünde giden bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup,
Heybeti büyük bir alpmış,
Akılca kıt, şuuru yok,

Boş kafalı bir halkmış.
Kurulup gerinmenin ustası,
Yer tüketen yamanı,
Kükremiş kâfiri,
Zehri güçlü bahadırı,
Meydana çıkıp kükreyip,
Gök kaplan gibi atılıp,

Like a wrestler grievous in his torment,
Portioning to himself each soul he met,
As if to chew and chew and swallow,
Look — his state was even so,
Single combat's holy war, the great arena,
Sarıbay rode out to duel,
His plague is strange, his venom strong,
See the infidel, say "I am dead,"
And give up hope of your sweet life!
His bane is of another kind,
This plague is worse than all the rest,
To the slope where the arena stood,
To the place of single combat,
Surging forth and thundering,
Behind him came the wrestlers,
Beating hard upon his drum,
Striking on his kettledrum,
Earth split open, dust arose,
Strength went out of Adam's sons,
The countless host could not come against,
No bondsman dared to venture,
His temper strange, his venom strong,
The boar Sarıbay was even so,
The madman turning sly and stealthy,
Taking up his lance full-long,
Girding his sword upon his flank,
Arraying all his arms and gear,
Like a cloud that runs before the wind,
His fury beating in his face,
An alp he was of mighty grandeur,
Scant of mind, of sense bereft,

An empty-headed folk were they.
The master of the lounging sprawl,
Their fierce one who devours the land,
Their infidel who has roared aloud,
Their batyr strong of venom,
Coming to the field and roaring,
Springing like the gray-blue tiger,

	Gök çelik kuşanıp,	*Girded in gray-blue steel,*
	Bahadırın heybetinden,	*Before the batyr's grandeur,*
	İnsanların çoğu saklanıp,	*Most of mankind went to hiding,*
	Görünüşü bela iş olup,	*His visage a calamitous thing,*
	Göz kararıp güç dolup,	*Eyes darkening, filling up with power,*
	Deccallaşıp bağırıp,	*Turning Deccal-like and shouting,*
	Teke teke çık diye çağırıp:	*Calling out, Come forth to single combat:*
66660	Pirlerin koruduğu arslanın gel,	*Come, your lion whom the pirs protect,*
	Donanmış yaman erin gel,	*Come, your fierce man fully armed,*
	Cazayıl, mızrak gereniniz gel,	*Come, you who level jezail and lance,*
	Karşı gelen adamın,	*Of the man who comes against me,*
	Cezasını ele vereniniz gel,	*Come, you who deliver up his sentence,*
	Kuvveti taşkın arslanınız gel,	*Come, your lion overflowing strength,*
	Usta pehlivan eriniz gel,	*Come, your master wrestler-man,*
	Tuğ dibinde duranınız gel,	*Come, you who stand beneath the standard,*
	Kaşınan yeri kandırıp,	*Come, you who bloody up the itching place,*
	Durmadan mızrak vuranınız gel,	*And thrust the lance unceasing,*
66670	Bahadırın gel, arslanın gel,	*Come, your batyr, come, your lion,*
	Pehlivanın gel, erin gel,	*Come, your wrestler, come, your man,*
	Çarpışıp vuruşanınız gel,	*Come, you who clash and trade the blows,*
	Tuttuğunu tüketip,	*Come, you who use up all you seize,*
	Kaburgayı sökeniniz gel.	*And tear the ribcage out.*
	Azınız kalıp, çoğunuz gel,	*Let few of you stay, come the many of you,*
	Ahı içinde kalmadan erin gel,	*Come, your man, before he chokes on his own sighs,*
	Kahrım geldi, kabardım,	*My fury has come, I am swollen,*
	Dileğim mızrak uzatmaktır,	*My wish is to extend the lance,*
	Karşıma çıkan, ölürsün,	*You who cross me, you shall die,*
66680	Karalar bağlatırım,	*I shall have them dress in black,*
	Ulularınızı yenerim,	*I shall defeat your great ones,*
	Güçsüzünüzü yutarım,	*I shall swallow up your weak,*
	Pehlivanının, erinin,	*Of your wrestler and your man,*
	Gözünü kör edip oyarım,	*I shall blind and gouge the eye,*
	Halkı bozan, yurdu kıran,	*Spoiler of peoples, breaker of homelands,*
	Ben Sarıbay olurum.	*I am Sarıbay, that one.*
	Kükreyip saldırırsam,	*If I roar and make my charge,*
	Kılıcı kanla yağlarım,	*I shall grease my sword with blood,*
	Cümle halkı komadan çiğnerim.	*I shall trample all the folk, sparing none.*

Dün öfkeme pek dokundun,
Kıl bırakmadan temizlerim.
Kahrım geldi, kabarırım,
Cenge çıksan bir başka kesilirim,
Meydana çıksan cinlenirim,
Rast geleni çiğneyen,
Kara Deccal'ın ta kendisiyim,
Denk geleni kemiren,
Deccal'ın kara gözüyüm.
Var olan dehşetin suretiyim,
Yutsa kana doymayan,
Tutuşsa can komayan,
Kara Deccal'ın ta kendisiyim.
Hırlayıp kavga salıp,
Oynayıp gezmekle olmaz sana,
Cüretini neden bırakmazsın,
Nice orduyu öldürdün,
Bu cinimi neden depreştirdin,
Devireyim yükünü,
Azgın cinim tuttu,
Bırakmayayım birinizi,
Halkını sefil kılıp,
Çatışmanın hali işte böyle,
Kör edeyim canını,
Tüketeyim çareni,
Başka yana çevireyim,
Akıp duran ırmağını,
Altüst edeyim belini,
Soğutayım soluğunu,
Bahadırsan benim gibi ol,
Çıkarayım yelini.
Kana bulayayım tuğunu,
Bir bastırayım gürültünü,
Oynayıversem onmazsın,
Kabarıp cininden vazgeçmezsin,
Çevik olanını devireyim,

Yiğidini yeneyim,
Azıtmış meğer kurnaz Kırgız,

Yesterday you sorely touched my anger,
I shall scour you, leave not one hair.
My fury has come, I swell,
Come out to war, I become another,
Come to the field, I am demon-seized,
Trampling whomever I chance upon,
I am black Deccal's very self,
Gnawing whatsoever meets me,
I am the black eye of Deccal.
I am the image of all dread that is,
Swallowing, never sated on blood,
Grappling, sparing not a soul,
I am black Deccal's very self.
Snarling as I loose the fray,
Playing and roaming will not serve you,
Why will you not leave off your daring,
You have slain how many a host,
Why did you stir this demon of mine,
Let me overturn your load,
My raging demon has seized hold,
Let me not leave one of you,
Making your people destitute,
Such is the state of the clash,
Let me blind your very soul,
Let me use up all your remedy,
Let me turn to other courses,
That river of yours that flows,
Let me wrench your loins asunder,
Let me cool your very breath,
If you are a batyr, be like me,
Let me drive the wind from you.
Let me soak your standard in blood,
Let me crush your clamor once for all,
If I but play, you will not prosper,
Swollen, you will not forsake your demon,
Let me topple your most agile,

Let me vanquish your bold warrior,
The cunning Kırgız has run wild, it seems,

Hesabını toptan vereyim.
Kıl bırakmadan kırayım,
Öfkeme dokundun belalı,
Nice arslanını kırayım, –
Deyip, böylece Sarıbay,
Gece gulyabanisine dönüp,
Kükreyip domuz söylenip,
Heybet salıp bağırıp,
Karşılaşmaya beri gel – diye,
Bahadırları çağırıp,
Gözü göl çukuru gibi,
Görünse canı yutacak gibi,
Görünüşünü görsen işte böyle,
Altına üstüne baksan,
Ejderha yatağı bataklık gibi,
Ay-âlemi perişan edip,
Sürüp sürüp yutacak gibi.
Upuzun boylu, geniş omuzlu,
Ölçüsüz pehlivan, büyük bela,
Ere yaraşır kara yağız,
Orduyu aşağılayıp çağırıp,
Şöyle söyleyip durdu – diye.
Sarıbay'a baksan,
Zamanı daraltıp,
Kıymetli başı kocaltıp,
Bu yalancı dünya çirkinine,
Kendisi sahip kesilecek gibi,
Ay-âlemin hepsini,
Sürüp sürüp yutacak gibi,
Zayıf canı parçalayıp,
Kurulup böbürlenip kudurmuş,

Kırıp kavga salacak gibi,
On sekiz bin âlemi,
Karşılık verecek kimse kalmadan,
Hükümdar kesilecek gibi,
Kudurmuşun hali işte böyle,
Ay-âlemi paramparça edip,
Sürüp sürüp kıracak gibi.

Let me deal their reckoning wholesale.
Let me smash them, leave not one hair,
You touched my anger, plagued one,
Let me smash how many of your lions, –
Saying thus, and so, Sarıbay,
Turning to a ghoul of night,
Roaring, muttering, the boar,
Casting grandeur, shouting loud,
Come hither to the meeting – saying,
Summoning the batyrs forth,
His eye like the hollow of a lake,
Seeming set to swallow souls at sight,
See his visage, it was so,
Look him over, top to bottom,
Like a marsh where dragons lair,
Ravaging the moon and world,
Driving, driving, set to swallow.
Full-long of stature, broad of shoulder,
A wrestler beyond measure, a great plague,
Swarthy-dark as suits a man,
Summoning the host with scorn,
Thus he spoke and stood – they say.
Should you look on Sarıbay,
Straitening the very age,
Aging every precious head,
Over this lying world's foul hag,
As if he would make himself the master,
All of moon and world together,
Driving, driving, set to swallow,
Tearing the frail soul to pieces,
The madman perched and puffed with pride,
As if to smash and loose the fray,
The eighteen thousand worlds,
Till none is left to give an answer,
As if he would set up as sovereign,
Such is the state of the mad one,
Rending moon and world to tatters,
Driving, driving, set to smash them.

Saçı başı darmadağın savrulup,
Aç yaban domuzu gibi kabarıp,
Cehennemlik gibi kükreyip,
Dalgasından dağ yıkılıp,
Nara atmaya başlamış kâfir,
Alttaki kat kat kara yer,
Yarılıp gideyazmış.
Kükreyip atılınca,
Çam gibi mızrağı,
Naraları bastığında,
Hali bir başkaya benzer,
Sarıbay'ın hali işte bu,
Sel yürüse su geçmez,
Alev yürüse kor geçmez,
Cazayıl atsa, ok geçmez.
Ahir zaman, zehri güçlü,
Haykırdığında kahrı güçlü,
Yangın basan sel olsa,
Kendisi tek başına varır gibi,
Hükmü güçlü Kudret,
Can yaratır her türlü.
Karşısına mızrak uzatan can,
Varından beş kat soyulup,
Karşı varamadan döner gibi,
Dilli şöyle dursun, hayvan bile,
Bakan can şaşırır gibi,
Kâfirin gövdesine,
Beş bin asker duramaz,
Kâfirin şiddetine,
Cümle halk dayanıp duramaz,
Kâfire karşılık verip,
Tutuşup insan gelemez,
Cefa verip kavga edip,
Yaklaşıp insan yenemez,
Bedel Geçidi gibi kuvvetine,
Er kişi dayanıp veremez,
Ay-âlem yurdu bassa da,

Hair and head flung wild and scattered,
Swelling like the hungry wild boar,
Roaring like one bound for hell,
Mountains crumbling at his surge,
The infidel began to hurl his war-cries,
The layered black earth underneath,
Well-nigh split and fell asunder.
When he roared and hurled himself,
His lance like a pine-tree tall,
When he pressed his battle-cries,
His state resembles something other,
Such is the state of Sarıbay,
Flood may run — no water passes,
Flame may run — no ember passes,
Jezail may fire — no bullet passes.
End of days, his venom strong,
When he cried out, strong his fury,
Were there a flood that ran with fire,
He alone would go against it, seeming,
The Power whose decree is strong,
Creates souls of every kind.
The soul that levels lance against him,
Stripped fivefold of all it has,
Turns back, unable to come near,
Let alone the tongued — the very beast,
Any soul that looks is dazed,
Against the infidel's great body,
Five thousand soldiers cannot stand,
Against the infidel's violence,
All the folk cannot endure,
Giving answer to the infidel,
No man can come to grips,
Dealing torment, making battle,
No man closing in can conquer,
His strength like the Bedel Pass,
No man born can hold against it,
Though moon and world tread down his land,

Haramzadeyi kimse yenemez,
Ulu kuvvet, taş yürek,
Uluymuş Sarıbay,

None can vanquish the misbegotten,
Vast his power, stone his heart,
Mighty indeed was Sarıbay,

Böylece saldı büyük belayı,
Anlayana ne büyük dert,
Bahadırmış Sarıbay,
Böylece saldı büyük kavgayı,
Adı sanı helâk etti,
Helâk edip atılıp,
İtin belası çoğaldıkça çoğaldı.
Meydana çıkıp bağırsa,
Orman devrilip, söğüt kırılıp,
Dağ bozulup, göz kamaşıp,
Karşı insan varamayıp,
Derman kaçıp, göz kamaşıp,
Sarıbay durdu atılıp,
Silah pusatını kuşanıp,
Koş-Töbö'nün yamacında.
Halk çığrışıp mızraklaşıp,
Meydan kurulan yerinde,
Pehlivanlık, erlik taslayan,
Yüreği gevşeyip büküldü,
Pehlivanlarım, arslanlarım,
Zavallı candan umut kesip,
Böyleymiş meğer Sarıbay,
Savaşı adamakıllı yaptı – diye,
Kımıldasa kudurmuş,
Nicemizi kırdı – diye,
Bu Sarıbay kâfirine,
İnsan gücü yeter mi,
Aslan dişi geçer mi,
Sağ salim kalmak için,
Bu domuz ne zaman ölür – diye,
Halkı ıssız koyup, yurt kıran,
Hangi günü tan atıp,
Ne zaman Tanrı verir – diye,
Kaygı çekip sarardı,
Halk canından umut kesti,

Thus he loosed the great calamity,
What great grief to him who understands,
A batyr was Sarıbay,
Thus he loosed the great melee,
He ruined name and fame alike,
Ruining, hurling ever onward,
The cur's plague grew and grew again.
Should he come to the field and shout,
Forests topple, willows shatter,
Mountains crumble, eyes are dazzled,
No man able to come against,
Strength fled, and eyes were dazzled,
Sarıbay stood hurling forward,
Girded in his arms and gear,
Upon the slope of Koş-Töbö.
The folk shrieked out, lances crossing,
At the place where the arena stood,
Those who claimed a wrestler's manhood,
Their hearts went slack and doubled over,
My wrestlers and my lions,
Losing hope of the wretched soul,
Such then was Sarıbay,
He made the war in earnest – saying,
Should the madman merely stir,
How many of us he has smashed – saying,
Against this infidel Sarıbay,
Can human strength suffice,
Can a lion's tooth go through,
That we may remain alive and whole,
When will this boar die – saying,
Emptier of peoples, breaker of homelands,
On which day will the dawn break,
When will the Lord God grant it – saying,
Worn with care they yellowed pale,
The people lost all hope of life,

Halkı bozan domuzun,
Deccallığı belli oldu,
İyice azıp bağırıp,
Teke teke çıkacak hani – diye,
Kükreyip çağırıp,

Altındaki Too-Kızıl'ı,
Salına salına yürütüp,
Düşünene iş müşkül,
Ay-âlemi telaşa verip,
Kızıl kırgın, çığlık salıp,
Kızıl pus dağları alıp,
Kaf Dağı gibi kâfirin,
Cenge çıktı kuşanıp,
Han Sarıbay kâfirin,
Ok atışıp vuruşup,
Gücü yetmeyip şaşan halk,

Emanet candan umut kesip,
Çare bulamayıp kaçan halk,
Kudretlinin beli kırılınca,
Karşı geleni kırdığında,
Vuruşmaya gücü yetmeyip,
Bundan önce altı kez,
Çarpışıp da yenemeyip,
Bakakalan zavallı halk,
Meydana çıksa Sarıbay,
Yurt çığlık koparak yanıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Cesaret kaçıp iki büklüm,
Nice can kırgın olur – diye,
Göz kararıp bakakaldı,
Savaşa çıksa Sarıbay,
Sızlanıp dövünüp yurt çığrışıp,

Ceza çekip halk kavrulup,
Sarıbay'ın zehrinden,
İnsan gücü yetmeyen,
Gerçek Tanrı'nın kahrından,

Of the boar who spoils the peoples,
His Deccal-nature stood revealed,
Raging utterly and shouting,
Come out now to single combat – saying,
Roaring out his summons,

The Too-Kızıl beneath him,
Pacing on with swaying stride,
Hard the task for him who ponders,
Throwing moon and world in panic,
Crimson slaughter, shrieking loosed,
Crimson haze took hold of the mountains,
The infidel like the Mountain of Kaf,
Rode to war with harness girded,
Of Khan Sarıbay the infidel,
Trading arrows, trading blows,
The folk whose strength fell short, bewildered,
Losing hope of the loaned-out soul,
The folk who fled and found no remedy,
When the mighty one's loins are broken,
When he smashed all who came against,
Their strength not equal to the fight,
Six times over before this,
They had clashed and could not conquer,
The wretched folk who stood and stared,
Should Sarıbay come to the field,
The homeland burning, shrieking loud,
Losing hope of life worth but a fly,
Courage fled, bent double over,
How many souls will be laid waste – saying,
Eyes darkening, they stood and stared,
Should Sarıbay ride out to war,
Moaning, beating breasts, the homeland shrieking,

Suffering sentence, the people scorched,
From the venom of Sarıbay,
Which human strength cannot suffice,
From the fury of the one true God,

Ölümüne saldıranın kendisinden,
Kahrı katı, zehri güçlü,
Deccal'ın kara gözünden,
Halk canından umut kesip,
Zaten korkak, zavallı halk,
Sarılık illeti gibi sararıp,
Fısıldaşıp konuşup,
Örselenip zavallı halk,
Çaresini bulamayıp,

From him who charges to the death himself,
Hard his fury, strong his venom,
From the black eye of Deccal,
The people, losing hope of life,
The folk long timid, wretched folk,
Yellowing like the jaundice-sickness,
Speaking each to each in whispers,
Battered sore, the wretched folk,
Finding for it no remedy,

Er Sarıbay kâfirine,
Karşı bir can çıkamayıp,
Âlemin hepsi ürküp,
Aklın hepsi tükenip,
Bahadırların hepsi süzülüp,
Celmoğuz oğlu kâfire,
Nereden yaratılıp çıktı bu,
Kalın enseli boz delikanlılar,
Kim teke teke çıkar – diye,
Vuruşup kimler görür – diye,
Bin kuvvetli müşkülün,
Hesabını kimler bulur – diye,
Çok görmüş, yurt bilen,
Bu Sarıbay kâfirine,
Keskin görüşlü karşı varır – diye,
Arslan denen koca pehlivan,
Sınayarak cevabını verir – diye,

Haykırsan uğuru bol,
Haykırışı bin ordu gibi,
Öncüsü varır mı ki – diye,

Karşı varan ölür – diye,
Yiğitler candan umut kesip,
Yurt çığrışıp kedere gömülüp,
Ordu çığrıştı hepsi,
Bahadır Seytek, Külçoro,
Çare bundan olmazsa,

Against the man Sarıbay the infidel,
Not one soul could sally forth,
All the world recoiled in dread,
All of wisdom was used up,
All the batyrs drooping low,
Against the infidel son of Celmoğuz,
Whence was this one made and sent forth,
Thick-necked gray-shorn stripling youths,
Who will ride to single combat – saying,
Who will trade the blows and see – saying,
Of the thousand-fold strong extremity,
Who will find the reckoning – saying,
One much-seasoned, knowing homelands,
Against this infidel Sarıbay,
The keen-eyed one will go – saying,
The great wrestler they call a lion,
Will test him and return his answer – saying,
Cry out — his fortune is abundant,
His outcry like a thousand hosts,
Will any vanguard dare approach – saying,
Whoever goes against him dies – saying,
The warriors losing hope of life,
The homeland shrieking, sunk in sorrow,
The host cried out, all of them,
Batyr Seytek, Külçoro,
If no remedy comes of this,

Ecel pusudan yetişti – diye,
Doom has reached us from its ambush – saying,

Çare büsbütün gitti – diye,
Vuruşmaya derman gelir mi,
Tutuşup insan yener mi,
Karşı insan varır mı,
Rast gelen sağ kalır mı,
Kara Deccal domuzdan,
Nasıl edip de kurtulsam,
66920 Kükreyip atılırsa,
Yine böyle kudurur,
Kara bahtlı, ecelli,
Çok adam çıkıp teke teke,
Dolanıp gelip tutulur.
Halk canından umut kesip,

The remedy is wholly gone – saying,
Will strength arrive to trade the blows,
Can man grapple him and conquer,
Can man go out against him,
Does he who meets him stay alive,
From the black Deccal, the boar,
How might I contrive escape,
If he roars and hurls himself,
He will run mad again like this,
Black-fated, marked for doom,
Many a man goes out to duel,
Circles round and is ensnared.
The people, losing hope of life,

Akıl sersemleyip bel gevşeyip,
Söyleyecek söz yetmeyip,
Nasıl müşkül, nasıl iş,
Nicesine göz yetmeyip,
66930 Halkı dertlenip dururken,
Halka kurban tam bir arslan,
Er talihiyle doğmuş er,
Kara çeliğin soyu,
Haberin yok muydu,
Kıymetli arslanın soyu,
Adı değerli, zehri güçlü,
Ayköl erin evladı,
Dün karşılık söyleyen oyulmuş,
Kastetmiş düşman boğazlanmış,
66940 Atasından dedesi,
Baabedin'den dua almış,
Bahadır arslan oğlu diye anılmış,
Tükendikçe tüten,
Öldükçe çoğalan,
İşini Allah'ın düzelttiği,
Kırk çilten, Hızır İlyas,
Yoldaş olup koruyan,
Yiğit doğan er Seytek,

Minds benumbed and loins gone slack,
Words that fail before the telling,
What extremity, what a business,
Eyes too few for all its measure,
While his people pined in sorrow,
A whole lion, offering for the people,
A man born under manhood's star,
The lineage of black steel,
Did you not have word of him,
The lineage of the precious lion,
His name is precious, strong his venom,
Child of the man Ayköl,
Who spoke back yesterday was gouged,
The foe who schemed was throttled,
From his father, his grandsire,
Received the blessing of Baabedin,
Renowned as son of the batyr lion,
Smoking on the more it dwindles,
Multiplying as it dies,
Whose work Allah sets aright,
The forty çilten, Hızır İlyas,
Companioned him and kept him,
The man Seytek, warrior-born,

	Fil gövdeli yaman,	*The fierce one bodied like an elephant,*
66950	Âleme salmış büyük velvele,	*Who loosed on the world a great tumult,*
	Bahadır yürekli, taş yürek,	*Batyr-hearted, heart of stone,*
	Talihi üstün kaplan,	*Tiger of surpassing fortune,*
	Bu yalancı dünyada,	*In this deceiving world,*
	Bir yaratılmış evliya,	*A saint created only once,*
	Küheylanı Kulansur,	*His courser is Kulansur,*
	Kulansur değil Kuyunsur,	*Not Kulansur — Kuyunsur,*
	Bir yaratılıp gelmiş boz,	*A gray created once and sent,*
	Anne tarafından dedesi periler,	*His grandsire on his mother's side, the peris,*
	Armağan diye verdiği boz,	*The gray they gave him as a gift,*
66960	Perçemi seyrek, yelesi var,	*His forelock sparse, his mane full,*
	Görklüymüş o hayvan,	*Stately was that beast to see,*
	Sırtı asil, huysuzluğu az,	*Noble-backed, his vices few,*
	Kıra binsen sancımaz,	*Ride him upland — he does not ache,*
	Koşturunca yorulmaz,	*Gallop him — he does not tire,*
	Cenge binsen bitap düşmez,	*Ride him to war — he does not flag,*
	Savaşa binsen sarsılmaz,	*Ride him to battle — he is not shaken,*
	Kara bayır soylu küheylan,	*Courser of black-bay noble stock,*
	Kalbur ciğerli, tunç kanat,	*Sieve-lunged, wings of bronze,*
	Gemliği harbi gibi,	*His bit like a lance of war,*
66970	Süzülüşü yılan gibi,	*His gliding like a serpent,*
	Yürüklüğü kulan gibi,	*His fleetness like a kulan,*
	Yüce Tanrı canları,	*The souls of God on high,*
	Yaratırmış her türlü,	*He would create of every kind,*
	Göğsü geniş, sağrısı ince,	*Broad of chest and fine of croup,*
	Görsen küheylan Kulansur'u,	*Behold the courser Kulansur,*
	O Kulansur yürükte,	*On that fleet Kulansur,*
	Sahtiyan terlik, gök keçe,	*Morocco pad, gray-blue felt,*
	At yastığı ak keçeden,	*The saddle-cushion of white felt,*
	Kulansur'da takılı,	*Fitted on Kulansur,*
66980	Ustaların da ustası,	*The master of all masters,*
	Davut'la dostmuş,	*Who was friend to Davut,*
	Kırk kalça, usta Bölökbay,	*Forty-haunched, master Bölökbay,*
	Asil malı ak eyeri,	*His noble ware, the white saddle,*
	Süsleyerek yapmış,	*He wrought it with adornment,*
	Ön kaşı ak altın,	*Its front pommel of white gold,*
	Arka kaşı som gümüş,	*Its rear pommel solid silver,*

İki yanı enli demir,
Yokuş aşağı binse eğilmez,
Altın tabanlı üzengi,
Atasından üstün aziz arslan,
Basmadan sıçrayıp bindi,
Arslan olduğu belli olup,
Ata binip seğirtip,
Ateş gibi yanıp göz çakıp,
Değirmen gibi dil bileyip,
Bahadırlığı, arslanlığı,
Bambaşka hali görünüp,
Görüp duran insanın,
Gönlü coşup dalgalanıp,
Yüreklenip dua alıp,
Erliğe sarılıp atlanıp,
İşte böyle aziz arslan,
Horoz gibi dimdik aziz er.
Kanlı kavga, büyük cenk,
Dövüşüp görmek için,

Both its flanks of broad-beat iron,
Ride it downhill — it does not tilt,
The stirrup soled with gold,
The holy lion greater than his father,
Leapt astride without a step,
His lionhood showing plain,
Mounting his steed, spurring on,
Blazing like fire, eyes striking sparks,
Whetting his tongue like a millstone,
His batyrhood, his lionhood,
Showing forth a state apart,
Of the people looking on,
Hearts surged up and billowed over,
Taking heart, receiving blessing,
Clasping manhood, mounting up,
Even so, the holy lion,
Holy man erect as a rooster.
Bloody melee, mighty war,
To fight it and to see,

Gözüne kestirdiği Sarıbay,
Kahırlının, zehirlinin,
Bileği kalın yiğidin,
Halkı ürkütüp yurt bozan,
Kara Deccal yiğidin,
Gerçek azabını görmeye,
Gerçek ecel gelirse ölmeye,
Sıkı yiğitliğe başlamış,
Yavru aslan, aziz arslan,
Aziz canı er Seytek,
Kıla bağlayıp bıraktı.
Ustalık taslayan, arslanlık taslayan,
Kahırlıya varmaya,
Kan döküşüp, can kıyıp,

Çarpışıp kalmaya,
Gerçek ecel gelirse ölmeye,
Bahadırlık taslayan, arslanlık taslayan,
Pehlivanlık taslayan, erlik taslayan,

Sarıbay whom his eye had marked,
Of the furious, the venomed one,
The warrior thick of wrist,
Who scatters peoples, spoils the homeland,
Of the warrior black Deccal,
To see his torment in good truth,
To die should true doom come,
He set his hand to stern valor,
The lion cub, the holy lion,
His holy soul the man Seytek,
Bound upon a hair and let it hang.
He who claims mastery, claims lionhood,
To go against the furious one,
Spilling blood for blood, slaying soul for soul,
To stand fast in the clash,
To die should true doom come,
He who claims batyrhood, claims lionhood,
He who claims a wrestler's manhood,

	Kâfir oğlu Sarıbay'ın,	*Of Sarıbay the infidel's son,*
	Bir hesabını görmeye,	*To see one reckoning made,*
	Kavga başlatıp saf bozup,	*Loosing battle, breaking ranks,*
	Cazayıl değerse vurulup düşmeye,	*To fall shot down should the jezail strike,*
	Helâk olup ölmeye,	*To perish and to die,*
	Horlanmışı, ağlayanı,	*For the scorned and for the weeping,*
67030	Dövüşe dövüşe vuruşup,	*Fighting on and on and trading blows,*
	Komadan kanını dökmeye,	*To spill his blood and spare him nothing,*
	Çarpışıp cenk salmaya,	*To clash and set the war,*
	Hür yaşayan aziz halkı,	*The holy people living free,*
	Azgın kavga belasından,	*From the plague of the raging fray,*
	Ayırıp kurtarmaya,	*To sunder and to save,*
	Yavru aslan kaplanın,	*Of the lion cub, the tiger,*
	Arslan olduğu belli olup,	*His lionhood showing plain,*
	Ok geçmez kürkü giyip,	*Donning the fur no arrow pierces,*
	Kaş oynatıp, göz süzüp,	*Arching brow and narrowing eye,*
67040	Aziz kaplan aldırmadan,	*The holy tiger undismayed,*
	Celmoğuz oğlu domuzu,	*The boar, the son of Celmoğuz,*
	Tırnağına denk saymadan,	*Counting him not worth his nail,*
	Kıl kadar önemsemeden,	*Heeding him not a hair's weight,*
	Kaygılanıp da kımıldamadan,	*Unstirred by any care,*
	Kıble yönüne yüz tutup,	*Setting his face toward the qibla,*
	Atadan kalma sırlı mızrağı,	*The mystic lance bequeathed by fathers,*
	Düşmana doğru kaldırıp,	*Raising it against the foe,*
	Zülfikar'ı bele kuşanıp,	*Girding Zülfikar at his waist,*
	Önceden geçip gitmiş atasının,	*Of his father passed before,*
67050	Ruhuna yalvarıp,	*Praying to his spirit,*
	Atlanıp bozkurt çıktığında,	*When the gray wolf rode forth mounted,*
	Ruh konup heybetlenip,	*The spirit settling, grandeur swelling,*
	O yüce dağ gibi yükselip,	*Rising like that lofty mountain,*
	Gök yüce dağ gibi görünüp,	*Looming like a sky-high mountain,*
	Görenin gönlü bölünüp,	*Hearts of all who saw him torn,*
	Heybetli çeliği kuşanıp,	*Girded in majestic steel,*
	Dövüş yönüne hazırlanıp,	*Made ready toward the quarter of the fight,*
	Öte dünyaya göçen Ayköl'ün,	*Of Ayköl who crossed to the other world,*
	Ruhuna yalvarıp,	*Praying to his spirit,*
67060	Hükmü keskin arslanın soyu,	*Lineage of the lion keen of decree,*

"Yukarı aşağı" demeden,
Ölüm ecel belasını,
Kıl yerine saymadan,
Baksa gönül bölünüp,
Altı ırmak dönse,
Yar yeri gibi görünüp,
Altı vadinin kavşağı,
Dağ beli gibi görünüp,
Kükrese aziz arslan,
Ay-âlemi bitirecek gibi,
Bağrı tüylü kalın yer,
Bey oğlu gözüpek için,
Kalınlığından tütecek gibi,
Geniş göğüslü, yayvan bağırlı,
Kurumlanan yaman er,
Hem pehlivan, hem arslan,
Dövüşe çıktığı o sefer,
Eziyet görmüş ağlayanlar gibi,
Meydana çıkmış pehlivan gibi,
Allah Taala Kudret,
Canları yaratmış her türlü,
Çocuk atlanıp dururken,
Anınca gönül bölünüp,
Akkula'sını şahlandırıp,
Haydi yavrum, saldır – diye,

Without a word of "up or down,"
The plague of death and doom,
Counting not even as a hair,
Look on him — the heart is torn,
Were six rivers to turn round,
Seeming like a cliff-edge place,
The crossing of six valleys,
Seeming like a mountain saddle,
Should the holy lion roar,
As if to end the moon and world,
The thick earth shaggy-breasted,
For the bold son of the bey,
As if to smoke for all its thickness,
Broad of chest and wide of breast,
The proud and fearsome man,
Both a wrestler and a lion,
That time he rode out to the fight,
Like the weepers wronged and worn,
Like a wrestler come upon the field,
Allah Most High, the Power,
Created souls of every kind,
While the child rode mounted forth,
Hearts were torn at the remembering,
Rearing up his Akkula,
Charge, my young one, charge – saying,

Er kuvvetin hani – diye,
Nişan alan domuzun,
Yüreğinin başına,
Çelik mızrağı sapla – diye,
Yiğitlik yerin budur diye,
Akkula'sına binmiş,
Bahadır Manas, bozkurt arslan,
Yoldaş olup yürümüş.
Hunhar arslan soyu er Seytek,
Her yanı denk Seytek,
Denizin kendisi, kara yağız,
Dövüşe doğru atlanıp,
Kalabalık halktan dua alıp,

Where is your man's strength now – saying,
Of the boar who takes his aim,
Into the summit of his heart,
Plunge the lance of steel – saying,
Here is your place of valor, saying,
Mounted on his Akkula,
Batyr Manas, gray wolf lion,
Walked beside him as companion.
Bloodreaver lion's line, the man Seytek,
Seytek equal on every side,
The very sea, swarthy-dark,
Riding mounted toward the fight,
Taking blessing from the teeming folk,

Ey Kudret sahibi Yaradan,
Göz bebeği edilen genç çocuk,
Çatışmaya gidiyor,
Armağan edilen tek er,
Vuruşmaya gidiyor,
Kötülüğü, cezayı,
Görmeye gidiyor.
Yaradan, sen koru – diye,
Yaradan, fazlasıyla gözet – diye,

Halk çocuğu gördüğünde,
İşini Tanrı rast getirsin – diye,
Çocuk düşmana atlanınca,
Halk çığrışıp, el ağlayıp,
Karga yavrusu kadar çocuğu,
Koruyuver diye ağlayıp,
Sağlam tepeli geniş Çatkal,
Saymadan aşılır dağ değil,
Uğursuzluk basmış Sarıbay,
Erin güveneceği düşman değil,
Yiğitliği besbelli,
Karşısına çocuk gidiyor,
Ağır müşkül, büyük cenk,
Yerine doğru gidiyor.
Kuvveti başka, kahrı güçlü,
Yiğide doğru gidiyor,
Karga yavrusu kadar çocuk çıkınca,

Halk çığrışıp, el ağlayıp,

Kederlenip can üzüp,
Gönül bin parçaya bölünüp,
Görsen bahadır er Seytek'i,
Âlemden aşıp seçilip,
Âlemden aşıp bilenip,
Aslan gibi atlanıp,
Kara saplı kamçıyı,
Kavrayıp çevirip,
"Çat" dedirtip Kunansur'a,

O Creator, Lord of Power,
The young child made the apple of the eye,
He is going to the clash,
The single man bestowed as gift,
He is going to the fight,
The evil and the sentence,
He is going forth to see.
Creator, do You guard him – saying,
Creator, watch him beyond measure – saying,
When the people saw the child,
May the Lord God speed his work – saying,
When the child rode at the foe,
The folk cried out, the people weeping,
The child small as a raven's chick,
Protect him, weeping as they prayed,
Broad Çatkal of the firm-set crests,
Is no mountain crossed uncounted,
Sarıbay whom ill-luck rides,
Is no foe for a man to trust,
His prowess plain for all to see,
Against him goes a child,
Heavy extremity, great war,
Toward its place he goes.
His force apart, his fury strong,
Toward the warrior he goes,
When the child went out, small as a raven's chick,
The folk cried out, the people weeping,

Grieving, souls in anguish worn,
Hearts broken to a thousand shards,
Behold the batyr, the man Seytek,
Passing beyond the world, elect,
Passing beyond the world, made keen,
Mounted like a very lion,
The whip with its black handle,
Gripping it and wheeling it,
Making it crack upon Kunansur,

Sağrısına çekip indirip,
Kulansur boynunu çevirdi.
Sapı çelik, ucu keskin,
Püsküllü sırlı mızrağı,
Teke teke çıkan Sarıbay'a,
Göğe doğru uzattı şimdi,
Düşmana yönelip bağırıp,
"Manas!" diye uran çağırıp,
Düşmana yönelip saldırınca,
Belalı gözüpekin,
Kaplan hali görünüp,
Sarıbay'ın karşısına gelince,
Aç nara, kuru uğultu,
Yiğit karşıdan saldırınca,
Bir baksan bir kişi,
Bir baksan bin kişi,
Bir baksan cümle seçkin,
Heybeti apayrı görünüp,
Bir baksan şahbazlardan,
Kara yağız yeleli kaplan,
Han Manas'ın ruhu,
Ardında görünüp,
Yoldaş olmuş,
Kırk çilten, Hızır İlyas,
Yoldaş olup kalmış,
Kutlu bahtta oturup,
Sıra sıra saldırtıp,
O Sarıbay kâfirine,
Saldırıp mızrak salmış,
Seytek karşı vardığında,
Heybeti kat kat kâfirin,

Drawing it down across his croup,
Kulansur turned his neck about.
Steel its haft and keen its point,
The tasseled mystic lance,
At Sarıbay come forth to duel,
He raised it skyward now,
Turning on the foe and shouting,
Crying "Manas!" for his war-cry,
When he turned and charged the foe,
Of the plagued and dauntless one,
His tiger aspect showing plain,
When he came to face Sarıbay,
Hungry war-cry, dry-throated roar,
When the warrior charged head-on,
Look once — a single man,
Look again — a thousand men,
Look again — all the elect,
His grandeur showing all apart,
Look again — among the shahbaz-brave,
The swarthy-maned black tiger,
The spirit of Khan Manas,
Appearing at his back,
Had come as his companion,
The forty çilten, Hızır İlyas,
Had stayed as his companions,
Seated in blessed fortune,
Sending charge on serried charge,
At that infidel Sarıbay,
He charged and drove the lance,
When Seytek came against him,
The infidel of grandeur fold on fold,

Er Sarıbay bahadırın,
Halkı bozan yaban domuzun,
Önceden kanı çok içip,
Alışkanlık edinmiş haramzaden,
Nice yıl savaşan,
Cümle halkı ele geçiren,
Denk geleni kemirip,

The man Sarıbay the batyr,
The wild boar who spoils the peoples,
Who long before drank blood in plenty,
The misbegotten schooled by habit,
Warring on how many a year,
Seizing all the folk entire,
Gnawing whatsoever met him,

Kan döke döke katılaşmış,	*Hardened by the blood he spilled and spilled,*
Hunhar diye ad salmış,	*Who won the name of bloodreaver,*
Seytek mızrak uzattığında,	*When Seytek leveled out his lance,*
Dövüş edilecek meydana,	*To the field where war is made,*
Yakın varıp geldiğinde,	*When he came drawing near,*
Umut bağlanan evladı,	*The child on whom all hope was hung,*
Çatışmaya çıktı, baksana,	*Rode out to the clash — behold,*
67180 Kara bahtlı çocuğun,	*Of the black-fated child,*
Şimdi hesabını bulurum,	*Now I shall find his reckoning,*
Ezelden kalma cinini dökeyim.	*Let me pour out his demon held from old.*
Kemaline erdirmeden,	*Before he comes to his perfection,*
Yarınına kavuşturmadan,	*Before he reaches his tomorrow,*
Sesini kesip yok edeyim.	*Let me cut his voice and end him.*
Pehlivanlık taslayan çocuğun,	*Of the child who claims a wrestler's manhood,*
Var kuvvetini göreyim,	*Let me see his utmost strength,*
Gözleyip kanını dökeyim,	*Let me watch and spill his blood,*
Buyurganlık cinini dizginleyeyim,	*Let me bridle his demon of command,*
67190 Sönmüş yangın gibi edeyim,	*Let me leave him like a blaze gone out,*
Zulüm salıp yalanıp,	*Loosing tyranny, licking my lips,*
Sataşanı çiğneyeyim,	*Let me trample him who baits me,*
Önümde komadan yok edip,	*Ending all before me, sparing none,*
Çift etekten yakalayayım,	*Let me seize him by both hems,*
Bahadırlık, arslanlık taslayıp,	*Claiming batyrhood, claiming lionhood,*
Pehlivanlık taslayan edepsiz,	*The unmannered one who claims a wrestler's name,*
Gerçeğini gösterivereyim,	*Let me show him what is true,*
Sert kuvveti, taşkın cini,	*The hard force and the demon overflowing,*
Bu çocuğa salayım,	*Let me loose upon this child,*
67200 Ordugâhını kazanayım,	*Let me win his camp of war,*
Rast geleni çiğneyeyim,	*Let me trample whom I chance on,*
Denk geleni devireyim,	*Let me topple whatsoever meets me,*
Karşıma çıkanı yeneyim,	*Let me vanquish all who cross me,*
Pehlivanlarını yenmezsem,	*If I do not beat their wrestlers,*
Üstüme geleni yutmazsam,	*If I do not swallow those who come at me,*
Sarıbay yiğit olacağıma,	*Rather than be Sarıbay the warrior,*
Doğmadan dibe çökeyim,	*Let me sink unborn into the deep,*

Sağ olmayıp öleyim,
Karşı karşıya duruşup,
Kükreyerek Sarıbay,
Haykırıp mızrak uzattı,
Cenk kurdu çocuğa,
Çelik saplı sırlı mızrağı,
Bağrına ölçüp vurdu.
Mızrakçıların piri kul,
Hilecilerin ustası kul,
Nice yerde er görmüş,
Nice belayı denk görmüş,
Mızrak uzatmada becerikli it,
Âlem üşüşse yenemediği,

Hileyle saplayan yamandı,
Sarıbay mızrak sapladığında,
Gücünü toplayıp durmuştu,
Yiğit bozkurt Seytek'e,
Kükreyip mızrak vurduğunda,
Kanına mızrak işleyeceği an,
Nişanladığı yere değeceği an,

Gaipten gelme küheylan Kulansur,

Tavşan gibi kıvırıp,
Kulan gibi koşup sıyrılıp,
Ok gibi yürük hayvancık,
Yetişip mızrak saplatmayıp,
Yelişine yel yetişmez,
Yel gaibi gibi mübarek,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez,
Yay gibi uçup fırlayıp,
Bulut gibi uçup savrulup,
Taş karışık koca toz bulutu,
Tepesinde uğuldayıp,
Yaydan çıkmış gibi coşup,
Ağzı yumuşak, pek uysal,
Döndüğünde sıyrılıp,
Şöyle böyle diyene dek,

Let me be not whole but dead,
Standing face to face opposed,
Roaring out, Sarıbay,
Bellowed and thrust out his lance,
He set the war upon the child,
The mystic lance with haft of steel,
He measured at his breast and struck.
The bondsman, pir of lancers,
The bondsman, master of deceivers,
In many a place had seen his man,
Had met many a plague as equal,
A cur adroit at leveling the lance,
Whom the world could swarm and never beat,

A fierce one stabbing by deceit,
When Sarıbay drove in the lance,
He had gathered all his strength and stood,
At the warrior gray wolf Seytek,
When he roared and struck the lance,
The instant the lance would bite his blood,
The instant it would find the place he marked,

The courser come from the unseen, Kulansur,

Twisting like a hare,
Running like a kulan, slipping free,
The little beast fleet as an arrow,
Overtaking, letting no lance plunge,
No wind can overtake his running,
Blessed as the unseen wind,
No beast can overtake his gait,
Flying, springing like a bow-shot,
Flying, wheeling like a cloud,
The great dust-cloud mixed with stones,
Droning high above his crown,
Surging as if loosed from the bow,
Soft of mouth, most tractable,
Slipping free upon the turn,
Before one could say this or that,

Göz açıp yumana dek,
Öyle böyle diyene dek,

Before an eye could blink and open,
Before one could say so or thus,

Tookızıl ağzını çevirene dek,
Doğrulup mızrak uzatana dek,
Pirlerin koruduğu er Seytek,
Dizgin çevirip kaldı şimdi.
"Önü ardı" diyene dek,
Tookızıl ağzını toplayana dek,
Dizgin çevirip bağırıp,
Uran söyleyip çağırıp,
Seytek'e mızrak uzatana dek,
Kaplan arslanın soyu,
Kara bozkurt usta arslan,
Kuvveti taşkın yaman er,
Gazaya çıktığı o yer,
Büyüklüğü dağ gibi harama,
Hilesi tamam bahadıra,
Koca şeytanlı kâfire,
Gövdesi dolgun yiğide,
Bahadırlık, arslanlık taslayan,
Ay-âleme erlik taslayan,

Çevikliği ölçüsüz,
Kulansur boynunu çevirdi,
Atadan kalma mızrağı,
Bahadır sultan uzattı,
Bahadırlığı işte böyle,
Dedesi pehlivan, üstün arslan,
Dövüştüğü o yer.
Celmoğuz oğlu bahadırın,
Yeri kanla yağlayan kâfirin,

Kemerinin yüzü – diye,
Sağ kürek kemiğinin kıyısı – diye,

Aşağı inse sırlı mızrak,
Kaburganın kaşı – diye,
Bu yüreğin başı – diye,

Before Tookızıl could turn his mouth,
Before he straightened, leveling the lance,
The man Seytek whom the pirs protect,
Wheeled the rein and stood now.
Before one could say "front or back,"
Before Tookızıl could gather up his mouth,
Wheeling the rein and shouting,
Calling out his war-cry loud,
Before the lance could level at Seytek,
Lineage of the tiger-lion,
Black gray-wolf, the master lion,
The fierce man overflowing strength,
That place he rode to holy war,
At the haram one huge as mountains,
At the batyr perfect in deceit,
At the infidel with his great devil,
At the warrior full of body,
Who claims batyrhood, claims lionhood,
Claiming manhood before moon and world,
His agility beyond measure,
Kulansur turned his neck about,
The lance bequeathed by fathers,
The batyr sultan leveled out,
Such indeed was his batyrhood,
His grandsire wrestler, lion supreme,
That place where he fought.
Of the batyr son of Celmoğuz,
The infidel who greased the earth with blood,
The face of his belt – saying,
The rim of his right shoulder-blade – saying,
Should the mystic lance sink lower,
The brow-ridge of the rib – saying,
The summit of this heart – saying,

Akciğeri, yüreği, şahdamarı,
Şaşıp değse sırlı mızrak,
Yüreğinin ortası,
Nişan yerinin ta kendisi – diye,
Tanrı gerçekten dilerse,
Ölüp gideceği an – diye,
Yerini ölçüp durdu şimdi,

His lung, his heart, his life-artery,
Should the mystic lance strike wide,
The very middle of his heart,
The mark-place its own self – saying,
If the Lord God truly wills it,
The instant he will die and pass – saying,
He measured out the place and stood now,

Hükmü keskin atam, koru – diye,
Ucu görünen hedefi, eğriyse,
Dileyip kendin doğrult – diye,
Ustalığı işte şöyle,
Kahırlı mızrağı uzattı,
Gerilip güçlenip,
Kükreyip kuvvetlenip,
Kuvvet veren iki kolun,
Aziz gücü toplanıp,
Dudağı kesilircesine ısırılıp,
Beli bükülüp kasılıp,
Kaburga kemiği çatırdayıp,
Aslan gözü çakıp saçıp,
Atmaca gibi atılıp,
Aziz arslanın kendisine,
Gaipten akıl bulunup.
Ağzındaki soluğu,
İrkilip ıslık gibi çıkıp,
Alnının önündeki ak dişleri,
Darı tanesince ufalanıp.
Usta aslan sakınıp,
Yine erin kendisine,
Gaipten akıl bulunup,
Mızrak kavrayıp hazırlanıp,
"Ey Tanrım" deyip yalvarıp,
Çevikliği ölçüsüz,
Şakır şukur sertçe vurup,
Koca dağ gibi domuzu,
"Şap" dedirtip pek vurup,
Nişan karaltıya denk gelse,
Nişanlı yere vursa,

Father keen of decree, protect – saying,
If the mark whose tip shows crooked stands,
Will it and set it straight Yourself – saying,
Such indeed was his mastery,
He leveled out the wrathful lance,
Straining, gathering in strength,
Roaring, waxing in his power,
Of the two arms that grant him force,
The holy strength was gathered up,
His lip bitten as if to sever,
His waist bent taut and clenched,
His rib-bones cracking loud,
His lion eye striking, scattering sparks,
Hurling like a sparrow-hawk,
Unto the holy lion's self,
Counsel came from the unseen.
The breath within his mouth,
Startled, hissing as it fled,
The white teeth at the front of his brow,
Ground fine as millet grains.
The master lion kept his guard,
Again unto the man himself,
Counsel came from the unseen,
Gripping the lance, making ready,
Praying, saying "O my God,"
His agility beyond measure,
Striking hard with clash and clatter,
The boar huge as a mighty mountain,
Striking sharp to make it snap,
Should the aim meet the dark target-mass,
Should it strike the marked-out place,

Bölökbay'ın yaptığı sırlı mızrak,
The mystic lance that Bölökbay had wrought,

Mızrağın soyu işte böyle,
Genç kayından söktürülmüş,
Pehlivanlara burdurulmuş,
Ustalara terbiye ettirilmiş,
Fil derisi kaplatılmış,
Bölökbay'a saplatılmış.
Ucuna çelik taktırılmış,
Değdiğinin hepsi,
Such was the lineage of the lance,
Torn loose from a young birch,
Twisted straight by wrestlers' hands,
Tempered by the masters' craft,
Sheathed about with elephant hide,
Hafted fast by Bölökbay.
Tipped with steel upon its point,
All of those it touched,

Oluk oluk kanayıp ölsün – diye,
Let them bleed in gushing streams and die – saying,

Geri dönmeden gerçek yerini,
Rastlayan kişi görsün – diye,
İnsanın gözyaşıyla,
sulanmış.
Gövdesinin orta yerine,
Kara kıldan kaplatılmış,
Düşmana yaraşır sırlı mızrak,
Vuruştuğu Sarıbay,
Cengin hali işte şöyle.
Nişanlı yerine denk getirse,
Öldürücü yere vursa,
"Zın zın" edip aldırmadan,
Sonunda ölüp kalacakken,
Tırnağına denk saymadan,
Yalpalamadan kımıldamadan,
Çetin pehlivan, kahrı güçlü,
Hiç mi hiç kıpırdamadan,
Kükreyip aldırmadan,
Yiğitlik ile büyüklüğü,
Yüce Rabbim domuza,
Ölçüsüz vermiş meğer,
Göz kırpmadan kımıldamadan,
Sarıbay durdu kıpırdamadan,
Sarıbay'ı sapladığında,
Ezelden çelik sırlı mızrak,
Atadan kalma asil mülk,
Its true place, never turning back,
Let him who meets it see – saying,
With the tears of humankind,
it was watered.
Upon the middle of its shaft,
It was wrapped about with black horsehair,
The mystic lance well fit for foes,
Sarıbay whom it struck,
Such is the state of the war.
Should he bring it to the marked-out place,
Should he strike the killing spot,
Ringing "zın zın," heedless still,
Though at the last he would lie dead,
Counting it not worth his nail,
Without a stagger, without a stir,
The stern wrestler, strong of fury,
Never stirring in the least,
Roaring on and heedless still,
Valor and enormity alike,
My Lord on high unto the boar,
Had granted beyond measure, it seems,
Without a blink, without a stir,
Sarıbay stood there unmoving,
When he plunged it into Sarıbay,
The mystic lance of steel from of old,
The noble heirloom of the fathers,

Ortasından paramparça olup,
Er Sarıbay bozkurdun,
Pehlivanlığı belli olup,
Bahadırlara görünüp.
Rastladığı dağı paralayıp,
Çadır gibi ak küheylan,
Ovada uçup fırlayıp,
Mızrak bileyecek çare yok,
Kahrolası yalan dünya,
Bundan başka çare olmadı,
Çayıra koysa yangın giden,
Salladığı anında öldüren,
Değdiği yerden kan giden,

Shattered to pieces at its middle,
Of the man Sarıbay the gray wolf,
His wrestler-might showing plain,
Appearing to the batyrs.
Rending the mountain that it met,
The white courser like a yurt,
Flying, springing on the plain,
No means was there to whet a lance,
Accursed lying world,
No other remedy remained,
Loosed on the meadow, it goes as fire,
Killing in the instant of its swing,
Blood flowing from the place it strikes,

Çaldığında can giden,
Savruluşundan can çıkan,
Eskiden boz yeleli Manas'tan
Miras kalan Zülfikar'ı,
Kabzasından kavrayıp
Kınından sıyırıp alıp
"Vur" dedirtmeden yetişti,
Bununla o yiğit aslan
Bir daha çalıp geçti.
Vuruşunu kıl kadar saymadı,
Ecel, ölüm belasından,
O domuz sonunda hiç görmedi,
Heybetlenip haykırıp,
Öfkelenip bağırıp,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Ejderha gibi gürleyip,
Bakıp duran kulların
Bütün bedeni ürperip,
Pehlivanlık hali görünüp
Gök ala kılıç kuşanıp,
Boz kaplan gibi atılıp,
Kahrını döküp diş bileyip,
Saldırınca kollar bağlanıp,
Heybetinden han duramayıp
Öfkelense dert kaynayıp,

The blade whose stroke takes life away,
Whose sweeping arc drives souls from flesh,
From grey-maned Manas of old
The Zülfikar left as legacy,
Gripping it fast by the hilt,
Drawing it bare from its sheath,
He reached him before "Strike" was said,
With it that valiant lion
Struck him once more in passing.
He counted the blow not worth a hair,
From doom, from the bane of death,
That swine in the end saw nothing at all,
Looming in majesty, roaring aloud,
Bellowing out in his fury,
Crackling like the lightning-bolt,
Thundering like a dragon,
The watching servants, every one,
Felt their whole bodies shudder,
The mien of a wrestler showing forth,
Girding the grey-blue steel-flecked sword,
Springing forth like a grey tiger,
Pouring out wrath, grinding his teeth,
When he charged, arms were bound fast,
Before his majesty no khan could stand,
When he raged, grief boiled over,

	Celmoguz oğlu kudurmuş,	*The son of Celmoguz ran mad,*
	Çadır kadar tunç topuzlu,	*His bronze mace big as a tent,*
	Halini görsen ırak kaç,	*See his state and flee afar,*
	Rast geleni parçalayan,	*Rending whatever crossed his path,*
	Karşılaşanı kemiren,	*Gnawing whomever he encountered,*
	Baktığını yok eden,	*Destroying whatever he looked upon,*
	Fitilli tüfeği kor eden,	*Turning his matchlock musket to embers,*
	Sadağını okla dolduran,	*Filling his quiver full of arrows,*
	Çarpışanı yok eden,	*Destroying all who clashed with him,*
67400	Becerikli de o, aslan da o,	*Skilled is he, and lion too,*
	Gayretli er de odur,	*The striving hero, he is that too,*
	Er Seytek'e yönelip,	*Turning upon Er Seytek,*
	Aybaltasını, kılıcını	*His moon-axe and his sword*
	Tekrar tekrar kaldırıp,	*Raising up again and again,*
	Kara gözünü kan bürüyüp,	*His black eyes flooding over with blood,*
	Uçurum gibi ağzı açılıp,	*His mouth gaping open like a chasm,*
	Ağzından çıkan yangın,	*The fire that issued from his mouth*
	Göğe doğru saçılıp,	*Scattering upward toward the sky,*
	Eti seğirip, gözü parlayıp,	*His flesh twitching, his eyes flashing,*
67410	Rengi kaçıp kol bağlayıp,	*His color fled, his arms braced fast,*
	Öfkeden deliye dönüp,	*Turned to a madman by his fury,*
	Heybeti çetin, zehri güçlü,	*His majesty grim, his venom strong,*
	Ejderha hali görünüp,	*The mien of a dragon showing forth,*
	Coştukça atılıp,	*Charging the wilder as he raged,*
	Er Seytek'e hazırlanıp,	*Making ready against Er Seytek,*
	Çam mızrağı kaldırıp,	*Raising his lance of pine,*
	Karşı çekip yönelip,	*Drawing against him, bearing down,*
	Gözleri belerip açılıp,	*His eyes glaring wide and rolling,*
	İki avurdundan kara zehir	*From his two jowls the black venom*
67420	Kulağına doğru saçılıp,	*Scattering toward his ears,*
	Yüzünden diken diken tüy çıkıp,	*Bristling quills sprouting from his face,*
	Topuzundan kor çıkıp,	*Embers flying from his mace,*
	İki gözünden ateş çıkıp,	*Fire flying from his two eyes,*
	Yüreğinden toz çıkıp,	*Dust rising up from his heart,*
	Kahrı şiddetle başlatmış,	*He loosed his wrath with violence,*
	Halk çığrışıp, gürültü kopup,	*The folk cried out, a tumult broke,*
	Aklı gidip nice can	*Their wits fled, and many a soul*
	Perişan olup gitmişti.	*Was left in ruin and undone.*

Ay karanlık, gece zifir,
Gece nice olur – diye,
Heybetli aslanın soyuna
Bakılsa kavga günü böyle,
Gün ne olacak – diye,
Çarpıştığı Sarıbay,
Niyeti bozuk, gönlü dar,
Kahırlı aslana sataştı,
Belaya bahadır bulaştı,
Başka bir yiğide sataştı,
Öbür dünyaya giden arslan,
Gök yeleli, gözünü salıver,
Gölge edindiğin oğluna,
Ardındaki karaltıya,
Koluna alıştırdığın sungura,
Emzikle beslediğin tulpara,
Armağan kalan yavruya,

The moon is dark, the night is pitch,
What will the night become – they said,
If the line of the majestic lion
Be looked upon, such is the day of strife,
What then will the day become – they said,
The Sarıbay with whom he clashed,
Crooked of intent, narrow of heart,
Assailed the wrath-filled lion,
The bahadır waded into bane,
He assailed another valiant one,
O lion gone to the other world,
Grey-maned one, cast loose your gaze,
Upon the son you made your shade,
Upon the shadow at your back,
Upon the falcon trained to your arm,
Upon the tulpar suckled at the teat,
Upon the cub left as your gift,

Yamaçta yanan çırağa,
Gök yeleli Manas'ın ruhu,
Sen kendin destek oluver!
Kahırlının bu yolunu
Bahadır aslan, bağlayıver!
O Sarıbay kâfirin
Yolunu sarıp kuşatıver,
Gerçek Almambet, er Çubak,
Gözbebeği Seytek oğlanı,
Kaza, ecel belasından,
O Seytek'i koruyuver!
Yiğitlerin hepsi üşüşüp,
Halk çığrışıp gürleşip,
Yaradan'a, ruhlara, Hüda'ya
Candan gönülden yalvarıp,
Koruyup gelen sayısız hoca,
Kollayarak alıver,
Kırk çilten, Hızır İlyaslar,
Oğlanı önleyip kalıver!
Ecelin çelik okundan,
Düşmanın demir ağından,

Upon the lamp that burns on the hillside,
O spirit of grey-maned Manas,
Come, be his support yourself!
This road of the wrath-filled one,
Bahadır lion, come bind it fast!
That infidel Sarıbay –
Come wrap and beset his road,
True Almambet, Er Çubak,
The boy Seytek, apple of the eye,
From mischance, from the bane of doom,
Come, keep that Seytek safe!
The valiant ones all swarming close,
The folk crying out and thundering,
To the Creator, the spirits, to Hüda
Pleading with heart and soul,
Numberless hocas who guard and keep,
Take him up under your care,
Forty çilten, Hızır and İlyas,
Stand before the boy and stay!
From the steel arrow of doom,
From the iron net of the foe,

Kahırlının elinden,
Kazılmış derin çukurdan,
Kaynayan kara dertten,
Cehennemin yangınlı korundan,
Merhametsiz, yüzü soğuk
Gerçek düşmanın elinden
Oğlanı Tanrı sakla – diye,
Halk çığrışıp akışıp,
Yer yarılırcasına uğultuyla
Aklı gidip zavallı yurt
Dağılıp gönlü bölünüp,
Gücü bambaşka, zehri güçlü
Sarıbay kötü görünüp,
Gözleyip duran kalabalık yurt
Aklı hayran, şaşırıp,
Yurt çığrışıp yanıp yakılıp,
Çocuk ne olacak – diye,
Bakıp duran ahali
Sinek kadar candan umut kesip,

From the hand of the wrath-filled one,
From the deep-dug pit,
From black grief seething over,
From hell's fiery ember,
From the merciless, cold-faced,
True foe's hand –
God keep the boy – so saying,
The folk cried out and streamed together,
With a roar as if the earth would split,
Their wits gone, the poor yurt-folk
Scattered, their hearts divided,
His strength apart, his venom strong,
Sarıbay showing evil,
The watching multitude of the land,
Their minds amazed, bewildered,
The land crying out, burning, lamenting,
What will become of the child – they said,
The people looking on
Gave up hope of a life worth a fly,

Baabedin'e adak deyip,
Dikkat eden adama
Ay toynaklıdan at adayıp,
Her dileği tez söyleyip,
Kuvveti başka, kahrı güçlü,
Kâfiri Tanrım alt eyle,
Karga kadarcık gözbebeği
Oğlanı Tanrım üst eyle!
Yoldaş tuttuğumuz er Seytek,
Elin sahibi aslandı,
Yurdun mirasçısı beydi.
Öne salsan uğurluydu,
Sürüp gitse sayısız asker gibiydi,
Yamaca çıksa keskin gözlü,
Bele kuşanılan dayanaktı,
Sağ dursa bu çocuk
Karlı kara kayaydı,
El, onu gözbebeği etmişti.
Halk şaşkın, çırpınıp,

Naming a vow to Baabedin,
To the man who paid good heed
Vowing a horse of moon-bright hoof,
Speaking every wish in haste,
His force apart, his wrath is strong,
O God, cast down the infidel,
The apple of the eye, small as a crow –
O God, set the boy on top!
Er Seytek whom we took for companion,
He was the lion, master of the land,
He was the bey, heir of the yurt.
Sent to the fore, he brought good fortune,
Riding forth, he was like a numberless host,
Climbing the slope, keen was his eye,
He was the stay girded at the waist,
Should this child remain alive,
He was the black crag crowned with snow,
The land had made him the apple of its eye.
The folk, bewildered, floundering,

Karga kadarcık bozkurdun
Karaltısına yalvarıp,
Yüzleşen çocuk yiğidin
Çarpıştığı Sarıbay,
Kapıştığı işte böyle.
Halk dilenip çırpınıp,
Kahrını döküp Sarıbay
Er Seytek'e hazırlanıp,
Altındaki Tookızıl,
Bulut gibi uçan al kaya,
Hem yürük, hem uysal,
Silkinip yular sürüyen,
Geyik gibi gözü kızaran,
Argalı gibi adımı uzayan,
Taşa sürsen kaymayan,
Kumsal yerden çekinmeyen,
Sendeleyip yorulup kalmayan,
Tavus gibi kuyruk süzen,
Nice alp, dev yayılıp,
Tookızıl'ı istemişti.
İsteyene vermemişti,

To the shadow of the grey wolf
Small as a crow they made their plea,
The Sarıbay with whom the boy-hero,
Face to face, was clashing –
Thus indeed was their grappling.
The folk imploring, floundering,
Pouring out his wrath, Sarıbay
Made ready against Er Seytek,
Beneath him Tookızıl,
The red crag flying like a cloud,
Both swift of foot and gentle,
Shaking himself, dragging the halter,
Eyes reddening like a deer's,
Striding long like an argali,
Not slipping though driven over stone,
Not shrinking from the sandy ground,
Not staggering nor falling weary,
Trailing his tail like a peacock,
Many an alp and giant spread wide,
Had asked to have Tookızıl.
To the asker he was not given,

Yabancı biri binmemişti.
Çekip yularını buran,
Su, yar görse aşıp geçen.
Nara duysa şaşırmayan,
Toynak atıp adımlasa
Bir izine bir daha basmayan.
"Çü" deyince öne fırlayan,
Koştuğunda kara yer
Kat kat olup yarılan,
Kara uğurlu Tookızıl,
Gaipten olduğu görünen,
Taşa sürsen kaymayan,
Kovsa kulan yakalayan,
Sıkı koşudan yorulmayan,
Yüksekten kayıp düşmeyen,
Hiçbir yanı eksilmeyen,

No stranger ever mounted him.
Pulling and wrenching at his halter,
Seeing water or cliff, he leapt across.
Hearing a war-cry, never startled,
When he cast his hooves and strode
He never trod one track twice over.
At "Çü!" he sprang out to the fore,
When he galloped, the black earth
Split apart in layer on layer,
Tookızıl of black fortune,
Seen to be sprung from the unseen,
Not slipping though driven over stone,
Catching the kulan when he gave chase,
Not wearied by the hard gallop,
Not slipping nor falling from the heights,
No part of him found wanting,

Dağdaki kulandan, geyikten,
Beyond the kulan and deer of the mountain,

Bahtı berkimiş Tookızıl,
Tookızıl of fortune made firm,
Kulan kovsa kurtulamaz,
The kulan he chased could not escape,
Solgun renkli, kısa yeleli,
Pale of color, short of mane,
Kaynayan pınar, göl gelse,
Should seething spring or lake appear,
Sıradan cana zor gelse,
Hard though it be for a common soul,
"Alırım" diye alp gelse,
Should an alp come saying "I will take him,"

Perçemini göğe kaldırıp,
Lifting his forelock to the sky,
Toynağını yere saplayıp,
Driving his hoof into the earth,
Dört toynağını çakan,
Striking down all four hooves,
Yeltenen kul usanmıştı.
The covetous servant wearied of it.
O kudurmuş Sarıbay,
That maddened Sarıbay,
Seytek mızrak saplayınca,
When Seytek drove the lance in,
Öfkelenip hırslanıp,
Raging and growing greedy-fierce,
Heybetlenip daralıp,
Swelling in majesty, straitened,
Yere sürtünüp çırpınıp,
Grinding against the earth, flailing,
Kalmış meğer kudurmuş,
Left indeed run mad,
Dağı kavurup azarak,
Scorching the mountain in his frenzy,
Zulmü fena başlatmış,
He set his foul oppression loose,
Ovayı dağı devirip,
Overturning plain and mountain,
Kahrından kan tutuşup,
Blood catching fire from his wrath,
Haberinden can çıkıp,
Souls fleeing at news of him,
İki gözünden kan çıkıp,
Blood starting from his two eyes,
Tutuşup kudurarak,
Kindled and running rabid,

Kara saatli domuzun
The black-houred swine's
Kan içiciliği bilinip,
Blood-drinking ways were known,
Tookızıl'ın başını çevirmiş,
He turned Tookızıl's head about,
Gözünden cehennem taşıp,
Hell overflowing from his eyes,
Er Sarıbay bahadırı
Er Sarıbay the bahadır –
Böylece Tanrı çarpmıştı.
Thus had God struck him down.
Kahırlanıp atılıp,
Raging, hurling himself on,
Her şeyi kesen kara çelik
The black steel that cuts through all,
Kılıcını yanlamasına kuşanıp,
Girding his sword aslant his side,
Hınçlanıp canı kaynayıp,
Filled with spite, his soul aboil,
Kurt misali gözü parlayıp,
His eyes gleaming like a wolf's,
Küheylanın başını çevirmiş,
He turned his courser's head about,

Tutuşan kudurmuş
Durmadan cenge girişti.
Yöneldiği er Seytek,
Homurdanıp hızlanıp,
Coştukça renkten renge girip,
Haykırışı baş yarıp,
Kar tutuşup taş yarılıp,
Ben Sarıbay olalı,
Yavrum, Sarıbay adını alalı,
Serpilip er olalı,
Er sanılıp aslan olalı,
Kurularak ata bineli,
Cehennem kesip düşman kovalayıp
Sarıbay olup gezeli,
Kılıç tutup, mızrak alıp,
Haykırıp düşmana gireli,
Nice yeri sürüp geçeli,
Kıvamıma geldiğimde
Çeliği çekip kanattım,
Ay-âlemi darmadağın edip,
Çarpışanı yere serdim.
Yaratılmış yerin üstünde
Aşmadığım bel kalmadı,
Basmadığım yer kalmadı,
Gezinsem çöle konarım,
Ben Sarıbay olalı,
Boz arslan gibi atılıp,
Gök çelik gibi burulup,

The kindled, maddened one
Without a pause went into battle.
Er Seytek, upon whom he bore down,
Growling low and gathering speed,
Changing color on color as he surged,
His battle-cry splitting heads,
Snow catching fire and stone splitting,
Since I became Sarıbay,
My cub, since I took Sarıbay's name,
Since I grew tall and became a man,
Deemed a man, become a lion,
Since I braced myself and mounted horse,
Cutting through hell, chasing down foes,
Since I have roamed as Sarıbay,
Gripping the sword, taking the lance,
Since I charged crying upon the foe,
Since I overran many a land,
When I came into my prime
I drew the steel and made it bleed,
Scattering moon and world to ruin,
I laid low all who clashed with me.
Upon the created earth
No pass remains I have not crossed,
No ground remains I have not trod,
If I wander, I camp upon the waste,
Since I became Sarıbay,
Springing forth like a grey lion,
Twisting like the grey-blue steel,

Kaygılanıp kaş çatıp,
Kara gönüllü olmadım.
Mızrağı sağlam, zehri güçlü,
Sonunda Seytek oğlanı
Yeryüzünde görmedim.
Kara uğurlu oğlanın,
Haykırıp mızrakla vuruşu,
Gayret edip duruşu
İliğimi kemiğimi sızlattı.
Ben Sarıbay olalı,

Knitting my brows in care,
I never bore a black heart.
His lance is sound, his venom strong,
Yet in the end the boy Seytek –
I never saw his like on earth.
Of the boy of black fortune,
The crying stroke he strikes with the lance,
The striving stand he takes,
Have set my marrow and bones to aching.
Since I became Sarıbay,

	Serpilip er olup,	*Grown tall and become a man,*
	Ölçüsüz büyüyüp	*Growing beyond all measure,*
	Nicelerine sataştım,	*I have assailed so many,*
	Nice işe bulaşıp,	*Meddling in many an affair,*
67620	Mızrak, tüfek çok görüp,	*Seeing lance and musket in plenty,*
	Kaza yetişip ölmedim.	*Doom overtook me not, I did not die.*
	Çetin kapışma, büyük kavga,	*Grim grappling, mighty strife –*
	Böyle bela görmedim,	*Such bane I never saw,*
	Sürüp mızrak saplamazsam,	*If I do not drive and plant the lance,*
	Nice eski öcü almazsam,	*If I take not many an ancient revenge,*
	Bahadır taslayan, aslan taslayan	*This base-born boy who apes the bahadır,*
	Bu soysuz oğlanı	*Who apes the lion –*
	Susturup yok etmezsem,	*If I do not silence and destroy him,*
	Koyun gibi başını kesmezsem,	*If I do not cut off his head like a sheep's,*
67630	Kavun gibi karnını yarmazsam,	*If I do not split his belly like a melon,*
	Nice eski öcü almazsam,	*If I take not many an ancient revenge,*
	Doğmadan dibe çökeyim,	*May I sink to the depths unborn,*
	Sağ gezmeden öleyim.	*May I die before I walk alive.*
	Usta geçinen çocukmuş,	*A child who passed for a master, it seems,*
	Gayreti üstün canmış,	*A soul surpassing in striving,*
	Yiğitliği, aslanlığı,	*His valor, his lionhood,*
	Ölçüsüzmüş erliği.	*Measureless is his manhood.*
	Kara uğurlu oğlanın,	*Of the boy of black fortune –*
	Er Sarıbay'dır adım-sanım,	*Er Sarıbay is my name and fame –*
67640	Kaburga kemiğini sökeyim,	*Let me tear out his rib-bones,*
	Kanını tulum gibi dökeyim,	*Let me pour out his blood like a skin-bag,*
	Obasını bırakmadan kırayım,	*Let me slaughter his camp and leave none,*
	Kırıp, boğazlayıp dinleneyim.	*Let me kill, cut throats, and then take rest.*
	Diri diri kanını dökeyim,	*Let me spill his blood while he yet lives,*
	Kudurmuşa benziyor kurnaz oğlan,	*The cunning boy seems to have run mad,*
	Kapışıp bir göreyim,	*Let me grapple him and see,*
	Çelmeleşip pençeleşeyim,	*Let me trip and claw at him,*
	Nice eski koyu öcü	*Many an old and deep-dyed vengeance*
	Bu oğlandan alayım.	*Let me take upon this boy.*
67650	Vay, karşılık veren oğlanın	*Vay, the boy who answers back –*
	Halkını bırakmadan boğazlayayım,	*Let me slaughter his folk and leave none,*
	Kanına iyice doyayım,	*Let me drink my full fill of his blood,*
	Sahiden kavga salmazsam,	*If I do not truly loose the fray,*

Kanına elimi banmazsam,
Obasını büsbütün kırmazsam,
Atını, kürkünü ganimet etmezsem,
Sağ gezmeden öleyim,
İsteyene verilmez Kulansur'a
Soğuk kemendi atayım,
Yalvarana verilmez Kulansur'u
Çıplak sırtıyla yedeğe alayım.
Kahrolası oğlanın
Zorba huyunu bükmezsem,
Azgın cinini dizginlemezsem,
Körpe canına kıymazsam,
Heybetlenip mızrak vurup,
Nara atıp saldırıya geçip,
Mızrağı sıkı sapladı yiğide,
Kemaline eremeyesice,
Gelecek güzü göremeyesice,
Mızrağını kana buladı,
Beni acımasızca saplayıp
Devirip geçiverdi!
Sahiden canım feryat edip,
Vurduğu yer parçalanıp,
Sakınmadan, denk saymadan
Ölüp kala yazdım,
Gidip gelinmez gerçek yurdu,

Bu kara saatli oğlandan
Görüvere yazdım.
Sırt yanımdan kaptırdım,
Sakınmadan saplatıp,
Dermandan düşüp güçsüzleyip,
Akıldan kayıp sayıklayıp,
İnsanın görmediği zorluğu

Görüvere yazdım.
Canımın hali böyle – diye,
Yaban domuzu gibi dişini biledi,
Gayrete gelip düşünüp,
Söz etmeden yiğide girişti.

If I do not dip my hand in his blood,
If I do not cut down his whole camp,
If I take not horse and fur for spoil,
May I die before I walk alive,
On Kulansur, not given to the asker,
Let me cast the cold lasso,
Kulansur, not given to the pleader,
Let me lead away with naked back.
That accursed boy –
If I do not bend his tyrant temper,
If I do not bridle his raging djinn,
If I do not take his tender life –
Looming grand, striking with the lance,
Bellowing war-cries, charging in,
He drove the lance hard into the hero,
May you never reach your prime,
May you never see the coming autumn,
He smeared his lance with blood,
Stabbing me without mercy
He bowled me over and passed!
Truly my soul cried out in anguish,
The place he struck was torn apart,
Unguarded, deeming him no equal,
I well-nigh dropped down dead,
The true homeland none goes to and returns from –
At this black-houred boy's hand
I well-nigh came to see it.
From my back side I was caught,
Letting him stab me unguarded,
Fallen strengthless, drained of power,
Slipped from my wits and raving,
The hardship no man ever saw

I well-nigh came to see.
Such is the state of my soul – saying,
He whetted his tusks like a wild boar,
Rousing his striving, taking thought,
Without a word he set upon the hero.

Çarpışmadan kalmadı,
Sarıbay'ın halini sorarsan,
Yol yürüyüp derin dağ görmüş,

Akın edip düşman görmüş,
Mızrakta pehlivan, zehri güçlü,
Heybeti çetin, önü düz,
İnsanda olmaz böyle iş,
Düşman yanına usta kul,
Rastladığını darmadağın eden,
Denk geleni kemiren,
Önüne çıkanı parçalayan,
Yüzü başka, içi dar,
Heybeti koyu, yüzü zehir,
Haykırınıp silkinip,
Keskin çeliğini kuşanıp,
Oğlana yönelip hazırlanıp,
Yüz yüze gelince bağırıp,
Bağıra bağıra uran çağırıp,
Göçmüş atası Celmoguz'un
Devini anıp çağırıp,
Yer altındaki Celmoguz'un
Sahibini anıp çağırıp,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Durmadan domuz saldırıp,
Tookızıl'ın başını çevirdi işte,
Durmaksızın cehennemi
Diz kemiğine tam vurdu işte,
Bu melun, çelik mızrağını
Gürleterek uzattı işte,
Kahırlanıp hazırlanıp,
Heybetlenip haykırıp,
Nice cinini çağırıp,
Tepe saçı diken diken olup,
Sakalı tel tel dağılıp,
Uğursuz saati tutup Sarıbay,

Kahırlanıp hazırlanıp,
Kart kurt gibi atılıp,

He did not fail to clash,
If you ask of Sarıbay's state,
He had walked the road and seen deep mountains,
He had ridden raids and seen the foe,
A wrestler with the lance, his venom strong,
His majesty grim, his front unbowed,
In man such work is never found,
A servant skilled at the foe's own side,
Scattering to ruin all he met,
Gnawing whoever matched him,
Rending whoever crossed his path,
His face apart, his innards narrow,
His majesty thick, his face pure venom,
Crying aloud and shaking himself,
Girding on his keen-edged steel,
Turning on the boy, making ready,
Shouting as they came face to face,
Roaring and roaring, calling his uran,
His father Celmoguz who passed away –
Calling, invoking his giant,
Celmoguz beneath the earth –
Calling, invoking his master,
Breaking the impasse, opening a road,
Without a pause the swine attacking,
He turned Tookızıl's head, behold,
Without ceasing, his hell
He struck full on the knee-bone, behold,
This accursed one, his steel lance
He thrust out thundering, behold,
Raging and making ready,
Looming in majesty, roaring aloud,
Calling on many a djinn of his,
The hair of his crown bristling on end,
His beard scattering strand by strand,
Seizing the ill-omened hour, Sarıbay,

Raging and making ready,
Springing like a haggard wolf,

Dolambaçlı akıl bulunup,
Gayreti aşkın er olup,
Sarıbay'ın halini sorarsan,
Açılmış gün gibiyken bulutlanıp,
Öfke toplayıp gürleyip,
Bakan adam şaşakalıp,
Bütün bedeni ürperip,
Altındaki Tookızıl'a
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağa sola tepinip,
Kahrını döküp bağırıp,
Öfkelenip atılsa
Göğü, âlemi savurup,
Öfkesini fazlasıyla kuşandı,
Mızrak uzatıp hazırlandı,
Heybetine bakılsa
Ay-âlemi yutacak gibi,

Karşısına çıkan adamı
Tutuşsa yenecek gibi,
Görsen işte bu Sarıbay,
Kahırlanıp saldırsa,
Geniş dünya daraldı,
Gayreti aşıp belli oldu,
Bakıp duran nice can
Kâfirin hali kötü – diye,
Zavallı candan umut kesti,
Celmoguz'un kâfiri,
Er Sarıbay bahadırı,
Küheylanın başını çevirdi işte,
Durmadan mızrak uzattı,
Yay gibi uçup Tookızıl,
Er Seytek'in Kulansur'u,
Kulansur'a yetişirken
Seytek mızrak kaldırdı.
Varıp mızrak saplayınca
Şiddetli kahrı başlattı,
Kulansur'dan er Seytek
Düşüp gidiverdi,

Finding some twisting cunning,
Become a man of overflowing striving,
If you ask of Sarıbay's state,
Like an opened day turned cloudy,
Gathering fury, thundering,
The watcher struck dumb with amazement,
His whole body shuddering,
On Tookızıl beneath him
Laying the whip to right and left,
Kicking to right and to left,
Pouring out his wrath and roaring,
Should he hurl himself in fury,
Whirling sky and world away,
He girded on fury in excess,
He leveled his lance and made ready,
If his majesty be looked upon,
As though he would swallow moon and world,
The man who came against him –
As though, once grappled, he would win,
Behold him then, this Sarıbay,
Should he charge in his raging,
The wide world grew narrow,
His striving overflowed, made plain,
Many a soul that watched him said,
The infidel's state is evil – saying,
Gave up hope for the poor soul,
The infidel of Celmoguz,
Er Sarıbay the bahadır,
He turned his courser's head, behold,
Without pause he thrust out the lance,
Flying like an arrow, Tookızıl,
Er Seytek's own Kulansur –
As he was catching Kulansur,
Seytek raised up his lance.
When he came on and drove the lance in
He set fierce wrath ablaze,
From Kulansur, Er Seytek
Fell and tumbled down,

Çocukluğu belli olup,
Sepiye yatırılmış ak dizgine,
Zavallı küheylan Kulansur'un
Apışına takılıp,
Üstündeki er Seytek
Sinek kadar candan umut kesip,
Saplayıp duran mızrağı,
Sarıbay'ın hilesi,
İyice kabaran kudurmuşun
Pehlivanlığı belli olup,
Vurup duran mızrağı
Kasnak gibi eğilip,
Zulmü fena domuzun
Can komaz hali belli olup.
O sırada er Seytek'in
Kaburga kemiği pekişmemişti,
Yaşı yirmiye dolmamıştı,
İçkiye doyduğu genç çağı,
Sallana sallana sarhoş çağı.
Yağma cengine girmemişti,
Tutuştuğu düşmanın hilesini
Daha önceden bilmezdi.
Civciv tüyleri dökülmemişti,
Bahadırlık çağına ermemişti,
Haykırışı taş yarıp,
Öyle duran oğlana
Cenk açtı Sarıbay,
Bakılsa zorluk işte böyle,
Böbürlenen usta it
Çizgiyi çizmeye durdu,
Temaşayı kılmaya durdu,
Kavgalı yarayı azdırdı,
Belayı başlatmaya durdu,
Yüreği yarmaya durdu,
Sahiden saldı kargaşayı.
Çocuk olduğu belli olup,
At ayağına büyük yular
Takılıp kalmış meğer,

His childhood showing plain,
On the white rein steeped in tanning,
Poor courser Kulansur –
Caught fast between his thighs,
Er Seytek there upon him
Gave up hope of a life worth a fly,
The lance that kept on stabbing,
The guile of Sarıbay,
Of the madman swollen full,
His wrestler's craft showing plain,
The lance that kept on striking
Bending like a barrel-hoop,
Of the swine whose oppression is foul,
His soul-sparing none was plain to see.
At that time Er Seytek's
Rib-bones had not yet hardened,
His years had not reached twenty,
The young age sated with drink,
The swaying age of drunkenness.
He had not entered the battle of plunder,
The guile of the foe he grappled
He did not know beforehand.
His chick-down had not yet fallen,
He had not reached the bahadır's age,
His battle-cry splitting stone,
Upon the boy who stood just so
Sarıbay opened war,
Look – such indeed is hardship,
The boastful cunning cur
Set to drawing out the line,
Set to staging the spectacle,
Inflamed the quarrel-ridden wound,
Set to unleashing the bane,
Set to splitting the heart,
Truly he loosed the turmoil.
That he was a child showing plain,
The great halter round the horse's leg
Had caught and held, it seems,

Yurt canından umut kesip,
Celmoguz oğlu kâfirin,

The yurt gave up hope of his life,
The infidel son of Celmoguz,

Ahir zaman kavgası salıp,
Sapladığı yeri yıkıp,
İte saplayıp devirip,
Kökünü toptan kurutsam – diye,
Erken dediği geç olup,
Büsbütün yere serip geçmeye,
Kökünü toptan kurutmaya,
İki gözü dört olup,
Saplayıp duran mızrağının,
Yiğit aslanın soyu,
Mızrağın çaresini bulup,
Manas'tan kalan Zülfikar'ı,
Sultan atam, destek ol – diye,
Sıyırıp kından aldı,
Kından alınca Zülfikar,
Ağzı tutuşup kızaran,
Hain düşmana sallansa,
Kırk kulaç olup uzayan,
Çelikliği görünen,
Denk gelen ikiye bölünen,
Faydası cenkte görünen,
Yanlamasına çekip sallansa,
Rast gelenin kanı dökülen,
Sallanınca düşman kapılan,
Gökten inip bulunan.
Kahırla ele alınsa,
Kan dökmeden boş gezmeyen,
Karşısından saldırsa,
Kaçan düşman derlenemeyen.
Kana iyice doymasa,
Kan içmeden boş gezmeyen.
Bahadırın oğlu er Seytek,
Sinek kadar candan umut kesip,
Gerçek Zülfikar'ı aldı,
Gerçek atam Manas, destek ol – diye,

Loosing the strife of the last days,
Wrecking the place he stabbed,
Stabbing, toppling the cur,
Let me dry his root out whole – saying,
What he called early came late,
To lay him low entire and pass,
To dry his root out wholly,
His two eyes becoming four,
Of the lance that kept on stabbing,
The offspring of the valiant lion
Found the remedy for the lance,
The Zülfikar left from Manas,
Sultan forefather, be my support – saying,
He stripped it bare from the sheath,
When Zülfikar left the sheath,
Its edge kindling and glowing red,
Swung at the treacherous foe,
Stretching out forty fathoms long,
Its steel showing plain,
Cleaving in two whatever it met,
Its worth made plain in battle,
Drawn sidelong and swung about,
Spilling the blood of all it met,
When swung, the foe swept away,
Found descended from the sky.
Taken in hand with wrath,
Never roaming idle without shed blood,
Should he charge from before it,
The fleeing foe could not regroup.
Unless it drank its fill of blood,
Never roaming idle unfed with blood.
The bahadır's son Er Seytek,
Giving up hope of a life worth a fly,
Took up the true Zülfikar,
True forefather Manas, be my support – saying,

Mızrağın tam beline
İndirip vuruverdi,
Mızrak gitti bölünüp,
Yavru kaplanın, arslanın,
Aslan olduğu görünüp,

O Sarıbay kâfirin
Şerefi kül gibi dökülüp,
Sarıbay kaldı kaygılanıp,
Mızrağından ayrılıp,
Yüz yüze geliverdiler,
Haykırışı taş yarıp,
Canı kıvrandırıp koyup,
Karşı karşıya durdular,
Kılıçlaşıp haykırıp,
Yüz yüze vuruştular.
Pehlivanlıkta yarışıp,
Göğüs göğüse yatışıp,
Naralı büyük kavga,
O Sarıbay da girişip,
Yer yarılıp uğultu kopup,
Nara bol, çığlık çok olup,
Hikâyesi bu olup,
O Sarıbay kâfirin,
Aşırı cini kaynadı,
Gücünü toplayıp gürleyip,
Kâfirin gayretinden,
Yer bozulup gümbürdeyip,
Hali bambaşka kesilip,
Tüketecek kılığı görünüp,

Tükenesice kahrını salınca,
Dağ bozulup sarsılıp,
Durmadan yürek çarpıp,
Kahrından kan tutuşup,
Gayretinden kan tutuşup,
Gayretinden can çıkıp,
Yan bakışından can çıkıp,
Kahrının zehrinden,

Full upon the lance's waist
He brought it down and struck,
The lance went cloven in two,
Of the tiger cub, the lion,
His lionhood showing forth,

That infidel Sarıbay,
His honor spilled away like ash,
Sarıbay was left in sorrow,
Parted now from his lance,
They came at once face to face,
His battle-cry splitting stone,
Setting the soul to writhing,
They stood there front to front,
Trading swords, crying aloud,
Face to face they struck each other.
Contending in wrestlers' craft,
Locked breast against breast,
The great fray full of war-cries,
That Sarıbay too pitching in,
The earth splitting, a roar breaking out,
War-cries plenty, shrieks in throngs,
Such being the tale of it,
That infidel Sarıbay's
Djinn boiled up beyond all bounds,
Gathering his strength and thundering,
From the infidel's striving
The earth churned up and rumbling,
His state cut wholly otherwise,
His look of one who would consume all showing,
When the doomed one loosed his wrath,
The mountain churned and shaken,
Hearts pounding without a pause,
Blood catching fire from his wrath,
Blood catching fire from his striving,
Souls fleeing from his striving,
Souls fleeing from his side-glance,
From the venom of his wrath,

Cenginin gazabından,
Ordu çığrışıp üşüşüp,
Durmadan yürek yarılıp,
Yiğitlerin hepsi kaygılanıp,
Ordu aklından şaşıp,
İsyan cini tuttu onu,
Oğlana gücüm yetmez – diye,

Basıp, ezip geçemem – diye,

From the fury of his warring,
The host crying out and swarming,
Hearts splitting without a pause,
The valiant ones all fell to sorrow,
The host lost from its wits,
The djinn of revolt seized hold of him,
My strength does not suffice for the boy – saying,
I cannot tread and crush him down – saying,

Yaz gelse sıcak temmuz gibi,
Şansız kalmışım meğer,
Derman kaçıp, güç gidip,
Güçsüz kalmışım meğer,
Bahadır taslıyor göğsüm,
Onmaz olmuşum meğer,
Var gayretim yok olup,
Bir hiç olmuşum meğer.
Akıl kaçıp şaşırmışım galiba,
Ecel, ölüm, toprak,
Bu yıl beni basmış galiba,
Takat yorulup, güç gidip,
Orduyu Tanrı çarpmış galiba,
Lime lime büsbütün bölünüp,
Kürkü Tanrı çarpmış galiba,
Biri gelip vuruşmadan,
Orduyu Tanrı çarpmış galiba.
Ay karanlık gece olup,
Ecel yakın gün olup,
Beni Tanrı çarpmış galiba.
Kundakta kızıl et,
Daha olmamış körpe oğlana
Kapışsam gücüm yetmeyip,
Beni Tanrı çarpmış – diye,
Oğlu gelince böyleyim,
Bahadır Çoro üstün aslan,
Pehlivanı gelirse ne yaparım!
Hamiyete gelip haykırıp,

Like the hot July when summer comes,
Luckless have I been left, it seems,
My remedy fled, my strength gone out,
Strengthless have I been left, it seems,
My breast plays at bahadır,
Past all mending am I, it seems,
All the striving I had is gone,
A mere nothing am I, it seems.
My wits have fled, I am dazed, it must be,
Doom, and death, and earth
Have pressed me down this year, it must be,
My stamina wearied, my strength gone out,
God has struck my host, it must be,
Torn to tatters, sundered whole,
God has struck my fur, it must be,
Before one man came to trade blows,
God has struck my host, it must be.
The moon gone dark, night fallen,
Doom drawn near, the day at hand,
God has struck me down, it must be.
Red flesh still in swaddling,
A tender boy not yet full-formed –
I grapple him, my strength falls short,
God has struck me down – he said,
If I am thus when the son has come,
Bahadır Çoro, lion supreme –
What shall I do if his wrestler comes!
Roused to his honor, crying aloud,

	Nara atıp ordusunu çağırıp,	*Roaring war-cries, calling his host,*
	Gücünü toplayıp hızlanıp,	*Gathering strength and quickening,*
	Bine, tümene denk kesilip,	*Cut to match a thousand, a tümen,*
	Gayrete gelip homurdanıp,	*Roused to striving, growling low,*
	Sert akan su gibi çağlayıp,	*Surging like hard-running water,*
	Katı cini tuttu onu,	*His harsh djinn seized hold of him,*
67920	Yiğidi Tanrı alacaktı,	*God was set to take the hero,*
	Tookızıl'ın başını çevirdi,	*He turned Tookızıl's head about,*
	Dalgalanıp kaynayıp gürleyip,	*Billowing, boiling, thundering,*
	Gücünü tamamlayıp topladı,	*He drew his strength complete together,*
	Bedeninden tüy çıkıp,	*Quills sprouting from his body,*
	Yöneldiği yandan güç çıkıp,	*Strength issuing from the side he faced,*
	Kahrını döküp bağırıp,	*Pouring out wrath and roaring,*
	Han atası Celmoguz'un	*His khan-father Celmoguz –*
	Ulu ruhunu çağırıp,	*Calling upon his mighty spirit,*
	Kımıldayınca toz çıkıp,	*Dust rising when he stirred,*
67930	Homurtusundan can çıkıp,	*Souls fleeing at his growl,*
	Dinmeden cini katı kaynayıp,	*His djinn boiling harsh unceasing,*
	Seytek şöyle dursun, kudurmuş,	*Seytek aside, he had run mad,*
	Öfkesine rastlansa	*Should his fury be encountered,*
	Ay-âlemi sıkacak gibi,	*As though he would crush moon and world,*
	Kahrına sataşılsa,	*Should his wrath be provoked,*
	Ay-âlemin hepsini	*The moon and world entire*
	Balık gibi çiğneyip yutacak gibi,	*As though he would chew and swallow like a fish,*
	Han gayreti işte böyle,	*Such indeed is a khan's striving,*
	Kahrını döktü Sarıbay.	*Sarıbay poured out his wrath.*
67940	Çadır kadar tunç topuz,	*The bronze mace big as a tent,*
	Tunç topuzu alıp hazırlayıp,	*Taking the bronze mace, making it ready,*
	Hesabı toptan görecek gibi,	*As though to settle the whole account,*
	Tunç topuzla vuracak gibi,	*As though to strike with the bronze mace,*
	Çift elle tutup çevirip,	*Gripping with both hands, wheeling it,*
	İki gözünden kor çıkıp,	*Embers flying from his two eyes,*
	İki elinden ateş yanıp,	*Fire burning from his two hands,*
	Kahırlanıp çırpınıp,	*Raging and flailing,*
	Usta domuz hazırlanıp,	*The cunning swine making ready,*
	Yöneltip tutup çevirip,	*Aiming, gripping, wheeling it,*
67950	Doğrultup salıverip,	*Leveling it and letting fly,*

Tunç topuz gelip yetişirken,
Rastladığını dümdüz edip,
Ölüm saçıp giderken,
Önüne çıkanı yok edip,
Tam kökünü kuruturken,
Altındaki Kulansur,
Sakıngan yürük, yaman boz,
Topuz ince kaykılıp,
Yay gibi koşup savulup,
Azman kâfire
Yerini boş koyuverdi,
İşte o zaman Sarıbay,
Dileğine eremeyip,
Gerçek hesabını bulamayıp,
Yiğit aslanı vuramayıp,

As the bronze mace came on to strike,
Flattening whatever it met,
As it went sowing death abroad,
Destroying all before it,
As it dried the very root,
Kulansur there beneath him,
The wary racer, the fierce grey,
Swerved aside as the mace came down,
Running, dodging like an arrow,
To the monstrous infidel
He left the place standing empty,
Then it was that Sarıbay,
Failing to reach his desire,
Failing to find his true reckoning,
Failing to strike the valiant lion,

Heybetlenip bağırıp,
Emrindeki kalabalık orduyu
"Basıp geçin!" diye çağırıp,
Zorbalanan pehlivanlar,
Kahırla basıp geçin,
Şu kulun köküne,
Kapışarak erişin!
Var gücünüzle bağırın,
Basın, savurun,
Paramparça edip,
Derisini taşa serin,
Temaşayı kurun!
Yiğitlerini boğazlayın,
Güçlenin, bağırın,
Külünü göğe savurup,
Hükmedip kırın,
Bildiğiniz kavgayı kılın!
Ordusunu saldırtmaya davrandı,
Bu haberi duyduktan sonra,
Çarpışmadan pehlivan durur mu!
Buyruk duyan pehlivanlar,
İçi kabarmış adamlar,
Şaşmadan atan nişancılar,

Looming in majesty, roaring,
The teeming host at his command
Calling, "Tread them down and pass!"
Wrestlers swollen with tyranny,
Tread them down with wrath,
To the very root of that servant
Reach him, grappling as you go!
Shout with all your strength,
Trample and hurl them wide,
Tearing them all to pieces,
Spread his hide upon the stone,
Set up the spectacle!
Slaughter his valiant men,
Grow strong and shout aloud,
Winnow his ashes to the sky,
Hold dominion and cut them down,
Wage the fray you know!
He moved to loose his host to the charge,
And when this word was heard,
Can a wrestler stand back from the clash!
The wrestlers who heard the command,
Men whose innards had swollen,
Marksmen who shoot unerring,

Yanılmadan boğazlayan seçkinler,
Yay çeken ustalar,
En kudretli pehlivanlar,
Mızrakta usta adamlar,
Biri bine bedel,
Belini sıkı kuşanan,
Sayısız orduya tek saldıran,
En kudretli usta var,
Vuruşsa becerikli, yetenekli var.
Kızıştı mı can komayan,
"Börk al" dese baş kesen,
"Su iç" dese ağı içen,
"Ayt" deyince seğirten,
Göz işaretiyle er boğazlayan,
Kuvveti üstün pehlivan var.
Kapışmada yaman adamlar,
Kara tüfek çat etse,

Chosen men who slit throats unfailing,
Masters at drawing the bow,
Wrestlers of mightiest power,
Men who are masters of the lance,
One of them worth a thousand,
Girding their loins up tight,
Charging alone at a numberless host,
There is the mightiest master there,
There are the deft and able in the fight.
Once heated, sparing no soul,
At "Take his cap" they take the head,
At "Drink water" they drink poison,
At "Ayt!" they dash ahead,
Slitting men's throats at a glance of the eye,
There is the wrestler of surpassing force.
Fell men in the grappling,
Should the black musket crack,

Kaçmadan savaş veren var.
Kısa tüfek çort etse,
Ürkmeden savaş kılan var,
Ürkütücü zor iş olsa,
Zavallı başa güç gelse,
Sarsılıp da sapmadan,
"Ölürüm" diye kıpırdamadan,
Tuğ dibinde duran var.

Tuğ dibinde yiğitler,
Tuğ tutan seçkinler,
Mızrakçıdan namlılar,
Acımayan ustalar,
Ulu imiş Sarıbay,
Sert buyruk başlattı,
Kaynaşan tümen ordu,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Kırılıp gitmeye başladı.
Ordusu basıp saldırdı,
Kahırlı kargaşa iş kıldı,
Zavallı cana zor kıldı,

There are those who fight and do not flee.
Should the short musket snap,
There are those who war unstartled,
Should dread hard labor come,
Should force fall on the poor head,
Shaken yet never swerving,
Saying "I shall die," unstirring,
There are those who stand at the standard's foot.
Valiant men at the standard's foot,
Chosen men who bear the standard,
The famed among the lancers,
Masters who know no pity,
Great indeed was Sarıbay,
He launched the harsh command,
The seething tümen host,
Sparing not life worth a hair,
Began to be cut down and go.
His host pressed the attack,
Wrathful turmoil did its work,
Wrought hardship on the poor soul,

	Hanı ferman edince	*When their khan decreed the order*
	Pehlivan bakıp durur mu,	*Does a wrestler stand and stare,*
	Gayretlisi kan dökmeden,	*Before the striving one sheds blood,*
	Pehlivanı Tanrı çarpar mı!	*Would God strike down a wrestler!*
68030	Cenge giren pehlivanlar,	*Wrestlers who enter battle,*
	Kavgayı geniş salanlar,	*Loosing the fray out wide,*
	Geniş göğüslü adamlar,	*Men broad of chest,*
	Boğa boyunlu, buğra butlu,	*Bull-necked, camel-thighed,*
	Silkinse canı kurutan,	*Draining souls when they shake themselves,*
	Bileği kalın, taş yürek,	*Thick of wrist, stone-hearted,*
	Fil gövdeli soysuz,	*Base-born ones with bodies of elephants,*
	Eni geniş, boyu kısa,	*Broad of beam and short of stature,*
	Bütün gövdesi kara taş,	*Their whole frame black stone,*
	Cezayir tüfeği kuşanan,	*Girding the Algerine musket,*
68040	"Kavga" dese hazırlanan,	*Making ready at the word "Fray,"*
	Yeniden yağacak bulut gibi	*Like a cloud about to rain anew*
	Kahrı yüzüne vuran,	*Wrath beating in their faces,*
	Kan emip çölde büyüyen,	*Sucking blood, grown up in the waste,*
	Cefa sürüp elde büyüyen,	*Bearing torment, grown up in the land,*
	Baştan beri işi rast giden,	*Whose work from the first went smoothly,*
	Viran edip yeri alan,	*Laying waste and taking ground,*
	Mahvedip paralayıp,	*Ruining, tearing to shreds,*
	Nice dağ gibi eri alan,	*Taking many a mountain-like man,*
	Savaş yanına uzanan,	*Stretching out toward the war,*
68050	Kavgaya gözü kızaran,	*Eyes reddening for the fray,*
	Yurt bozup, halk kırıp	*Wrecking yurts, cutting down folk,*
	Ganimete nice kızı alan.	*Taking many a girl for spoil.*
	Usta olmuş pehlivanlar,	*Wrestlers grown to masters,*
	Kara deccal adamlar,	*Men like black deccals,*
	Ordu güden yiğitler,	*Valiant men who drive the host,*
	Yerinden oynamaz yiğitler,	*Valiant men unmoved from their place,*
	Gözden vuran ustalar,	*Masters who strike at the eye,*
	Seğirtken, güzel sözlü namlılar,	*Swift-footed, fair-spoken men of fame,*
	Sarıbay'ın saldığı cenkte,	*In the war that Sarıbay loosed,*
68060	Kara saatin coştuğu azapta,	*In the torment where the black hour surged,*
	Kara zorlu cenkte,	*In the black grievous war,*
	Kan dökülen azapta,	*In the torment where blood was spilled,*
	Haykırıp sayısız ordu yetişti,	*Crying out, the numberless host arrived,*

Nice canlar kaynaşıp,
Kırgın olup gitti işte.
Kaynaşıp gelen kalabalık ordu,
Yine kaynayıp katı dert,
Yer bozulup çukur olup,
Yedi sancak ordu olup,
Yer üstüne ordu dolup,
Bahadır, pehlivan, aslan adam
Yönelip mızrak uzatışıp,
Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ete kemiğe vuruşup,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer parçalanıp,
Koyu kavga koptu.
Tepelerin hepsi toz olup,
Dere, çukur kan olup,
Geniş dünya dar olup,
Kavganın hali işte bu.
Kesilenden kara kan akıp,
Gelip yüz yüze çarpışıp,
Zerresi kalmadan kalabalık halk

Many a soul seething together
Went down cut off, behold.
The teeming host that came aseethe,
Harsh grief boiling up again,
The earth churned into hollows,
Becoming a host of seven standards,
The host filling the face of the earth,
Bahadır, wrestler, lion-men
Turning, thrusting out their lances,
Standing front against front,
Firing muskets, drawing bows,
Striking into flesh and bone,
The bow's arrow whining past,
The place it struck torn open,
A thick fray broke out.
The hilltops all turned dust,
Ravine and hollow turned to blood,
The wide world grown narrow,
Such is the state of the fray.
Black blood flowing from the slain,
Coming to clash face to face,
The teeming folk, no grain remaining,

Tükenişip kalışıp,
Bakılsa göze ilişmeden,
Hangisi olduğu bilinmeden,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Uçan diken yumağı misali,
Yer bozulup çığlık kopup,
Amansız cenk uğuldayıp,
Mızrak dağ gibi yığılıp,
Eceli gelen kul kırılıp,

Aşırı kavga olduğunda,
O Sarıbay kâfir,
Yedi gün dinmeden dolanıp,
Çıkışıp orduya bela kesilip,
Altı gün dinmeden dolanıp,
Haykırıp orduya bela olup,

Perishing each and all,
Look – and none catches the eye,
None knowing which is which,
May God not show His face,
Like a flying ball of thistle,
The earth churned up, shrieks breaking out,
The merciless war droning,
Lances heaped up like a mountain,
The servant whose doom had come cut down,
When the fray passed all measure,
That infidel Sarıbay,
Seven days wheeling without pause,
Rearing up, a bane upon the host,
Six days wheeling without pause,
Crying out, a bane upon the host,

Tookızıl'a binip atılıp,
Çam gibi mızrak alıp,
Kanlı çeliği kuşanıp,
Kahrı yüzüne vurup,
Dudağını ısırıp çiğneyip,
Çevresini gözetip,
Gözü dönmüş kudurmuş,
Aç kurt gibi yalanıp,
Çarpışmasından kan çıkıp,
Kapışmasından can çıkıp,
Sarıbay saldı kavgayı,
Karşısına insan varamayıp,
Yüzleşse diri can kalmayıp,
Kavga, vuruş çığlık olup,
Fena ürküşüp uğultu kopup,
Gök, yerler yarılıp,
Yeri kaplayan kalabalık ordu,
Birbirine üşüşüp,
Naralaşıp duruşup,
Aşırı kavgayla vuruşup,
Yiğitlerin hepsi gürüldeyip,
Ordu çığrışıp tel tel dağılıp,

Ordu kımıldayıp dururken,
Çetin cenk, büyük kavga
Er Sarıbay kılınca,

Çıkmazını bozup yol açıp,
Yandan Külçoro
Girmiş meğer saldırıp,
Yaman Seytek, er canım,
Küheylan atıyla sıyrılmış,
O Sarıbay kâfiri
Nice gün boyu karşılamış.
Altındaki Kulansur'un
Yelişine yel yetmeyip,
Yürüyüşüne hayvan yetmeyip,
Sezişine can yetmeyip,
Gerçek hesabı buldurmayıp,

Mounting Tookızıl, hurling on,
Taking a lance like a pine,
Girding the blood-stained steel,
Wrath beating in his face,
Biting, chewing his own lip,
Watching all around him,
Eyes turned, run mad,
Licking his chops like a starving wolf,
Blood issuing from his clashing,
Souls fleeing from his grappling,
Sarıbay loosed the fray,
No man could come against him,
No living soul was left who faced him,
Fray and combat turned to shrieking,
Foul panic, a roar breaking out,
Sky and earth splitting open,
The teeming host that carpeted the earth,
Swarming one upon another,
Standing, trading war-cries,
Striking in fray beyond all measure,
The valiant ones all rumbling,
The host crying out, scattering strand by strand,
While the host was stirring so,
Grim war and mighty fray
When Er Sarıbay had waged,

Breaking his impasse, opening a road,
From the flank Külçoro
Had entered, it seems, attacking,
Fierce Seytek, my hero-soul,
Had slipped free with his courser,
That infidel Sarıbay
He had met for many a day.
Kulansur there beneath him –
No wind could match his running,
No beast could match his gait,
No soul could match his sensing,
Letting no true reckoning be found,

Aybaltasını değdirmeyip,
Seytek kavga kılmıştı.
Yedi gün dinmeden dolanıp,
Kulansur'u yara yiyip,
Yiğitlerin hepsi tutulup,
Kenara sıyrılıp Seytek kurtulup,
Bahadırların hepsi tutulup,
Başım diyen yiğit aslan
Pehlivanlıktan sıyrılıp,
Aman dileyip kalmıştı,
Kulansur atı yaralı,
Deccal imiş Sarıbay,
Fena kavga salmıştı.
Gayrete gelip han Seytek,
Çetin çarpışma başlatmıştı,
Kadir Allah'ın verdiği canı
Kıla bağlayıp koymuştu.
Yüz yüze gelip görüşmeye,
Gerçek ecel gelirse ölmeye,
Kapışacağı Sarıbay,
Çarpıştığı düşman işte böyle,
Çıkmazını bozup yol açıp,
Sungur doğmuş bahadırın
Yandan saldırıp,
Savuşturduğu yanından
Aslan olduğu belli olup,
Yönelip girdiği yanlar
Sinek kadar candan umut kesmişti,

Letting no moon-axe touch him,
Seytek had waged the fray.
Seven days wheeling without pause,
His Kulansur taking a wound,
The valiant ones all taken,
Slipping aside, Seytek got free,
The bahadırs all taken,
The valiant lion who cried "My head!"
Slipped loose from wrestler's craft,
Was left there pleading for mercy,
His horse Kulansur wounded,
A deccal indeed was Sarıbay,
He had loosed a foul fray.
Roused to striving, Khan Seytek
Had opened a grim clash,
The soul Almighty Allah gave
He had bound and staked upon a hair.
To meet him coming face to face,
To die if true doom should come,
The Sarıbay he would grapple,
Such was the foe he clashed with,
Breaking his impasse, opening a road,
The bahadır born a falcon,
Attacking from the flank,
By the side where he parried
His lionhood showing plain,
The flanks he turned and entered
Had given up hope of a life worth a fly,

İnişte er saplayıp,
Nicesini sıra sıra saplayıp,
Yettiği yeri mızraklayıp,
Denk geleni ufalayıp,
Laf etmeden kavga kılışıp,
Gündüzünde dinlenmeden,
Gece olunca uyku almadan,
Gece gündüz vuruşup,
Homurdanan aslan ölüp,
Eceli gelen denk ölüp,

Stabbing men on the downslope,
Stabbing many in rank on rank,
Lancing every place he reached,
Crumbling whomever he matched,
Waging the fray without a word,
Taking no rest in his daytime,
Taking no sleep when night came on,
Striking through night and day,
The growling lion dying,
The peer whose doom had come dying,

Aşırı kavga koptu,
Nicelerini ufalayıp,
"Han Sarıbay nerde?" deyip,
Yetiştiklerini ufalayıp,
Yücelten iyileri,
Ciğere çarpan bahşısı,
Mızrakta usta beceriklisi,
Mızrak bilir yamanı,
Sıcak çölün çadırı,
Kalabalık ordunun bahadırı,
"Er Sarıbay nerde?" deyip,
Bahadır Seytek saldırıp,
Karşı yandan bağırıp,
Sarıbay'a asker canını,
Sürüp girdi savurup.
Orta yerinde Külçoro,
Kasıp kavuran aslan çora,
Her yanı denk gelmiş çora,
Pirlerin koruduğu aslan çora,
Düşmana usta, en becerikli,
Düşman hilesini bulmada,
Kılıcı yanlamasına çalmada,
Hızır dokunmuş, en yaman.
İşte o zaman Külçoro,
Hakiki ecel gelirse ölmeye,
Han soyu zavallıya
Dayanak olup vereyim – diye,
Sertçe girdi çarpışmaya.
Kan dökülen vuruşta
Gökten yardım ah nerede,

A fray beyond measure broke out,
Crumbling so many down,
"Where is Khan Sarıbay?" – saying,
Crumbling all he overtook,
The good men held in honor,
The bakshi who strikes to the liver,
The deft one, master of the lance,
The fell one versed in the lance,
The tent-shade of the hot waste,
The bahadır of the teeming host,
"Where is Er Sarıbay?" – saying,
Bahadır Seytek attacking,
Shouting from the other side,
The soldier-souls, at Sarıbay
Driving in, he hurled them scattering.
In the very midst, Külçoro,
The scourging, ravaging lion-çora,
The çora matched on every side,
The lion-çora the pirs kept safe,
Master against the foe, most able,
In finding out the foe's guile,
In swinging the sword sidelong,
Touched by Hızır, most fell of all.
Then it was that Külçoro,
To die if real doom should come,
To the poor scion of khans –
Let me give and stand his stay – saying,
Entered the clash with force.
In the blood-spilling combat
Where, ah where is help from heaven,

Kızıl kırçıl nere binip,
Gaipten gelme küheylana binip,
Kıl kuyruğunu sıkı düğümleyip,
Savaşa sağlam mızrak alıp,
Talas boyunu dolanıp,
Atı dörtnala sürüp,
Kalabalık ordusunu kırdırıp,
Kalabalık orduyu yarıp çıkmış,

Mounting the red-roan tawny steed,
Mounting the courser come from the unseen,
Knotting fast his hair-strand tail,
Taking a sound lance for war,
Wheeling along the Talas' course,
Driving his horse at full gallop,
Making them cut down the teeming host,
He had cleft through the teeming host,

Han Sarıbay bahadırı,
Geri dönmeden karşılamış.
Ordusunu altıya bölmüş,
Kımıldatıp zorluk saldığını,
Ordunun kırılıp kaldığını,
Sarıbay domuz görmüştü.
Böğürtüsü taş yarıp,
Kırılan ordusunu görünce,
Ateş gibi gözü parlamış,
Coşup cini kaynamış,
Nice canı mızraklayıp,
Cehennemlik domuz yere sermiş.
Çetin kahrı başlatmış,
Kıl komadan cümle halkı,
Kırıp geçirivermiş,
Heybet başlatıp mızrak alıp,
Ak elmas kılıcı kuşanıp,
Her donatımını takınıp,
Fena kahırlı Sarıbay,
Cefalı kahrı işte böyle,
Heybeti koyu, zehri güçlü,
Kahrolası zalim ah,
Kahırlanıp hazırlanıp,
Çarpışmayı sert başlatmış,
Ejderha gibi hup çekip,
Ay-âlemi kudurmuş,
Kırıp geçirivermiş.
Kâfir haykırdığında
Yutuculuğu belli olup,
Yurt canından umut kesip,
Koyu kahrı belli olup,
Halk canından umut kesip,

Khan Sarıbay the bahadır
He had met without turning back.
He had split his host in six,
The hardship stirred and loosed on them,
His host cut down and lying still –
Sarıbay the swine had seen it.
His bellowing splitting stone,
Seeing his host cut down,
His eyes had flashed like fire,
Surging, his djinn had boiled,
Lancing many a soul,
The hell-bound swine laid them low.
He set grim wrath ablaze,
The whole folk, sparing not a hair,
He mowed down and swept away,
Loosing majesty, taking the lance,
Girding the white-diamond sword,
Donning his every armament,
Sarıbay of foul wrath,
Such indeed his tormenting wrath,
His majesty thick, his venom strong,
Ah, the accursed tyrant,
Raging and making ready,
He opened the clash in fury,
Drawing breath in like a dragon,
Run mad at moon and world,
He mowed down and swept away.
When the infidel cried aloud
His devouring shown for all to see,
The yurt gave up hope of its life,
His thick wrath shown for all to see,
The folk gave up hope of their lives,

Pehlivanları feryat edip,
Bahadırların hepsi tir tir kaçışıp,
Karşısında pehlivan duramayıp,
Azıp çıkmış domuza
Kul dayanıklık gösteremeyip,
Halk direnç gösterememiş,

Their wrestlers wailing loud,
The bahadırs all fleeing atremble,
No wrestler able to stand before him,
Against the swine gone wild
No servant could show endurance,
The folk could show no resistance,

Kavrulmuş domuza,
Kement çevirecek kalmamış,
Hiç kimse karşı koyamayıp,
Kahırlansa kâfire,
Karşısında kul yenemeyip,
Heybetine dayanıp duramayıp,
Dört bir yandan saldırıp,
Yandan insan giremeyip,
O Sarıbay denen adama,
Yönelip insan dokunamayıp,
Sarıbay kahrını salınca,
Sararıp yatan halk da çok,
Sayısızca çıkan kul çok,
Çare bulamayıp şaşan çok,
Aklını yitirip kaçan çok,
Dönmez canı gören çok,
Bileği sapından çıkıp,
Yüreği kabından çıkıp,
Sarıbay'ın zehrinden,
Aç nara, kuru uğultu,
Kuru gayret, yel ciğer,
Boş çığlık, ana baba günü,
Zavallı erin kahrından,
Nara vuran zehrinden,
Görülmediği gören çok,
Kazaya uğrayıp ölen çok.
Kaygılanıp durmadan,
Gönül bin parçaya bölünüp,
Gözün yaşı dökülüp,
Tasa çekip sararıp,
Sarı derde tutulup,
Aklı başından gitmiş çok,
Kendini bilmez çırpınan çok.
Halk çığrışıp velvele kopup,

Usanmaz cenk uğuldayıp,
Basılan tepe sırt olup,
Bakarsan zorlu kavga olup,
Halk çığrışıp coşup,

Against the scorched swine
None was left to whirl a lasso,
No one at all could withstand him,
Should he rage against the infidel,
No servant facing him could win,
None could bear up beneath his majesty,
Attacking from all four sides,
No man could enter from the flank,
That man called Sarıbay –
No man could turn and touch him,
When Sarıbay loosed his wrath,
Many the folk lying pallid too,
Many the servants numberless gone out,
Many bewildered, finding no remedy,
Many who lost their wits and fled,
Many who saw the soul of no return,
Wrists slipping from their sockets,
Hearts leaping from their casings,
From Sarıbay's venom,
Hungry war-cries, dry droning,
Dry striving, wind-filled lungs,
Empty shrieks, a day of doom,
From the wrath of the wretched man,
From his war-crying venom,
Many who saw what none had seen,
Many who met mischance and died.
Sorrowing without cease,
Hearts split in a thousand shards,
The tears of the eye poured down,
Grieving and growing pale,
Seized by the yellow sickness,
Many whose wits went from their heads,
Many flailing beside themselves.
The folk crying out, an uproar breaking,

The unwearying war droning on,
The trampled hills becoming ridges,
Look – a fray of hardship raging,
The folk crying out and surging,

68290	Yiğitlerin hepsi azıp,	*The valiant ones all running wild,*
	Bahadır erler böbürlenip,	*Bahadır men vaunting loud,*
	Delişmen er gayreti,	*The reckless hero's striving*
	Öfkelenip kabarıp,	*Swelling up in fury,*
	Çan sesli çalınıp,	*Rung out like a pealing bell,*
	Karışıklığın zorlu kavgasından	*From the tumult's grievous fray*
	Ordu aklından şaşıp,	*The host lost from its wits,*
	Onbaşısını yitirip,	*Losing its leaders of ten,*
	Kükreyip gezen halkta çok,	*Many among the folk roam roaring,*
	Kaçacak yanını kan edip,	*Turning their path of flight to blood,*
68300	Sarı derde düşen kul çok.	*Many the servants fallen to yellow grief.*
	Geri dönmeden çarpış – diye,	*Clash on without turning back – saying,*
	Kan döktüre vuruş – diye,	*Strike so the blood is spilled – saying,*
	Dizgin çevirmeden duruş – diye,	*Stand fast, never wheeling the rein – saying,*
	Erkeksen, aslansan,	*If you are man, if you are lion,*
	Gayreti sağlam ersen,	*If you are a man firm in striving,*
	Cengin hali işte böyle,	*Such is the state of war,*
	Geri dönmeden vuruş – diye,	*Strike without turning back – saying,*
	Savaş zorlu, büyük kavga,	*War is grievous, the fray is great,*
	Nereden yaraşır ki,	*How could it ever befit you*
68310	Boynu bükük bakıp durmak – diye,	*To stand and watch with bowed neck – saying,*
	Kan saçıp baş koyup,	*Scattering blood, staking your head,*
	Kaçmadan altı ay vuruş – diye,	*Six months strike on unfleeing – saying,*
	Yiğit, bahadır, yaşlı genç,	*Valiant, bahadır, old and young,*
	Anıp anıp gönlünü doyur,	*Recall it, recall it, sate your heart,*
	Öcünü görüp gözünü aç!	*See your revenge and open your eyes!*
	Gerçek ecel karşı gelince,	*When true doom comes against you,*
	Gerçek kudretin takdiri,	*The decree of the true Power,*
	"Can al" diye haber verince,	*When word is given, "Take the soul,"*
	Can çekici Cebrail,	*Cebrail, drawer of souls –*
68320	Bir solukta koşup gelmez mi,	*Does he not run here in one breath,*
	Yaşayacak çağı ne kadarsa,	*However long the span of living be,*
	Emanet boş can görmez mi,	*Does he not see the loaned, mere soul,*
	Kulun canı gerek – diye,	*The servant's soul is required – saying,*
	Yaradan buyruk kılınca,	*When the Creator gives command,*
	Ferişte beş kolunu uzatınca,	*When the ferişte stretches out five arms,*
	Bu yaratılış boşuna – diye,	*This creation is in vain – saying,*

Kaçmakla can mı kurtulur,
Bu dünya temaşasına,
Ölmeyen can diridir – diye,
İki gün kalsa yutkunur,
Ferişte elini uzatınca,
Kulun canı gerek – diye,
Can çekip alan zebani,
Soğuk kemendini atınca,
El derlenmeden kan gidip,
Kol sarkıp kalınca,
Söyleyen göğüs sıkışır,
Bu yalancı dünyada boşuna,
Ölümden hangi can kurtulur,
Kaderin çizdiği çizgiyi,
Vaktinde görün,
Dilerse zavallı canı,
Kaza yetince verin,
Hanlar buyruk kıldıktan sonra,
Katı zehrini saçtıktan sonra,

"Kapış!" diye gayretini,
Kalabalık halka saçtıktan sonra,
Buyrulan söze boyun eğin,
Bu kahrolası dertli can,
Han fermanı budur – diye,
Sarıbay için verin!
Kâfir cennetlik olsun – diye,
Varın canınızı verin,
Bahadırları bunu söyleyip,
Zorlayıp kıvrandırıp orduyu sürüp,
Bölmeden ayırmadan toptan sürüp,
Acele etmeden ağır ağır sürüp,
Bölmeden, dökmeden toptan sürüp,
Zorluğu aşırı uğultu kopup,

Göğü yaran çığlık olup,
Türlü türe ordusu bölünüp,
Tükenecek hali görünüp,
Sayısıza ordusu bölünüp,

Is a soul ever saved by flight,
For the spectacle of this world,
The undying soul lives on – saying,
With two days left, it gulps and swallows,
When the ferişte stretches out his hand,
The servant's soul is required – saying,
The zebani who draws out souls,
When he casts his cold lasso,
Blood gone before the hand can gather,
When the arm sags down and stays,
The speaking breast is straitened,
In this deceiving world, in vain –
What soul escapes from death,
The line that fate has drawn,
See it in its season,
Should it wish the poor soul,
Give it when mischance arrives,
When khans have given the command,
When they have scattered their harsh venom,
When "Grapple!" – their striving
They have scattered over the teeming folk,
Bow your necks to the word decreed,
This accursed grief-worn soul,
Such is the khan's ferman – saying,
Give it up for Sarıbay!
That the infidel gain paradise – saying,
Go forth and give your souls,
His bahadırs spoke this out,
Forcing, wringing, driving the host,
Driving them whole, unsplit, unparted,
Driving them slow and heavy, unhurried,
Driving them whole, unsplit, unspilled,
Hardship beyond measure, a roar breaking out,
Becoming a shriek that split the sky,
His host divided by kind on kind,
Its perishing state showing plain,
His host divided past all number,

Çarpışacak hali görünüp,	*Its clashing state showing plain,*
Yiğitlerin özü feryat edip,	*The core of the valiant wailing loud,*
Erlerin hepsi çığrışıp,	*The men all crying out together,*
Alışkın soyluda derman yok,	*No remedy in the wonted well-born,*
Çok kavgalı sayısız orduda,	*In the numberless host thick with fray,*
Neler var, neler yok,	*What is there, what is not,*
68370 Yaz sıcağını karşılayan,	*Meeting the summer's heat,*
Erliği elde velvele,	*Manhood a clamor in the land,*
Örtüsü cevher, bağı altın,	*Covers of gems and bands of gold,*
El içinde en yaman,	*Most fell within the land –*
Çadırları dahi var,	*There are even tents like these,*
Önüne çıkanı parçalayan,	*Rending whatever crossed their path,*
Kaçmadan bine saldıran,	*Charging a thousand without flight,*
Ölmeyeni ganimet alan,	*Taking the undying for spoil,*
En gayretli, namus düşkünü,	*Most striving, jealous of honor –*
Bahadırları dahi var.	*There are even bahadırs like these.*
68380 Mızrak saplansa aldırmaz,	*Heedless though a lance be driven in,*
Kavgaya girse umursamaz,	*Careless though they enter the fray,*
Erliği ölçüsüz, sıradan değil,	*Manhood measureless, no common kind –*
Yiğitleri dahi var.	*There are even valiant men like these.*
Dudağını kese kese çiğneyen,	*Chewing their lips through, slice on slice,*
"Düşman" dese dosdoğru hazırlanan,	*At the word "Foe" making straight ready,*
Bir yaratılıp gelmişi var.	*There is one created come as one.*
Kalabalık elin kaygısını çeken var,	*There is one who bears the teeming land's care,*
Gözü açık sınçısı var,	*There is the keen-eyed sınçı,*
Tuğ dibinde duranı var,	*There is he who stands at the standard's foot,*
68390 Çarpışan ordunun içinde,	*Amid the clashing host,*
Yiğidi var, eri var,	*There is its valiant one, its man,*
Fırsat kollayıp iş bozan,	*Watching for the chance to spoil the work,*
Şaşkınların hepsi var.	*The bewildered ones are all there too.*
Kalabalık halkın savaşını,	*The war of the teeming folk,*
Tam bozulan işini,	*Its work now wholly broken,*
Tüfek atıp, yay çekip,	*Firing muskets, drawing bows,*
Ete kemiğe vuruşup,	*Striking into flesh and bone,*
Namus için, ar için,	*For honor's sake, for shame's,*
Kahırlı çarpışma başlatan,	*Opening the wrathful clash,*

Yiğit canını ölüme,
Toptan bağlayıp koyan,
Halkı koruyan aslan da çok,
Kaçıp giden halk da çok,
Ok geçmez kürk de çok,
Düşünmeye tümen ordu da çok,

The valiant soul unto death
Binding and staking whole,
Many the lions too who guard the folk,
Many too the folk who fled away,
Many too the furs no arrow pierces,
Many too the tümen host for taking thought,

Düşse çıkılmaz uçurum da çok,
Yaradan'ın verdiği aziz can,
Nice aslan görmüş yiğit de çok,
Erlerin hepsi coşup kabarıp,
Mızrak uzatıp haykırarak,
Dört bir yandan kara yazgı olup,
Akıl bilmez, boşa bozgun çıkaran,
Değeri yok, gönlü dar,
Bereketsiz pehlivanlar,
Birbirinin ardına sığınıp duran,
Yağmur gibi yay çekilip,
Kaynaşarak tüfek atılıp,
Erlerin hepsi coşup kabarıp,
Ganimete doymaz yırtıcılar,
Ölçüsüz emen obur yutucular,
Kıyı köşede çalım satıp,
Mızraklılar, yiğit erler,
Akıl yorup iş gören,
Halkın derdini çekenler.
Kıyı köşeye bölünüp,
Kaba huylu, taş yürekliler,
Ortalarında görünüp,
Karman çorman kaynaşıp,
Gök yarılmışça ordu olup,
Erlerin hepsi ezilip,
Gayretli olan saf bozup,
Kaçmaya kalkan oka uçup,
Üstün boz yeleli ustalar,
Ganimete yedekleyip at alıp,
Sürecek gücü olmayan zavallılar,
Çetin kavgaya kapılıp,

Many the chasm none climb from who fall,
The dear soul that the Creator gave,
Many the brave who have faced the lion,
All the warriors surging, swelling,
Thrusting lances, crying aloud,
Becoming black fate on every side,
Knowing no reason, sowing vain rout,
Worthless they, and narrow of heart,
Pehlivans barren of blessing,
Each one hiding behind the other,
Bows drawn like the falling rain,
Muskets fired in the seething press,
All the warriors surging, swelling,
Raptors never sated with plunder,
Gluttons gorging beyond all measure,
Strutting proud in nook and corner,
Lancers, warriors brave and bold,
Those who labor with wit and work,
Those who bear the people's sorrow.
Split apart to nook and corner,
Rough of temper, hearts of stone,
Showing themselves in the middle,
Churning, seething, all confounded,
An army as if the sky had split,
All the warriors crushed and trampled,
The zealous ones breaking the ranks,
Those who turned to flee shot down,
Masters supreme with gray-flecked manes,
Taking horses in tow for plunder,
Wretches lacking strength to drive them,
Swept away in the bitter struggle,

Her biri her gününü,
Gün sayarak yaşayan kul çok,
Çok kırgın görmüş elde ölü çok,

İnsanların başı tokuşup,
Yüz yüze gelip vuruşup,
Koyu bir kavga koptu idi.
Güçlü erin dermanı yok,
Kaçmaya kalksa boğazlaşıp,
Koyu kargaşa, büyük kavga,

Baksan bunca birbirine girip,
Halk çığrışıp durmakta,
Han buyruğu büyük dert,
Kaçmadan durup vuruşup,
Şiddetli kargaşa, büyük kavga,
Kaçsan da olmaz, ah çekmek boş,
Onbaşılar orak gibi biçip,
Heybet saçan pehlivanın,
Mızrakları savrula savrula,
Ellibaşı, yüzbaşı,
Ordu peşine takmış pehlivanı,
Yurt bölünüp, er ölüp,
Haddi aştı haramzadenin,
Sarıbay'ın kavgası,
Erler feryat edip, han ölüp,
Kızıl boyunlu buğra ölüp,
Kırılıp nice mal ölüp,
Kan boğulana dek kana kanıp,
Ağır, çetin gazaya,
Kaçmadan insanlar varıp,
Mızrak saplayıp, balta vurup,
Bu, Kuday'ın buyruğu.
Kaçmadan durup çarpışıp,
Havayı bozan, toz koparan,
Yer yarılıp kan kesilen,
Dört başı mamur gaza oldu idi,
Ordunun önünde Sarıbay,
Heybetli hâli işte şöyle:

Each one living every day,
Counting his days — many such slaves,
Much slaughter seen, many dead in the land,
The heads of men crashing together,
Meeting face to face and striking,
A thick and heavy battle broke.
The mighty warrior has no remedy,
Should he try to flee, throats are grappled,
Thick confusion, mighty battle,

Look — so many locked together,
The people stand there shrieking still,
The khan's command a heavy grief,
Standing fast, not fleeing, striking,
Violent turmoil, mighty battle,
Flight avails not, sighing is vain,
Corporals mowing like the sickle,
The awe-inspiring pehlivan's
Lances swinging, sweeping wide,
Chiefs of fifty, chiefs of a hundred,
The pehlivan who trails the army,
The yurt divided, warriors dying,
Past all bounds went the misbegotten,
The battle of Sarıbay,
Warriors wailing, the khan dying,
The red-necked camel-stallion dying,
Herds beyond counting broken, dying,
Drinking blood till choked on blood,
Into the heavy, grievous holy war,
The people going, never fleeing,
Driving lances, striking axes,
This is the command of Kuday.
Standing fast, not fleeing, clashing,
Fouling the air, tearing up dust,
Earth split open, blood run dry,
A holy war complete on all four sides,
At the army's head Sarıbay,
His fearsome state is even thus:

Tookızıl'ını kamçılaya kamçılaya
Döndürüp durur Sarıbay,
Karşısına çıkana kavgayı
Salıp durur Sarıbay,
Rast geleni kurt gibi
Yarıp durur Sarıbay.
Domuz çığlık atıp aldırmadan,
Mızrak tenine değse de,
Topuğuna bile saymadan,
Gözleyip kavga salınca,
Ordu çığrışıp el kaçıp,
Çift boyunlu yamaca doğru,

Whipping, whipping his Tookızıl
Sarıbay keeps wheeling round,
On whoever comes against him
Sarıbay keeps loosing battle,
Whomever he meets, wolf-like,
Sarıbay keeps tearing open.
The swine shrieks on, unheeding,
Though the lance should touch his flesh,
Counting it not even to his heel,
Watching, then loosing battle,
The army shrieked, the people fled,
Toward the double-necked hillside,

Can kurtaracak sarp sırta,
Yurt çığrışarak vardı,
Babası bozkurt, adı aslan,
Yurdun kalesi yiğit er,
Altındaki Buurul'a binmiş,
Erenler koruyan aslan Çoro,
Nicesini görmüş er Çoro,
Her yanı eksiksiz er,
Kökünden gelme ikiz er,
Sayısız hoca koruyup yâr olmuş,

To the steep ridge that might save their lives,
The yurt went shrieking as one,
His father a gray wolf, his name a lion,
Fortress of the yurt, brave warrior,
Mounted on Buurul beneath him,
Lion Çoro, guardian of the faithful,
Warrior Çoro who has seen so much,
A warrior complete on every side,
A twin-born warrior from the root,
Countless hodjas guarding, befriending him,

Emanet cana güç gelince,
Koruyucusu tam dokuz,
Her yanında hazır olmuş,
Amansız kavgayı açan aslan,
Sarıbay ordusunu sürünce,
Gözü aslan gibi parladı,
Parmağını yara çiğnedi,
Bu gidişi görüp kahroldu,
Yorga gibi başını salladı.
Yolu çetin domuzun,
Can koymaz hâlini sezdi.
Zulüm karşısında yanıp yakılıp,
Halkı bozan, yurdu kıran,
Kahrı katı domuzun,
Yurt kıracak hâli görünüp,

When the entrusted soul is pressed,
His protectors full nine in number,
Standing ready at his every side,
The lion who opens merciless battle,
When Sarıbay drove on his army,
His eye flashed like a lion's,
He bit his finger to the wound,
Seeing this course he was stricken,
He tossed his head like an ambler.
The swine whose road is cruel —
He sensed his soul-sparing-nothing state.
Burning, grieving before oppression,
Breaker of peoples, smasher of yurts,
The swine of unrelenting wrath,
His yurt-destroying state appearing,

Çarpışmaya kederlenip,
Göz bebeği edinip oturduğu,
Aziz halktan ayrılıp,

Ölmeden sağ gezerken,
"Ben hangi murada ereyim,
Varıp kavgaya gireyim,
Aziz halkı çarpışmadan,
Ayırıp kurtarayım,
Talihimin isabetini göreyim,
Gerçek ecel gelirse öleyim,"
Bahadır doğmuş aslan Çoro,
Yurdun siperi garibin,
Her yanı denk, kusursuz Çoro,
Keskin nara, yaman savaş çığlığı,
Görülmedik kavga saldı idi,

Çapa tırnaklı, geniş sağrılı,
Engin diyarın küheylanı,
Cenkte bindiği boz kırata,
Öfkelenip kabararak,
Sağrısına kamçı vurdu idi,
Sert kamçı yiyince,
Kas eti yarılıp,
Kamçı yeri kan sızıp,
Koyun gibi eti bölünüp,
Tavşan gibi sırtı gerilip,
Sahan gibi tırnak yayılıp,
Karaca misali iki ön ayak,
Bastığı yere saplanıp,
Buurul ağzını döndürdü şimdi,
Yiğitler yiğidi Külçoro ağan,
Gürleyerek mızrak uzattı idi.
Bahadırdan kalma savaş davulunu,

Güm güm çaldı idi,
Kulaklar sağırlaşıp, ordu kaynaşıp,
Sevinç dolup, iç kaynayıp,
O Sarıbay kâfirin,

Sorrowing toward the clash,
The dear people he had cherished
Like the apple of his eye — parted from them,
While he walked alive, undying:
"What desire should I attain?
Let me go and enter battle,
Let me part the dear people
From the clash and save them,
Let me see my fortune's stroke,
If true death comes, let me die,"
Lion Çoro, born a bahadır,
Shield of the yurt for the forlorn,
Çoro balanced, flawless on every side,
A piercing roar, a dread war-cry,
Loosed a battle never seen,

Hoe-hoofed, broad of croup,
Courser of the boundless land,
At the gray-roan steed he rides in war,
Raging, swelling with wrath,
He struck the whip across its croup,
When it took the cruel whip,
Its muscle-flesh split open,
Blood seeping where the whip had fallen,
Its flesh divided like a sheep's,
Its back stretched taut like a hare's,
Its hooves spread wide like platters,
Two forelegs like a roe deer's,
Driving deep where they came down,
Buurul turned his mouth about now,
Bravest of braves, your elder Külçoro,
Thundering, thrust out his lance.
The war-drum handed down from the bahadır
He beat boom on boom,
Ears went deaf, the army seething,
Filled with joy, hearts boiling over,
That Sarıbay the infidel,

Ordu içinde kasılıp,
O yüce dağ gibi gerinip,
Engebeli sarp bayırda,
Beliriverir Sarıbay,
Rast geleni kovalayıp,
Yutup gelir Sarıbay,
At geçmez geçitte,
Çatal belin alçağından,
Geçide vardı Sarıbay,
Adı anılan Kırgız, aziz yurt,
Halkın üstüne geldi Sarıbay,
Kapışan adamı,
Orak gibi biçip gelir Sarıbay,
Rast geleni kovalayıp,
Yutup gider Sarıbay,
"Elimi kırıma uğratır" diye,

"Eli, yurdu kırar" diye,
"Kahrını döküp saldırırsa,
Nice yurdu kırar" diye,

Mızrak kavrayıp çevirir,
"Kaleli Kırgız, garip yurt,
Safını bozup dağıtır,
Nice pehlivan, alp ölse,

Yolunda nice halk ölse,
Haramlığını bilmez mi,
'Kavgaya Çoro geldi' diye,
'Bizi düşmana verdi' diye,
Hızır'ın koruduğunu bilmez mi,
Söylenen mahşer gününde,
Bir nara salmazsam,
Ayırıp kurtarmazsam,
Kara eşek edip binmez mi,

Kadir Allah'ım koru" diye,
"Bozulan işi, ey Yaradan,
Kendin görüp düzelt" diye,

Swaggering amid the army,
Stretching like that lofty mountain,
On the broken precipitous slope
Sarıbay appears of a sudden,
Chasing whomever he meets,
Sarıbay comes swallowing them,
At the pass no horse can cross,
By the low ground of the forked ridge,
Sarıbay came to the pass,
The famed Kirghiz, the dear yurt —
Sarıbay came down upon the people,
The man who grapples with him
Sarıbay comes mowing like a sickle,
Chasing whomever he meets,
Sarıbay goes swallowing them.
"He will bring my people to slaughter," saying,
"He will smash the land and yurt," saying,
"If he pours his wrath and charges,
He will smash so many yurts," saying,

He grips and wheels his lance about,
"The fortressed Kirghiz, the forlorn yurt —
He will break and scatter their ranks,
Though many a pehlivan, many an alp should die,
Though many people die upon his road,
Does he not know his own foul dealing?
'Çoro has come to the battle,' saying,
'He gave us over to the foe,' saying,
Does he not know Hızır guards me?
On the spoken day of doom,
If I do not loose one roar,
If I do not part and save them,
Will he not make me his black donkey to ride?
Almighty Allah, protect," saying,
"The work that is broken, O Creator,
See it Yourself and set it right," saying,

Baabedin'e dua okuyup,
Babasının yoluna,
Ay tırnaklı at adayıp,
"Yiğit atam, koru" diye,
"Koruyacaksan bu yolda koru" diye,

Gerçek kayıptan gelme Buurul'a,
Kara saplı örme kamçıyı,
Kavrayıp burup çevirip,
Kara boz domuzu,
Uyluğuna bir çekip,
Kısa yeleli küheylanın,
Ağzını çekip döndürdü idi,
Kapışacağı Sarıbay'a,
Saldırıp mızrak uzattı idi.
Ulu dağ gibi domuza,
Emsalsiz bozkurt yetişti şimdi,
"Dirseğin yüzü" diye,
"Akciğerin bir yan ucu" diye,
"Tam ölçüsünün hizası" diye,
"Öleceği yer işte budur" diye,

Saldırıp Çoro yetişti idi,
Bu uğurlu sırlı mızrağı,
Burarak kavrayıp Külçoro,
Yetişip vurup geçti idi,

Celmoguz oğlu kâfirin,
Bileği kalın bahadırın,
Ölçüsüz mızrak vurunca,
Kılını oynatıp eğilmedi,
Kımıldayıp sarsılmadı bile,
Çoro yorgun düşüp vardığında,
Mızrak belinden büküldü,
Emanet cana güç geldi,
Kahırlanan kâfirin,
Çarpıştığı yeri sızladı,
Vurduğu yeri buz kesti,
Kaftan didilip kül oldu,

Reading a prayer to Baabedin,
Unto his father's path
Vowing a moon-hoofed horse,
"Valiant father, protect," saying,
"If You would protect, protect on this road," saying,
To Buurul, come of the true hidden ones,
The braided whip with black handle
He gripped and twisted round,
The black-gray swine —
One lash across its thigh,
The short-maned courser's
Mouth he pulled and turned about,
At Sarıbay, whom he would grapple,
He charged and thrust his lance.
The swine like a mighty mountain —
The peerless gray wolf reached him now,
"The face of the elbow," saying,
"One outer tip of the lung," saying,
"The line of his exact measure," saying,
"Here is the place where he shall die," saying,
Charging, Çoro reached him,
This blessed, secret-laden lance
Külçoro gripped it, twisting,
Reached him, struck, and passed on by,

The infidel, Celmoguz's son,
The bahadır thick of wrist —
When the measureless lance-blow fell,
He bent not, stirred not a single hair,
He did not even shake or tremble,
When Çoro came on, worn and weary,
The lance bent double at its waist,
The entrusted soul was sorely pressed,
The raging infidel's
Battered places ached and throbbed,
Where he was struck turned cold as ice,
The kaftan shredded, turned to ash,

Ok işlemez Ak olpok,
Tutulan yeri kül oldu,
Kapışması çetin gece oldu,
Zırh kanatları hep kıvrılıp,
Kaftanlar eskiyip parçalanıp,
Tüm takatler tükenip,
Zırhların hepsi didik didik,
Yaka yakaya boğuştular.
Amansızca çekişip,
Kavgaları yurdu aştı,
Balta ile vuruşup,
Balta kırılıp paramparça,
Sapı elde kaldı.
Kılıç kırılıp paramparça,
Kını boş kaldı idi,
Boğuşup durdular,
Sövüşerek çekişip,
Buurul ile Tookızıl,
Bayırdan yere gömülüp,
Bambaşka bir kavga oldu şimdi.
Kanın tümü yutulup,
Ok geçmez kaftanlar didilip,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Halk kurutan o sefilin,
Nice alpı kırıp geçiren,
Sonunda gününü görmüş bahadırın,
Er Külçoro yiğidini,
Yedi gün boyu kapışıp,

The Ak olpok no arrow pierces —
Where it was gripped turned all to ash,
Their grappling became a bitter night,
The armor's wings all curling back,
The kaftans worn and torn to pieces,
All their strength exhausted, spent,
The armor all in tatters, shredded,
Collar to collar they wrestled on.
Contending without mercy,
Their battle overran the yurt,
Striking each other with axes,
The axes broke to pieces,
The hafts stayed in their hands.
The swords broke to pieces,
The scabbards were left empty,
They kept on grappling, choking,
Cursing as they contended,
Buurul and Tookızıl
Sank from the slope into the earth,
It became another battle wholly now.
All the blood swallowed down,
The arrow-proof kaftans shredded,
The infidel, Celmoguz's son,
That wretch who withers peoples,
Who has cut down many an alp,
The bahadır who met his match at last —
The warrior Er Külçoro
Grappling seven days entire,

Yedi yerinden yara yiyip,
Sinek kadar canı çırpınıp,
İri kemikleri çatırdayıp,
Beli çöküp iki büklüm,
İçi kaynayıp kor olup,
İçi dışı ateş olup,
Takat yorulup, güç gidip,
Er Külçoro bahadırın,
İki ayağı sarkıp,
İki gözü fıldır fıldır,

Taking wounds in seven places,
His fly-small soul fluttering,
His great bones cracking loud,
His waist collapsed and doubled over,
His innards boiling, turned to embers,
Inside and out become all fire,
Strength wearied, power gone,
Er Külçoro the bahadır —
His two legs hanging slack,
His two eyes rolling, darting,

Derman tükenip güç kuruyup,
Zayıflığı belli olup,
Sinek kadar candan umut kesip,
Ateş gibi yanıp içi kaynayıp,
Güçten düşüp bitkinleşip,
Azap çekip kan yitirip,
Tüte tüte gitmekte,
Öncekinden beter Sarıbay,
Şimşek gibi çakıp,
Gücüne gelip hızlanıp,
Hıncı türlü türlü kabarıp,
Güçlene güçlene gitmekte.
Keskinliği bilenip, gücü kaynayıp,
Kahırlansa taş çiğneyip,
Celmoguz oğlu o bahadır,
Hışımlanıp çatırdayıp,
Domuzun haykırışı,
Beyin yararcasına yaklaşıp,
Yöneldiği yer yıkılıp,
Kullar candan umut kesip,
Baktığı yan bozguna uğrayıp,
Halk canından umut kesip,
Yöneldiğini perişan edip,
Silip süpürüp gitmekte.
Öncekinden kat kat fazla,
Saldırdığını yok edip,
Tüte tüte gitmekte.
Sataşanı silip süpürüp,
Karşı durmaya geleni,
Tozunu göğe savurup,

Remedy spent, his strength run dry,
His weakness plain for all to see,
Hope cut off from his fly-small soul,
Burning like fire, his innards boiling,
Fallen from strength, worn to exhaustion,
Suffering torment, losing blood,
He goes on smoldering, smoldering away,
Worse than before is Sarıbay,
Flashing like the lightning-stroke,
Coming into his strength, quickening,
His rancor swelling in every kind,
He goes on growing stronger, stronger.
His edge whetted keen, his power boiling,
In wrath he would chew through stone,
That bahadır, Celmoguz's son,
Raging, crackling loud,
The swine's great bellowing cry
Drawing near as if to split the brain,
Wherever he turned, all toppled down,
Slaves cut hope from their souls,
Wherever he looked, rout followed,
The people cut hope from their lives,
Laying waste whatever he faced,
He goes on sweeping all away.
Manifold more than before,
Destroying all he charges,
He goes on smoldering, smoldering away.
Sweeping away who crosses him,
Whoever comes to stand against him —
Hurling their dust into the sky,

Şah'ın koruduğu aslan Çoro,
Kapıştığı Sarıbay'ı,
Çarpışıp takati yetmeyip,
Mızraklaşıp yenemeyip,
Güreşe tutup yenemeyip,
Kuvvet kaçıp, güç gidip,
Dört bir yerinden kan gidip,
Hizmet gören iki kolu,

Lion Çoro, whom the Shah protects,
Sarıbay, with whom he grappled —
Clashing, his strength not sufficing,
Trading lances, unable to conquer,
Locked in wrestling, unable to conquer,
Vigor fleeing, power going,
Blood running from four places,
His two arms that did him service

Kalkamayıp felç olup,
On iri kemik, seksen kemik,
Kımıldamayıp donakalıp,
Diri gezen altın başı,
Kızıl kova dolusu kan olup,
Yarın görülecek güzel günü,
Bir görmeye hasret kalıp,
Aşırı kavga, en çetin dert,
Yiğit Çoro perişan olup,
Gönlü kaygıya bölünüp,
Sarıbay kırım gibi görünüp,
Takati tükenen Çoro'ya,
Heybetlenip saldırıp,
Kum kavrulup taş yanıp,
Kudurmuş domuzun önünden,
Er Çoro yüzünü dönüp,
Öfkeyle coşan Çoro'ya,
Ak çeliğini kaldırıp,
Kahrını döküp böğürüp,
Kara yerin toprağını,
Gökyüzüne savurup,
Kanlı çizgiyi çizmek istedi,
Bozgunu salmak istedi,
"Benimle kapışan Çoro'yu,
Şimdi kurban edeyim,
O sinsi kurnaz kulu,
Kurbanlığa keseyim.
Bahadır taslayan karaltının,
Başını kesip alayım,
Yanan ateşini söndürüp,
Bu dünyadan göçürüp,
Böbürlenen Kırgız'ı,

Unable to rise, struck palsied,
Ten great bones, the eighty bones,
Unmoving, frozen stiff,
His golden head that walked alive
Become a red pailful of blood,
The fair day to be seen tomorrow —
Left yearning for one sight of it,
Battle beyond measure, cruelest grief,
Brave Çoro brought to ruin,
His heart divided into sorrow,
Sarıbay appearing like the slaughter itself,
Upon Çoro, whose strength was spent,
Charging in his dreadful might,
Sand scorching, stone burning,
From before the maddened swine
Er Çoro turned his face away,
At Çoro surging with fury
He raised his white steel high,
Pouring out his wrath, bellowing,
The soil of the black earth
He hurled into the heavens,
He wished to draw the bloody line,
He wished to loose the rout,
"Çoro who grapples with me —
Let me make him now my offering,
That sly and cunning slave,
Let me slaughter him for sacrifice.
That dark shape who plays the bahadır —
Let me cut off and take his head,
Let me quench his burning fire,
Let me send him from this world,
The boastful, swaggering Kirghiz —

Yangın sönmüş gibi edeyim"
Deyip öfkeyle gürleyerek,
O Sarıbay söz söyledi,
Öncekinden beş beter,
Şimdi Kuday büsbütün çarptı,
Külçoro'nun yanında,

Let me make them as a fire gone out,"
Saying, thundering with fury,
That Sarıbay spoke his word,
Five times worse than before,
Now Kuday struck in fullest measure,
At Külçoro's side

Destek olan pehlivana,
Şiddetli kırgın saldı idi,
Şaşkın telaşla halk kaçıp,
Yurt çığrışıp kaldı idi.
Üstünde yükü yok,
Altındaki Buurul at,
Söyleyeyim dese dili yok,
Kara bayır soylu küheylan,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli,
Buğra perçemli, kapan belli,
Bu can hayvan Buurul at,
Ecel ile azaptan,
Adımını vursa sıyrılıp çıkar.
Yürüyüşüne mal değişilmez,
O karaltının değerine,
Kıl kuyruklu yılkı hiç yetişmez,
Öfkelenip gürleyerek,
Sarıbay yakına gelirken,
Tam eceli yetecekken,
Un ufak olup gidecekken,
Hasım ecel iyice sokulmuşken,
Azgın deccal Sarıbay,
Şimdi kanını dökecekken,
Gökten bulut tutulup,
Kanadı olan er küheylan,
Kayıp erenlerle kardeş,
Kumda kalıp taşta büyümüş,
Kayıplarla ayrı büyümüş,
Kulan ile kardeş doğmuş,
Kız Saykal'ın Algara'sı,
Tulpar ile kardeş doğmuş,
Yele kuyruğu süzülüp taranmış,
Hendek görse sıçrayıp aşmış,
"Yılkıdan çıkma düldül" diye,

Upon the pehlivan who stood in support
He loosed a violent slaughter,
In dazed alarm the people fled,
The yurt was left there shrieking.
No burden on his back,
Buurul the horse beneath him,
Would he speak, he has no tongue,
Courser of black-hill lineage,
Sieve-lunged, bronze of pastern,
Camel-forelocked, trap-waisted,
This dear beast, Buurul the horse,
From death and from torment
Slips free if he but strikes his stride.
No herd is traded for his gait,
For the worth of that dark shape
No hair-tailed horse-herd ever suffices,
Raging and thundering,
As Sarıbay drew near,
Just as his very death would come,
Just as he would be ground to powder,
The foe-death pressing in so close,
The rabid deccal Sarıbay
Now on the point of spilling his blood,
Cloud gathering from the sky,
The winged warrior courser,
Brother to the hidden saints,
Left in the sand, grown up on stone,
Reared apart among the hidden ones,
Born brother to the kulan,
Maid Saykal's Algara —
Born brother to the tulpar,
Mane and tail flowing, combed sleek,
Seeing a ditch, he leapt and cleared it,
"A düldül sprung from the herd," saying,

Çok görmüş tunç burunlu sınayıcı,
Görüp onu sınamış,
Altın nal çaktırıp,
Kavurucu güneşe değdirmeden,

The much-seeing, bronze-nosed tester
Saw him and put him to trial,
Had golden shoes nailed on,
Never letting the scorching sun touch him,

Örtüyle üstünü örttürmüş,
On binlerce sınayıcı, sayısız sınayıcı,

"Tükenmez tulpar imiş" diye,
"Yılkıdan başka bir kerem" diye,
"Dört tırnağı demir" diye,
"Apışarası vadi gibi geniş" diye,
"Çanak gibi tırnağı çelik" diye,
"Bağrı tüylü kara yeri,
Dört kez dolanıp gezse de,
Gür kuyruklu tulpar at,
Hangisi böyle olur" diye,
Gören insan beğenmiş,
Bastığı yeri kemirmiş,
Koştukça semirmiş.
Kıvrılarak boynunu burmuş,
Ok atımı boyunda kaya gelse,
Duraksamadan sıçrayıp aşmış,
Kızıl uğuru eksilmemiş,
Kanatlı bir uçan olmadıkça,
Buna dört ayaklı hiçbir,
Hayvan koşup yetişememiş,
Takati tükenen Çoro'yu,
"Sarıbay yetişirse boğazlar" diye,

"Bununla, bilesiniz ey sizler,
Yangın sönmüş gibi olur" diye,
Küheylan var gücüyle yüklenip,
Gürleyen Sarıbay,
Çoro'yu teke teke çağırıp,
Eteğinin dibinden kavrayacakken,
Şah'ın koruduğu bahadırı,
Boylu boyunca yere serecekken,

Kan öksürtüp inleterek,
Şimdi yakalayıp boğazlayacakken,
Sendeleterek yiğidin,
İki gözünü oyacakken,
Ah, can hayvan Buurul at,

Had him draped over with a cover,
Testers in tens of thousands, testers past counting:
"An inexhaustible tulpar he is," saying,
"A grace beyond the horse-herd," saying,
"His four hooves are iron," saying,
"His gaskin wide as a valley," saying,
"His bowl-like hoof is steel," saying,
"The shaggy-breasted black earth —
Though he circle it four times round,
The thick-tailed tulpar horse,
Which other could be so?" saying,
All who saw him gave their praise,
He gnawed the ground he trod,
The more he ran, the more he fattened.
Coiling, he twisted his neck,
Should a rock rise bowshot-high before him,
He leapt and cleared it without pause,
His red good fortune never waned,
Save something winged and flying,
No four-footed beast at all
Could ever run and catch him.
Çoro, whose strength was spent —
"If Sarıbay overtakes him, he will cut his throat," saying,
"With this, know it well, O you all,
It will be as a fire gone out," saying,
The courser bore down with all his might,
Thundering Sarıbay,
Calling Çoro out to single combat,
Just as he would seize him by the skirt-hem,
The bahadır whom the Shah protects
Just as he would stretch him full length on the earth,
Making him cough blood and groan,
Just as he would now catch and throttle him,
Just as, sending the brave man reeling,
He would gouge out his two eyes,
Ah, the dear beast, Buurul the horse,

"Çüh!" dense arkadan ok gibi fırlar,

Üstüne binmiş olan can,
Gözü kararıp, çilesi kaynayıp,
Dünyası kavrulur.
Salt adımını vurduğunda,
Dönüp insanın başı döner,
Gördüğü yere soluğu yeter,
Buluta binmiş olsa da,
Dönmeden kırgın salsa da,

O Buurul'a kim yetişir!
Uzağa binsen yorulmaz,
Önündeki yol bitene dek,
Azı dişi aşınıp kocamaz,
Git-gel yoluna binsen yorulmaz,
Yetmiş at yaşına gelene dek,
Dili aşınıp kocamaz,
Binicisini düşmana çarptırmaz,
Yuları bir tutam kalmadıkça,
Bin türlü kaza çarpmadıkça,
Bela dört yandan sarmadıkça,
Binicisini düşmana kaptırmaz.
Kapışılan düşmana girildiğinde,
Cana cefa değdiğinde,
Çetin ok yanı başındayken,
Can enseye geldiğinde,
Misali pek çoktur bunun,
Her çetin dertten, ölümden,
Üstündeki binicisini,
Kurtaragelmek âdetidir,
Böğründe kanadı vardır.
Sönmüş ateşi tutuşturup,
Ölecek canı diriltip,
Var gücünü ortaya koymak,
Buurul atın âdetidir.
Kahırla saldırıp yetişecekken,
Tam ecele rast gelip,

Say "Chüh!" and he springs from behind like an arrow,
The soul that sits astride him —
His eyes go dark, his trials boil,
His whole world is scorched away.
When he merely strikes his stride,
A man's head turns and spins,
His breath reaches wherever he looks,
Though one rode upon a cloud,
Though one loosed slaughter without turning,
Who could overtake that Buurul!
Ride him far, he does not tire,
Until the road ahead is done,
His molars do not wear with age,
Ride him back and forth, he does not tire,
Until he reach seventy horse-years,
His tongue does not wear with age,
He lets no foe strike down his rider,
Till but a handspan of halter remains,
Till a thousand mishaps strike,
Till calamity close on four sides,
He lets no foe seize his rider.
When one rides into the grappling foe,
When torment touches the soul,
When the cruel arrow is at one's side,
When death has come to the nape,
Many the proofs there are of this:
From every cruel grief, from death,
The rider on his back
He has ever rescued — such is his custom,
There is a wing upon his flank.
To kindle the fire gone out,
To quicken the soul about to die,
To set forth all his strength —
Such is Buurul the horse's custom.
Just as the raging charge would reach him,
Meeting his very appointed death,

Ölüm olup gidecekken,
Sarıbay kanını dökecekken,
Gidenin dönmediği gerçek yurdu,
Zavallı Çoro görecekken,

Küheylanlığı belli oldu,
Ta önünde kara kaya,
Heybetle duran ulu dağ,
Duraksamadan atıldı.
Tırnağı değince kara taş,
Dört bir yanından yuvarlandı,
Çoro'yu alıp kaçarken,
Buurul at durur mu böyle,
Engebeli sarp yamaca,
Sürüp kaçıp kurtuldu,
Ecelin hazır okundan,
Cehennemin yanan korundan,
Gerçek kayıptan gelme ak küheylan,

Düşmanın vadi tuzağından,
Bileği güçlü, zehri keskin,

Kan döken kulun elinden,
Alıp kaçıp kurtulup,
Bu çetin kıssa işte böyle,
Önündeki kalabalık ordu,
Sarıbay'a yakalanıp,
O Sarıbay kâfiri,
Yurt kurutan kâfiri,
Rast geleni çiğneyip yutan,
Kara azgın sefili,
Kendi gelip kavga çıkaran,
Böbürlenen kâfiri.
Külçoro'yu elinden kaçırıp,
Hınç çekip hızlanıp,
Gürleyen o kudurmuş,
Külçoro'ya söylenip,
Bahadır taslayan Çoro'yu,
Baabedin'e kurban edecekken,

Just as it would become his dying,
Just as Sarıbay would spill his blood,
The true yurt whence no goer returns —
Just as poor Çoro would behold it,

His courser's worth was made plain.
Right before him a black crag,
A mighty mountain looming grim —
He hurled himself without a pause.
Where his hoof touched, the black stone
Went tumbling down on every side,
Bearing Çoro off in flight —
Would Buurul the horse stop at such?
Up the broken precipitous slope
He drove, fled, and won free,
From death's arrow standing ready,
From hell's burning ember,
The white courser come of the true hidden ones,
From the enemy's valley-snare,
From the hand of the strong-wristed, sharp-venomed,
Blood-spilling slave,
Bearing him off in flight, saving him,
This hard tale is even so.
The thronging army before him
Was caught by Sarıbay,
That Sarıbay the infidel,
The yurt-withering infidel,
Trampling, swallowing whom he meets,
The black rabid wretch,
Who comes himself to start the battle,
The swaggering infidel.
Letting Külçoro slip his grasp,
Drawing rancor, quickening,
That thundering madman
Railed on at Külçoro,
Çoro who plays the bahadır —
Just as he would offer him to Baabedin,

Kaburgasını sökecekken,
Kanını su gibi dökecekken,
"Nice gaza, büyük kavga,
Şimdi benden görecekken,
Gerçekten çaresi bittiğinde,
Gerçek eceli yetmişken,
Ele geçmiş tavşanı,
Ah dünya, neyleyim,

Just as he would tear out his ribs,
Just as he would pour his blood like water,
"Many a holy war, a mighty battle
He was now to see from me —
When truly his remedy was done,
When his true death had arrived,
The hare already in the hand —
Ah, world, what am I to do,

Salıveren iflah olur mu,
O sinsi kurnaz kulu,
Kılıktan kılığa giren zavallıyı,
Ava kurulmuş tuzağı,
Küçükten besleyip büyüttüğü bedeni,

Does he prosper who lets it go?
That sly and cunning slave,
That wretch who shifts from shape to shape,
The snare laid ready for the hunt,
The body he fed and raised from childhood —

Benim gibi kaçıran olur mu,
Külçoro'ya değse de kul ölseydi,
Çizmez miydim çizgiyi,
Başlatmaz mıydım bozgunu.
Esirgemeden kasılıp,
Mızrak sapladım bağrına,
Hayvandan üstün kerem Buurul at,
Ah be, seni neyleyim,
Onun sayesinde sağ kaldı,
Koşusuna yel yetişmez,
'Yel kayıp' denen bir malmış,
Söyleyeyim dese dili yok,
Akılda bereketli o keremin,
Tulparlığı var imiş,
Ben Sarıbay bahadırın,
Giydiğim değerli kaftan olsa,
Bindiğim Buurul at olsa,
Neylerdim ben âlemi,
Nicesini tepetaklak ederdim,
Buurul'a binip düşman kovup,
Çevirip mızrağı bir uzatsam,
Bakan görse gönlüm tok olurdu,
Yaradan'ın deminki oğlanına,
Hiçbir hasretim kalmazdı.

Is there one who lets it slip like me?
Had the slave died when I touched Külçoro,
Would I not have drawn the line,
Would I not have begun the rout?
Sparing nothing, braced and strutting,
I drove the lance into his breast,
Buurul, a grace above all beasts —
Ah then, what am I to do with you?
By his grace the slave stayed living,
No wind can match him at his running,
A creature called 'the hidden wind,'
Would he speak, he has no tongue,
That grace abounding in wit —
A tulpar's nature he did have.
If I, Sarıbay the bahadır,
Had that precious kaftan to wear,
Had that Buurul horse to ride,
What would I not do with the world!
How many I would send heels over head,
Riding Buurul, chasing foes,
If I wheeled and thrust the lance but once,
Any looker would see my heart content,
For the Creator's boy of a moment ago
No yearning would remain in me.

Giydiğim Ak olpok olsa,
Bindiğim ak boz at olsa,
Aldığım Ayçürök olsa,
Çilesi koyu Sarıbay'ın,
Nerde kalırdı hasreti!
Kahrolası Tookızıl,
Apışarası genişti,
'Ben tulparım' derdi.
Çekişilen yerde yırtılan,
Zırh gömlek giymişim meğer,
İncikleri bükülen,

Tookızıl değil, vah aziz can,
Bir kurbağaya binmişim meğer,
Topuğu bükülen,
Bir domuza binmişim meğer,
Çoro'ya yönelip vardığımda,
Büyük kavgayı saldığımda,
Sen başını öne verseydin,
Bahadır taslayan Çoro'yu,
Eteğinin dibinden kavrasaydım,
Gidermez miydin hasretimi,
Sözümü dinlerdin,
Gözümü ışıl ışıl açardın,

Kolumu muradına erdirirdin,

O gömülesi Çoro'ya,
Gösterirdim ben gününü.
Bir yetiştirseydin Tookızıl,
Sözümü yürütürdüm,
Gözümü açardım,
Sırtın yüksek, eyerin alçak,
Eşeğe çalar sopa saçlı,
Potuk bağırlı, bok karınlı,
Olmamış bir yılkıymışsın.
Kapışınca elimi bağlayıp,
Uzak yürüsem yolumu bağlayıp,
Beni inletip koyar mısın" deyip,

Had I the Ak olpok to wear,
Had I the white-gray horse to ride,
Had I Ayçürök for my own,
Sarıbay whose trials are thick —
Where then would his yearning be!
Accursed Tookızıl,
Wide was he between the gaskins,
'I am a tulpar,' he would say.
Torn open where the struggle raged —
A mail-shirt I wore, it seems,
His shanks buckling under him,

Not Tookızıl — alas, dear soul,
A frog I mounted, it seems,
His fetlocks buckling under him,
A swine I mounted, it seems.
When I turned and went at Çoro,
When I loosed the mighty battle,
Had you given your head forward,
Çoro who plays the bahadır —
Had I seized him by the skirt-hem,
Would you not have stilled my yearning?
You would have heeded my word,
You would have opened my eye bright and shining,
You would have brought my arm to its desire,
That Çoro fit for the grave —
I would have shown him his day.
Had you but caught him up, Tookızıl,
I would have carried out my word,
I would have opened my eye.
Back high and saddle low,
Stick-haired like a donkey,
Pot-chested, dung-bellied,
An unfinished nag you were.
Binding my hands when I grapple,
Binding my road when I ride afar,
Will you leave me groaning so?" saying,

Homurdandı hızlanıp,
Öfkelenip gerilip,
İçindeki yanığa dayanamayıp,
Tookızıl ile kavga edip,
"Engebe basıp tırıs gitmeyen,
Ahır düzü, rahat yer görmeyen,

Haram ölesice kulan,
Kara gözün oyulasıca,
Haram ölüp yıkılasıca,
Çukura başın tıkılasıca,
Kuzgun kuşu başında Kur'an okuyasıca,

Yolunun üstüne çöküp,
Akbaba, kuzgun gagalayasıca.
Kahrolası Tookızıl,
Çocukken baş koştuk,

Bit kadarken birleştik,
Kene kadarken karşılaştık.
Sen tayken, ben oğlanken,
Genç çağda yarıştık,
Ne zaman hatır kırıştık,

Külçoro'yu elimden kaçırtıp,
İpsiz bağlayıp kolumu,
Kaynattın benim çilemi.
Başıma sardın Tookızıl,
Nerdeki görülmedik belayı" deyip,
Gelen kulu sopalar gibi,
Babası bugün ölmüşçesine,
Tookızıl'ı boynundan dövüp,
Feryadı taş yarıp,
Nice çetin işe girişti,
Dünya kadar halkı kırıp,
Kırıp deviriverdi,
Azgınlaşıp böğürünce,
İnsan şöyle dursun, canavarlar bile,
Hayvanat canından umut kesti.

He growled and quickened,
Raging, drawing taut,
Unable to bear the burning within,
Quarreling with Tookızıl:
"You who trot not over broken ground,
Who never saw the stable-flat, the easy place,
Kulan doomed to a carrion death,
May your black eyes be gouged out,
May you fall in carrion death,
May your head be stuffed in a pit,
May the raven read the Koran at your head,
Collapsed across your road,
May vulture and raven peck you.
Accursed Tookızıl,
As children we were joined,

We were paired when louse-small,
We met when tick-small.
You a colt and I a boy,
In young days we raced together,
When did we ever wound each other's hearts?
Letting Külçoro slip my hand,
Binding my arm without a rope,
You set my trials boiling.
You wound about my head, Tookızıl,
Calamity never seen anywhere," saying,
As one cudgels an arriving slave,
As though his father died this day,
Beating Tookızıl about the neck,
His wailing splitting stone,
He set to many a cruel work,
Smashing people worlds-wide many,
He smashed and toppled them down,
When he bellowed, turning rabid,
Let men alone — the very beasts of prey,
All creatures cut hope from their souls.

Gerçek azgın Celmoguz olduğu,
Apaçık belli oldu.
Kahırlanıp kan döküp,
Karşı gelen can ölüp,
Sarıbay'ın kahrı işte böyle,
Sürüp kırıp halk boğazlayıp,
Heybetlenip durduğunda,
Bahadır bozkurt er Seytek:
"Bileği güçlü kâfire,
Çarpışmayı sert salayım,
Düzeni gitmiş aziz yurdu,
Sersemin tuzağından,
İçine battığı derin çileden,
Ayırıp kurtarayım.
Takdir yeterse öleyim,
Elin namusunu yitirirsem,
Hiç doğmamış olayım,
Ecel karşı gelip gün biterse,
Emanetimi vereyim" —
Deyip, böylece er Seytek,

That he was the true rabid Celmoguz
Was made clear as open day.
Raging, spilling blood,
Every soul that crossed him dying,
Sarıbay's wrath is even so,
Driving, smashing, throttling folk,
While he stood in dreadful might,
The bahadır gray wolf Er Seytek:
"On the strong-wristed infidel
Let me loose the clash full hard,
The dear yurt whose order is gone —
From the snare of the senseless one,
From the deep trial into which it sank,
Let me part it and deliver it.
If fate suffices, let me die,
If I lose the honor of the people,
Let me never have been born,
If death confronts me and the day is done,
Let me render up my trust" —
Saying, thus Er Seytek,

Kulansur ile dörtnala sürüp,
Durmadan kavgaya girmeye,
Beklemeden mızrak vurmaya,
Sarıbay'a doğru yönelince,
Altındaki Kulansur,
Nasıl süzüldüğü fark edilmeden,
Hendek çukur, tümsek taş,
Şu ayağına ilişmeden,
Tulparlığı işte böyle,
Tay gibi kulak yatırıp,
Kasırga gibi yeri savurup,
Gürültü duydukça Kulansur,
Koşarken uzayıp gerilip,
Ocak çukuru gibi yeri oyup,
Yay oku gibi vınlayıp,
Tırnağının tam değdiği yer,
Kat katından ufalanıp,
Bileği güçlü kâfire,

Galloping full stretch on Kulansur,
To enter battle without a halt,
To strike the lance without delay,
When he turned toward Sarıbay,
Kulansur beneath him,
His gliding not to be discerned,
Ditch and hollow, hummock and stone
Never brushing at his feet,
His tulpar nature even so,
Laying back his ears like a colt,
Whirling the earth up like a tempest,
At every rumble Kulansur,
Stretching, lengthening as he ran,
Scooping the ground like a hearth-pit,
Whistling like an arrow from the bow,
Where his hoof came squarely down
Crumbling layer under layer,
Upon the strong-wristed infidel,

Han Sarıbay bahadıra,
Sert kavga saldı idi,
Gök kaplan gibi atılıp,
Sert saldığı kavgasını,
Kahırlandığında kâfire,
Sert mızrak sapladığını,
"Yüzleşeyim" derken halk ölmüş,

Umursamadan dimdik durdu,
Yoklamaya gelip alp ölmüş,
Gümüş kundaklı gaza tüfeği,
Fitili kızıl kor olmuş,
Topuğuna bile denk saymadan,
Onunla kapışan kalmamış.
Yolu çetin Sarıbay,
Elinden çekip mızrağını,
Oğlanı çaresiz bırakıp,
İnişine yokuşuna bakmadan,
Keskinmiş o kudurası,
"Ölür müyüm" diye saymadan,
Dönüp ardına bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,
İşte o zaman Seytek'e,
Zorbalık edip durdu şimdi,
Bileği güçlü kudurgan,
Kâfiri Kuday çarptı şimdi.
Tepe saçı diken diken,
Kıl bıyığı karmakarışık,

Fersiz gözü koyulaşıp,
Hışmına değen can,
Kırıma uğrayıp boğazlanıp,
Aklından ayrılıp,
Cam gibi gözü saçılıp,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Ecelli olanlar yakalandı,
Yelin yetişemediği Kulansur'la,
Seytek kaçıp kurtuldu.
Vuruşup takati yetmeyip,

Upon Khan Sarıbay the bahadır,
He loosed a battle hard and fierce,
Springing like the gray-blue panther,
The battle he had loosed so hard,
When he raged upon the infidel,
The hard lance-thrust that he drove —
"Let me face him," they said, and the people died,
Unheeding he stood bolt upright,
Coming to probe him, alps have died,
The silver-stocked gun of holy war,
Its fuse become a red-hot coal,
Counting them not even level with his heel,
None who grappled him remained.
Sarıbay whose road is cruel
Wrenched the lance out of his hand,
Leaving the boy without resource,
Heeding neither dip nor rise,
Keen was that accursed one,
Never counting "Shall I die?",
Never turning to look behind,
Never sparing his own soul,
It was then that upon Seytek
He wrought his tyranny now,
The strong-wristed rabid one —
Kuday struck the infidel now.
His crown-hair bristling like thorns,
His wire mustache all tangled,

His lightless eye darkening,
The soul his fury touched
Brought to slaughter, throat cut through,
Parted from its wits,
His glassy eye scattering wide,
Strength not sufficing against Sarıbay,
Those whose death was written were caught,
On Kulansur, whom the wind cannot catch,
Seytek fled and won free.
Striking, his strength not sufficing,

Çarpışıp insan yenemeyip,
Güreşip gücü yetmeyip,
Sarıbay'ı yenemeyip,
Göğü yaran toz ile,
Can derdine düşüp,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Yer yakan bahadırın,
Körüklü düğmesi yumruk kadar,
Görsen kılığı işte böyle.
Gök zırh kaftanını bürünüp,
Yüz yüze gelip nice halk ölmüş,

Yüzleşemeden halk ölmüş,
Elin hepsi toplanıp,
Yiğitleri kırılıp,
"Çarpan Kuday çarptı" diye,
"Böylece domuz kırdı" diye,
"Meğer Sarıbay yapacakmış,
Kırıp canları bitirdi" diye,

El çığrışıp, bölük bölük düşüp,
At kırılıp dağ gibi devrilip,
Halk çığrışıp inleyip,
Girecek yer bulamayıp,
Sığınacak yer bulamayıp,
Yüzleşip nice çarpışıp,

Yiğitleri perişan eylemiş.
Karşısına çıkanı yok edip,
Zavallıyı Kuday çarpmış,
Yiğit erin soyunu,
Yüzleşmeye gelse yaralayıp,
Orduyu kırıp içine dalıp,
Hazine bozup yol açıp,
Mal mülk bozup ganimet alıp,
Varı yoğu yağma etmiş.
Hınç dolu deli kudurgan,
Nice bozgun salmış.
Bütün Kırgız eli için,

Clashing, unable to best the man,
Wrestling, his power not sufficing,
Unable to conquer Sarıbay,
With dust that split the sky,
Fallen into fear for his life,
The infidel, Celmoguz's son,
The earth-burning bahadır,
His bellowed buttons big as fists,
Behold his guise — it is even so.
Wrapped in his gray-blue coat of mail,
Meeting him face to face, many folk have died,
Unable even to face him, folk have died,
All the people gathered up,
Their brave men cut down,
"Kuday the striker struck," saying,
"Thus did the swine smash us," saying,
"So this was Sarıbay's doing,
He smashed the souls and ended them," saying,
The people shrieking, falling troop by troop,
Horses broken, toppling like mountains,
The folk shrieking, groaning,
Finding no place to enter,
Finding no place of refuge,
Facing him, clashing many a time,

He left their braves in ruin.
Destroying whoever crossed him,
Kuday has struck the wretched one,
The stock of valiant warriors
He wounded when they came to face him,
Smashing the army, plunging in,
Breaking treasuries, opening roads,
Breaking herds and goods, taking plunder,
He pillaged all they had.
The rancor-filled mad rabid one
Loosed many a rout.
For all the Kirghiz people's sake,

Bütün kunduz derisini,
Ortasından dilip aldı şimdi.
"Uğursuzluk olur" demeden,
Paçasına sokuvermiş,
Bahadır aslan gibi kabara kabara,
Bahadır taslayıp gerine gerine,

Yerin suyun sahibiymiş gibi,
Teke teke çağıran devi gibi,
Yurda kale olacakmış gibi,
Sadaka dileyen kulu,
Yakalayıp boğazlayacakmış gibi,
O Sarıbay kåfire,
Dönüp önünü kesecek mal kalmayıp,
Karşılık verecek can kalmayıp,
Halk şaşkın kalakalmışken,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Celcetpes tulpar ata binip,
Celcetpes'in kuyruğunu,
Yediye bölüp sımsıkı düğümleyip,
Coşkusu belli olup,
Er kıyafetini giyinip,
Pehlivanlık kılığı işte böyle,
Dişi aslan, üstün yiğit,
Gazaya çıktığı yer orası.
Gönül verdiği Semetey,
Düşmanlaştığı Sarıbay,
Gazanın hâli işte şöyle.
Şaşkın kalmış eli görüp,

El bozan devi görüp,
Kaçıp duran canı görüp,
Kudurup gezen hanı görüp,
Kayıpçal'ın aslan kızı,
Gücü kaynayıp taşan kız,
Er meydanına konan kız,
Güreştiğini yutan kız,
Adı dişi, kendisi aslan,
Yeryüzünün dört bucağını,

The whole of the beaver pelt
He slit down the middle and took now.
Never saying "It bodes ill,"
He thrust it in his trouser-leg,
Swelling, swelling like a bahadır lion,
Playing the bahadır, stretching and strutting,
As though he owned the land and water,
Like the div who calls to single combat,
As though he would be fortress to the yurt,
The slave who begs for alms —
As though he would seize and throttle him,
That Sarıbay the infidel —
No herd remained to turn and bar his way,
No soul remained to answer him,
While the people stood struck dumb,
Kayıpçal's daughter Kuyalı,
Mounting the tulpar horse Celcetpes,
The tail of Celcetpes
She parted in seven and knotted tight,
Her ardor plain to see,
Dressing in warrior's garb,
Her pehlivan guise is even so,
A lioness, a surpassing brave,
There is the place she rode to holy war.
Semetey, to whom she gave her heart,
Sarıbay, with whom she made her feud,
The holy war's state is even thus.
Seeing the people struck dumb,

Seeing the div who breaks the people,
Seeing the souls in headlong flight,
Seeing the khan who roams there rabid,
Kayıpçal's lion daughter,
The maid whose strength boils over,
The maid who takes the field of warriors,
The maid who swallows whom she wrestles,
Her name a woman's, herself a lion,
The four corners of the earth —

Dört dolanıp gezsen de,
İnsandan çıkmaz böyle er.
Türlü türlü dağ keçisini,
Her gün önleyip mal etmiş,

Güreştiğini yere sermiş,
Engebelerin yaban koyununu,
Sürüp önleyip mal etmiş,

Kapıştığını yere sermiş.
Yiğitliği belli olmuş,
Yüz yüze gelip mızraklaşınca,
Şurada duran Sarıbay,
Sinek kadar canından umut kesmiş.
Kapmaca koşusunda yorulmayan,
Kimsenin eğip alamadığı,
Kapışmaya girse yorulmayan,
Kapışıp kimsenin yenemediği,
Aslanlığı belli olmuş,
Sarıbay candan umut kesmiş.
Bahadırlığı bambaşka,
Baksan kahrı bir başka,
Sarıbay'ın savaş saldığını,
Pehlivan kız gözleyip görmüş,
Kanı kaynayıp, diş bileyip,
Takdir buysa ölmeye,
Celmoguz oğlu kâfirin,
El bozan bahadırın,
Gerçek cezasını vermeye,
Gerçekten kırgın salmaya,
Kırıla kırıla ölen kalabalık orduyu,

Zorba itin elinden,
Ayırıp kurtarmaya,

Telaşla koşuşturup,
Cenk giysisini giyinip,
Cenk silahlarını kuşanıp,
Kınsız kılıç bağlanıp,

Though you circle them four times round,
From humankind comes no such warrior.
The mountain goats of every kind
She headed off each day and made her herd,
She threw to earth whom she wrestled,
The wild sheep of the broken lands
She drove and headed off and made her herd,
She threw to earth whom she grappled.
Her valor was made known,
When they met face to face with lances,
Sarıbay standing there
Cut hope from his fly-small soul.
Unwearied in the snatching race,
Whom none could ever bend and take,
Unwearied when she enters grappling,
Whom none could conquer, grappling —
Her lion nature was made known,
Sarıbay cut hope from his soul.
Her bahadır nature is another thing entire,
Look — her wrath is something else,
Sarıbay's loosing of the war
The pehlivan maid watched and saw,
Her blood boiling, whetting her teeth,
To die, if such was fate's decree,
The infidel, Celmoguz's son,
The people-breaking bahadır —
To deal him his true punishment,
To loose the slaughter in earnest,
The thronging army dying smash on smash —
From the tyrant cur's hand
To part it and deliver it,

Bustling in urgent haste,
Donning her garb of war,
Girding on her weapons of war,
A scabbardless sword bound on,

Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup,
O Kuyalı pehlivan kız,
Âleme kargaşa salan kız,
Karşılaşacağı Sarıbay,
Kavganın hâli işte böyle.
Gür ot gibi aziz saçını,
Tepesine sarıp düğümlemiş,
Gök demirden tolgayı,
Başına kapatıp giymiş,
Cenkte giyilen çar-aynayı,
Beline uydurup kuşanmış,
Pehlivanlığı, aslanlığı,
Mızrakta usta erliği,
Ay-âlemi kaplamış,
Kuvvet, gayret, büyük erlik,
Irmak gibi dalgalanıp taşmış.
Bu yalan dünyanın boşunu,
O pehlivan kız basıp geçmiş,
Ok işlemez sağlam zırhı,
Göğsüne çekip giymiş.
Kaburgadaki zırh levhayı,
Demiri boydan boya çekip,
Dönüp dolaşıp vuruşulsa,
Doğan gibi dönüp bakınıp,
Eğilip mızrak uzatılsa,
"Kazara mızrak değer" diye,
Sırtına oyuk zırh levhayı,
Kuşanmış meğer o kudurası,
At bile geçirmez demiri,
Kaburganın zırhını,
Çapraz çapraz iliklemiş,
Kahrolası demiri.
Takımında kıl kadar delik yok,
Kuyalı'ya rast gelirse,
Sarıbay kula kurtuluş yok.

Like a cloud about to rain anew,
Her wrath striking to her face,
That Kuyalı the pehlivan maid,
The maid who looses turmoil on the world,
Sarıbay whom she shall meet —
The battle's state is even so.
Her dear hair thick as meadow-grass
She wound and knotted on her crown,
The helm of gray-blue iron
She closed upon her head and wore,
The char-ayna worn in war
She fitted to her waist and girded,
Her pehlivan's might, her lion's nature,
Her master warrior-craft with the lance
Have covered moon and world,
Force, zeal, and mighty valor
Have surged and billowed like a river.
The vanity of this false world
That pehlivan maid has trodden past,
The stout armor no arrow pierces
She drew across her breast and wore.
The armor-plate along the ribs,
Drawing the iron end to end —
Should the fight wheel round and round,
Glancing back and forth falcon-like,
Should a lance be thrust in stooping,
"By mischance a lance may strike," saying,
The hollowed plate upon her back
That accursed one had girded on,
Iron not even a horse can pierce,
The armor of the ribs,
She had clasped it cross on cross,
That accursed iron.
In her harness not a hair's-breadth hole,
Should he chance upon Kuyalı,
For the slave Sarıbay there is no deliverance.

Serpilip olgunlaşmış pehlivan kadın,
Âleme kavga salan kadın,

A pehlivan woman grown to fullness,
A woman loosing war upon the world,

Erliği ele belli olmuş,
Kadını insan, erkeği it,
İtaalı yurdu çığrışıp,
Bu candan umudunu kesmiş,
Kara çelik kuşanıp,
Gülmeden asık suratla dikilip,
Kayıpçal'ın yiğit kızı,
Sarıbay'ı gördüğünde,
Hıncı kaynayıp, cini gelip,
Cana fena güç gelip,
Kız aslan yiğidin,
Celcetpes adlı tulpar malı var.
Ay-âlemi perişan edip,
Sürüp götürecek gücü var.
Ak yemişleri paralayıp,
Çalkalayacak kudreti var,
"Kız Kuyalı pehlivan" diye,
Ay-âlemde ünü var,
O uğursuz bahtsızın,
Adı dişi, kendisi aslan,
Emsalsiz pehlivan, yaman er,
Kız da olsa dev olmuş,
Bütün çağa birden sahip olmuş.
Pehlivanlığı bambaşka,
Ay-âleme apaçık,
Ünü çıkmış seçkin yiğit.
Yiğit de odur, aslan da odur,
Yüzleşeceği Sarıbay'ın,
Karşısına dikilecek aslanı odur,
Söylese tükenmez sözü var,
Sarıbay'a karşı öcü var.
Ciğer yarıp baş kesip,
Ta baştan gelen davası var.
Kabarıp çalımlanışını görünce,
Yedi yıl durmadan vuruşmuşlar,
At sürüşmedik teke tek yok,
Yarılmadık şakak yok,
Görülmedik horluk yok,

Her valor known to all the people,
Her woman human, her man a cur,
Her yurt of Itaalı shrieking,
Had cut its hope from this life,
Girded in black steel,
Standing unsmiling, stern of face,
Kayıpçal's valiant daughter,
When she beheld Sarıbay,
Her rancor boiling, her fury rising,
The soul pressed sorely hard,
The maid-lion brave
Has a tulpar mount named Celcetpes.
To lay waste moon and world
She has the strength to drive them off.
To tear apart the white fruits
She has the power to shake them down,
"Maid Kuyalı the pehlivan," saying,
In moon and world her fame stands,
That ill-starred luckless one —
Her name a woman's, herself a lion,
Peerless pehlivan, a fearsome warrior,
Maid though she be, become a div,
She has seized the whole age at once.
Her pehlivan nature is another thing entire,
Open and plain to moon and world,
A chosen brave of far-flung fame.
The brave is she, the lion is she,
Sarıbay whom she shall face —
The lion to stand against him is she,
Should she speak, her words are endless,
She holds a vengeance against Sarıbay.
Splitting livers, cutting heads,
She has a feud come from the very start.
Seeing him swell and strut in pride,
Seven years they fought unceasing,
No single combat without horses driven,
No temple left unsplit,
No contempt left unseen,

Sataşılmadık büyüklük yok,
Kim bilir kaç kez çarpışmışlar,
Konuşsa bozgun sözü var,
Kan döküşüp baş kesmişler,
Merhamet etmeden karşılaşmışlar,
Baştan beri öcü var.
Karanlık gecede pusulaşıp,
Altı atadan beri düşmanlaşıp,
Soyundan sopuna dek,
Kökten beri düşmanlaşmış,
Hesaba sığmaz kıssası,
Sarıbay ile Kuyalı'nın,
Kökten beri bu soykırıcıların,
Birbirini tüketmek âdetidir.
Görklü olup kırda büyümüş,
Vuruşa vuruşa kırda büyümüş,

Pehlivanlığı bambaşka,
Kızdan doğma seçkin yiğit.
Hani geçende o kıssayı, kavgayı,
Salacak olduğunda,
Kudurmuşu boylu boyunca,
Yere serecek olduğunda,

Kurbanlığa kurutup,
Kesecek olduğunda,
Dayanak edecek el bulamayıp,
Kaçıp sığınacak mezar bulamayıp,
Aşılması güç bel bulamayıp,
Gizlenip yatacak yer bulamayıp,
Çilesi derin, onun eline düşüp,
Dağ dolaşıp su geçip,
Nice dolu yer gezip,
Ölecekken kaçıp kurtulmuş,
Büyük belası işte şöyle.
Ürküp durur Sarıbay,
Kız aslanı gördüğünde,
Kadından kaçıp gidemeyip,
Muradına eremeyip,

No greatness left unassailed,
Who knows how many times they clashed,
Should she speak, she has words of rout,
They have spilled blood and cut heads,
They have met without mercy shown,
From the first she holds her vengeance.
Ambushing in the dark of night,
Foes since six forefathers back,
Through lineage down to farthest kin,
Foes from the very root,
A tale no reckoning can hold,
Of Sarıbay and Kuyalı —
From the root, these slaughter-kindred's
Custom is to consume each other.
Stately, she grew up on the steppe,
Fighting and fighting, grew up on the steppe,
Her pehlivan nature is another thing entire,
A chosen brave born of a maid.
Why, lately, when that tale, that battle,
She was on the point of loosing,
When the rabid one, full length,
She was on the point of stretching on the earth,
When, drying him for sacrifice,
She was on the point of slaughtering —
Finding no people to lean upon,
Finding no grave to flee to for refuge,
Finding no pass too hard to cross,
Finding no place to lie hidden,
His trials deep, fallen into her hand,
Rounding mountains, crossing waters,
Wandering many a peopled place,
At the point of death he fled and escaped,
His great calamity is even thus.
Sarıbay stands there flinching,
When he beheld the maid-lion,
Unable to flee from the woman,
Unable to attain his desire,

Kabarıp söylenip yanıp,
Yenileceği hâlinden belli olup,
Emanet candan umut kesip,

Teke teke coşarak durdu.
Pehlivan kızın hâlini sorarsan,
Som çelikten mızrağı,
Üstünmüş hüneri,
Giydiği kaftanda delik yok,
Sayısız ere sataşmış,
Kavgaya başı dolanmış,
Dengiyle vuruşagelmiş,
Gayretliyle kapışmış,
Sarıbay'a kurtuluş yok.
Ordu içinden ayrılıp,
Er Sarıbay'ın gözüne,
Kuyalı pehlivan görünüp,
Gördüğünde Sarıbay,
Pehlivan kızın hâli işte şöyle:
Gerçekten candan umut kesti,
Gerçekten öleceği belli oldu.
Ne yapacağını bilemeyip,
Güç bela durdu Sarıbay,
Başına türlü kargaşa düşüp,
Fena durdu Sarıbay.
Kız aslan buydu işte,
Hınçla tutuşan kudurası,
Düpedüz çetin bir şeydi.
O uğursuz kancığın,
Kapışması sert, zehri güçlü,
Mızraklaşırsa dümdüz eder.
Hani Celpiniş ovasında,
Cerge-Tal boyunda,
Kadınların en hünerlisi çağında,
On yedisinde kız çağında.
Göğüs tomurcuğu kabarıp,
El gözüne ilişip,
"Kayıpçal'ın kızı" diye,
Halk gözünde bilinip,

Swelling, muttering, burning,
His coming defeat plain from his state,
Cutting hope from the entrusted soul,

He stood surging for single combat.
If you ask the pehlivan maid's state:
Her lance of solid steel,
Surpassing was her skill,
In the kaftan she wears no hole,
She has assailed warriors past counting,
Her head has wheeled through battle,
She has ever fought her equal,
She has grappled with the zealous,
For Sarıbay there is no deliverance.
Parting from within the army,
To Er Sarıbay's eye
Kuyalı the pehlivan appeared,
When Sarıbay beheld her —
The pehlivan maid's state is even thus:
Truly he cut hope from his soul,
Truly his death was made plain.
Not knowing what to do,
Sarıbay stood hard-pressed,
Turmoil of every kind upon his head,
Sarıbay stood in evil case.
The maid-lion was even this,
The accursed one ablaze with rancor,
A flatly cruel thing she was.
That ill-omened she-dog's
Grappling is hard, her venom strong,
Trade lances with her — she levels all flat.
Why, on the plain of Celpiniş,
Along the Cerge-Tal,
In the age when women are most skilled,
At seventeen, in her maiden age,
The buds of her breast swelling,
Catching the people's eye,
"Kayıpçal's daughter," saying,
Known in the people's sight,

Takımlarını özenle kuşanmış,
"Erkekten üstünmüş" diye,
Elin sınayıcısı, tetik kulak,
Gören yiğit övmüş.
"Hınçlı, çetin sözüm var,

Kız çağında o kancıktan,
Ürküp kaldığım yerim var.
Rakıya doymuş sarhoş çağda,
Aklı havada genç çağda,
Kımıza doymuş sarhoş çağda,
Fıkır fıkır genç çağda,
Bedenim gevşeyip gönlüm kayıp,
Mızrakçılardan altı bin,
Sağlamından yoldaş almıştım,
Fıkırdayan bir güzelmiş,
Nice candan uluymuş,
Beli bir tutam, yüzü ay gibi,
Süzülüp duran bir güzelmiş,
Gözü Çolpan, dili bal,

Böylesi can her yerden çıkmaz,
Görklü yüzlü, koyun gözlü,
Kumral saçlı, dik bakışlı,
Ben Sarıbay bahadıra,
İsterse varıverir diye,

Kayıpçal kızı, o yosma.
Yedi bin kadar buğra sürüp,

Yedekleşip hepsini sürüp,
Araya dünür saldığımda,
Elçileri dövmüş,
Araya giden dünürü,
Sıkıştırıp hapsetmiş.
Arada yürüyen arabulucuyu,
Kıl kadar tüyünü bırakmadan,
Kırıma uğratıvermiş.
Onun belasını sezmeden,

She donned her harness with care,
"Superior to a man," saying,
The people's tester, the alert of ear,
Braves who saw her gave her praise.
"I have a rancorous, cruel word to say,

From that she-dog in her maiden age
There is a place where I flinched and stayed.
In the drunken age sated with raki,
In the young age with head in the clouds,
In the drunken age sated with kumis,
In the young age all bubbling over,
My body slack, my heart adrift,
Of lancers six thousand
Sound companions I had taken,
A bubbling beauty she was,
Nobler than many a soul she was,
Waist a handspan, face like the moon,
A gliding beauty she was,
Her eye the Morning Star, her tongue honey,
Such a soul comes not from every place,
Stately of face, sheep-eyed,
Chestnut-haired, upright of gaze,
For me, Sarıbay the bahadır,
Thinking she would come if she but wished —
Kayıpçal's daughter, that coquette.
Driving some seven thousand camel-stallions,
Driving them all in strings,
When I sent go-betweens for the match,
She beat the envoys,
The matchmaker who went between
She penned and imprisoned fast.
The mediator walking between —
Not leaving a hair's-breadth of his down,
She put him to the slaughter.
Not sensing her calamity,

Bagalak oynayıp toz koparıp,
Şabıyat oynayıp şamata salıp,
Kısır emmiş kısır tayı,
Yüzer yüzer tutup boğazladığımızda,

Şenlik şamata, orompoy oyunu,
Varıp kalabalık ordu konduğunda,

Seyranım seksen dört olup,
Göz attığım yer yangın olup,
Kuşatıp horlayıp düşman saymadan,
Soluğumun sıcağında ekin pişmeden,

Sataşanı yemişim,
Baksan ilginçlik işte böyle,
"Bela nerede?" der dururmuşum.
Arada yürüyen elçiden,
Dünür olan elçiden,
Haber salınıp mektup gelmiş,
Aldırmadan bana çabucak vermişler,
Dile gelir sözü yok,
Dikip bakacak gözü yok,
"Ah" diyecek gücü yok,
Yüzünde damla kanı yok,
Koşup koşuşturup,
Emanet candan umut kesip,
Böylesi horluğu başlatmış.
Söz söylemeden, laf etmeden,
Çiğneyip geçivermiş.
Gündüz vakti baksam,
Söz söylemez dünürler,
Arada yürüyen aracılar,
İnsanoğlu kula,
Başlık diye verilmiş başlık yok,
Dünürlerin canı yok,
Sinek kadar canım çırpınıp,
Tüm bedenim sızlayıp,
Kendimi tutup duramayıp,

Playing bagalak, tearing up dust,
Playing şabıyat, loosing uproar,
The barren-suckled barren colts —
When we caught and slaughtered them by hundreds,
Feast and revel, the orompoy game,
When the thronging army came and camped,
My pleasure-rides were eighty-four,
Wherever I glanced became a blaze,
Besieging, scorning, counting none a foe,
Ere grain could ripen in the heat of my breath,

I devoured whoever crossed me,
Look — the strangeness is even so,
'Where is calamity?' I kept on saying.
From the envoy walking between,
From the envoy of the match,
Word was sent, a letter came,
Unheeding, they gave it me in haste:
He has no word to come to tongue,
He has no eye to fix and stare,
He has no strength to say an 'Ah,'
No drop of blood is in his face,
Running, rushing to and fro,
Cutting hope from the entrusted soul —
Such was the contempt she began.
Without a word, without a speech,
She simply trampled over him.
When I looked in the light of day:
The matchmakers who speak no word,
The go-betweens who walk between,
For the slave that is son of man,
No bride-price given as bride-price,
No soul left in the matchmakers,
My fly-small soul fluttered,
All my body ached,
Unable to contain myself,

Derlenip toparlanıp söz düşünüp,
Dört bir yanımdan düşman gelip,
Düpedüz çetin bir dev gelip,
Aradaki dünürü,
Malı güden çobanbaşını,
İleri görüşlü dilaver sınayıcıyı,
Sürdüğü malı mülkü saçmış besbelli,

Atan devesi kadar büyük bela,
Tepesinden basmış besbelli,
Soylu yurdu kırmış besbelli,
Dayanağı yok, beli yok,
Han Sarıbay'ın aslanı yok,
Halkı Kuday çarpmış besbelli.
Akıl yorup düşüne düşüne,
Apaçık fena ağıt yakıp,

"Halkım esen olsun" diye,
Arada yürüyen aracıyım,
Halkın esenliğini diledim,
Günün vaktini gözledim,
Kaygıya dala dala bölünüp,
Sefa süreni kurutan bela,
Gözümün önüne görünüp,
Günün alametine baksam,
Gökten yıldız kayıp ayrılıp,
Tepeden Çolpan parlayıp,
Her yıldızın tamamı,
Gün batıya doğru akıp,
Tan atımının buz gibi yeli,
Yüz sızlatıp uğuldayıp,
Tan yarılıp kabarıp,
Işıltısı parlayıp görünüp,
Yere aydınlık dökülüp,
Gökteki Yedigen yıldızı,
Geride kalmadan süzülüp,
Tan apaçık görünüp,
Yer aydınlığı olduğunda,
Kıbleye yönünü tutmuş,

Gathering myself, weighing my words —
Foes coming on my every side,
A flatly cruel div coming on,
The matchmaker in between,
The chief herdsman tending stock,
The far-seeing valiant tester —
She scattered the herds he drove, that's plain,
A calamity big as a rutting camel
Pressed down upon his crown, that's plain,
She smashed the highborn yurt, that's plain,
No prop has he, no ridge to hold,
Khan Sarıbay has no lion,
Kuday has struck his people, plain.
Working my wits, thinking and thinking,
Raising open, evil lament,

'Let my people be safe,' saying,
I am the mediator walking between,
I wished my people's safety,
I watched the hour of the day,
Sinking, sinking into care, divided,
The calamity that withers the carefree
Appearing there before my eye,
When I read the omens of the day:
A star slipped falling from the sky,
The Morning Star blazing overhead,
The whole of every star
Streaming toward the setting sun,
The ice-cold wind of daybreak
Stinging the face and moaning,
Dawn splitting open, swelling,
Its shimmer gleaming into sight,
Brightness pouring on the earth,
The Seven Stars in heaven
Gliding on, not left behind,
Dawn showing clear and open,
When earth's first light had come,
He had turned his face toward the kıble,

Ölecek gibi bitkin düşmüş,
Ciğeri kaçıp soluk soluğa,
İnip çıkıp coşan,
Habere gelmiş bir at durur,
Dilsiz elçinin elinde,
Avuç içi kadar mektup durur.
Mektubu alıp baksak,
"Çarpışılacak yere gel" diye,
"Hasım ecel yetişirse öldün" diye,

"Kahırlı çetin kavgayı,
Şimdi benden gördün" diye,
"Şöyle bir oynasak Sarıbay,
Böylece yıkılıp gittin.
Sert cinim tutarsa,
Tutacağıma can kalmaz,
Akacak kan kalmaz.
Kaçıp gidecek yer bulamadan,
Sığınacak çetin mezar bulamadan,

Worn out as if to die,
His lungs fled, gasping breath on breath,
Heaving, plunging, surging —
There stands a horse come bearing word,
In the mute envoy's hand
There lies a letter palm-of-hand small.
When we took the letter and looked:
'Come to the place of battle,' saying,
'If foe-death overtakes you, you are dead,' saying,
'The wrathful, cruel battle
You have now seen from me,' saying,
'Should we sport a little, Sarıbay,
Thus you toppled and were gone.
If my hard fury takes me,
No soul is left for me to seize,
No blood is left to flow.
Finding no place to flee away,
Finding no hard grave for refuge,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUYALI'NIN MEYDAN OKUYUŞU

Meydan artık Kuyalı'nındır. "Ben pehlivan Kuyalı'yım, yüzüne gelen kavgayım" diye haykıran kız aslan, Sarıbay'ı güreş tutulan yere, kararıp yanan kora, nişanlanıp uçan oka çağırır; yıllardır kaçırdığı düşmanının nihayet çenesi altında bulunmasıyla gönlü dolar. Ölürse yurdun "gerçek pehlivanım öldü" deyip umudu kesmesini vasiyet ederek teke tek vuruşa girer. Sarıbay ise onu "kocamış kız, yapmacık söz söyleyen kız" diye aşağılar, kavgalaşacak sebebi olmadığını söyleyip böbürlenir; kalabalık ordusunu horlayıp sürerek Kırgız'a, Türk'e amansız kırgın salmayı sürdürür. Bu darlıkta er Seytek söze girer: Talas'ın kolay yer, Kuyalı'nın kadın ama kolay er olmadığını, Celmoguz oğlunun da sıradan aslan sayılmayacağını tartıp yurdu ölümün çetinliğinden koruyacak cengi kurmaya karar verir.

Kırgının ortasında beklenmedik bir kapı açılır: Sarıbay'ın sürdüğü ordunun yamanı Çañdayak, er Seytek'in önünde el bağlayıp "ele düşmüş kullarız, bir kaşık kanımızı bağışlayın" diye aman diler; ekin ekip can besleyen suçsuz halkın zorbalıkla sürüldüğünü, bütün vebalin Sarıbay'da olduğunu döker. Seytek'e "öldürmeyip sağ bırakırsanız kavağımız tuğ olur" diye bağlılık sözü verilir. Bunun üzerine Seytek yönünü asıl düşmana çevirir: "Kader yeterse öleyim, boy ölçüşüp göreyim" diyerek zulmü koyu domuza teke tek çıkmaya ant içer. Bölüm, kurt gibi ağzı açılıp altından ateş saçılan Sarıbay'ın Tookızıl'ı dörtnala sürüp gümüş saplı aybaltasını kavramasıyla, son yüzleşmenin eşiğinde kapanır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kuyalı, Sarıbay'a açıkça meydan okur; kendisini "yüzüne gelen kavga, gazaplının ta özü" diye tanıtıp onu teke tek güreşe çağırır.
- Sarıbay, Kuyalı'yı "kocamış kız" diye küçümser ve aralarında kavgalaşacak sebep olmadığını öne sürerek meydan okumayı hafife alır.
- Sarıbay kendi kalabalık ordusunu dahi horlayıp zorla savaşa sürer; Kırgız ve Türk ellerine kırgın salmayı sürdürür.
- Seytek, Kuyalı'nın kadın ama kolay er olmadığını, Sarıbay'ın da sıradan aslan sayılmayacağını söyleyerek yurdu koruyacak cengi planlar.
- Düşman ordusunun ileri geleni Çañdayak, Seytek'in önünde el bağlayıp suçsuz halk için aman diler ve sağ bırakılırlarsa bağlılık sözü verir.
- Seytek "kader yeterse öleyim" diyerek Sarıbay'la teke tek vuruşmaya ant içer; bölüm, aybaltasını kavrayıp Tookızıl'ı dörtnala süren Sarıbay'la son yüzleşmenin eşiğinde biter.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Ecelden önce öldüm – diye,	*Before my fated hour I died – saying,*
Belimi sıkıca bağlamışım,	*I have girded my waist full tight,*
Celmoguz oğlu kâfirim,	*I am the infidel, Celmoguz's son,*
Yel gibi tutuşan bahadırım,	*I am the batyr who kindles like the wind,*
Derlenmiş yerlerin hepsini,	*All the lands that have been gathered,*
Kavurup yakan sefilim,	*I am the wretch who scorches and burns them,*
Kaç diyara kavga saldın?	*Upon how many realms did you loose your war?*
Halkı kırıp ganimet aldın,	*You slew the people and seized the spoils,*
Rast geleni kemirip,	*Gnawing whatever you chanced upon,*
Karşına çıkanı çiğnedin,	*You trampled all who stood before you,*
Kaç diyara kavga saldın,	*Upon how many realms did you loose your war,*
Sadaktaki oku saçtın,	*You scattered the arrows from your quiver,*
Tutuşanı yok ettin,	*You destroyed whoever grappled with you,*
Ben pehlivan Kuyalı'yım,	*I am Kuyalı the pehlivan,*
Yüzüne gelen kavgayım.	*I am the war that comes against your face.*
Gazaplının ta özüyüm,	*I am the very essence of the wrathful,*
Hunhârın kara gözüyüm.	*I am the black eye of the bloodthirsty.*
Bahadırsan, aslansan,	*If you are a batyr, if you are a lion,*
Ay-âlemi kasıp kavuran	*Scourge and scorcher of moon and world,*
Görünür bozyeleli er isen,	*If you are the famed grey-maned warrior,*
Engebeli inişli bele gel,	*Come to the rugged pass of steep descents,*
Güreş tutulan yere gel,	*Come to the ground where wrestlers grapple,*
Kararıp yanan kora gel,	*Come to the ember blackening and burning,*
Nişanlanıp uçan oka gel.	*Come to the aimed and flying arrow.*
Kara yalçın bele gel,	*Come to the black precipitous pass,*
Nicesin yıkan sele gel.	*Come to the flood that has drowned so many.*
Ay-âlemi kasıp kavuran	*Scourge and scorcher of moon and world,*
Pehlivan Kuyalı ere gel.	*Come to the pehlivan Kuyalı, the warrior.*
Ben pehlivan Kuyalı'nın,	*For me, Kuyalı the pehlivan,*
Yitirdiğim düşmanım bulunup,	*The foe I lost has now been found,*
Büyük onurum örtülüp,	*My great honor has been mantled over,*
Kaçan düşman bulunup,	*The fleeing foe has now been found,*

Nice onurum örtülüp,
Kopan bağım eklenip,
Böylece canım sevinip,
Çoktan giden Sarıbay,
Çenem altında bulunmuş.
Kaçırdığım Sarıbay,
Tam önümde bulunup,
Bugün gönlüm dolmuştur.

Many an honor of mine mantled over,
My severed bond has been rejoined,
Thus my soul has been made glad,
Sarıbay, long since departed,
Has been found beneath my very chin.
Sarıbay, whom I let slip away,
Has been found right before me,
Today my heart is filled full.

Bahadırsan, er isen,
Yüzleşecek günün gelmiştir.
Çetin bir cenk kuralım,
Gücü olmayanı güçlümüz,
Kum gibi ezip koyalım,
Yamanımızı ustamız,
Tümden kırıp koyalım,
Telaşlanıp şaşmadan,
Akıldan şaşıp kaçmadan,
Tulparın başını çevirelim.
Durmadan meydana çıkalım,
Çetin bir cenk kuralım,
Ciğer deşip baş kesip,
Ölesiye vuruşup kalalım,
Gerçek ecelin okuna,
Ansızın rast gelirsek,
Gidip gelinmez gerçek yurda,
Dilediğimizde varalım,
Darı kadar parça kalmadan,
Kaşığa konacak kan kalmadan,
Tutup deneyecek hâl kalmadan,
Paramparça olalım.
Koşumunu takımını sökelim,
Durmadan kavga kılalım.
Dinmeyen çarpışma kuralım,
Mızraklaşıp tutuşup,
Birbirimizi tüketip kalalım.
Coşkuyla şahlanmışken,
Yüzleşip gaza kılalım.
İçindeki arı döktürüp,

If you are a batyr, if you are a warrior,
The day of your reckoning has come.
Let us set a grim battle,
Let our strong one take the strengthless,
And crush him down like sand,
Let our master take our fierce one,
And break him utterly down,
Without panic and without dismay,
Without losing wits and fleeing,
Let us turn the tulpar's head.
Let us ride unceasing to the field,
Let us set a grim battle,
Gouging livers, striking off heads,
Let us fight on unto death,
If the arrow of true fate,
Should suddenly chance upon us,
To the true homeland none returns from,
Let us go whenever we will,
Till no shred the size of millet remains,
Till no blood remains to fill a spoon,
Till no state remains to grasp and try,
Let us be torn to pieces.
Let us strip off harness and gear,
Let us wage war without ceasing.
Let us set an unabating clash,
Grappling lance against lance,
Let us wear each other to nothing.
While reared up in full fervor,
Let us face each other and make holy war.
Pouring out the venom within you,

Arsız kul, seni kaçırtıp,
Yeryüzünün dört bucağını,
Dört dolanıp bulamadan,
Bir savaşı salmaya,
Bir kez yüzleşip kalmaya,
Ben pehlivan Kuyalı'nın,
Erken dediği geç oldu,
İki gözüm dört oldu.
Yitirdiğim düşman bulunup,
Büyük onurum örtülüp,

Shameless slave, I shall put you to flight,
The four corners of the earth,
Before you circle them four times and fail,
To loose a single battle,
To stand face to face but once,
For me, Kuyalı the pehlivan,
What I called early has come late,
My two eyes have become four.
The foe I lost has now been found,
My great honor has been mantled over,

Kaygımın hepsi yatışıp,
Faltaşı gibi gözüm açılıp,
Dilediğim denk gelip,
Yitirdiğim rast gelip,
Ay alnım açıldı,
Yaman kumarım dağıldı.
Semetey'e kavga salıp,
Sarıbay gelip şahlanmış,
Sır bilmeyen halk görüp,
Kasılıp duran kudurgan,
Bunca neden coşmuş ki,
Masum halkı koyuversin,
Elçisi geldi, cevap versin,
O dağ gibi düşman geldi,
Tutuşup çarpışacak,
Kız arslan düşman geldi,
Ahaliyi kırıp yer bozdu,
Dağ devirip il bozdu,
Heybet satıp yutkundun,
Altı atanın öcü yok burada,
Bunca neden kudurdun?
Kuvvetini, cinini,
Kırmaya geldim Sarıbay,
Hesapsız oyununu,
Bulmaya geldim, hey domuz.
Bulacak olmamın sebebi,
Otlu yeri tutuşturdun,
Çayırlı yere ateş verdin,

All my sorrow has been stilled,
My eyes flew open wide as divining-stones,
What I wished for has come to meet me,
What I lost has crossed my path,
My moon-bright brow has cleared,
My grim gamble has been scattered.
Loosing war upon Semetey,
Sarıbay has come and reared up,
Seeing folk who know no secret,
The swaggering mad-blooded one,
Why has he raged so much,
Let him release the innocent people,
His envoy has come, let him answer,
That mountain-like foe has come,
Ready to grapple and clash,
The maiden-lion foe has come,
He slew the people and broke the land,
He toppled mountains and broke the realm,
You peddled menace and gulped,
There is no six-fathers' vengeance here,
Why have you raged so mad?
Your strength and your demon,
I have come to break them, Sarıbay,
Your games beyond all counting,
I have come to find them out, you swine.
The reason I shall find them out:
You set the grassy places aflame,
You put fire to the meadowed ground,

	Yok yere öfkelendin,	*You raged for no cause at all,*
	Altı atanın öcü yok artık.	*There is no six-fathers' vengeance now.*
	Kara zalim, kan döken,	*Black tyrant, spiller of blood,*
	Halkta senin gibi kul yok,	*Among the people there is no slave like you,*
	Vuruşup saçarım kanını,	*I shall fight and scatter your blood,*
	Tüketirim gücünü,	*I shall use up all your strength,*
	Dökerim topunla zehrini,	*I shall spill your venom with your cannon,*
69560	Ben pehlivan kız Kuyalı,	*I, the pehlivan maiden Kuyalı,*
	Bozarım nice suretini,	*I shall mar your many guises,*
	Sökerim türlü cinini,	*I shall root out your sundry demons,*
	Mızrak sunacak yamacını söyle,	*Name the slope where you will offer the lance,*
	Güreş tutacak yerini söyle,	*Name the ground where you will grapple,*
	Karşı karşıya varalım,	*Let us come face to face,*
	Tek bir can kalana dek,	*Until a single soul remains,*
	Tükenişip gidelim.	*Let us spend each other and be gone.*
	Er kırılıp han ölsün,	*Let warriors be broken, let the khan die,*
	Akılsız, çetin gün görsün,	*Let the witless see a grim day,*
69570	Dimdik duran yiğit devrilsin,	*Let the upright standing brave be toppled,*
	Bakan adam feryat etsin,	*Let the onlooker cry out in woe,*
	Mızrak ile yüzleşip	*Facing lance against lance*
	Yenişelim, Sarıbay,	*Let us strive to win, Sarıbay,*
	Gücü yok, kudretliyi,	*Strengthless and mighty alike,*
	Yutuşalım, Sarıbay,	*Let us swallow each other, Sarıbay,*
	Kızıl kırgın, tam kavga	*Red slaughter, full-pitched war*
	Edişelim, Sarıbay,	*Let us wage together, Sarıbay,*
	Karşılaşıp bağırıp	*Meeting and shouting aloud*
	Vuruşalım, Sarıbay,	*Let us strike together, Sarıbay,*
69580	Kılıçlaşıp kıyışıp	*Sword upon sword, slashing*
	Çatışalım, Sarıbay,	*Let us clash together, Sarıbay,*
	Yaman çetin gulgule salıp	*Loosing a grim and fearsome clamor*
	Yüzleşelim, Sarıbay,	*Let us face each other, Sarıbay,*
	Akılsız kara aslandın sen,	*You were a witless black lion,*
	At sağrısını dönendin,	*You were the one who turned the steed's croup,*
	Apar topar kaçıp kalandın,	*You were the one who fled helter-skelter,*
	Ervah çarpmış eksiktin.	*You were the lack-wit struck by the spirits.*
	Ansızın cenk görünce,	*When war appeared of a sudden,*

Gün batısı, gün doğusu,
Kaçıp duran sendin sen» –
Deyip, böylece Sarıbay,
Habercinin mektubu var,
Mektubu okuyup baksa,
Halkın esenliğini düşünse,
Pehlivan kızın mektubuymuş,
Kuyalı'nın adıymış.
Bunu görüp Sarıbay,
Böğrü inip kalkarak,
Durmadan yüreği çarparak,
Kanı tutuşup yanarak,
Yine candan umut kesip,
Gazaplanıp silkinip,
Kahrı şiddetle başlattı,
Sinek gibi canından umudunu,

To the sun's setting, the sun's rising,
It was you, you who kept fleeing» –
Saying thus, for Sarıbay,
There is the messenger's letter,
When he read the letter and looked,
Though he pondered the people's welfare,
It was the pehlivan maiden's letter,
It was Kuyalı's name upon it.
Seeing this, Sarıbay,
His flank heaving up and down,
His heart pounding without cease,
His blood catching fire and burning,
Again despairing of his life,
Raging and shuddering,
He set his fury violently loose,
Hope for his fly-small life,

Gerçekten kesip attı.
Yüzü kara Kuyalı,
Beline kuşak bağladığı,
Saklanıp yattığı yerine,
Yüz tutup çatacağı erine
Gelip çatmış meğer – diye,
Kahrolası nal gürültüsünü,
Duymuş meğer – diye,
Cenge, gazaya, çetin işe
Çıkmış meğer – diye,
Kayıpçal'ın kancığı
Her zaman yolumu bağladı,
Yeryüzünden sürdü beni,
Ay-âlemden geçirdi,
Onurumu giderdi,
Mızraklaşıp vuruşup,
Baştan beri işimi bitirdi,
Adı kadın, ruhu ulu,
İnsandan çıkmaz bunun gibisi,
Üstün pehlivan mahluk
Kara bahtlı kancığın,
Haberinden can çıktı,

He truly cut away and cast it off.
Black-faced Kuyalı,
Where she bound the sash about her waist,
To the place where she lay hidden,
To the warrior she set her face to fight
She has come upon him, then – saying,
The accursed thunder of hooves,
She has heard it, then – saying,
To war, to holy war, to grim work
She has ridden out, then – saying,
That bitch of Kayıpçal
Has always bound my road,
She drove me from the face of the earth,
She hounded me past moon and world,
She stripped away my honor,
Lance against lance, fighting,
From the first she has undone my work,
Woman in name, mighty in spirit,
From humankind comes none like her,
A creature, a pehlivan supreme
That black-fated bitch,
At news of her my soul fled out,

İçim baştan başa sızladı,
My inward parts ached through and through,

Gönlüm tümden buz kesti,
My heart turned wholly to ice,
Peşimi hiç bırakmayıp,
Never leaving my trail,
Başıma kıyamet kopardı,
She brought doomsday upon my head,
Kavgalaşıp yarıştı,
She warred and she contended,
Bundan önce seksen kez
Eighty times before this
Yine yüz yüze vuruştu,
She fought me face to face again,
Yanımdaki yoldaşım,
The comrade at my side,
Canı bir olan alp öldü,
The alp who shared one soul with me died,
Kargaşada halk öldü,
In the turmoil the people died,
Tutuştum, gücüm yetmedi,
I grappled, my strength did not suffice,
Arslan dişi işlemedi,
The lion's tooth would not bite,
Katı pehlivan kancık it,
That hard pehlivan bitch-dog,
Peşimi hiç bırakmayıp,
Never leaving my trail,
Ardım sıra kovmaktan kalmadı.
Never ceased from hunting at my back.
Gücü olanı yordu,
She wearied all who had strength,
Ben Sarıbay olalı,
Since I have been Sarıbay,
Yüz yüze gelip ölmedim,
I have not met death face to face,

Mızrağa usta koca pehlivan,
A great pehlivan, master of the lance,
İnsandan böylesini görmedim.
I have never seen her like among mankind.
Güreşte yanıp yakıldım ah,
In wrestling I burned and was consumed, ah,

Her gün çeker oldum ah,
Every day I have come to suffer, ah,
Bu kancığın belasını,
The bane of this bitch,
Kâfirin hâlini duyunca,
When I hear of the infidel's state,
Kaburga kemiğim zonklar,
My rib-bones throb with pain,
Bedenim baştan başa sarsılır,
My body shakes through and through,
Sinecik canım çırpınır,
My poor little soul flutters,
Ten bedenim ürperir.
The flesh of my body shudders.
Sarıbay böyle dururken
While Sarıbay stood thus
Halkın yüzleştiği yamaçtan,
From the slope where the people faced each other,

Büyük meydanın kıyısından,
From the edge of the great field,
Yeri bozup coşarak,
Breaking the earth, surging,
Karaltısı dağ gibi görünüp,
His dark bulk looming like a mountain,
Gazaplıymış Sarıbay,
Wrathful was Sarıbay,
Çetin kahrı şöyleydi:
His grim fury was thus:

Biriniz değil, bininiz gelin,
Kuyalı başta, sayınızla gelin,

Sevinç duyarım, hepiniz gelin, –
Deyip, böylece Sarıbay,
Yüreklenip davranıp,
Ağzından alev fışkırıp,
Kahrına dayanamayıp
Kalabalık ordu kaçıp çığrışıp,
Baksan, çetin hâl şöyleydi,
Altındaki Tookızıl
Karaltısı dağ gibi görünüp,
Sarıbay'ı gören can
Gönlü yine bölünüp,
Gazaplanan kudurgan
Yutacak sureti görünüp,
Kahrını döküp gümbürdeyip,
Kar suyu gibi çağıldayıp,
Yön tutup şahlandığında,
Ateş gibi yanıp çatırdayıp,
Öldüm deyip candan umut kesip,
Bakan adam çığrışıp,
Halk canından umut kesip,
Er Sarıbay bahadırın,

Come not one of you, come a thousand,
Kuyalı at the head, come in all your number,
I shall rejoice — come, every one, –
Saying thus, Sarıbay,
Taking heart and bestirring,
Flame gushing from his mouth,
Unable to bear his fury
The teeming host fled screaming,
Look — the grim state was thus,
Tookızıl beneath him
His dark bulk looming like a mountain,
The soul that saw Sarıbay
Its heart again divided,
The raging mad-blooded one
Seeming a shape that would devour,
Pouring out his fury, thundering,
Roaring like snow-melt water,
When he set his course and reared,
Burning and crackling like fire,
Saying, I am dead, despairing of life,
The onlookers screaming,
The people despairing of their lives,
Of the warrior Sarıbay the batyr,

Meydana çıkıp kükreyip,
Kahrına dayanamayıp,
Kalabalık ordu ürküp kaçışıp,
Halk aklından şaşıp,
Gücü her cana duyulup,
Halk canından umut kesip,
Ahali böyle dururken,
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı,
Baksan bozyeleli bu dahi,
Yüzleşeceği Sarıbay,
Pek çetin işler açar hayli.
Vuruşacağı Sarıbay,
Belalı kavga işte böyle.
Hem kız, hem azgın cariye,

Coming out upon the field, roaring,
Unable to bear his fury,
The teeming host started and scattered,
The people driven out of their wits,
His might felt by every soul,
The people despairing of their lives,
While the folk stood thus,
Kayıpçal's Kuyalı,
Look — this grey-maned one likewise,
The Sarıbay she is to face,
Opens works most grim and many.
The Sarıbay she is to fight,
Such is the baneful war, even so.
Both maiden and untamed bondmaid,

Ok geçmezi giyinip,
Var gücüyle gerinip kabarıp,
Düşman deyince sevinip,
Sırf çeliğe bürünüp,
Som zırhı eline alıp,
Kahrını döküp coşarak,
Yüreklenip şahlanıp,
Pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Tutuşacağı Sarıbay,
Adaklısı Semetey,
Savaşacağı Sarıbay,
Yuvadaşı er bozyeleli,
Er ünü bilinip,
Ok geçmez zırh kaftan giyip,
O sırtın eteğini
Boyuna denk kuşanıp,
Sarıbay'ı gördüğünde,
Göz kırpmadan, kaş çatmadan,

Işıl ışıl gülüp sevinip,
Er Sarıbay bahadırı,
Ermiş diye umursamaz,
Erliğini, aslanlığını,
Topuğuna denk tutmaz.
Derya imiş diye çekinmez,
Canlıdır diye düşünmez,

Düşünmeyişinin sebebi
Mızrağa usta aslanmış,
Ay-âlemi ayağa kaldırmış,

Basıp geçmiş biriymiş.
Yüzleşirim deyip bey ölmüş,
Kadın mısın deyip horlayıp,
Göre göre nice han ölmüş,
Karşı duranın hepsi ölmüş.
Boy ölçüşen can ölmüş,
Kan emip katılaşmış,

Donning the arrow-proof mail,
Straining and swelling with all her might,
Rejoicing at the word of a foe,
Clad in nothing but steel,
Taking the solid armor in hand,
Pouring out her fury, surging,
Taking heart and rearing up,
Girding on her weapons of war,
Binding on the naked sword,
The Sarıbay she is to grapple,
Her betrothed is Semetey,
The Sarıbay she is to battle,
Her nest-mate the grey-maned warrior,
Her warrior's fame well known,
Donning the arrow-proof mail-kaftan,
The skirt of that ridge
Girding it even with her stature,
When she beheld Sarıbay,
Without blinking an eye, without knitting a brow,
Laughing bright and rejoicing,
The warrior Sarıbay the batyr,
She heeds not, though he be mighty,
His manhood and his lionhood,
She holds not even with her heel.
She shrinks not though he be an ocean,
She reckons not that he lives,

The reason she does not reckon:
She is a lion, master of the lance,
She has roused moon and world to their feet,
She is one who has trodden them down.
Saying, I shall face her — beys have died,
Sneering, Are you but a woman,
Many a khan has died before all eyes,
All who stood against her died.
Every soul that measured strength died,
Sucking blood she has hardened,

Dişi arslan diye ün salmış.
Engebeli belde büyümüş,
Üstün sağlam yerde büyümüş.
Sadaktan okunu süren,

Boy ölçüşen hayli can,
Pek çoğu telef olmuş,
Kulak duyup göz görmüş
Elde böylesi olmamış,
Gazaplansa Kuyalı,
Dilese mızrak sunacak gibi,

Sarıbay değil, âlemde,
Hemen kalkan edecek gibi.
Kahrı başkadır büsbütün,
Sarıbay şöyle dursun, âlemi
Sürüp sürüp yutacak gibi.
Dünyanın yüzüne,
Bir yaratılıp gelmiş o.
Ayın karanlığında,
Kılı ardından yarıp vuran,
Yaratılıp gelmiş nişancı o.
Mızrağı boşa saplamayan,
Güreş tutmuş mahluk,
Heves ederim diyen ulu,

Er eğdiren zalim,
Sataşırım diyen zorba,
Birisi bile sağ kalmamış,
Adını duyan ürkmüş,
Yel yetmezini eyerlemiş,
Alıveririm deyip gelip,

Diz kapağından çelme yiyip,

Nice malını kaptırıp,
Gören canlar ürkmüş.
Güzelliği ay gibi dilberin,
Görünüşü güzel kahrolasının.

She won renown as the she-lion.
She grew up on the rugged pass,
She grew in a high and steadfast place.
Those who drew their arrows from the quiver,
The many souls that measured strength,
Most of them were destroyed,
Ear has heard and eye has seen
None such has been in the land,
If Kuyalı is roused to wrath,
As if, should she wish, she would offer the lance,
Not to Sarıbay alone — the world
She would straightway make her shield.
Her fury is another thing entire,
Sarıbay aside — the world itself
She would drive and drive and swallow.
Upon the face of the earth,
She came created one alone.
In the darkness of the moon,
Splitting a hair from behind with her shot,
She came created a markswoman.
Never sinking her lance in vain,
A creature that has grappled in wrestling,
The great one who said, I have a mind to try,
The tyrant who made warriors bow,
The bully who said, I shall provoke her,
Not one of them was left alive,
Whoever heard her name took fright,
She saddled the steed the wind cannot catch,
Those who came saying, I shall take her with ease,
Were tripped and thrown at the knee,

Forfeiting much of their wealth,
The souls who saw took fright.
Her beauty is like the moon, a charmer,
Fair of face is that accursed one.

Bahadırlığı bambaşka,
Perizade, seçkin güzel,
Yüzündeki kızıl nur,
Yere ışık vurmuş gibi,
Yüz yüze gelen çok düşman,
Dik baksa yere girecek gibi,

Aç doyuran azığı aşmış,

Kızdan çıkma arslanın,
Bahadırlığı, aslanlığı
Ay-âlemi kaplamış,
Buğday benizli ak yüzlü,
Çakırlığı yok, koy gözlü,
Eşi benzeri yok, tek sözlü.
İyiye tek bir sözü var,
Düşmana bin türlü kavgası var.
Güzelliği cevher, atlas misali
Görene bunca değeri var,
Hızır okşamış kadını o,
Kayıpçal kızı pehlivanın,
Bir yaratılmış insanın,
Geniş gönüllüyle dilektaş
Bahadırlarla yürektaş,
Pehlivanlarla bilektaş.
Semetey ile obadaş,
Külçoro ile yârandaş
Hatiple damaktaş,
Bahadırlarla alındaş,
Düşmanlaştığı Sarıbay,
Gazaya çıktı işte böyle,
Altındaki Celcetpes,
O Celcetpes küheylanı,
Bulut gibi göğe uçan,
Dört ayaklıdan kanatlı,
Toynağı çelik, masmavi taş,
Sarıbay ile mızraklaşıp,
Öteden beri cenge alışkın.

Her valor is another thing entire,
Fairy-born, a chosen beauty,
The crimson light upon her face,
As if light had struck the ground,
The many foes who came face to face,
Should she gaze straight, would sink into the earth,
Her provender that fed the hungry overflowed,
Of the lion sprung from a maiden,
The valor and the lionhood
Have covered moon and world,
Wheat-hued and white of face,
No grey in them — dark sheep's eyes,
Peerless and without like, of a single word.
For the good she has one single word,
For the foe a thousand kinds of war.
Her beauty like jewel and satin
Has such worth for all who see,
She is the woman Hızır has caressed,
Of the pehlivan daughter of Kayıpçal,
Of a human being created once,
Wish-fellow with the generous-hearted
Heart-fellow with batyrs,
Wrist-fellow with pehlivans.
Camp-fellow with Semetey,
Friend-fellow with Külçoro
Palate-fellow with the orator,
Brow-fellow with batyrs,
The Sarıbay she has made her foe,
Thus she rode out to holy war,
Beneath her Celcetpes,
That courser Celcetpes,
Flying to the sky like a cloud,
Winged among the four-legged,
Hooves of steel, deep-blue stone,
Lance to lance with Sarıbay,
Long since accustomed to battle.

Dönüşü iğ gibi,
Koşusu geyik gibi,
Taşa sürsen kaymaz,
Kuma sürsen yorulmaz,
Kanatlı kuş yetişemez,
Göz bağlanan alaca karanlıkta,
Tökezleyip düşmeyen,
Yetkin pehlivan Kuyalı,
Ecel yetişmez küheylanın,
Coşturup şahlandırıp,
El içinde karaltıyı,
Eri ölmüş gibi silkindirip,
Göğüslüğe düğümlü ak dizgin
Çektirmeden ele yapışıp,
Yetkin pehlivan Kuyalı
Celcetpes ile uğraşıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Onuru kalın, zehri güçlü
Mızrağa usta, boynu düz
Gök ziynet kaftan bürünüp,

Çalımlı çalımlı kudurgan,
Gök kaplan gibi atılıp,
Masmavi çeliğe bürünüp,
Adına kadın denmese,
Çatık kaşı yüce doruk gibi,
Kudreti masmavi demir gibi,
Karşılaşanı hep yenip,
Sarıbay durdu kudurup,
Kaygıya düşen canlara,
Sürüp sürüp yiyecek gibi,
Ervahını görsen işte böyle,
Gazaya çıkmış harikayı,
Güzelliği herkesten gösterişli
Kız arslan, er pehlivan,
Çetin gazaplı kâfire
El kıran Sarıbay
Kan içen ahir zamana
Karşı çekip kılıcını,

His turning like a spindle,
His running like a deer,
Drive him on stone, he does not slip,
Drive him on sand, he does not tire,
No winged bird can overtake him,
In the eye-binding half-dark of dusk,
Never stumbling, never falling,
The accomplished pehlivan Kuyalı,
Her courser that fate cannot catch,
Rousing him, making him rear,
His dark bulk amid the people,
Shaking as if his rider were dead,
The white rein knotted to the breast-strap
Gripping it without letting him pull,
The accomplished pehlivan Kuyalı
Striving with Celcetpes,
Ravishing the hearts of all who saw,
Thick in honor, strong in venom
Master of the lance, straight of neck
Wrapped in a kaftan of sky-blue adornment,
Swaggering, swaggering, mad-blooded,
Springing like a grey panther,
Wrapped in deep-blue steel,
Were she not called woman by name,
Her knitted brow like a lofty summit,
Her might like deep-blue iron,
Ever vanquishing all she met,
Sarıbay stood raging,
Upon the souls sunk in dread,
As if to drive and drive and devour,
Behold her guardian spirit — even so,
The marvel ridden out to holy war,
Her beauty more resplendent than all
Maiden lion, warrior pehlivan,
Against the infidel of grim wrath
Sarıbay, breaker of peoples
Against the blood-drinking end of days
Drawing her sword to meet him,

Kana bulayıp pusatını,
Sarıbay'ı gördüğünde

Kılıcı sımsıkı bağlanıp,
Dudağını ısırıp çiğneyip
Kirpiği yanıp kor olup,
İnsanda öylesi olmayıp,
Gözü dumanlanıp bozulup,
Görülecek derdi görmek için,
Kan karışık kanlı zehir
İki avurdundan dökülüp,
Fitilli topu atışıp,
Halis çelik tokuşup,
Küheylan tepinip ürkerek
Dizginlenip pehlivan kız,
Sırlı mızrağı hazırlayıp,
Alıcı kuş gibi davranıp,
Kudretli pehlivan bozyeleliye
Ansızın akıl bulunup,
Heybeti var, yılgısı var.
Yanında bin kişilik ordusu var,
Öfkeli çetin günü var,
Rüzgâr yetişmez yeli var,
Ay-âlemi kız arslan
Alacak hüneri var.
Kızdan güzel kadının,
Şekerden tatlı sözü var,
Çolpan gibi parlayan gözü var,
Kara yere kan damlasa
Kardan apak teni var.
Kar üstüne kan damlasa
Kandan kızıl yüzü var.
Ay değmiş gibi sureti var,
Ejderha gibi yılgısı var.
Öz anası hünerliymiş,
Koruyanı kırk çilten,
Yoldaşı boz kaplan.
Yaratılmış kul içinde
Böyle yaratılmış can olmaz.

Steeping her weapons in blood,
When she beheld Sarıbay

Her sword bound fast and tight,
Biting and chewing her lip
Her lashes burning to embers,
No such thing found in humankind,
Her eyes clouding, darkening over,
To see the woe that must be seen,
Bloody venom mingled with blood
Spilling from both her cheeks,
Firing the fuse-lit cannon,
Pure steel clashing on steel,
The courser stamping and shying
Reined in, the pehlivan maiden,
Making ready the burnished lance,
Moving like a bird of prey,
To the mighty grey-maned pehlivan
Of a sudden wit was granted,
She has majesty, she has terror.
Beside her a host of a thousand men,
She has her wrathful, grim day,
She has a gale the wind cannot catch,
The maiden lion has the craft
To take the moon and world.
Of the woman fairer than a maiden,
Her word is sweeter than sugar,
Her eye shines like the morning star,
Should blood drip on the black earth
Her skin is whiter than snow.
Should blood drip upon snow
Her face is redder than blood.
Her visage as if touched by the moon,
Her terror like a dragon's.
Her own mother was gifted in craft,
Her guardians the forty çilten,
Her comrade the grey panther.
Among created servants of God
No soul is created such as she.

Akılsızlar, arsızlar
Çabalayıp dıştan yetişecekmiş gibi

Karşısına çıkan âdemoğulları,
Doğranacak nesne gibi,

Tabana dönüp gidecek gibi.
Talihi üstün, kısmeti güçlü,
Sataşanı buz eder.
El meydanlı gürültülü yerde,
Er yataklı tuğlu belden,

Sırtı yayvan yamaçtan,
Göğü kaplatıp kavga başlatıp,
Celmoguz oğlu Sarıbay
Cenkte duruşu dağ burnu gibi.
Duruşu dağın çıkıntısı gibi,
Tanrı yüzünü göstermesin
Kan dökülen kavga çıkıp,
Yer yarılıp dağ bozup,
Düzenli çıkıp geliyor.
Çok kaynaşan kalabalık ordu,
Kaplayıp çıkıp geliyor.
Yeri kaynatan kalabalık ordu,
Yeryüzüne tuğ dolup,
Göğü yaran çığlık olup,
Nara kulak sağır edip,
Endamlı, yakışıklı,
Kaynayıp çıkıp geliyor.
Yüz tutup bir günde geçilen göl.
Geri dönüp kaçanını
Bu Sarıbay domuzun
Çatırdatarak Sarıbay,
Bozulmuş meğer düşüncesi.
Döve döve sürüp geliyor.
Derdini döken kalın kavga,
Ordu bölük bölük ayrılıp,
Şu kavgasına baksana,
Dünyasını paralayıp,

The witless and the shameless
Straining as if they would reach her from without
The sons of Adam who came against her,
Like things fit to be hewn apart,

Seem bound to turn heel and go.
Her fortune supreme, her portion strong,
She turns to ice whoever provokes her.
In the clamorous place of the people's field,
From the standard-crowned pass where warriors lair,
From the broad-backed slope,
Blanketing the sky, opening war,
Celmoguz's son Sarıbay
His stance in battle like a mountain spur.
His stance like the jut of a mountain,
May God never show his face
Blood-spilling war breaking out,
Earth splitting, mountains breaking,
He comes forth in ordered ranks.
The teeming, seething host,
Comes forth covering all.
The teeming host that boils the earth,
Standards filling the face of the earth,
Becoming a scream that splits the sky,
War-cries deafening the ear,
Shapely and comely,
It comes forth boiling over.
Setting its face — a lake crossed in a day.
Those of his who turned back and fled
Of this swine Sarıbay
Sarıbay, with a crackling roar,
His mind, it seems, has been unhinged.
Beating, beating, he drives them on.
The thick war that pours out its woe,
The host dividing troop by troop,
Look you upon this war of his,
Tearing his own world to shreds,

Kırıcı sureti görünüp,
Zulüm salıp sır başlatıp,
Ordusunu dövüp perişan edip,
Fitneli kavga başlatıp,
Ordusu dağılıp bölünmeden,
Can bırakacak hâli görünmeden.
Sırıkları belinde,
Pehlivanları kıyısında,
Kılıççıları önünde,
Kırgın salıp çok düşmanı
Yamanları kıyısında.
Yiğitlerden ordu sürüp,
Saçmadan, böldürmeden,

Hepsini kat kat toplu sürüp,
Yer gedilip uğultu olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Üstün bozyeleli Sarıbay,
Başlattığı kavga bu olup,
Sıraya dizip ordu sürüp,
Ordusunu koymadan toplu sürüp,
Türlü türlü azman sürüp,
Yüzleşmeye gelen düşmanı sürüp,
Akıldan şaşıp aslan dönmüş,
Çare bitip göz fıldır fıldır,
Almış meğer kudurgan,
Türlü türlü yel sürüp.
Geniş Talas boyunda,
Cenge çıkar soyunla gel,
Düşmana karşı duracaksan gel.
Bela dolu kıyım yolu
Rastlayanı yok edip,
Karşılaştığında büyütüp
Düşünden ürküp kalkar ya
Dolup kaplayıp geliyor.
Önü çetin gece olup,
Silahlı âdemoğluna
Avuçlanmaz güç olup,
Sayısız kaygıyla bölünüp,

His slaughtering shape appearing,
Loosing tyranny, opening secrets,
Beating his host into misery,
Opening a war of sedition,
Before his host scatters and divides,
Before any sign of yielding life appears.
Their poles at their waists,
Their pehlivans at the flank,
Their swordsmen at the front,
Loosing slaughter on many foes
Their fierce ones at the flank.
Driving a host of stalwart braves,
Without scattering, without dividing,

Driving them all massed fold on fold,
The earth breached, becoming a rumble,
Becoming a scream that splits the sky,
The supreme grey-maned Sarıbay,
This being the war he opened,
Driving the host drawn up in ranks,
Driving his host massed without release,
Driving monsters of every kind,
Driving the foe come to face him,
Driven from his wits the lion turned,
Remedies spent, eyes darting wild,
The mad-blooded one, it seems, was seized,
Driving winds of every kind.
Along the broad Talas,
Come with your kin who ride to battle,
If you would stand against the foe, come.
The road of carnage brimming with bane
Destroying whoever chances upon it,
Magnifying whatever it meets
As one starts up in fright from a dream
It comes filling and covering all.
Its van becoming a grim night,
To the armed sons of Adam
Becoming a force no palm can grasp,
Divided by countless sorrows,

Hüzne battı yazık güç,
Gözünün yaşı dökülüp.
Fitne salan belanın,
Çetin çilenin nice olduğunun,
Gazaplanıp dayanamayıp,
Dalgalandı kalabalık ordu.
Gözcü gibi göründü,
Kaplayıp gitse yel gibi – diye,
Celmoguz oğlu Sarıbay,

The poor force sank into grief,
The tears spilling from its eyes.
Of the bane that sows sedition,
Of how great the grim ordeal is,
Enraged and unable to endure,
The teeming host surged like waves.
He appeared like a watchman,
Should he sweep over like the wind – saying,
Celmoguz's son Sarıbay,

Kaplamıştır seni – diye,
Sinecik canı çırpınıp,
Yüreklenip kalabalık halk
Aziz candan umut kesip,
Bakıp durdu hıçkırarak,
Halklar fena coşup,
Sarıbay'ın kalabalık ordusu
Kudurmuşçasına azıp,
Kaplarsa ordusunu ezerim.
Ulusuymuş Sarıbay
Her zamandan bir zaman
Savaşın hâli işte böyle.
Baş kesilip kan döken,
Çok adama şaşılası – diye,
Bu kudurmuş domuzun
Hangisi yerinde – diye,
Yine böyle coşmuş,
Kalabalık ordusuna söylenmiş,
Kalabalık orduyu sürmüş,
Kuşatan Sarıbay
Kahrının çetinliği işte böyle.
Ordunun çilesi kaynamış,
Kalabalık ordusunu horlayıp,
Yan yan bakan kudurgan,
Bilen ordusu çok oldu
Koymadan sürüp zorlayıp.
Kıyıştığı Kırgız, Türk,
Sallanmadan yetişmeye

He has covered you over – saying,
Their poor little souls fluttering,
Taking heart, the teeming people
Despairing of their precious lives,
Stood gazing on and sobbing,
The peoples surging in dread,
Sarıbay's teeming host
Running wild as if gone mad,
If it covers all, I shall crush his host.
It was Sarıbay's own nation
A time out of all times
Such is the state of war, even so.
Heads struck off, blood poured out,
A marvel to many a man – saying,
Of this maddened swine
Which part is in its place – saying,
Again he surged up thus,
He harangued his teeming host,
He drove the teeming host,
Sarıbay the besieger
Such is the grimness of his fury.
The host's ordeal came to a boil,
Scorning his own teeming host,
The mad-blooded one glancing sidelong,
Many in his host who knew
He drove and pressed them without release.
The Kırgız and Türk he defied,
To reach them without swaying

Kıl kadar kalmadan teki,	*Till not a hair's breadth remained, each one,*
Kırgına uğrayıp gitmeye	*To meet slaughter and be gone*
Gazaplı gün gibi tutulup,	*Seized as by a day of wrath,*
Kalmış meğer bozulup,	*He was left, it seems, unhinged,*
Amansız kavga salmış.	*He loosed a merciless war.*
Ölse kavmi, varsın – diye	*If his tribe should die, so be it – saying*
Aziz canı boşu boşuna	*His precious life all in vain*
Kıla bağlayıvermiş.	*He bound it to a hair.*
70000 Akıl bilmez kötüsünü	*Let the wit-less wretch of his*
Karaltı olup dursun – diye,	*Stand as a dark bulk – saying,*
Çarpışmaya bu Kırgız	*For the clash this Kırgız*
Kudretini pekiştirdi – diye,	*Has hardened its might – saying,*
Ordunun karaltısını gören can,	*Let the soul that sees the host's dark bulk,*
Sapından çıkıp bileği,	*Its wrist slip from its haft,*
Kabından çıkıp yüreği,	*Its heart leap from its sheath,*
Kahrından ölsün – diye,	*Let it die of my fury – saying,*
Kahrımı gören can	*Let the soul that sees my fury*
Derlediği malını saçsın – diye,	*Scatter the wealth it has gathered – saying,*
70010 Sinecik candan umut kesip,	*Despairing of its poor little soul,*
Malı şöyle dursun, çocuklarını,	*Wealth aside — even its children,*
Tümden bırakıp kaçsın – diye,	*Let it abandon all and flee – saying,*
Altı kere yüz bin ordu sürüp,	*Driving six times a hundred thousand men,*
Sürdüğü orduyu toplu sürüp,	*Driving the host he drove all massed,*
Türlü türlü mal sürüp,	*Driving livestock of every kind,*
Suretini görsen göz kamaşıp,	*See his shape and your eyes are dazzled,*
Mızrağında bedel yok,	*His lance is beyond all price,*
Sürdüğü ordunun içinde	*Within the host he drove*
Neler var da neler yok.	*What things there were, and what were not.*
70020 Gece kapıya çıkmayan,	*Those who go not to the door at night,*
Başı kova, gövdesi bomboş	*Head a bucket, body hollow-empty*
Korkakları dahi var,	*There are even cowards there,*
Kendisi insan dili bilmeyen,	*Knowing no human tongue themselves,*
Başı düşen yana giden,	*Going wherever their head falls,*
Danaları dahi var,	*There are even calves there,*
Mızrakla yumruklayan	*Punching with the lance*
Beceriksizleri dahi var.	*There are even bunglers there.*

	Bu dünyada gözü açık,	*Eyes open in this world,*
	Konuştuğunda sözü açık,	*Words plain when they speak,*
70030	İşe sağlam girişen,	*Setting to work with a firm hand,*
	Kaçmadan düşmana duran,	*Standing the foe without fleeing,*
	Cenkleşeni süren,	*Driving off whoever gives battle,*
	Yurda kurban olan,	*Giving themselves for the homeland,*
	Namlıları dahi var.	*There are even men of renown.*
	Kalın çetinlik kor gelse,	*Should thick hardship come as embers,*
	Çatırdayan ok gelse,	*Should the crackling arrow come,*
	Yüz asmadan, kaş çatmadan,	*Without long face, without knitted brow,*
	Tevekkül deyip baş çekmeden,	*Without bowing the head in resignation,*
	Tuğ dibinde duranı var.	*There are those who stand at the standard's foot.*
70040	Küheylanın başını çeviren,	*Turning the courser's head,*
	Koskoca kara halk için	*For the great black mass of the people*
	Göbeği kesilip kiri yıkanan,	*Whose navel was cut, whose birth-stain was washed,*
	Büyüyüp gezdiği yer için,	*For the land where they grew and roamed,*
	Tuğ dibinde dururmuş.	*They would stand at the standard's foot.*
	Mızrak sunup, saf bozup,	*Offering the lance, breaking ranks,*
	Ecel yetse okla uçup,	*Flying with the arrow should fate arrive,*
	Namus için ölürmüş.	*They would die for honor's sake.*
	Emanet canını kıyan	*Yielding up the life held in trust*
	Namlıları var olmuş,	*There were men of renown,*
70050	Geniş göğüslü, kendi iri	*Broad of chest, big of frame*
	Geniş kudretli aslan bey.	*A lion bey of ample might.*
	Hiçbir çetinliğe aldırmaz,	*Heeding no hardship whatsoever,*
	Bahadırın kudretli yüreği	*The batyr's mighty heart*
	Yaratılmış candan eksik değil.	*Is not less than any created soul.*
	Öne salsan uğurlu,	*Auspicious if you send him to the fore,*
	Sürüp gitse sayısız ordu gibi.	*Like a countless host if he drives onward.*
	Söz söylese sözü açık,	*When he speaks, his word is plain,*
	Sağ gezerken gözü açık.	*While he walks alive, his eye is open.*
	Bilenleri var olmuş,	*There were those who knew,*
70060	Alacalı gönül, ters huy,	*Motley of heart, contrary of temper,*
	Alaca namlı, paldır küldür,	*Motley-famed, blundering headlong,*
	Azgınlaşıp durmayan	*Never ceasing from running wild*
	Kalın ciğerli, gümbürtücü,	*Thick-livered, thunder-voiced,*

Geniş paçalı, yayvan göğüslü
Endamlısı bir olmuş.
Sağa sola sallanan hâli var,

El kıran toz koparan
El arasını bozanlar,
İki yüzlü nesneymiş.
Gözlediğini bırakmayan
Karşılaştığını yenenler,
Nerede olsa bu halk
Gelse de ölür diyenler,
Börk al dese baş kesen,
Su iç dese ağı içen,
Kan dök dese cin döken
İşaretle iş gören,
Bahadır taslayıp yayılan,
Kendisinin öleceğini hiç bilmeden,
Canını avucuna almış,
Serdengeçtisi dahi var.
Çöle serin çadır gibi,
Susuz kalmayan karayağız

Sayısız seçkin bahadırın
Ağırbaşlısı bir olmuş,
Kargaşa görse dikilip,
Bozguncuları bir olmuş.
Sıkıştığında donuna,
Edenleri bir olmuş
Han'ın narasını böylece
Bozanları bir olmuş.
Verdiği söze nicesi
Durmayanı bir olmuş.
Kaygı çekip sararıp,
Gece ne olur – diye,
Ecel yetip gün beklese,
Zavallı kadın, küçük çocuk
Hâli ne olur – diye,
Sümkürmesini tutamayan,
Orduyu bezdirip ağlayan,

Wide-breeched, broad-chested
There was one of shapely frame.
There is his manner of swaying right and left,
Breakers of peoples, raisers of dust
Those who spoil the peace between folk,
They were two-faced things.
Never releasing what they watched
Vanquishing whatever they met,
Wherever they be, this folk
Those who say, Come what may, he dies,
Who, told to fetch a cap, strike off the head,
Who, told to drink water, drink poison,
Who, told to spill blood, pour out demons
Doing their work at a sign,
Sprawling and posing as batyrs,
Never knowing they themselves shall die,
Their lives taken into their own palms,
There are even their forlorn-hopes there.
Like a cool tent to the desert,
The swarthy one who never lacks water

Of countless chosen batyrs
There was one grave and sober,
Bristling up when they saw turmoil,
There was one of their sowers of rout.
When pressed hard, into their breeches,
There was one of those who did it
The Khan's battle-cry, even so,
There was one of those who broke it.
Of the word they gave, how many
There was one who did not keep it.
Growing pale with dragging sorrow,
What will the night bring – saying,
Should fate arrive and the day be awaited,
The poor wife, the little child
What will become of them – saying,
Unable to hold back their snivelling,
Wearying the host with weeping,

Yaratılmış iyi canı
Konuk edip ağırlamayan,
Tekmeleyip canı kurutan,
Cahilleri bir olmuş.
Hiç çatılmamış kaşından
Apaçık bilen keskin görüşlü,
Halkın uysal şahbazı
Bilgesi bir olmuş.
Dünyaya yaratılıp,
Gelenleri bir olmuş.
Üstün bilen geniş ozan,

Bilgesi bir olmuş,
Namus için, ar için,
Direneni bir olmuş.
O Sarıbay yılmaz,
Binlerce tümen ordu sürüp,
Az değil, bol sürüp,
Göğe uçup toprak,
Askeri kaynayıp tozuyup,
Mızrak başı sallanıp,
İnsanın başı kıpırdayıp,
Türlü türlü ordu olup,
Yer dumanlanıp devinip,

Tüten buhar olup,
Akıl hayran, uğultu olup,
Fışkıran çığlık olup,
Büyük kavgası bu olup,
Türlere ordusu bölünüp,
Dünyayı hiç koymadan,
Kıracakmış gibi görünüp,
Kanı kaynayıp durmadan,
Çekişenini bir bölüp
Aç buğra gibi homurdayıp,
Silkineni bir olup,
Yiğitleri önünde,
Nişancıları kıyısında,
Yağmur edip yay çeken,

The good created soul
Never hosting it as a guest,
Kicking it, wringing the life dry,
There was one of the ignorant.
From a brow never once knitted
Keen-sighted, knowing all things plainly,
The people's gentle falcon-champion
There was one who was its sage.
Created into the world,
There was one of those who came.
The wide-ranging bard of supreme knowing,

There was one who was its sage,
For honor's sake, for shame's sake,
There was one who stood fast.
That Sarıbay unflinching,
Driving a host of thousands of tümen,
Driving not few but in abundance,
The dust flying to the sky,
His soldiery boiling and raising dust,
Lance-heads swaying,
Men's heads stirring,
Becoming a host of every kind,
The earth fuming and heaving,

Becoming smoking vapor,
The mind astounded, becoming a rumble,
Becoming a gushing scream,
This being his great war,
His host divided by kinds,
Sparing the world not at all,
Seeming as if he would break it,
His blood boiling without cease,
Setting apart those who contended
Growling like a hungry bull-camel,
There was one who shook himself,
His stalwarts at his front,
His marksmen at the flank,
Drawing bows to make a rain,

Dolu edip ok atan,
Yöneldiğini uğultuya boğan,

Sataşanını çığlığa boğan,

Ustalarını bir ayırmış.
Kara bahadır, kutlu er,
Boza bineni bir olmuş,
Kulaya binip kasılan,
Kurutucusu bir olmuş,
Karaya binip coşan,
İstekli olanı bir olmuş,
Kaçmadan düşmana giren,
Saldıranı bir olmuş.
Kara göze ilişmeden,
Gidermiş bilinmeden,
Halk yöneten bey gibi,
Tanrı yüzünü göstermesin
Savrulan diken misali.
Fitilli topu inleyip,
Yayın oku vızıldayıp,
Urbay, Durbay bölünüp,
Bir pehlivanı heybetli,
Bin adam gibi görünüp,
Bakıp duran kişinin,
Aklı iyice dağılıp,
Ordunun yarısı bölünüp.
Ordusunu sürüp ulaştırıp,

İşte o zaman Sarıbay
Büyük tüfeğine bürünüp,
Koyun başı kadar kurşunu,
Oçogor'a çakıp doldurup,
Kahrı şiddetle kabarıp,
Heybetine dayanamayıp,
Önündeki kalabalık ordu
Telaş içinde perişan olup,
Paha biçilmezini yüklenip,
Ordu ürküşüp bölünüp,

Loosing arrows to make a hail,
Drowning in a rumble whatever they turned to,
Drowning in screams whoever provoked them,
He set apart his masters.
Black batyr, blessed warrior,
There was one who rode the grey,
Swaggering astride the dun,
There was one who was his witherer,
Surging astride the black,
There was one who was eager,
Charging the foe without fleeing,
There was one who attacked.
Unremarked by the black eye,
He would depart unknown,
Like a bey who governs the people,
May God never show his face
Like a thorn tossed on the wind.
The fuse-lit cannon groaning,
The bow's arrow whirring,
Urbay and Durbay divided,
One pehlivan of his, majestic,
Looming like a thousand men,
Of the one who stood gazing,
The mind wholly scattering,
Half of the host divided.
Driving his host and bringing it up,

Then it was that Sarıbay
Wrapped himself round his great gun,
Bullets big as a sheep's head,
Ramming them into the Oçogor,
His fury swelling with violence,
Unable to bear his majesty,
The teeming host before him
Cast into misery, in panic,
Loading up his priceless treasure,
The host shying apart, dividing,

Ordu içinde Sarıbay
Tookızıl'ı döndürüp,
Şaşkını Tanrı çarpmış,
Orduya buyruk kılmış,
Düşmandan bir an gizleyip,
Kaynaşıp, kaplayıp geçin,
Kılıcı bir an bırakmadan
Kırışarak gidin!
Ervah için, benim için
Halkın dayanağı Sarıbay
Söyleyip durduğu sözü var,
Kızıl mızrak saplayın,
Kızını kadın edin,
Kılıcı kından alın!
Hepiniz kalmadan üşüşüp
Kırgına girip kalın.
Orduya yanaşan ölmez mi,
Yaradan gerçekten dilerse
On sekiz bin kalabalık,
Kalmadan toplu gelin.
Ey kalabalık ordu, dinleyin,
Ecel ile ölümü,
Azap ile çetinliği,
Horluk ile kavgadan
Korkan adam onar mı?
Ölmeden kalınacak dünyada
Demir özlü olunur mu?
Baba zavallı, kocamış ihtiyar,
İnleyip ana durduktan sonra
Adı dişi kız kardeş,

Amid the host Sarıbay
Turning Tookızıl about,
God has struck the bewildered one,
He gave command to the host,
Hidden from the foe for a moment,
Swarm together, sweep over and pass,
Never for a moment laying down the sword
Go slashing and slaying!
For the spirits' sake, for my sake
Sarıbay, the people's mainstay
Has words he keeps on speaking,
Drive in the crimson lance,
Make his daughter your woman,
Take the sword from the sheath!
Swarming, not one of you left behind
Enter the slaughter and stay.
Does not he who nears a host die,
If the Creator truly wills it
Eighteen thousand strong,
Come massed, not one left behind.
O teeming host, hear me,
Fate and death,
Torment and hardship,
Scorn and war —
Does the man who fears them mend them?
In a world where none abides undying
Can one be made with a core of iron?
The father wretched, an aged elder,
After the mother stands moaning
The one called sister, female-born,

Er arayan şeytandaş,
Bir aygır gibi bir aygır,
Arayıp gezen kısraktan
Görünen adam onar mı,
Gördü artık kalabalık ordu
Kahrolası Kırgız'a
Kırgın saldım artık büyük,
Nice gün cenkleşip,

Devil-mate that hunts for a man,
A stallion like a stallion,
From the mare that roams a-seeking
Does the man who shows himself mend it,
The teeming host has seen it now
Upon the accursed Kırgız
I have loosed a great slaughter now,
Battling for many a day,

Kanlı kana kandılar,
Çoro, Seytek, Semetey,
Bambaşka çıkmış duruyor,
Çepeçevre kuşatıp uçana dek
Dağ başında heyula gibi duran,
Pınarı buz kesmiş çağ olup,
Genişçe atıp bitirene dek
Ölmeyip kalanını,
Tüfek atıp, yay çekip,
Karşı karşıya durduk,
Sağlamca balta vuruşup,
Ezip parçalayıp vuruştuk.
Devirip serdim hepsini,
Yakaladım ihtiyarını,
Yaralı kıldım hepsini,
Ben Sarıbay er değil miyim,
Halkı burada dururken,
Beli yolda rast gelen,
Aslanın burada dururken
Başka başka kalabalık ordu,
Kırgın kıldığı bu sefer,
Bel bağlamış, bel aşmış,

Pek karayağız aslanları
Yurttan yol alır koyarım,

İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Ala-Too'yu yurt edinen,
Güreşip insanın yenemediği.
Kahır salıp yol alıp,
Çarpışıp bir canın gelmediği,

Kahrolası hunhârın
Bir kökünü kurutalım,

Cinini tümden dökelim.
Dalga gibi kaynaşıp ordu olup,
Bir çaresini bulalım,

They drank their fill of gory blood,
Çoro, Seytek, Semetey,
Stand there, proven another breed,
Till we ring them round and they fly
Standing like a specter on the mountaintop,
Its spring becoming an age frozen to ice,
Till we shoot it broadly to the end
Those who did not die but remained,
Firing guns and drawing bows,
We stood face to face,
Trading stout axe-blows,
Crushing, rending, we fought.
I toppled and laid them all low,
I seized their elder,
I left them all wounded,
Am I not Sarıbay the warrior,
While his people stand here,
He who chances upon the pass on the road,
While the lion of them stands here
Host upon host, teeming and strange,
The slaughter wrought this time,
Those who bound their hopes, who crossed the passes,
Their most swarthy lions
I shall set them on the road out of the homeland,
Who drinks at will and is never sated,
Who never leaves off his greed,
Who made Ala-Too his homeland,
Whom no man could wrestle down.
Loosing torment, taking the road,
Whom no soul has clashed with and returned,
Of the accursed bloodthirsty one
Let us wither one root of him,

Let us pour out his demons wholly.
Swarming like a wave, becoming a host,
Let us find some remedy for him,

Bahadır taslayan bu yurdun
Ezelki cinini dökelim.
Bulmuş meğer belayı,
Dayanak edindi diye duydum.
Adı dişi Kuyalı
Hani bizim tutuşacağımız kadını,
Karşı çıkanını ezelim,
Baş sallayan kadının
İki gözünü delelim,
Nereden gördük zararı!
Ondan yana olanı kıralım,
Yana duranı, kalabalık ordu,
Kaba kızgın vuruşmada,
Ganimet kadın edelim!
Zırvalayan domuzu
At üstüne yıkalım!
Kuduranını kıralım,
Er arayan eskiyi,
Yurt kıran haydudu,
Sallandıra sallandıra kıralım,

Halkı çalkalayan kadını,
Varacağı Semetey,
Topuğundan basalım!
Kargaşa salıp vuruşup,
Göreceğini gösterip,
Bahadırca yok edip,
Parça parça edelim,
Kız Kuyalı pehlivanı
Ganimet kadın edelim!
Taşını un ufak edin,
Kül ufağını çıkarıp,
Zalimleşip kalın.
Bahadırlığını, aslanlığını,
En kudretini görelim,
Kudreti üstün kaçanın,
Bu telaşlı çarpılmışın,
Ellerin söyleyip durduğunun,

Of this homeland that poses as batyrs
Let us pour out its demon of old.
He has found his bane, it seems,
I heard she has made him her mainstay.
Kuyalı, female in name
The very woman we are to grapple,
Let us crush whoever stands against her,
Of the head-tossing woman
Let us pierce her two eyes,
Whence have we ever seen loss!
Let us break whoever sides with her,
Whoever stands by her, O teeming host,
In the rough and red-hot fighting,
Let us make her a woman of spoils!
The swine who raves and babbles —
Let us topple him upon his horse!
Let us break the maddened one of hers,
The worn one who hunts for a man,
The brigand who breaks homelands,
Let us break them, swinging them to and fro,
The woman who churns the people,
Semetey, to whom she would go,
Let us tread him down by the heel!
Loosing turmoil, fighting,
Showing them what they shall see,
Destroying them batyr-fashion,
Let us tear them piece from piece,
The maiden Kuyalı the pehlivan
Let us make a woman of spoils!
Grind her stone to flour-dust,
Bringing out the fine ash of her,
Turn tyrant and remain so.
Her valor and her lionhood,
Let us see her utmost might,
Of the fugitive of supreme might,
Of this frantic stricken one,
Of the one the peoples keep telling of,

Karaçalı gibi kapkara,
Halk kırıp yurt bozup,
El söyleyince kötünün
Çırpınıp telaşlananın
Kılıçlayıp başını alıp,
Kasılıp duran can varsa,
Kökünü kazıyıp temizleyip,
Katı öfkem işte böyle
Buyruk sözümü alacaksın!
Buyruk sözümü almazsan,
Yeri kaynatan kalabalık ordu
Kırgına uğrar kalırsın!
Biriniz kalmadan tümüyle,
Küheylanına varırsın,
Sarıbay'a hayır dilersen
Yurt çığrışıp gürültü kopup,
Davulunu güm güm vurup,
Kılıcın ucu sallanıp,
Mızrağın ucu oynayıp,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Nara atıp bağırıp,
Haykırıp nara çağırıp,
Halkın hepsini yıkıp,
Durup dinlenmeden coşup,
Büyük kavgası bilinip,
Kaynayıp çıkıp geliyor,
Kurtçuk gibi kaynaşan tümen ordu,
Kaynaşıp çıkıp geliyor.
Kuduruk deli Sarıbay,
Ardına düşüp o orduyu
Sürüp çıkıp geliyor.
Kurt olduğu bilinmeden,
Tanrı'nın çarptığı tümen ordu,
Kaynaşıp çıkıp geliyor.
Yağmur gibi yağan oku gör,
Patlamamış topu gör,
Uğuldayan orduyu gör.
Kazılmış çukur siperi gör,
Kin besleyip çarpışacak

Pitch-black like a blackthorn,
Slaying peoples, breaking homelands,
Of the wicked one, when the peoples speak,
Of the one who flails in panic
Putting her to the sword, taking her head,
If there be a soul that stands swaggering,
Digging out its root and cleansing it,
Such, even so, is my hard wrath
You will take the word of my command!
If you take not the word of my command,
O teeming host that boils the earth
You will meet with slaughter and remain!
Not one of you left, wholly,
You will come each to your courser,
If you wish Sarıbay well
The land screaming, tumult breaking out,
Beating his drum boom on boom,
The sword's point swaying,
The lance's point dancing,
May God never show his face,
Bellowing out the war-cry,
Shouting, calling the war-cry,
Toppling the people one and all,
Surging without pause or rest,
His great war made known,
He comes forth boiling over,
The tümen host swarming like grubs,
Comes forth swarming.
Rabid mad Sarıbay,
Falling in behind that host
Comes forth driving it.
Unknown that he is a wolf,
The tümen host God has stricken,
Comes forth swarming.
See the arrows raining like rain,
See the cannon yet unfired,
See the host that drones and roars.
See the trench dug for a rampart,
Nursing hatred, set to clash

Geri dönmez tutuşacak	*Set to grapple, never turning back*
Sürüp yetişen orduyu gör,	*See the host that drives and closes,*
Ordu süren Sarıbay,	*Sarıbay who drives the host,*
Halk kıran azmanı gör.	*See the monster that slays peoples.*
Hilalli ala tuğ olup,	*Becoming a crescent-marked motley standard,*
Haykıran çığlık olup,	*Becoming a shouting scream,*
Çalkalanan sel olup,	*Becoming a churning flood,*
70330 Dolup taşan halk olup,	*Becoming a people brimming over,*
Gören gönlünü kaptırıp,	*Ravishing the hearts of all who saw,*
Gösterişlisi Sarıbay,	*The resplendent Sarıbay,*
Gök kavak gibi görünüp.	*Looming like a grey poplar.*
O Sarıbay kâfirden,	*Of that infidel Sarıbay,*
Ay-âlemin tümü,	*The whole of moon and world,*
Kalkan gibi savuran bahadırın,	*Of the batyr who flings it like a shield,*
Yatan it gibi kaşını gör,	*See his brow like a couching dog,*
Koca kazan gibi başını gör,	*See his head like a great cauldron,*
Sakalı sadak kabı gibi,	*His beard like a quiver-case,*
70340 Ağzından çıkan soluğu,	*The breath that leaves his mouth,*
Körükten çıkan alev gibi.	*Like flame that leaves the bellows.*
Hor olasıyı sorma,	*Ask not after the scorn-worthy one,*
Görünüşünü gör, işte böyle,	*See his aspect — even so,*
Burnu çukurlu dağ burnu gibi,	*His hollowed nose like a mountain spur,*
Âlemi sürüp yiyecek gibi.	*As if he would drive off and devour the world.*
Kudreti zehir, er adam,	*His might is venom, a warrior-man,*
Heybetinden şaşılacak gibi.	*His majesty a thing to marvel at.*
Ay-âlemi tümden kırıp,	*As if he would break moon and world entire,*
Yalayıp yutup basacak gibi.	*Lick them up, swallow them, tread them down.*
70350 Hunhârı görsen işte böyle.	*Behold the bloodthirsty one — even so.*
Ordusunun önünde kükreyip	*Roaring at the head of his host*
Kahrına dayanamayıp	*Unable to bear his fury*
Kalabalık ordu kaçıp gürleyip,	*The teeming host fleeing, thundering,*
Heybetlenip azıtıp,	*Swelling in majesty, running wild,*
Öfkelenip davranıp,	*Raging and bestirring,*
Bıyığının bir kılı,	*A single hair of his moustache,*

Örme kamçı sapı gibi.
Öfkelenip cinlenip,
Türlü türlü kılığa girip,
Görsen sureti işte böyle.
Öne er salmadan,
Ekincinin çuvalı gibi.
Tılsım kuşanmış Sarıbay,

Like the haft of a plaited whip.
Raging, possessed by demons,
Slipping into guise after guise,
Behold his shape — even so.
Sending no warrior to the fore,
Like the plowman's sack.
Sarıbay girded with talismans,

Saltanatı işte böyle.
Ordusunun önünde atılıp,
Sarıbay'ın ardından,
Mahmuzluları davranıp,
Sırta çıkıp bel aşıp,
Beriye vurur gibi denk aşıp,
Dağ kazılıp oyulmuş,
Yayı çekip gerdirip,
Soğuk sureti belirip,
Alıveren adamın,
Tüm bedeni sızlayıp,
Tüfeğe, yaya, mızrağa
Gazaplanan yamanın,
Üstünmüş ünü.
Yeryüzünde insana,
Belası değmiş âleme
Üstünlüğünü kimseye vermeyen,
Yeleleri savrulup salınıp,
Yeri ezen altüst oluş,
Çarpıştığında nice ordu,
Cenkleştiğinde hayli düşman,
Arslan gibi gözü kızarmış,
Önüne geleni,
Taşını un ufak çıkarmış,
Kanını emip kana boyamış,
Silkinse can koymayan,
Sarıbay'ın hâli işte böyle.
Heybetlenip aldırmadan,
Ay-âlemin hepsini,
Topuğuna denk tutmadan,
Alsam tek benim olur – diye,

Such is his royal pomp, even so.
Springing at the head of his host,
Behind Sarıbay,
His spurred riders bestirring,
Climbing the ridge, crossing the pass,
Crossing level as if striking nearer,
The mountain dug out and hollowed,
Drawing the bow and bending it taut,
His cold shape appearing,
Of the man who takes in haste,
The whole body aching,
At gun, at bow, at lance
Of the fierce one who rages,
Supreme was his fame.
To mankind upon the earth,
His bane has touched the world
Yielding his supremacy to none,
His manes tossing and swaying,
An upheaval that crushes the earth,
When he clashed, many a host,
When he battled, many a foe,
His eye reddened like a lion's,
Whatever came before him,
He ground its stone to flour-dust,
He sucked its blood and dyed it in blood,
Should he shake himself, sparing no soul,
Such is the state of Sarıbay, even so.
Swelling in majesty, heedless,
The whole of moon and world,
Holding it not even with his heel,
Should I take it, it is mine alone – saying,

Düşmanlaşanı paralayıp,
Sürüp yemez miyim insanı,
Ay-âleme büyük dayanak
Kendim tek olurum – diye,
Gazaplanıp Sarıbay,
Fena telaşlanan kalabalık halk
Zamanı daralıp,
Yurt bozulup dalgalandı,
Ateşlenen kudurgan

Rending whoever turns foe,
Shall I not drive off and devour mankind,
The great mainstay of moon and world
I myself alone shall be – saying,
Raging, Sarıbay,
The teeming people in dire panic
Their time drawing narrow,
The homeland broke and surged like waves,
The kindled mad-blooded one

Tükeneceğini bilmedi.
Büyük meydana geldiğinde
Küheylanı çekip durdu.
Gökyüzünü çınlatıp,
Gelip durmaya başladı.
Büyük tüfekten kor çıkıp,
Ağzını açsa ateş çıkıp,
Sırta çıkıp sıvanıp,
Beriye atar gibi yalpalanıp,
Heybetlenip atılıp,
Coşmuş gibi bağırıp,
Halkını gel diye çağırıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Güzel dağın gök dorukları,
Koca âlem gibi göründü.
Yavaş yürümeyen adam gibi,
Basıp geçecek gibi göründü.
Su çağlayan vadinin
Dar boğazı gibi göründü.
Hey düşman deyip atılıp,
Gözleri kararıp kalıp,
.....
Gazaplanan domuzun,
Heybetlenmesinden can çıkıp,
İki yanağından tüy çıkıp,
Gazaplanıp boş durmadan,
Halk bölünüp çığrışıp,
Ordunun önüne geldiğinde,
Kahrından yüzüne bakamayıp,

Knew not that he would be spent.
When he came to the great field
He reined his courser in and stood.
Making the very sky ring,
He began to come and halt.
Embers flying from the great gun,
Fire flying when he opened his mouth,
Climbing the ridge, girding himself,
Lurching as if to hurl this way,
Swelling in majesty, springing,
Shouting as if in frenzy,
Calling his people, crying Come,
Ravishing the hearts of all who saw,
The fair mountain's sky-blue summits,
Seemed like the vast world itself.
Like a man who never walks slow,
He seemed as if he would tread on past.
Of the valley where water cascades
He seemed like its narrow gorge.
Springing, crying, Hey, foe,
His eyes darkening over,
.....
Of the raging swine,
At his swelling majesty souls fled out,
Feathers sprouting from his two cheeks,
Raging, never standing idle,
The people divided, screaming,
When he came before the host,
None could look on his face for his fury,

Kahrına dayanıp yatamayıp,
Heybetine, suretine
Kul dayanıp gelemeyip.
Halk canından umut kesip,
Kılığına, sırrına,
Çetinlik salan kavgasına,
Kudretine, zehrine,
İnsana saldığı kahrına,
Yöneldi mi can koymayan,
Kuldan böylesi olmamış,
Canlı, canından umut kesip,

None could lie at ease beneath his fury,
Against his majesty, his shape
No servant of God could stand and come.
The people despairing of their lives,
At his guise, at his secret,
At his war that looses hardship,
At his might, at his venom,
At the fury he looses on mankind,
Once he turns, he spares no soul,
No servant of God has been his like,
The living despairing of their lives,

Tüm canlar böyle dururken,
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı
Gazaya başladı bu dahi.
O zaman Seytek söz söyler,
Söz söylerken şöyle der:
«Coştuğunda bağırıp,
Eli, orduyu çağırıp,
Başlarındaki Sarıbay,
Bağırıp kavga salması,
Vebali de sevabı da,
Bozgun çekerse kendi de,
Dört ödevin öbeğinde,
Kayıpçal'ın pehlivan kızı
Telaş içinde yaman er,
Bu Sarıbay kâfiri,
Alıp götüren insanı,

While all souls stood thus,
Kayıpçal's Kuyalı
Began the holy war, she likewise.
Then Seytek speaks a word,
And speaking thus he says:
«When he surges he shouts,
Calling the people, the host,
Sarıbay at their head,
His shouting and loosing of war,
Its sin and its merit both,
And if he suffers rout, he himself,
In the cluster of the four duties,
Kayıpçal's pehlivan daughter
A fierce warrior amid the panic,
This infidel Sarıbay,
The one who takes men and carries them off,

Söylediği bunca söz budur,
Tutuşacak ordu budur,
Şaşkına dönmüş halk budur,
Azap çetin bela gibi,
Karşılayıp durduğu çağ budur
Telaşa düşmüş yazık yurt
Ağrıdan yürüyemeyip,
Bahadır taslayan domuzu,
Zalim misali ezerim,
Tutuşursa kana kandırırım,

These many words are what he has said,
This is the host that will grapple,
This is the people turned bewildered,
Like torment, like grim bane,
This is the age it stands to meet
The poor homeland fallen in panic
Unable to walk for the pain,
The swine who poses as a batyr,
I shall crush him as a tyrant is crushed,
If he grapples, I shall glut him with blood,

Doğrayıp soluğunu keserim.
Talas kolay yer değil,
Er sınayan Kuyalı
Kadın ama kolay er değil.
Celmoguz oğlu bu kâfir
Düşünsen sıradan aslan değil.
Vuruşmayı fena kuralım,
Yoluna gelirse alalım,
Gelen ölüm çetinliğinden,
Yurdu koruyup kalalım.
Kahrı bozuk domuzun,
Bu kudretini bilelim,
Cenkleşip çarpışma kuralım.
Cenkleşip çarpışana dek,

I shall hew him and cut off his breath.
Talas is no easy ground,
Kuyalı, tester of warriors
A woman, yet no easy warrior.
This infidel, Celmoguz's son
Think on it — no common lion.
Let us set the fight full fierce,
If she comes to our way, let us take her,
From the hardship of the death that comes,
Let us guard the homeland and remain.
Of the swine whose fury is corrupt,
Let us learn this might of his,
Let us battle and set the clash.
Until we battle and clash,

Kalabalık yurdunu dara düşürüp,
Elinden ayırıp alana dek,
Erken dilek geç olup,
İki gözüm dört olup,
Dertli canım sevinse,
Yiğit yürek çırpınıp,
Sevinilecek aziz çağ,
Arayıp durduğum Sarıbay,
Karşımda çıkageldi,
Kopan umudum ulanıp,
Böylece canım sevinip,
Mızrak uzatıp yüz tutup,
Kavradık kolun bileğini,
Sevincinden zavallı can,
Yere sığmaz olmuştum,
Yine altı gün vuruşsam,
Azgın öfkem kabarıp,
Hışmederse kaçarım,
Yiğit taslayan domuzun,
Bir hesabını bulalım.
Ben Kuyalı adlıyım,
Şundan bundan yılmadan,
Altımdaki kanadım,
Çölde, orduda çarpışan,

Driving his teeming homeland into straits,
Until I wrest it from his very hand,
My early wish grown late in its fulfilling,
My two eyes turned to four with watching,
Should my sorrowing soul rejoice,
The batyr heart within me pounding,
A blessed hour fit for rejoicing,
Sarıbay, the one I long have sought,
Has come forth to stand before me,
My severed hope is knotted whole again,
And so my soul rejoices,
Thrusting the lance, turning face to face,
We gripped each other by the wrist,
For very joy this poor soul of mine
Could not be held within the earth,
Were I to battle six days more,
My furious wrath would swell and rise,
If it storms upon me, I shall flee,
Of that swine who plays the hero
Let us take a reckoning at last.
Kuyalı is the name I bear,
Flinching from neither this nor that,
The winged steed beneath me
Has warred in desert and in host,

Bu Sarıbay kâfirin,
Ezelden beri âdeti,
Ölmezden önce kudurmak,
Söndün mü diye yanma sen,
Zorbalanan ölesice – diye,
Onmaz yurdu düzelmez,
Ok geçmez zırhı parçalayıp,
Bundan gelen belayı,
Elle karşılayıp sınayıp,
Teke tek çıkıp vuruşup,
Yine öylece çarpışıp,
Söyleyip durduğu söz şudur:
Aya perçemimi salarım,
Yurda edilen zulmü,
Elimle karşılayıp önlerim.
Ölüp kalırsam, yazık yurt,

As for this infidel Sarıbay,
His custom from the dawn of time
Is to rage like a mad thing before he dies,
Do not grieve, asking, Are you quenched?
The bullied wretch, may he perish – saying,
His hopeless land shall not be mended,
Rending the mail no arrow pierces,
The calamity that comes of this
I shall meet and prove with my own hand,
Riding out to fight in single combat,
Clashing again in that same fashion,
The word he keeps declaring is this:
I shall fling my forelock to the moon,
The tyranny worked upon the land
I shall meet and stem with my own hand.
If I fall and perish, alas, my land,

Sarıbay'dan öldü – deyip,
Gidip gelinmez gerçek yeri,
Kız arslan gördü – deyip,
Umudu artık kesiverin.
Gerçek pehlivanım öldü – deyip,
Yazık kız yerini buldu – deyip,
Dereye kanı doldu – deyip,
Yangın sönmüş gibi oldu – deyip,
Toplananı dağıtın,
Dört bir yana kaçışın.
Erkeksen, er isen,
Kılıç sallayıp vuruşun,
Tuğun dibinde durun,
Kanlı savaş, büyük kavga,
Gözleyerek görün siz,
Görünce şaşırmayın, ey halk,
Kuyalı öldü deyin,
Bakıp her şeyi veriverin!
Girilen amansız savaşta,
Kaygılanmaktan ne fayda,
Bozguna dönen kuru vadide,
Tasa çekip sararıp,

He died at Sarıbay's hand – saying,
The true place whence none return,
The lion-maiden saw it – saying,
Cut off your hope forever then.
My true pehlivan has died – saying,
Alas, the maiden met her end – saying,
The gully filled up with her blood – saying,
It was as if the fire went out – saying,
Scatter all who have assembled,
Flee away to the four quarters.
If you are men, if you are warriors,
Swing your swords and join the fight,
Stand fast beneath the standard,
Bloody war and mighty strife,
Keep watch and see it with your eyes,
Seeing it, be not dismayed, O people,
Say only, Kuyalı has died,
Look on, and yield up everything!
In the merciless war now joined,
What profit is there in despairing,
In the dry valley turned to rout,
Growing sallow with your grieving,

Sarı dertten solup,
Sararıp durmaktan ne fayda.
Bel bağlanan yiğitler,
Yiğitler başı Sarıbay,
Kara niyetli bir arslandı,
Durmadan çarpışın,
Her sıkıntıyı, her yası,
Birlikte yüklenip kaldırın,
Gayreti belli oldu mu,
Nara atıp yetişirse,
Teke tek mızraklaşıp,
Ebediyete gidersem,
Mızrak uzatıp durun,
Eren isen, er isen,
Aziz bozkurdun narası,
Atmaca yiğidi sensen,
Ecel gelirse ölüme,
Ölmeden sağ kalanınız,

Fading with the yellow sickness,
What profit in such pining pallor.
Batyrs in whom trust is bound,
Sarıbay, the chief of batyrs,
Was a lion black of purpose,
Fight on without ceasing,
Every hardship, every mourning,
Shoulder and uplift together,
When his fury stands revealed,
If he charges with his war-cry,
Trading lance-thrusts man to man,
Should I pass into eternity,
Keep thrusting with your lances,
If you are saints, if you are warriors,
The war-cry of the sacred grey wolf,
If you are the hawk-batyr indeed,
If the fated hour brings death,
Those of you who still are living,

Arka olup veriverin,
Verdiğiniz sözde durun!
Kuyruğu var, canı var,
Dileğinde zehri var,
Güçlü bilekli can – deyip,
Sarıbay candan umut kessin,
Söylediğim böylece duyuldu,
Arka olup, bel olup,
Saldırıp düşmana çıkın,
Yukarı bakıp vuruşursam,
Destek olup veriniz,
Aşağı düşersem kazara,
Destek olup veriniz.
Ordusu basıp yetişmesin,
Dört yanımdan mızraklayıp,
Ordu üşüşüp sarmasın.
Kuşatmasın kolumu,
Bağlamasın yolumu.
Göstermesin o fecaati,
Karşılaştığım Sarıbay,

Stand behind me as my bulwark,
Keep the word that you have given!
It has a tail, it has a soul,
There is venom in its craving,
A soul with mighty wrists – saying,
Let Sarıbay despair of life,
Thus what I spoke was heard abroad,
Being my backing, being my stay,
Charge out against the foe,
If I fight with face upturned,
Give me your support,
If by mischance I tumble down,
Give me your support.
Let not his host press in upon me,
Lancing me from my four sides,
Let not the army swarm and hem me.
Let it not encircle my arm,
Let it not bind fast my road.
Let it not show that dreadful sight,
Sarıbay whom I have met,

Ünlü düşman işte böyle,
Güvendiğim eller çığrışıp,
Sızlaşıp titreşerek.
Bizi Tanrı çarpmaz mı,
Geri dönüp kaçarcasına,
Aklım şaşırdığında,
Atın sağrısını dönünce,
Aklını iyice şaşırınca,
Kargaşayı salmaz mı,
Kalabalık ordu şaşırınca,
Kaçsalar da almaz mı,
Denen söz yerindedir,
Bana arka olmanız gerek,
Arka olmazsanız eğer,
Yedi kurt bir koyunu,
Parçalayıp yemez mi,
Yalnız canın derdi çok,
Döverek yere sermez mi.
Bir adamı bin adam,
Bir gün vurup öldürmez mi.

Such is the famous enemy,
The hands I trusted crying out,
Moaning and trembling all together.
Would God not strike us down,
As if turning back in flight,
When my wits are all bewildered,
When the horse's croup is turned,
When his mind is wholly addled,
Would he not let loose confusion,
When the teeming host is dazed,
Though they flee, would he not take them,
The word that is spoken stands:
You must be my backing here,
And if you will not back me,
Do not seven wolves a single sheep
Tear apart and then devour,
The lone soul's troubles are many,
Would they not beat it to the ground.
Cannot a thousand men one man
Strike down and slay in a single day.

Küheylanın ağzını çevirin,
Sağ esen ordu durun,
Durmadan mızrak uzatın.
Ecel gelirse ölün,
Yiğit er Seytek,
Bütün Kırgız, kalabalık ordu,
Arka olup veriverin,
Naralaşıp tutuşup,
Uğultuya dalıverin,
Mızraklaşıp dürtüşüp,
Kargaşaya girildiğinde,
Teke tek çıkan Sarıbay,
Yelmayan'ı kudurasıca,
Yiğitliği bambaşka,
Değeri, zehri bir hayli.

Heybetli gövdeli domuzun,
Mızrakları o haramın,

Turn about the courser's mouth,
Stand fast, army, safe and sound,
Thrust your lances without ceasing.
If the fated hour comes, then die,
Batyr-hearted Seytek,
All the Kirghiz, the teeming host,
Stand behind him as his bulwark,
Locked together, crying war-cries,
Plunge into the roaring din,
Lancing, jabbing, thrust on thrust,
When the melee has been joined,
Sarıbay who rides out singly,
May his Yelmayan run mad,
His valor is a thing apart,
His worth, his venom, are no small measure.
That swine of the towering body,
The lances of that godless one,

Ustalığı dahi var,
Hileye batmış Sarıbay'ın,
Yamanlığı dahi var.
Çarpışacak dağ bulamaz,
Vuruşacak düşman bulamaz.
Büyük kavgaya varan güç,
Büyük bozgunu salan güç,
Yüz yüze gelmeye varınca,
Karşı karşıya kalınca,
Kutbe yanı yamacından,
Boz atıyla şahlandırıp,
Köşeden, çorolar, girin,
Tayını sürüp geçirip,
Vardığı yerde süründürüp,
Alçacık bayır yüzünden,
Atışmayı sıklaştırın,
Sarıbay'ın tümen ordusunu,
Eli kolu bağlı edin,
Nara atıp yetişin,
Hep birden saldırıp,
Topluca savaş edin,
Kavganın hâli böyledir» –
Deyip, böylece kız pehlivan,

He has mastery besides,
Sarıbay, steeped deep in guile,
Has wickedness besides.
He finds no mountain fit to fight,
He finds no foe fit for his blows.
A power that comes to mighty strife,
A power that looses mighty rout,
When it comes to meeting face to face,
When they stand confronted each to each,
From the hillside flank of Kutbe,
Rearing high upon his grey steed,
Enter from the corner, choros,
Driving his colt on past its footing,
Dragging him low where he arrives,
Across the low brow of the hill,
Press the shooting thick and fast,
The tümen host of Sarıbay
Bind hand and foot and render helpless,
Charge up crying your war-cry,
Fall upon them all as one,
Wage the battle in one body,
Such is the way of war» –
Saying so, the maiden pehlivan,

«Teke tek çıkan Sarıbay,
Azgınlığını göreyim,
Soluyuşunu bastırayım,
Faltaşı gibi gözünü açayım,

Ele düşerse ezeyim,
Kaburgasını sökeyim,
Yakalayıp kanını dökeyim,
Yiğitlik taslayan nişancıyı,
Ay-âlemi perişan eden,
Tek başına yürüyen erini,
Nice zorluğa sokayım,
Nicedir güttüğüm öcü alayım» –

Deyip, böylece Kuyalı,

«Sarıbay who rides out singly,
Let me look upon his fury,
Let me smother down his panting,
Let me spread his eyes wide as divining-stones,
If he falls into my hands, I'll crush him,
Let me tear his ribs asunder,
Let me seize him and spill out his blood,
That marksman who plays the hero,
Who lays moon and world in ruin,
His warrior who walks alone,
Let me plunge in many torments,
Let me take the vengeance long I've nursed» –
Saying so, then Kuyalı

Dudağını hınçla kavradı,
Issız kalan bembeyaz dişiyle,
Parça parça çiğnedi,
Arslan gözü parladı.
Sadak dolusu torbadan,
Aşarak çıkıp ok atıp,
Altındaki Celcetpes'i,
Örtüsüyle çullayıp,
Kolanını sıkı çekip,
Kuskununu sıkı çekip,
Dağ koçu gibi gözünü kızartıp,
Görkemi güzel Kuyalı,
Doğan ay gibi bu dahi.
İnsanlığı bir başka,
Âlemi aşan seçkin yiğit,
Karşılaşacağı Sarıbay,
Yiğitliği işte şöyle:
Her zamandan bir zaman,
Paralaşıp mızraklaşan,
Nice kereler didişip,
Elma gibi baştan güç gidip,
Ak bedenden kan gidip,
Paramparça vuruşmuşlar.
Tepeye çıkıp yüzleşen,
Ordu çağırıp bölüşüp,
Her zamandan bir zaman,
Kavgaya tutuşup ölüşen,

Gripped her lip in raging spite,
With her white teeth left forlorn
She chewed it into piece on piece,
Her lion eyes flashed fire.
From the quiver-sack brimful of shafts
She rose and overshot her arrows,
Celcetpes who bore her up
She blanketed beneath his cover,
Drawing the girth-strap tight,
Drawing the crupper tight,
Her eye reddened like a mountain ram's,
Kuyalı, splendid in her glory,
Like the rising moon was she as well.
Her humanity a thing apart,
A chosen batyr passing all the world,
Sarıbay whom she would meet,
His prowess is as follows:
Once upon a certain time,
Rending, trading thrusts of lances,
Grappling many a time and oft,
Strength ebbing from the apple-like head,
Blood ebbing from the white body,
They had battled all to pieces.
Mounting the crest to meet face to face,
Summoning hosts and dividing them,
Once upon a certain time,
Locked in strife and dealing death,

Kendi gördüğü düşmana,
Alabildiğine gazaplı yiğide,
Hükmü zorlu yiğide,
Zalimin kara gözüne,
Ecel gelirse ölmeye,
Kudret canı dilerse,
Emanetini vermeye,
Bol bol atış açmaya,
Arslan şirin soyunu,
Gazaplının elinden,
Ecelin kurulu ağından,

Against the foe her own eyes saw,
Against the batyr wrathful beyond measure,
Against the batyr harsh in his decree,
Against the tyrant's black eye,
To die if the fated hour should come,
Should the Almighty ask her soul,
To render back the trust of life,
To open fire in full abundance,
The sweet lion's lineage
From the hand of the enraged one,
From death's net already spread,

Heybeti kalın, zehri güçlü,
O Sarıbay'ın elinden,
Çekip kurtarmaya.
Yaman kavga, işte bu uğultu,
Sarıbay'a salmaya,
Yüz yüze gelip vuruşmaya,
Ezişip kalmaya,
Süzgün gözü güç dolup,
Zavallı pehlivan Kuyalı,
İki gözü dört olup,
Gazaba gelip hazırlanıp,
Pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Parıldayan bir mızrağı,
Yine uzatıp donanıp.
Kara saplı kamçıyı,
Kavrayıp döndürüp,
Kayık misali Celcetpes'i,
Uyluğuna çekip indirip,
Allah deyip mızrak kaldırıp,
Sarıbay'a yönelip,
Güreşi şimdi güçlü kıldı.
Savaş işareti davuldur,
Davulun hâli şöyledir:
Kendisi fil derisinden,
Aybaltayla bir vursa,
Gök yerinden göçer sanki,
Yeryüzünün dört yamacı,
Savaşta kaçar pehlivanı,

From the hand of that Sarıbay,
Thick in menace, strong in venom,
To drag it forth and save it.
Grim battle, this very roaring din,
To loose upon Sarıbay,
To meet him face to face and fight,
To grapple, crushing, to the end,
Her languid eye now filling up with power,
The poor pehlivan Kuyalı,
Her two eyes turned to four,
Roused to wrath, made ready,
Girding on her weapons,
A naked sword bound at her side,
A lance that flashed and glittered
She leveled once again, arrayed.
The whip with the black handle
She gripped and whirled about,
Celcetpes, shaped like a skiff,
She drew down hard against her thigh,
Crying Allah, raising up her lance,
Turning straight upon Sarıbay,
She now made mighty the contest.
The signal of war is the drum,
The state of that drum is thus:
Its body is of elephant hide,
Should the moon-axe strike it once,
The sky seems torn from its foundation,
The four slopes of the earth,
Its pehlivan flees the battle,

Ordunun siperi dağılır,
Kuyalı'nın kavgası böyle.
Davula vurdu işte,
Ardında destekçi pehlivanı,
Bu işareti verdikten sonra,
Temrenli sırlı mızrağı,
Gürleterek vurdu işte,
O da yetmez, karaltıya,
Gümbürdeterek vurdu işte.

The army's rampart is scattered wide,
Such is the warfare of Kuyalı.
See, she struck upon the drum,
Her supporting pehlivan behind her,
And after she had given this sign,
The tempered lance with its forged point
She struck with a rolling thunder, see,
Nor was that enough — at the dark mass
She struck with a booming crash, see.

Yer bozulup toz olup,
Görenin başı dönüp,

Erlerin hepsi coşup,
Erenlerin hepsi kızışıp,
Gayretlisi, arslan yüreklisi,
Gazaya çıkan yiğitliği,
Halka belli olup,
Halk canından umut kesip,
Yığılıp bakakaldığında,
İşte o zaman Kuyalı,
Tüm bedenini düğmeleyip,
Dolgun yüzünü örtüp,
Arslan olduğu belli olup,
Ok geçmez çelik giyinip,
Düşman deyince sevinip,
Adı dişi, kız pehlivan,
Atışta büyük kavga salar,

Yiğit başa ne gam var,
Yiğitliği bellidir,
Bozkurtluğu görünür.
Düşman görünce gözü parlayıp,
Kana susamışlığı depreşip,
Çatırdatarak diş bileyip,
Elma gibi boynu uzayıp,
Arslan gibi gözü kızarıp,
İnce belini kuşanıp,
Koşturup ordudan ayrılıp,
Endamı ve heybeti,
Kaskatı heybetli sureti,
Azrail misali görünüp.
Pusat alıp yalanıp,

İki yanını gözleyip,
Ezelden pehlivan o çetin kız,
Dudağını burnunu yalanıp,
Ejderha gibi kıvranıp,
Arslan gibi çömelip,

The earth was churned and turned to dust,
The heads of all who watched were spinning,
All the warriors surged with fervor,
All the saints grew hot for battle,
The zealous ones, the lion-hearted,
Her valor riding forth to holy war
Was made plain before the people,
The people despaired of her life,
And when they crowded, staring on,
Then it was that Kuyalı
Buttoned all her body close,
Veiled her full and rounded face,
Made plain that she was a lion,
Donned steel that no arrow pierces,
Rejoicing at the word of foe,
Female in name, the maiden pehlivan,
In the exchange of fire she looses mighty strife,
What sorrow for a batyr's head,
Her valor is well proven,
Her grey-wolf nature shows itself.
Sighting the foe, her eye flashed fire,
Her thirst for blood stirred up anew,
Grinding, whetting her teeth with a crack,
Her apple-like neck stretching long,
Her eye reddening like a lion's,
Girding tight her slender waist,
Galloping out apart from the host,
Her stature and her majesty,
Her figure rigid in its grandeur,
Appearing like Azrail himself.
Taking her arms, licking her lips,

Watching close on either flank,
That stern maiden, pehlivan of old,
Licking her lip, licking her nose,
Writing like a dragon,
Crouching like a lion,

Gazabını toplayıp hazırlanıp,
Yaradan'a yalvarıp:
«Kudurmuşun kanını döktür,
Beni rüsva etmeden,
Tanrım, yüz aklığı veregör.
Kudurmuşun elinden,
Düşersem ölürüm, değerim yok,
Zavallı pehlivan öldü – deyip,
Saygıyla gömecek halkım yok.
İçim kederli, bağrım kor,
Kederden beter kaygı yok,
Kadir Allah, ey Yaradan,
Senden başka çare yok.
Karşılaşacağım Sarıbay,
Kavgaya sert başladım.
Bel bağladığım dayanağım yok,
Ardımda saklı arslanım yok,
Medet umduğum elim yok,
Gücü kuvveti tam kâfiri,
Tuttum kavgaya, Tanrım yardım et,
Adı üstünde dişi, kızdık biz,
Dertliye, Tanrım, veregör» –

Gathering her wrath, made ready,
She implored the Creator:
«Make the mad one's blood be spilled,
Before I am put to shame,
My God, grant me a shining face.
If at the mad one's hand
I fall, I die, my worth is nothing,
The poor pehlivan has died – saying,
I have no people to bury me with honor.
My heart is grieved, my breast an ember,
No care is worse than sorrow,
Almighty Allah, O Creator,
There is no recourse but You.
Sarıbay whom I shall meet,
I have begun the battle harshly.
I have no stay on which to lean,
No lion hidden at my back,
No hand from which I hope for aid,
The infidel full in power and strength
I have taken on — my God, give help,
Female by name, a maiden are we,
To the sorrowing one, my God, grant grace»
–

Deyip, böylece Kuyalı,
Çevresine bakmadan,
Hiç ölürüm diye saymadan,
Sağa sola bakınmadan,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Altındaki Celcetpes'i,
Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Düz ters kamçı vurup,
Deh deyince küheylan fırlayıp,
Gövdesinin değdiği yer,
Yar olup ufalanıp,
Üstündeki pehlivan kız,
Karşılaşacağı Sarıbay,

Saying so, then Kuyalı,
Without a glance at what surrounded her,
Never reckoning she might die,
Without a look to right or left,
Sparing her life not one hair's breadth,
Celcetpes who bore her up
She spurred from right and left,
Lashing the whip both fore and back,
At her cry the courser sprang,
And where his body brushed the ground
It split into a crumbling cliff,
The pehlivan maiden on his back,
Sarıbay whom she would meet,

Ünlü düşman işte şöyle.
Altında küheylan gerinip,

Such is the famous enemy.
Beneath her the courser stretching taut,

Üstündeki pehlivan kız,
Kaşını çatıp kirpik kırpmadan,
Kahkaha atıp sevinip,
Dimdik durup aldırmadan,
Sarıbay pehlivanmış – diye,
Topuğuna denk saymadan,
Erliği ve arslanlığı,
Hileyle ustalığı,
Akılda usta, gözü açık,
Ölçüsüz yeteneği,
Allah Teâlâ bu kıza,
Ölçüsüz vermiş meğer,
Aşağı yukarı bakmadan,
Ölürüm diye saymadan,
Ölçülüp biçilmiş pehlivan kız,

Ölüm deyince sevinip,
Er olduğu belli olup,
Küheylanın ağzını çevirince,
Sapı çelik sırlı mızrağı,
Dün gürleterek uzatınca,
Güreşeceği Sarıbay,
Karşılaşması işte şöyle.
Taş gayretli o edepsiz,
Yüreği yiğit, savaş bilekli,
O Sarıbay kâfire,
Büyük bela yük oldu,
Ölse de yok hiç pişmanlık,
Kuyalı saldı büyük kavga.
Bildiğimiz pehlivan kız,
Nice yarış, nice kavga,
Yüzleşip zorlu savaş salan kız.

Nice yerden name almış,
Kız arslan diye anılmış.
Yolunu Allah düzeltmiş,
Yol pîri evliyalar,
İkisi birden kollamış,
Yöneldiği yeri rast getirmiş,

The pehlivan maiden on his back,
Knitting her brow, never blinking a lash,
Laughing aloud, rejoicing,
Standing bolt upright, unheeding,
So Sarıbay is a pehlivan – saying,
Counting him not worth her heel,
Her manhood and her lionhood,
Her craft in stratagem,
Master in mind, sharp of eye,
Talent beyond all measure —
Allah Most High upon this maiden
Had lavished gifts past measuring,
Without a glance below or above,
Never reckoning she might die,
The pehlivan maiden, measured and cut to form,
Rejoicing at the word of death,
Made plain that she was a warrior,
And when she turned the courser's mouth,
The forged lance with its haft of steel
When yesterday she leveled it with thunder,
Sarıbay with whom she'd wrestle,
Their meeting is as follows.
That shameless one of stone-hard zeal,
Batyr of heart, war-wristed,
Upon that infidel Sarıbay
A great calamity was laid,
Though she die, she has no least regret,
Kuyalı loosed a mighty battle.
The pehlivan maiden whom we know,
Many a contest, many a fight,
A maiden who meets face to face and looses grievous war.
From many a land she had won renown,
Was called the maiden lion.
Allah had made her road run straight,
The saints, the patrons of the road,
The two of them together watched her,
Set right whatever place she turned to,

Karşılaşınca ezdirmiş.
Crushed whomever she encountered.

Adı duyulmuş âlemden,
Kulak duymuş, göz görmüş,
Bilip duran nice can,
Bunun gibisi olmamış.
Sarıbay'a yönelip,
Zülfikar'ı kaldırıp,
Mızrak pusat donanıp,
Gerinip kasılıp,
Oktan önce yetişirim – deyip,
Yetişip mızrak uzatıp,
Paralaşıp gideyim – deyip,
Erken denen geç olup,
Kudret kaynayıp güç dolup,
Zavallı pehlivan renkten renge girip,
Kudurmuşa söylenip,
Sert gazabı başlattı.
Kadir Allah'ın verdiği canı,
Kıl kadar görmeden, kahrolası,
Kıla bağlayıp bıraktı.
Küheylanın ağzını çevirince,
Er Sarıbay düşmana,
Şimdi mızrak uzatınca,
Beli aşağı kamburlaştırıp,
Alev saçan iki gözü,
Bulanıp parlayıp belerip,
Koca omurga, kaburga,
Çatırdayıp ayrı ayrılıp,
Kan karışık kızıl kor,
Alev gibi ağzından dökülüp,
Pehlivanlığı, arslanlığı,
Bambaşka göze görünüp,
Ordudan çıkıp ayrılıp,
Bastığı yeri çökertip,
Bulut gibi uçan Celcetpes'e,
Küheylanla yarışıp koşturup,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Gazabı güçlü Sarıbay,

Her name was heard through all the world,
Ear has heard and eye has seen,
Many a soul that knew of her —
There has been none the like of this.
Turning straight upon Sarıbay,
Raising up her Zülfikar,
Arrayed with lance and weaponry,
Stretching, tensing all her frame,
I shall arrive before the arrow – saying,
Arriving, leveling the lance,
Let me go rending piece from piece – saying,
What was called early falling late,
Power seething, filling up with strength,
The poor pehlivan changing color on color,
Muttering against the mad one,
She began her bitter wrath.
The soul Almighty Allah gave,
Not prizing it one hair, the doomed one,
She hung it by a hair and let it go.
And when she turned the courser's mouth,
When at the foe the warrior Sarıbay
Now leveled out his lance in turn,
Hunching his back low and down,
His two eyes spraying flame,
Clouding, glinting, glaring wide,
The great spine and the ribs
Cracking loud, splitting apart,
Red embers mingled with blood
Pouring like flame from out his mouth,
His pehlivan might, his lionhood,
Appearing wholly other to the eye,
Riding out apart from his host,
Caving in the ground he trod,
Racing his courser at Celcetpes
Who flies as flies a cloud,
Breaking the impasse, opening a road,
Sarıbay, mighty in his wrath,

Bozguncuya el atıp.
İşte o zaman Kuyalı,
Uzun boylu, geniş omuzlu,

Pek pehlivan, keskin arslan,
Erenlerin biri bu dahi.
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Celcetpes'i coşup,
Bulut gibi uçup kızışıp,
Oktan önce yetişti işte.
Mızrakta usta Kuyalı,
Söyleyip durduğu söz bu,
Er Sarıbay yiğide,
İşte şöyle dedi bu:
«Her zamandan bir zaman,
Bozgunculuğu düşünürsün,
El dolaşıp, kan döküp,
Fesadını bırakmazsın.
Böyle sürdürürsen, kudurmuş,
Bu dünyada onmazsın.
İt bile senden çok iyi,
İtliğini bırakmadın.
Zulmün erişti nicesine,
Suçsuz öldü nice can,
Bu da insan, sen de insan,
Bu ettiğin pek yaman.
Rahatında yatan sessiz halkın,
Yaktığı ateşini söndürdün,
Topunu birden göçürdün,

Yerinden söktün söğütlerini,
Yetim bırakıp hor kıldın,
Kızıl kiraz misali yavrularını.
Yedi atanın öcü yok,
Kırgız'ın hangi huyundan,
Bunca kıydın canlarına,
Her zamandan bir zaman,
Kudurmanı bırakmadın,

Laid hands upon the rout-maker.
Then it was that Kuyalı,
Tall of stature, broad of shoulder,

A great pehlivan, a keen lion,
One of the saints was she as well.
Before one could say this or that,
Before an eye could blink and open,
Urging Celcetpes to fury,
Flying like a cloud, ablaze,
She arrived before the arrow, see.
Kuyalı, master of the lance,
The word she keeps declaring is this,
To the warrior Sarıbay the batyr,
See now, thus she spoke:
«Once upon a certain time,
Your thoughts run all on rout and ruin,
Roving the land and spilling blood,
You will not leave off your corruption.
If you go on so, mad one,
You shall not prosper in this world.
Even a dog is better far than you,
Your dogshood you have not forsaken.
Your tyranny has reached so many,
So many guiltless souls have died,
He too is human, you are human,
This deed of yours is passing evil.
The quiet folk who lay at ease —
You quenched the fire they had kindled,
You drove them from their homes all together,
You tore their willows from their roots,
You orphaned and you made despised
Their little ones like crimson cherries.
No feud of seven forefathers stands,
From what trait of the Kirghiz
Have you slaughtered so many souls,
Once upon a certain time,
You have not forsaken your madness,

İçip kana doymadın.
Yurdu yağmalayıp, halkı kırıp,
Kavganı bırakmadın,
Mızrağı kana buladın,
Söylense sözü dinlemedin.

Bel boyunca sırtı aştın,

Bela çıkarıp çekiştin.
Söyledim söyledim, olmadın,
Her zamandan bir zaman,
Kavganı bırakmadın.
Dert yanıp seni aradım,
Kendin geldin, Sarıbay,
Paralaşıp mızraklaşacak,
Vaktin geldi, Sarıbay.
Bir kavgayı salmaya,
İki gözün dört olup,
Kendin geldin, Sarıbay.
Sapmadan kılıç vurmaya,
Bozuşup durmaya,
Vaktin geldi, Sarıbay.
Halkı ayaklandırıp ordu toplayıp,
Orduyu tümen tümen çoğaltıp,
Kendin geldin, Sarıbay.
Şimdi düşüp ölmeye,
Gidip gelinmez geniş yurdunu,
Rezilliğini görmeye,
Vaktin geldi, Sarıbay.
Celmoguz oğlu dedirtip,
Ele yayıldı adın,
Ay-âlemi perişan edip,
Aştı senin fesadın.
Fesadının hakkından gelirim,
Benim adım Kuyalı,
Ta nerelerden böyle bulurum.
Yeminin çarpsın, dur hele,

Yiğit isen, arslan isen,

You drank of blood and were not sated.
Sacking the land, mowing down the people,
You have not forsaken your warring,
You steeped the lance in blood,
When words were spoken, you would not listen.
You crossed the ridge waist-high in snow,

You stirred up woe and dragged out strife.
I told you, told you — you would not mend,
Once upon a certain time,
You have not forsaken your warring.
Pouring out my grief I sought you,
You came yourself, Sarıbay,
For rending, trading thrusts of lances,
Your hour has come, Sarıbay.
To loose a battle here,
Your two eyes turned to four,
You came yourself, Sarıbay.
For striking swords that do not swerve,
For standing locked in enmity,
Your hour has come, Sarıbay.
Rousing the folk, mustering hosts,
Swelling the army tümen on tümen,
You came yourself, Sarıbay.
Now to fall and die,
Your broad land whence none return,
To look upon your own disgrace,
Your hour has come, Sarıbay.
Called the son of Celmoguz,
Your name has spread through all the land,
Laying moon and world in ruin,
Your corruption has passed all bounds.
I shall settle with your corruption,
Kuyalı is the name I bear,
From what far places do I find such things.
May your oath strike you down — stand fast,

If you are batyr, if you are lion,

Er Sarıbay sen isen,
Aklını şaşırmadan dur,
Önündeki yerden kaçmadan dur» –

Deyip, böylece Kuyalı,
Belalı sırlı mızrağı,
Kavrayıp burdu işte,
Göğüs etinin yüzü – deyip,
Akciğerin ölçü sınırı – deyip,
Yürek ele düştü – deyip,
Böbürlenen domuzun,

Düşeceği yer burası – deyip,

Kuyalı mızrak sapladı işte.
İşte o zaman Sarıbay,
Böğürerek bağırıp,
Kayısıların başını yatırıp,
Mızrak, çelik aybalta,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Pehlivanlığı bir hayli.
Aybaltayı aldı işte,
O mızrağı yaklaştırmadan,
Savuşturup durdu işte.
Mızrak kayıp geçtikten sonra,
Sarıbay sıyrılıp çıktıktan sonra,
Heybetlenip Sarıbay,
Öfkelendi işte şöyle.
Nice işin hepsini,
Kazanıvermişti o güne dek.
Ejderha gibi ıslık çalıp,
Heybetlenip bağırıp,
Bağırışı baş yarıp,
Kabaran domuzun,
Böğürtüsü taş yarıp,
Gazabı sert dökülüp,
Zehri bambaşka saçılıp,
Sarıbay'ın hâlini sorma.
Gazaplanıp davranıp,

If you are Sarıbay the warrior,
Stand fast without losing your wits,
Stand fast, fleeing not the ground before you» –
Saying so, then Kuyalı
The dire forged lance
Gripped fast and twisted, see,
The face of the breast's flesh – saying,
The measured bound of the lung – saying,
The heart has fallen into my hand – saying,
Of the swaggering swine

Here is the place where he shall fall – saying,
Kuyalı drove the lance home, see.
Then it was that Sarıbay,
Bellowing out his roar,
Bending low the apricots' heads,
Lance and moon-axe of steel,
The infidel son of Celmoguz,
His pehlivan might is no small measure.
He took the moon-axe up, see,
And never letting that lance draw near,
He parried it aside, see.
After the lance had slipped on past,
After Sarıbay had wrenched himself free,
Sarıbay, swelling in his menace,
Grew wrathful in this fashion.
Every deed of many deeds
He had won outright until that day.
Whistling like a dragon,
Roaring in his menace,
His bellow splitting heads,
The swelling swine,
His roar splitting stones,
His wrath pouring down harshly,
His venom scattering wholly other,
Ask not the state of Sarıbay.
Enraged and stirring into motion,

Mızrak uzatıp hazırlanıp,
Yurt yıkan kâfir – diye,
Kavgaya tutuşan karı – diye,
Gazaplandı kızışıp,
Halkı durmadan coşup.
Şaha kalkıp gerilip,
Ağzından yanan kor saçılıp,
Gayreti sert, pek usta,
Hile bilen, pek yaman,
Yiğitliği bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Heybeti üstün, zehri güçlü,
Kâfiri görsem öldüm – deyip,
Sinek gibi candan umut kes.

Leveling his lance, made ready,
The infidel who wrecks the land – saying,
The woman who grapples in battle – saying,
He raged and kindled hot,
His people surging without cease.
Rearing high and stretching taut,
Burning embers spraying from his mouth,
His zeal is harsh, most masterful,
Versed in guile, most fell,
His valor a thing apart,
His pehlivan might no small measure,
His menace supreme, his venom strong,
Should I see the infidel, I am dead – saying,
Despair of life as of a fly.

Gerçek bela Sarıbay,
Gerçek kavgası işte şöyle.
Sarıbay'ın hâlini sorma,
Öfkelense boğulup taşan,
Kâfirin heybetinden,
Eceli gelmiş kul rastlamış.

A true calamity is Sarıbay,
His true warfare is as follows.
Ask not the state of Sarıbay,
Choking and boiling over when enraged,
Before the menace of the infidel
A slave whose fated hour had come has met him.

Gürledi hızlanıp,
Zorlandı kötü söylenip,
Gazaplanıp gelişinde,
Sert gayreti ayan oldu,
Bakılsa, belalı domuzun,
Can kıyacak hâli göründü.
Zorbalık salmadan durmadı,
Dört bir yanından kaçıp ordu,
Telaşla donup kırıldı.
O Sarıbay kâfirin,
Gerçek kavgası göründü,
Gönüller gerçekten ürperdi.
Öfkelenip hızlanıp,
Türlü türlü söylenip:
«Pehlivanın kudurmuşu,
Kızım diye gezip kocamış kız,

He thundered, gathering speed,
He strained, muttering evil,
And in his coming on in wrath
His harsh zeal was made manifest,
Look, and the calamitous swine
Showed his soul-slaying aspect plain.
He never ceased from loosing tyranny,
The army fleeing from his every side
Froze in panic and was broken.
Of that infidel Sarıbay
The true warfare was revealed,
And hearts in truth were set to shuddering.
Enraged and gathering speed,
Muttering this and that, he spoke:
«Maddest of all pehlivans,
A maid grown old still traipsing as a maiden,

Yaşı uzağa varmış kız,
Yapmacık söz söyleyen kız,
Can yaktın, pehlivan kız,
Yamaçtan göçen göçün yok,

Sıkışıp kavga salacak,
Kırk atanın öcü yok.
Eskiden göçen göçün yok,

Sarı izime ot bağlayıp,
Sarartana dek kovalayacak,
Sayısız atanın öcü yok.
Bozuştuğumuz söz de yok,
Kavgalaşacak sebebin yok,
Can kıyışıp vuruşacak,
Güvendiğinin lafı yok.
Talas'tan çıkan göçün yok,
Güvendiğinin öcü yok.
İstense verilmez Celcetpes'e,

Soğuk kemendi atayım,

Görünse ele geçmez Celcetpes'i,
Göz göre göre çekip alayım.
Yalvarsan da dinlemem seni,
Yalvartıp seni karı edeyim.

Ölçüsüz kıyım salarım,
Gazabım geldi, kabardım,
Seni ganimet malı ederim.
Kader yetişirse öleyim,
Kudurmuş sinsi kalça,
Cezasını elimle vereyim,
Sertçe dokunup damarına,
Şimdi hakkından gelirim,
Zehirli hıncımı saçayım,
Kökünü kazıyayım.
Coşup kükreyip göreyim,
Boğuşarak öleyim.

A maid whose years have stretched afar,
A maid who speaks affected words,
You have seared souls, pehlivan maid,
You have no camp that moves along the slope,
To press in close and loose a battle,
No feud of forty forefathers stands.
You have no camp that moved in olden days,
Binding grass upon my yellow trail,
To hound me till you turn me sallow,
No feud of countless forefathers stands.
There is no word on which we quarreled,
You have no cause to make a fight,
To trade blows to the slaying of souls,
No pledge of any you have trusted.
You have no camp gone out from Talas,
No feud of any you have trusted.
Though asked, Celcetpes shall not be given —
Let me cast the cold lasso,

Celcetpes, seen yet never caught —
Let me drag him off before your very eyes.
Though you beg, I will not hear you,
Let me make you beg, and make you my woman.
I loose a slaughter beyond measure,
My wrath has come, I am swollen high,
I shall make you spoils of war.
If fate o'ertakes me, let me die,
Mad one, sneaking haunch,
Let me deal her punishment with my hand,
Striking hard upon her vein,
Now I shall settle with her,
Let me scatter my venomous spite,
Let me dig her out by the root.
Let me surge and roar and see,
Let me die in the grappling.

Basıp canını paralayıp,
Kaburga kemiğini sökeyim».
Meraklıysan, fesat burada – deyip,

Kırgınlı seyir hoştur – deyip,

Kız kancığım işte – deyip,
Kavgalaştığım işte – deyip,
Torkızıl'ın sağrısına bir vurup,
Gök çelikten mızrak alıp,
Fırlayacakmış gibi gözü saçılıp,
Isırsa çenesi ayrılıp,
Yöneldiği kor olup,

Gayrete gelip gerilip,
Gazaplanıp böğürüp,
Nice hanı kovalamış,
Kara toprak oynamadan,
Derininden tütüp durmuş,
Halkı paralayıp,
Er Sarıbay kudurmuş,
Kapışırım diye gelip,
Nice bin devler hep ölüp,
Ağır bela salmıştır.
Nice yerde halk boğazlayıp,
Kan toplamış Sarıbay,
Nice yıllar yol yürüyüp,

Trampling and rending her soul,
Let me tear out her rib-bones».
If you are curious, corruption is here – saying,
Sweet is the spectacle of the aggrieved – saying,
See, my maiden bitch – saying,
See, the one I fight – saying,
He struck one blow on Torkızıl's croup,
Took up the lance of grey-blue steel,
His eye spraying fire as if to leap its socket,
His jaw gaping wide as if to bite,
Whatever he turned toward becoming ember,
Roused to zeal and stretching taut,
Raging and bellowing —
Many a khan has he hounded,
While the black earth never stirred,
Smoke has risen from its depths,
Rending the people piece from piece,
The warrior Sarıbay has run mad,
Coming on, crying, I shall grapple,
Many a thousand giants all have died,
Grievous calamity has he loosed.
In many a place he has butchered peoples,
Sarıbay has gathered blood,
Walking his road for many years,

Toz toplamış Sarıbay.
Sarıbay'ın hâlini sorma,
Boğa boyunlu, buğra uyluklu,
Çekişeni kurutan,
Karşısına çıkanı perişan eden,
Ay-âleme kavga salan.
Gölgesi yeri kaplayan,
Sarıbay geliyor denince,
Beşikteki dili çıkmamış,
Süt kuzusu bebek susarmış.
Gazabı halkça bilinen,

Sarıbay has gathered dust.
Ask not the state of Sarıbay,
Bull-necked, thighed like a camel-stallion,
Withering whoever strives with him,
Ruining whoever comes against him,
Loosing war on moon and world.
His shadow blankets the ground,
When it is said, Sarıbay is coming,
The babe in the cradle, still tongueless,
The suckling lamb of an infant, falls silent.
His wrath is known to all the people,

Karşısına varan kulu,
Besbelli candan umut kesmiş.
Rastlayanı çiğneyen,
Çekişeni kemiren,
Er Sarıbay kulu odur,
Üstüne yürüyüp gelen olmamış,
Değerini kimseye vermemiş.
Uluymuş Sarıbay,
Bakılsa belası işte böyle.
Halk yıkan domuz gibi,
Kuyalı mızrak saplayınca,
Kızdan mızrak yedim – deyip,
Kanlı kancığım seni – deyip,
Tüyleri kabarıp çehresi bozulup,
Gazaplanıp tutuşup,
Önünü ardını gözleyip,
Aç kurt gibi yalanıp,
Kirpiği yanıp kor olup,
Ok yılanı gibi gerilip,
Tutuşup yerinde duramayıp,
Sarıbay gazaba başladı.
Heybetine bak, kör olası,
Öfkelense sarsılıp,
Az kalsın düşüp gidiyordu.
Haykırışı çınlayıp,
Yıldırımın oku gibi,
Ağzındaki soluğu,
Yanan saksavul koru gibi.
Zorbalığı başka, zehri güçlü,

The slave who comes to face him
Has plainly despaired of his own life.
Trampling whomever he meets,
Gnawing whoever strives with him,
Such a slave is the warrior Sarıbay,
None has ever marched upon him,
His worth he has yielded up to no one.
A howling terror was Sarıbay,
Look, and such is his calamity.
Like the swine who wrecks the people,
When Kuyalı drove home the lance,
I have taken a lance from a girl – saying,
You, my bloody bitch – saying,
His hackles rising, his face contorting,
Raging and catching fire,
Watching before him and behind,
Licking his lips like a starving wolf,
His lashes burning into embers,
Coiling taut like an arrow-snake,
Ablaze, unable to stand in place,
Sarıbay began his wrath.
Look on his menace, may he go blind,
When angered he would shake so hard
He very nearly toppled down.
His outcry rang and echoed
Like the arrow of the thunderbolt,
The breath within his mouth
Like embers of burning saxaul.
His tyranny is another matter, his venom strong,

Görsen çehresi işte şöyle.
Gazaplanıp saldırsa,
Kapışması kökü kurutacak gibi.

Could you see it, his visage is thus.
Should he charge in his rage,
His grappling seems fit to wither the very root.

Sarkık, dağınık sakalı,
Çalı gibi karışık bıyığı,
Ala karga ve saksağan,
Korkmadan tüneyip gidecek gibi.

His beard drooping and disheveled,
His mustache tangled like a thornbush,
The pied crow and the magpie
Might perch upon it unafraid.

	Akşam olsa geceleyip geçecek gibi,	*Come evening, they might pass the night there,*
	Rastlasa kanı dökecek gibi,	*Should he meet one, he would spill his blood,*
	Sarıbay'ın hâli böyledir.	*Such is the state of Sarıbay.*
	Tookızıl'ın ağzını çevirmiş,	*He turned about Tookızıl's mouth,*
	Cehennemlik gazaplı domuzu,	*That hell-bound swine of wrath —*
	Düşünsem Tanrı çarpmıştır,	*When I think on it, God has struck him,*
	Şöyle böyle diyene dek,	*Before one could say this or that,*
	Tookızıl'ın ağzını çevirdi işte,	*He turned about Tookızıl's mouth, see,*
	Dokuz topuzlu sırlı mızrağı,	*The forged lance with its nine bosses —*
71140	Durmaksızın, o çevik kadın,	*Without pause, until that nimble woman*
	Dizgin çekip toparlanana dek,	*Could draw the rein and gather herself,*
	Celcetpes doğrulup,	*Until Celcetpes righted himself*
	Düzelip yola gelene dek,	*And steadied and came back to course,*
	Durmadan mızrak vurdu işte...	*He struck with the lance unceasing, see...*
	Ağır belayı başlattı,	*He set grave calamity afoot,*
	Celcetpes'in üstünden,	*Upon Celcetpes' back*
	Yetkin pehlivan arslan kız,	*The consummate pehlivan, the lion maid,*
	Gücü kaynayıp taşan kız,	*The maid whose strength seethes over,*
	Ay-âlemin hepsini,	*The maid who brings the whole moon-world*
71150	Güreşle dize getiren kız.	*To its knees in wrestling.*
	Sendelemeden, kımıldamadan,	*Without a stagger, without a stir,*
	Ölürüm diye aldırmadan,	*Unheeding that she well might die,*
	Sarıbay'ın saplayışını,	*The thrusting of Sarıbay,*
	Salıp durduğu kavgasını,	*The battle he kept loosing,*
	Topuğuna denk saymadan,	*Counting it not worth her heel,*
	Gönlü zerrece yılmadı,	*Her heart quailed not one grain,*
	Zorba kulun mızrağını,	*The lance of the tyrant slave*
	Çalı çırpı kadar görmedi.	*She reckoned less than brushwood twigs.*
	Sarıbay mızrak salınca,	*When Sarıbay let fly his lance,*
71160	Çatırdayarak pehlivan kız,	*When the pehlivan maiden, teeth a-grinding,*
	Kılı kıpırdamadan kalınca,	*Stayed fast without one hair astir,*
	Gazaplanıp Sarıbay,	*Sarıbay in his rage*
	Kalabalık orduya bağırdı.	*Cried out to the teeming host.*
	Kalmadan hepiniz basın – deyip,	*Press in, all of you, leave none behind – saying,*
	Adı dişi kancığı,	*The bitch whose very name is female*

Kara yere gömün – deyip,
Pehlivanmış kudurası,
Basıp çiğneyip geçin,
Mızrak, balta yağdırıp,
Parçalaya parçalaya gidin.
Koca devini boğazlayın,
Kör edip gözünü oyun,
Dört bir yanından yaklaşıp,
Topluca mızrak vurun.
Bela verip çekişip,
Bu kancığın canına kıyın.
Yakın olup sır paylaşan,
Birlikte büyüyen yaşıtım,
Bir keyfe birlikte dalan,
Birleşip dağ koyunu avlayan,

Keşfe birlikte çıkan,
Benim çetin okuma doğru,
Kaynayan düşman bölüğüne,
Birlikte yürüyüp varan.
Ak buğday gibi yoğrulan,
Ak ceylan gibi sıyrılan,
Bu kancığı saplayamayıp,
Sinek gibi canım kavruldu,
Belimde mızrak büküldü,
Böyle cana güç gelip,
Omurga kemiğim burkuldu,
Sağ kaburgam büküldü,
Perişan başa güç geldi.
Göz karardı, derman gitti,
Çok güçle mızraklaşıp,
Bahtsız kancık yiğidin,
İnatçılığı belli oldu,
Gerilip mızrak bir vurup,
Sarıbay candan umut kesti.
İçi yanıp kor oldu,
Âlemde böylesi olmadı,
Paramparça olup Sarıbay,
Yanıp gitti sanki.

Bury in the black earth – saying,
A pehlivan indeed, the mad thing,
Trample her down and pass on over,
Raining lances, raining axes,
Go rending her piece after piece.
Butcher her great giant,
Blind her, gouge out her eyes,
Closing in from her four sides,
Strike with your lances all as one.
Dealing woe, contending hard,
Put an end to this bitch's life.
My intimate who shared my secrets,
My agemate who grew up beside me,
Who plunged with me into one delight,
Who joined with me to hunt the mountain sheep,
Who rode out with me on reconnaissance,
True to my stern summons,
Against the seething enemy troop
Who marched together at my side.
Kneaded like white wheat,
Slipping free like a white gazelle,
Failing to spit this bitch upon my lance,
My soul was scorched like a fly,
The lance was bent against my waist,
Such force has come upon my soul,
My spine-bone has been wrenched,
My right rib has been bent,
Force has come upon this wretched head.
My eyes went dark, my strength has fled,
Trading lance-thrusts with great power,
The luckless bitch of a batyr —
Her stubbornness was made plain,
Stretching taut, striking one lance-blow,
Sarıbay despaired of life.
His inwards burned to embers,
The world has never seen its like,
Sarıbay, shattered piece from piece,
Seemed all but burned away.

Kurban olayım, pehlivanlar,
Ölüme ortak, can bir,
Dirlikte birlik yoldaşlar,
Sefere gidersem iman yoldaşım,
Durmadan mızrak vuragör,
Kardeşten iyi yaranlar,
Ben Sarıbay olalı,
Sarıbay adını alalı,
Altın taç giymişim.
İşte o zaman Sarıbay,
Heybetlenip bağırıp,
Apışıp ata binmişim,
Nice gaza, kavga gördüm,
Kıyasıya vuruşup ölmedim.
Kız pehlivan gibi belayı,
Yeryüzünde görmedim.
Hep birden basıp geçin,
Çokluğun işi göl, ırmaktır,
Durmadan mızrak uzatın,
Durmadan kavga salın,
Doğanınız Sarıbay'ı,
Kurtarıp alın.
Söz dinleyen sırdaşlar,
Cana can katan yaşıtlar,
Tuğ dibinde duranlar,
Canını kurban edenler,
Sarıbay böyle deyince,
Bastırıp girdi kalabalık el,
Kargaşanın töresi o yoldur,
Yağmur gibi ok kaynadı,
Gerçek eceli gelenin,
Oka uçup çilesi kaynadı.
Yer bozulup gece çöktü,
Düşünsen zorlu gün düştü,
Kudurmuş gibi kaynaşıp,
Fitilli tüfek oku vızlayıp,
Yayın oku parlayıp,
Değdiği yer parçalanıp,

Let me be your offering, pehlivans,
Partners in death, one in soul,
Comrades united in our living,
My comrades in faith when I ride to war,
Strike with the lance unceasing,
Friends dearer than a brother,
Since I have been Sarıbay,
Since I took the name Sarıbay,
I have worn the golden crown.
Then it was that Sarıbay,
Roaring in his menace —
Astride I mounted on my horse,
Many a holy war and battle I have seen,
I fought to the utmost and did not die.
A calamity like this maiden pehlivan
I have not seen upon the earth.
Press on over her all as one,
The work of the many is lake and river,
Thrust your lances without ceasing,
Loose the battle without ceasing,
Your falcon Sarıbay
Deliver and reclaim.
Confidants who heed my word,
Agemates who add soul to soul,
You who stand beneath the standard,
You who offer up your lives —
When Sarıbay had spoken so,
The teeming host pressed in and entered,
Such is the custom of the melee,
Arrows seethed like rain,
And he whose true hour had come,
His torment seethed as he flew to the arrow.
The earth was churned, night fell,
Think on it — a grievous day descended,
Swarming as if gone mad,
The matchlock's ball whining past,
The bow's arrow flashing,
Shattering wherever it struck,

Kan dökülüp şırlayıp,
Kemirilip yer oyulup,

Rast gelen adam boğazlanıp,
Sarıbay'ın sayısız ordusu,
Hanı buyruk verince,
O sefer bastırmış meğer.
Kız Kuyalı, arslan kız,
Karınca gibi kaynaşıp,
Kuşatıp vardı kıpır kıpır,
Mızrak uzatıp bağırıp,
Her biri büyük bela,
Sarıbay diye nara atıp.
Sayısızı bastırdıktan sonra,

Yer bozulup toz olup,
Yetişip kuşatacakken,
Yeri ezen dolu ordu,
Kız Kuyalı pehlivanı,
Ortasına alacakken,
Yan tarafı uğultu olup,
Göğü yaran çığlık kopup,
Yiğitlerini, arslanlarını,
Pehlivanlarını, erlerini,
Mızrakta çevik ustasını,
Çare bulur yamanını,
Yiğidin oğlu er Seytek,
Seçip donatıp geliyor,
Çevik yamanı ejder gibi,
Karşısına çıkanı atmaca gibi,

Yiğidin oğlu er Seytek,
Sürüp çıkıp geliyor.
Yüzleşenini yere serip,
Haklaya haklaya geliyor.
Kader yetişirse ölürüm – deyip,
Kız Kuyalı pehlivana,
Arka olurum ona – deyip,
Kaplan oğlu er Seytek,

Blood spilling out and spurting,
The ground gnawed through and hollowed,

Every man they met was butchered,
The numberless army of Sarıbay,
When its khan gave the command,
Had pressed the attack, it seems, that time.
The maiden Kuyalı, the lion maid —
Swarming like the ants,
They came encircling, astir,
Leveling lances, shouting,
Every one a great calamity,
Crying Sarıbay for their war-cry.
When the numberless had pressed the attack,
The earth was churned and turned to dust,
And just as they would close the ring,
The full host that crushes the ground,
Just as it would take the pehlivan,
The maiden Kuyalı, in its midst,
Its flank became a roaring din,
A shriek burst forth that split the sky,
Its batyrs and its lions,
Its pehlivans and its warriors,
Its nimble master of the lance,
Its fell one who finds the remedy —
The batyr's son, the warrior Seytek,
Comes on, hand-picked, arrayed,
His nimble fell one like a dragon,
Like a hawk on whoever stands against him,
The batyr's son, the warrior Seytek,
Comes driving forth upon them.
Laying low whoever faces him,
He comes on, felling man on man.
If fate o'ertakes me, then I die – saying,
To the pehlivan, the maiden Kuyalı,
I shall be her bulwark – saying,
The tiger's son, the warrior Seytek,

Basanları kaçırtıp,
İnişte er saplayıp,
Nicesini sıra sıra saplayıp,
Orduyu yarıp mızraklayıp,
Yiğidin oğlu gelene dek,
Genişliği var Talas gibi,

Putting the attackers all to flight,
Spitting warriors on the downhill slope,
Spitting many, rank on rank,
Cleaving the host with lance-thrusts,
Until the batyr's son arrives —
Broad it is, broad as Talas,

Endamını görsen Manas gibi,
Heybetini görsen Koşoy gibi,
Kemirişi yaban domuzu gibi,
Bölüp yararak girişi,
Kış tipisi yeli gibi.
Bela gibi bunu görünce,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Sığınacak çukur mezar bulamayıp,
Kaçacak kimse, el bulamayıp,
Bastırıp girip kara ordu,
Karşı koyuşları o seferdir.
Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ezerek vuruşup,
Mızraklarını daldırıp,
Aşkın kavga salışıp,
Ordular yüzleşip çığlık kopup,

See his stature — like Manas,
See his majesty — like Koşoy,
His gnawing like the wild boar's,
His plunging entry, cleaving, splitting,
Like the wind of the winter blizzard.
Seeing him come on like calamity,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Finding no grave-pit for a refuge,
Finding none to flee to, no folk at all,
The black host pressing in upon him —
That charge is their resistance.
Standing arrayed face against face,
Firing muskets, drawing bows,
Fighting, crushing as they strike,
Plunging in their lances deep,
Loosing battle beyond all bounds,
Hosts meeting face to face, a shriek bursting forth,

Ordu orduya çarpıp,
Vuruşup duruşup,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Sancak kaynayıp tuğ dikilip,
Narası aşkın çığlık olup,

Army crashing against army,
Striking blows and standing fast —
May God not show His face to such,
Banners seething, standards planted,
War-cries swelling past all bounds into a shriek,

Boğuşulan bela bu olup,
Ordular yüzleşip kalınca,
Yerinden oynamadan savaşınca,
Azı dişlerini gıcırdatıp,
At kırılıp dağ dolup,
Bıyıkları dimdik kalkıp,
Er ölüsü dağ olup,
Geri gelmez seferini,

Such was the calamity of that grappling,
When the hosts stood face to face,
When they fought without yielding ground,
Grinding their back teeth,
Horses felled till the mountain filled,
Mustaches bristling bolt upright,
The warrior dead heaped mountain-high,
That march from which none return —

Görüp duran kul çok,
Kızıl kana bulanıp,
Ölüp yatan kul çok.
Ağır bela, büyük kavga,
Halk kırıldı amansızca,
Mızrak kırılıp deste düşüp,
Er ölüsü dağ gibi yığılıp,
Ölçüsüz kırgın olmuştur.
Vadi kızıl kanla dolup,
Ölüyle çukur, hendek dolup,

Many the slaves who stood and watched,
Steeped red in crimson blood,
Many the slaves who lay in death.
Grave calamity, mighty battle,
The people were cut down without mercy,
Lances snapping, hafts falling,
The warrior dead heaped like a mountain,
Slaughter beyond all measure was wrought.
The valley filling with crimson blood,
Pit and trench filling with the dead,

Diri canın canı yanıp,
Dikkatle baksa bu zamanın,
Yalancı dünyalığı görünüp,
Allak bullak bölünüp,
Al dediği saftakini,

Bırakmadan ezip boğazlayıp,
Kargaşalı kırgın olup,
Nice yaman küheylanın,
Eyeri yok, yuları boş, sahibi yok.

Nice yürük küheylanın,
Yular sürüyüp kişneyip,
Körpe yüreği burkulup,
Çetin bela, büyük kavga,
Görüp duran el pek çok,
Ölüp yatan kul pek çok.
Erenlerin hepsi titreşip,
Halk çığrışıp dağılıp,
Mızraklaşıp dürtüşüp,
Kırılışıp kalışıp,
Koyu kavga düğümlenip,
İnsanın akıl ermez kavgası olup,
Kavgalaşıp duruşup,
Kötü kırgın oluşup,
Er Seytek'in çehresini görünce,
Sarıbay'ın ordusu baş eğip,
Kimi ere, kimi er,

The souls of the living scorched with grief,
Look closely on this age of ours —
Its lying worldliness stands revealed,
All riven into wild confusion,
Whoever it marked with Take him — the guileless —
It crushed and butchered, sparing none,
A slaughter wrought in chaos,
Many a fell courser
Without saddle, halter loose, without a master.
Many a swift courser,
Trailing its halter, neighing,
Its tender heart wrung tight with grief,
Stern calamity, mighty battle,
Very many the folk who stood and watched,
Very many the slaves who lay in death.
All the saints a-trembling,
The people crying out and scattering,
Lancing, jabbing, thrust on thrust,
Cut down and left where they had stood,
The thick of battle knotted fast,
A battle past the wit of man to fathom,
Trading blows and standing fast,
An evil slaughter taking shape —
When they saw the warrior Seytek's face,
The host of Sarıbay bowed low its head,
Some to a warrior, and some a warrior,

Dizleri bükülüp,
Ardından koşup diz çöküp,
Sımsıkı düğümlü yuları,
Boyunlarına asıp,
Birbirlerine birer birer,
Küheylan atları sunuşup,
Soluk soluğa koşuşup,
Elçiliğe gelişip,
Yiğidine baş eğip,
Mal sunuşup duruşup,
Ulu töreden söze başlayıp,
Savaş ile kavgayı,
Böylece dile getirip,
Çarpışan iki ordu,

Their knees were buckling under,
Running after him, kneeling down,
The halters knotted hard and fast
They hung about their necks,
And each to each, one after one,
They offered up their courser steeds,
Running breathless to and fro,
Coming forth as envoys,
Bowing low before his batyr,
Offering goods and standing by,
Beginning speech from the great custom,
The war and all the strife
They put in words in this fashion,
The two contending armies —

O yol barışıp el olup,

Birbirine söz başlayıp,
Akıl toplayıp danışıp,
Azaplı kavgayı anlatıp:
«Geçen işin aslından,
Sarıbay'ın yüzünden,
Tümen tümen ordu olup,
Âlemin hepsi ayaklanıp,
Sürüp getiren Sarıbay,
Urganı yok, ipi yok,
Bizi bağlayıp getiren Sarıbay.
Gazaba sert başlamış,
Ağaça Saykal, nice gelin,
Obaya bakakalıp kalmış,
Dert çekip kırılıp gitmiş,
Başıboş yatan malımızdan,
Er, canından umut kesip,
Umut kesmenin sebebi:
Ocak közü gibi ordu çıkıp,
Yurdu bırakmadan yıkmış.
Sarıbay denen zorba çıkıp,
Halk toplayıp ordu derleyip,
Ordunun hepsini bol derleyip,

That time they made their peace, became one folk,
Opening words each with the other,
Gathering counsel, taking thought,
They told of the tormented war:
«As for the truth of what has passed,
It was for Sarıbay's sake
That, tümen upon tümen made an army,
The whole world was set astir —
Sarıbay who drove us hither,
He has no rope, he has no cord,
Sarıbay who bound and brought us.
He began his wrath in harshness,
Ağaça Saykal, many a bride,
Was left staring toward the camp,
Wasted away, broken with grief,
Of our herds left masterless,
The warrior despaired of his own life,
And the cause of that despairing:
An army rose like hearth-embers
And razed the land, sparing nothing.
The tyrant they call Sarıbay rose up,
Gathering folk, mustering an army,
Mustering all the host in plenty,

Hanı buyruk verince,
Gazabını saçıp dikilip,
Gazaplanıp durunca,
Saruu'lara söz mü düşer,
Beyin baş köşeden böğürse,

Deve önlemez elde at mı kalır,

Ağılda sürüyle mal kalmadan,
Dönüp kaçacak derman kalmadan,
Nallanandan tay kalmadan,
Dölden bir can kalmadan,
Böylesi işler başlattı,
Karşılık vereni,
Bırakmadan kırıp attı.
Ünlüsüne zulmetti,
Kulların hepsini hor kıldı.
Uğursuzluk tutup savurup,
Öfkelenip haykırıp,

İnsana zorlu iş salıp,
Sürüp getiren Sarıbay.
Boğuşma, kırgın ederken,
Dediğimi yap – deyip,
Donatıp getiren Sarıbay.
Kaçılmazın kara yularını,
Saklayıp geldi Sarıbay.
Yazık başı belaya,
Dolayıp geldi Sarıbay.
El özgürce yatarken,
Canı sıkılsa karaca avlarken,

Sıkılmasa yazık yurt,
Büyük keyfe dalmışken,
Topluca hoş işler görüp,
Nice el sefa sürerken,
Böyle yurda kavga saldı,
İnsana görülmedik iş etti.
Erenlerin çilesi kaynadı,

And when its khan gave the command,
Rising tall and scattering his wrath,
When he stood there raging,
What word is left to the Saruu,
When the bey bellows from the seat of honor,
No camel checks him — what horse stays in hand,
Till not a herd of stock was left in the fold,
Till no strength was left to turn and flee,
Till no colt was left of all the shod,
Till not one soul was left of the offspring,
Such were the deeds he set afoot,
Whoever offered answer
He cut down and cast away, sparing none.
He tyrannized the renowned,
He made all the slaves despised.
Seized by ill-fortune, flailing,
Raging and shrieking out,

Loosing grievous toil on man,
Sarıbay who drove us hither.
While making slaughter, grappling,
Do as I say – saying,
Sarıbay who arrayed and brought us.
The black halter of no escape
Sarıbay came hoarding,
Around this poor doomed head
Sarıbay came winding it.
While the folk lay in freedom,
Hunting roe-deer when their hearts were weary,
When not weary — alas, the homeland —
While sunk in great delight,
Seeing pleasant works together,
While many a folk lived at their ease,
On such a land he loosed his war,
He did to man what none had seen.
The torment of the saints boiled over,

Salgın hastalık değmiş gibi,
Durdurmadan canları sürdü.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Kan içiciliği tuttu.
Yurt yıkıp el bozup,
Kavga başlatıp ordu bozup,
Yurdun hepsini horlayıp,
Elin hepsine zorbalık edip,
Biten işi bozup,
Çaresi geniş insanı,
Çaresiz koyup yıkıp,
Yüz adamı bir adama,
Baş yapıp sürdü.
Zorbalık gören yazık yurt,
Böylece çilesi kaynadı.
Elin feryadını dinleyin,
Bölüşemediğimiz pay yok,
Öfkenizi dizginleyin,
Can havliyle çırpınan Sarıbay'ı,
Vuruşup boğazlayıp,
Sırtüstü serdiniz.
Kene kadar orduda suç yok,

As though a plague had touched them,
He drove their souls without a halt.
The infidel son of Celmoguz
Was seized by his blood-drinking.
Razing the land, breaking the folk,
Starting battles, breaking armies,
Holding all the land in scorn,
Tyrannizing all the people,
Undoing what was done,
The man of ample recourse
He cast down stripped of recourse,
And set one man as head
Over a hundred men, and drove them.
The poor land that saw such tyranny —
Thus did its torment boil.
Hear the wailing of the people,
There is no share we could not divide,
Rein in your wrath,
Sarıbay, thrashing for his very life —
You fought him, cut his throat,
And laid him out upon his back.
No guilt so much as a tick's lies on the army,

Karşı koyacak derman yok,
Bizi el-yurt edinin, olmaz mı?

Kankor oğlu kaplan,
Haklı söze uyun, olmaz mı?
Suçu olmayan çok halkın,
Boş yere kırgın etmeden,
Bir kaşık kanını bağışlayın.
Suçunu görürsen kazara,
Yiğit, kırıp geçersen kazara,
Söylenen dedikodu gerçekse,
Sabahki mahşer gününde,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Suçu yokken kırdı – diye,
Böyle işler etti – diye,
Kara eşek sayarız onu,

No strength is left to make a stand,
Take us for folk and homeland — will you not?
Tiger, son of Kankor,
Heed the word that is just — will you not?
The many people bearing no guilt,
Without slaughtering them in vain,
Spare them their spoonful of blood.
If perchance you find their guilt,
Batyr, if perchance you cut them down,
If the rumor spoken should be true,
On the morrow, on the day of judgment,
The infidel son of Celmoguz —
He slew them guiltless – saying,
He wrought such deeds as these – saying,
We shall count him a black ass,

Sert çarpışmayı salıverin,
Hesabı yok, düzeni yok,
Eline düştük bu sefer,
Bizi el-yurt edinin.
Sarıbay'la bir tutup,
Cefalı kavga etmeyin.
Suçu olmayan yazık eli,
Toptan hep birden kırmayın.

Han elinden geçersiniz,
Yurdun ucuna erersiniz,
En büyük insaf, adalet,
Yiğit, etmezsen yazık edersin,
Endamın başta dururken,
Hanlık nişanını kuşanın.
Kanında büyük dava var,
Suçu olmayan bu elin,
Yiğit, bir kaşık kanını bağışlayın.
Geçen işin aslında,
El olarak toplanıvermişiz,
Zorbalıkla sürülüp,
İpsiz elimiz bağlanıp,
Göz fıldır fıldır bakan,
Bin kişiye bir kişiyi,
Baş yapıp koymuşuz.
Bütün dert işte böyle,

Söz işitmemiş garibi,
Hiçbir şey bilmeyen masumu,
Ekin ekip can besleyen,

Kış derdiyle ot biçen,

Genciyle yaşlısını,
Sürdü yurdun hepsini.
Bele destek olan erleri,
Bu eli perişan edenler,
Kötü kavga başlattı,
Gazabını döküp Sarıbay,

Let loose the bitter combat then,
There is no reckoning, no order,
We have fallen to your hand this time,
Take us for folk and homeland.
Do not hold us one with Sarıbay
And wage a war of torment.
The poor folk bearing no guilt,
Do not cut them down whole and all at once.
You will pass through the khan's dominion,
You will reach the border of the land,
The greatest mercy — justice:
Batyr, if you do it not, you do a wrong,
While your stature stands at the head,
Gird on the ensign of the khanate.
In their blood there lies a mighty cause,
This people bearing no guilt —
Batyr, spare them their spoonful of blood.
In truth of what has passed,
We were but gathered as a people,
Driven on by tyranny,
Our ropeless hands were bound,
One man with darting, watchful eyes
Over a thousand men
We set as head, no more.
The whole affliction is but this,

The poor soul who never heard a word,
The innocent who knew of nothing,
Those who sowed the grain and fed their souls,
Those who mowed the hay against the winter's need,
The young of them and the old of them —
He drove the whole of the homeland.
The warriors who stayed the loins,
Those who ruined this poor people,
He started up an evil war,
Sarıbay, pouring out his wrath,

Tümünü kırıp attı» –
Cut down and cast away the whole of them» –

Deyip, böylece yurt çığrışıp,
Ordu haykırıp uğultu olup,
Aziz arslanın soyu olan,
Er Seytek'e baş eğip,
El önünde söz söyleyip,
Araya giren erleri,
Çare bulan yiğidi,
Kara dili bileyen,
Han önünde şakıyan,
Mızrakçının ustası,
Gelen ordunun yamanı,
Gözü keskin nicesi,
Akılca üstün hatibi,
El bağlayıp durdu işte.
Ordunun yamanı Çañdayak,
Er Seytek'e şunu söyledi:
«Yiğit isen, arslan isen,
Kök atanız Tügöl Han,
Kökünden Hızır uğramış,
Kök yiğidin soyu,
Kök evliyanın dölü,
Düşmanlaştığın Sarıbay'dır,
Hepsini düşman görmeden,
Sarıbay domuzmuş – deyip,
Yiğit, zehrini boşuna saçma,
Yiğit, beslemeye de can gerek,
Senin gibi yiğide,
Bizim gibi el gerek,
Küheylan satılık, biz armağan,

Saying so, the homeland crying out,
The army shouting till it became a roar,
To him who is the sacred lion's seed,
Bowing low to the warrior Seytek,
Speaking words before the people,
The warriors who stepped between,
The batyr who finds the remedy,
He who whets the black tongue,
He who warbles before the khan,
The master of the lancers,
The fell one of the oncoming host,
Many a one whose eye is keen,
Its orator supreme in wit,
Stood, see, with folded hands.
Çañdayak, the fell one of the host,
Spoke thus to the warrior Seytek:
«If you are batyr, if you are lion,
Your root-forefather Tügöl Han —
Hızır has visited your root,
Seed of the root-batyr,
Offspring of the root-saint,
It is Sarıbay you made your foe,
Do not see foes in one and all,
Sarıbay proved a swine – saying,
Batyr, do not spill your venom in vain,
Batyr, to nourish also needs a soul,
For a batyr such as you,
A people such as we is needed,
The courser is for sale, and we are gifts,

Düşman kesildiğin Sarıbay,
Sarıbay'a kin beslersen,
Hızır himayeli arslanın soyu,
Kudurup saldırırsan,
Kılıcı kından çekiniz,
Çetin gazabınızı tutunuz.
Kırgın edip geçiniz.

Sarıbay, you who turned our foe,
If you nurse hatred for Sarıbay,
Seed of the lion whom Hızır shields,
If you fall on us in fury,
Then draw the sword from its sheath,
Hold fast your grim and bitter wrath.
Pass over us in slaughter.

Gün kavganız tutarsa,
Kör edip gözü oyunuz.
Sarıbay'ın sayısız ordusu,
Düşman kırmış beyleriz.
İşte bugün orada,
Ele düşmüş tavşanız.
Tulparın ağzını çevirириz,
Kavak gibi destek olur diye,
Karşında Çañdayak,
El bağlayıp dururuz.
Ele düşmüş kullarız,
Günahkâr olduk hepimiz,
Han olduğun gerçekse,
Zavallı başa dokunmadan,
Sağ salim bırakınız.
Hünkâr, han imişsin sen,
Kılıcı kından çekiniz.
Kıl kadar koymadan bu canı,
Kırgın edip geçiniz.
Eskiyi soracak olursan,
Gürleyen rüzgârlı geçitteyiz,
Güreş, kavga, çatışma başlatıp,
Bahadır, güreşmeye gelmişiz,
Bu kez, er Seytek,
Ele düşmüş kullarız.
Hakk'a boyun eğeriz,
Bahadırdan medet olur diye,
Yudumlansa dolmaz bir kaşık,
Kanı dileyip dururuz.
Yedi günlük emanet,
Bahadır, canı dileyip dururuz.
Öldürmeyip sağ bırakırsanız,
Kavağımız tuğ olur,

If your day of battle takes you,
Blind the eye and gouge it out.
We, Sarıbay's numberless host,
Are beys who have cut down foes.
Yet here upon this day,
We are hares fallen into your hand.
We turn the tulpar's mouth aside,
Saying he will stand a poplar's prop,
Before you stands Çañdayak,
We wait with our hands bound.
We are slaves fallen into your hand,
Sinners have we all become,
If in truth you are a khan,
Touch not the wretched head,
Release us safe and whole.
Sovereign, a khan indeed you are,
Then draw the sword from its sheath.
Sparing this life not by a hair,
Pass over us in slaughter.
If you would ask of former days,
We stand in the pass of roaring winds,
Starting wrestle, brawl, and clash,
Batyr, we came to grapple,
And this time, bold Seytek,
We are slaves fallen into your hand.
We bow our necks to God on high,
Saying succor comes from the batyr,
A spoonful that no sipping fills,
We stand and plead for our blood.
A trust but seven days in keeping,
Batyr, we stand and plead for life.
If you slay us not but leave us living,
Our poplar shall become your standard,

Bıçağımız bilenir,
Kazandığımız ortaklaşa,
Çareye ortak yaşıtız,
Şakıyıp durur kızıl dil,
Derya boz yeleli, sen bilirsin.

Our knife shall then be whetted,
What we win shall be in common,
Agemates sharing every remedy,
The crimson tongue keeps trilling on,
Sea-deep grey-maned one, you know it well.

Suçsuz halkı gözüne al.
Yurt toplanıp halk kaçarsa,
Kuru malı çürür, kuru kazık,
Kurumazsa yurda azık.
Suç ve kavga elimdedir,
Şimdi, boz yeleli, dururuz,
Yiğidim, senin elindeyiz.
Boz yelelinin demir zincirli,
Ağında durup yatarız,
Rast geleni yutan hunharın,

Bahadır, elinde durup duruyoruz.
Yangınına gelmiş cehennemin,
Korunda durup duruyoruz.
Atanızdan, dedenizden beri,

Böyle düşmana ilişilmemiş,
Karşı çıkıp kul yenmemiş,
Kul dayanıp gelmemiş.
Her yanı dört başı mamur denen,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzü geniştir denen.
Yas tutup gelen nice var,
Dünyalığı nice var,
Hazinede nice var,
Bir kaşık kan diler her bir can,
Asil boz yeleli, bilesin,
Eline düşmüş kullarız,
Baş eğdik, bahadır, sözümü dinle.
Ulu atanız Manas Han,
Çadır keçesi yağa bulanmış.
Bizim gibiler ele düşünce,
Dört bir yana han kılmış.
Keregesini yağa boyamış,
Çekişip ganimete düşülse,
Pehlivan atan Manas Han,
Dört bir yana han kılmış.

Bahadırsan, arslansan,

Take the blameless folk into your eye.
If the yurt scatters and the people flee,
Its dry goods rot, a dried-up stake,
If it dries not, provender for the land.
The fault and the quarrel lie in my hand,
Now, grey-maned one, we stand,
My brave, we are within your hands.
In the grey-maned one's iron-chained
Net we lie and bide,
In the hand of the bloodthirsty who swallows all he meets,
Batyr, we stand and wait.
Come to the burning of hell itself,
Upon its embers we stand and wait.
Since your father's and your grandsire's day,
No such foe was ever touched,
No slave rose up and conquered,
No slave endured and came.
The world called flourishing on every side,
If you sit and gaze within it,
The earth, they say, is wide.
Many there are who come in mourning,
Many with worldly goods,
Many in the treasury,
Each soul pleads for a spoon of blood,
Noble grey-maned one, know this,
We are slaves fallen into your hand,
We bowed our heads; batyr, hear my word.
Your great forefather Manas Khan,
His tent-felt was smeared with fat.
When such as we fell captive,
He made them khans to the four quarters.
He painted his lattice-walls with fat,
When strife brought men to plunder,
Your wrestler forefather Manas Khan,
Made them khans to the four quarters.

If you are batyr, if you are lion,

Manas'ın çetin oğluysan,
Elindeki tebaan olan,
Bizi sağ bırakırsın.
Kabarıp gazabın tutarsa,
Kırgın edip boğazlarsın.
Dönüp bakmadan üstümüze gelirsin,

Şiddetli gazabın başlarsa,
Kıyameti koparınız,
Er kişiye halk gerek,
Canı sağ bırakınız,
Bahadır, iradenle olunuz.
Mala cana yer gerek,
Bahadır, size halk gerek,
Tebaa yurdu geniş gerek.
Söylenen söz budur, bilesin,

Cömert sultan, sözümü dinle.
Söz dinle, sağ bırakınız,
Söz dinlemezsen boğazlayınız.
Emanet can, dururuz,
Vazifenizin korundayız,
Tüfek atarsan kurşun gibiyiz,
Yakılıp salınmış ateş gibiyiz.
Kavga ile mihnetin,
Arasındaki yoldayız,
Çırpınsa çıkılmaz ağdayız.
Kanatlı uçsa kurtulmaz,
Bahadırın kazdığı derin çukurdayız.
Dört ayaklılar geçemez,
İki yanı çorak derdeyiz,

Mızrak bırakıp baş eğen,
Önüne gelmiş yorgayız,
Ganimete düşmüş kalça diye,
Dünyalığımız nice diye,
Atadan kalma töre diye,
Köydeş olup birlikte konmaya,
Ak buğday ekmeğini çiğneşip,

If you are the stern son of Manas,
We who are subjects in your hand,
You will leave us with our lives.
If your wrath should swell and seize you,
You will butcher us in slaughter.
You will come upon us without a backward glance,
If your violent fury rises,
Then let loose the day of doom,
A man of valor needs a people,
Leave the living soul alive,
Batyr, do as your will decrees.
Herds and souls have need of land,
Batyr, you have need of people,
A subject land must needs be wide.
This is the word that has been spoken, know it,
Generous sultan, hear my word.
Heed the word, and leave us living,
If you heed not, cut our throats.
A borrowed life — we stand,
We stand within the embers of your charge,
If you fire the musket, we are as the bullet,
We are as fire that is kindled and loosed.
Between the quarrel and the toil,
Upon the road we stand,
We are in a net no thrashing quits.
The winged one flying is not freed,
We are in the deep pit the batyr dug.
The four-legged cannot cross it,
We are in a grief flanked by barren ground,
Casting down the lance and bowing low,
We are amblers come before you,
Saying, haunches fallen as plunder,
Saying, how much is our worldly wealth,
Saying, the custom left us by the fathers,
To settle side by side as fellow villagers,
Chewing together the white wheaten bread,

Kelime-i şahadete sarılıp,
Vaadi pek kılıp,
İnsan ölür kuşkusuyla,

Clinging to the word of witness,
Making firm the promise given,
With the doubt that man must die,

Köydeş olup birlikte konalım,
Apaçık akraba olalım.
Mızrağı birlikte boyayalım,
Bela çıksa, kavga çıksa,
Düşmandan fesat çok çıksa,
Birliği katıp bir yere,
71650 Düşmanı birlikte yok edelim,
Köydeş olup yakın konalım,
Komşu akraba olalım.
Kiri birlikte yıkayalım,
Göbeği birlikte bağlayalım,
Birlik olup baş birleştirip,
Küheylan olup kalalım.
Avlu komşusu, köydeş olup,
Akraba olup kalalım.
Mızrağı birlikte bağlaşıp,
71660 Düşmanla birlikte savaşıp,
Davayı birlikte güdüp,
Keşfe birlikte çıkalım.
Sırt yanında Hıtay var,
Karşısında tüfekli var,
Çullanacak düşman hayli var,
Ölmezsek güzel gün görürüz,
Ölmeden yürürsek, sana
Destek olup veririz.
Kendinize sayısız yararız,
71670 On iki kuyruk, kırk kol gezip,
Böğrüne kanadız,
Dikkatle dinlersen sözümü,
Görüp durursan gözümü,
Hükmedip durursan bana,
Sefere gidersen yolunuz,
Savaşa girersen şanınız,
Soğuğa girersen üşütmez,
Bağı ipek, yeni tunç,

Let us settle side by side as fellow villagers,
Let us be kinsmen plain and open.
Let us dye the lance together,
If trouble comes, if quarrel comes,
If mischief pours forth from the foe,
Binding our union in one place,
Let us destroy the foe together,
Let us camp close as fellow villagers,
Let us be neighbors and be kin.
Let us wash the soiled together,
Let us bind the navel-cord together,
Being one, joining head to head,
Let us remain as blooded steeds.
Courtyard neighbors, fellow villagers,
Let us remain as kinsmen.
Binding the lance together,
Battling the foe together,
Pressing the cause together,
Let us ride out to scout together.
At your back there is Hıtay,
Before you stand the musketeers,
Many a foe waits to swarm upon you,
If we die not, we shall see fair days,
If we walk on undying, unto you
We shall give our own support.
Countless are our uses to you,
Roaming twelve tails and forty arms,
We are wings upon your flank,
If you listen closely to my word,
If you keep watching my eye,
If you hold dominion over me,
If you ride to war, we are your road,
If you enter battle, your renown,
If you go into the cold, it chills not,
Its cord of silk, its clasp new bronze,

Üşütmeyen kürkünüz,
Saklanırsanız yarınız,
Besleyip alırsan bahadırım,
Hazine gibi tatlı aşınız.
Yukarı çıkarsan dayanağız,

Öldürmeden sağ, halk kılarsan,
Sana yakın destekiz.
Kesip yesen tükenmez,
En büyük hazine, büyük miras,
Size gerekliyiz.
Önüne sersen ak yoluz,
Emrinde yürürsek büyük miras.

Karaltısı heybetli sayısız orduyuz,

Bahadır, sağ koyup sınayınız,
Kesip yese tükenmez,
Geniş hazine mirasız,
Zavallı olup baş sallayıp,
Elinizde dururuz.
Kırıp geçersen bir günlük,
Sağ bırakırsan bin yıllık,
Bahadır, büyük hazine mirasız,
Sağ olursak tuz hakkını ödeyip,
Hizmetini görürüz.
Bahadır, en büyük hazine, en büyük miras,
Tutup çıkarsan flamayız,
Ganimete düşmüş gereğiz,
Ustalara bulunmaz,
Kara çelik gibi keskiniz,
Su verip tavlarsan bu yurdu,
Dağa kurt uğratmayan,
Tüy tazelemiş boz kuş gibiyiz,
Bahçe önünde şakıyan,
Dili tatlı bülbülüz.
Tüneğinizde taranan,
Gözü ela tuygunuz,

We are your fur that never chills,
If you take cover, we are your gorge,
If you feed and take us, my batyr,
We are your sweet food, treasure-like.
If you climb the heights, we are your stay,

If you slay not but make us living folk,
We are the prop close at your side.
Cut and eat — it is never spent,
The greatest treasure, a great bequest,
You have need of us.
Spread before you, we are the white road,
If we march at your command, a great bequest.

We are a numberless host of looming shadow,

Batyr, leave us alive and prove us,
Cut and eat — it is never spent,
We are a broad treasure-heritage,
Wretched now, nodding our heads,
We stand within your hands.
Cut us down — we last one day,
Leave us living — a thousand years,
Batyr, we are a great treasure-heritage,
If we live, we shall repay the debt of salt,
And render you our service.
Batyr, greatest treasure, greatest bequest,

Raised aloft, we are your banner,
Booty fallen to you, your need,
Not to be found among the smiths,
We are keen as black steel,
If you temper this land in water,
Letting no wolf near the mountain,
We are as the grey bird fresh in feather,
Trilling before the garden,
We are the sweet-tongued nightingale.
Preening upon your perch,
We are your hazel-eyed falcon,

	Sağ olursak varlıkta ortak,	*If we live, partners in plenty,*
	Ölüp gidersek imandaş,	*If we die, brothers in the faith,*
	Köy konarsa yurttaş,	*If the village camps, compatriots,*
	Sağlıkta beraber,	*Together in our health,*
	Karşılaşmış akrabayız.	*We are kinsmen met upon the way.*
	İnatlaşıp kavga etmeden,	*Without stubbornness or quarrel,*
71720	Akraba edinir diye,	*Saying, he will take us as his kin,*
	Gönlü ısınıp bağlanıp,	*His heart warming and binding fast,*
	Çöllü yere koşturur diye,	*Saying, he will gallop to the desert places,*
	Esirgenmemiş mirası,	*The unbegrudged inheritance,*
	Cömert boz yeleli bulur diye,	*Saying, the generous grey-maned one will find it,*
	Köydeş olup birlikte konar diye,	*Saying, we shall camp together, fellow villagers,*
	Bir yerde hâkimiyet olur diye,	*Saying, dominion will rest in one place,*
	Hor olup boyun büküyoruz.	*Abased, we bend our necks.*
	Nazarını iyice salar diye,	*Saying, he will cast his gaze full kindly,*
	Ülke edinip alır diye,	*Saying, he will take us for his country,*
71730	Asil arslanın soyu,	*Seed of the noble lion,*
	Seni miras edinip duruyoruz.	*We stand and claim you as our heritage.*
	Dön söylediğim sözüme,	*Turn back to the word I spoke,*
	Miras olurum sana.	*I shall be a bequest to you.*
	Düşmanlaşanı bastıran,	*Crusher of all who turn to foes,*
	Heybetli karaltınızı biliriz,	*We know your looming, awesome shadow,*
	Kazdıkça bir türlü tükenmez,	*Dig as you may, it is never spent,*
	Altın ağıllı madeniz,	*We are the mine with golden fold,*
	Bahadır, sürüp gidersen beliniz.	*Batyr, if you ride on, we are your pass.*
	Dikkatle bakıp sorarsan,	*If you look with care and ask,*
71740	Ardındaki insan miras değil mi,	*Are not the people at your back a heritage,*
	Dönüp boz yeleli, sözüme,	*Turn, grey-maned one, to my word,*
	Şurada duran ahali,	*The people standing here,*
	Ölümden esen bırakırsanız,	*If you leave them safe from death,*
	Miras olur sana.	*Shall be a bequest to you.*
	Nasihat sözünü bilesin,	*Know the word of counsel,*
	Asil boz yeleli, sözümü dinle.	*Noble grey-maned one, hear my word.*
	İyi bakarsan bu yurt,	*Tend it well, and this land*
	Bağı takılı genç doğanız.	*Is your young falcon on the leash.*
	Eyerlenip koşulmuş tulparız,	*We are the tulpar saddled and harnessed,*

Destek olup veririz,
Düşmanlaşanı süreriz.
Yılmadan düşmana saldırırız,
Gölgeli dallı söğüt olup,
Çorakta çınar kavağız.
Sana rast gelmiş yiğidiz,
Bin türlü miras, gereğiz.
Ele düşmüş en büyük ganimet,
Kalçaların biriyiz,
Kuluna rast gelmiş,
Kadrin parlak günüyüz,
At bağlanan kazığız,
Bahadır, besleyip alırsan azığız,

Akıl yoğurup, düşünüp,

We shall give you our support,
We shall drive off all who turn to foes.
Unflinching we shall charge the enemy,
Becoming the willow of shading boughs,
We are the plane-poplar on barren ground.
We are the braves who crossed your path,
A thousandfold bequest, your need.
The greatest plunder fallen to hand,
We are one of the haunches,
Fallen to your servant's lot,
We are the shining day of your worth,
We are the stake where steeds are tethered,
Batyr, if you feed and take us, your provision,
Kneading reason, pondering deep,

Bilge bir arslan isen sen,
Boz yeleli arslanın soyu,
Bahadır Seytek isen sen.
Mihnet başlatıp kavga etmeden,
Canı sağ bırakınız.
O eski düşman derseniz,
Hepimizi boğazlayınız.
Zebani düşman Sarıbay,
Zorbalığı işte böyle.
Atışmayı bolca salınız,
Garibi yutan hunhardan,

Kara deccalın kendisinden,
Cehennemin tam gözünden,
Ağır feryadın kahrından,
Halkı bozup el kıran,
Sarıbay belasının elinden,
Ayırıp kurtarınız.
Zavallı halkın elini çözüp,
Bir sevabına kalınız.
Ele düşmüş bu halkın,
Ereni var, hanı var,
Halkı ezip Sarıbay,

If you are a lion of wisdom,
Seed of the grey-maned lion,
If you are batyr Seytek.
Without raising toil and quarrel,
Leave the soul alive.
If you say we are the old foe,
Then butcher us every one.
The fiend-foe Sarıbay,
Such is his tyranny — behold.
Loose the skirmish in abundance,
From the bloodthirsty who swallows the forlorn,
From the black deccal himself,
From the very eye of hell,
From the anguish of the heavy wail,
From the hand of Sarıbay's scourge,
Who ruins folk and breaks the land,
Sunder us and set us free.
Unbind the wretched people's hands,
And earn one deed of grace.
Of this people fallen captive,
There are champions, there are khans,
Crushing the people, Sarıbay,

İşte böyle eziyet etti.
Gazaplı domuz büyüyüp,
Hazineli yurdu çukur olup,
Silahlıyı yok etti,
Can çıkarıp sürdü.
Ceza çekip kavga görmeden,
Tek bir can kalmadı.
Kâfir günün zehrinden,
Çok dünyalık topladık,
Göz karayıp ağladık.
Diri canı rahat koymadan,
Boyuna sürüp kıvrandırdı.
Suçsuz olana iş etti,
Zavallı cana zor etti.
Sürüp giderek Sarıbay,
Hepimizi dümdüz etti.
Gücümüz iyice tükendi,
Bir kaşıkça kaldı kanımız,

Behold how he has tormented them.
The wrathful boar grew great,
The treasured land became a pit,
He wiped out all who bore arms,
He drove out souls and herded them.
Without penance borne or quarrel seen,
Not a single soul remained.
From the poison of the infidel day,
Much worldly wealth we gathered,
Our eyes went dark with weeping.
Giving no living soul its rest,
He drove us on and made us writhe.
He wrought his work upon the guiltless,
He wrought hardship on the wretched soul.
Driving ever on, Sarıbay
Flattened us one and all.
Our strength is wholly spent,
A spoonful of our blood remains,

Tutsaklıkta gitti canımız.
Çarpışmaya ordu toplayıp,
Bırakmadan halkı bolca toplayıp,

Ağır bir mihnet başlattı.
Zavallı kadın, körpe çocuk,
Hep birden kaçmaya durdu.
Her arayı yol etti,
Sürüp giderek Sarıbay,
Ay-âlemi hor etti.
Ele düşüp kalmışız,
Gerek dersen bahadır arslan,
Bizi sağ bırakınız.
İnadınız tutacak olursa,
Öldürüp boğazlayınız,
Meşhur Kırgız yeri işte,
Bahadırın vardığı halk işte.
Derin kazılmış çukur işte,
Toptan kıracaksan ordu işte.
O ordunun bahadırının,

Our life went out in captivity.
Gathering an army for the clash,
Herding the people in droves without release,
He began a heavy toil.
Wretched women, tender babes,
All at once they turned to flight.
He made a road of every gap,
Driving ever on, Sarıbay
Abased the moonlit world.
We have fallen captive and remain,
If you have need, batyr lion,
Then leave us with our lives.
If your stubbornness should seize you,
Then kill us, cut our throats,
Behold the famed Kırgız land,
Behold the folk the batyr reached.
Behold the deep-dug pit,
Behold the host, if you would slay it whole.
Of that host the batyr's

Üstünmüş aklı herkesten.
Kara dilini bileyen,
Halk önünde şakıtan,
Dilde usta söz ehli,
Söylediği şeker yamanlar,
Doğru söyleyen sözleri,
Akıcı dilli hatipler,
Üstün oldu işte bunlar,
Tam isabetle bilen yamanlar,
Yorulmadan atıp duranlar,
Sıra sıra arslanın önüne,
Hep birden mızrak çekişip,
İyi yolu gözleyip,
Attan inip yere kapandılar.

Haramlıklar bilindi,
Attan inip hep birden,
Sarıbay'ın kalabalık ordusu,
Er Seytek'e boyun eğdi,
Çañdayak akıl etti şimdi,
Pehlivanları, arslanları,
Akıllısı, erleri,

Yurdun kaygısını çekeni.
Sıra sıra hepsi boyun eğip,
Ayran gibi uyuşup kımıldamadan,
Kalabalık ordu yattı deprenmeden.
Tuğ devirip yıkışıp,
Durmadan çubuk kırışıp,
Sohbeti başlattılar,
Hepsini büsbütün bıraktılar.
Tepeden akan pınar gibi,

Apaçık dost, sırdaş gibi,
Yurt çevresini kuşatıp,
Anılası dost olup,
İki solukta tanışıp,
Ordusu elden gittikten sonra,
Gayreti güçlü Sarıbay,

Mind stood higher than all others.
Whetters of the black tongue,
Who make it trill before the folk,
Masters of speech, adepts of the word,
The rogues whose speech is sugar,
Their words that speak the truth,
Orators of flowing tongue,
These, behold, prevailed,
Rogues who know with perfect aim,
Who cast unwearied evermore,
Rank on rank before the lion,
All together drawing lances,
Watching for the fairest road,
They lit down from their horses and fell prostrate.
The treacheries were known,
Dismounting all as one,
Sarıbay's teeming host
Bowed its neck to bold Seytek,
Çañdayak took counsel now,
Its wrestlers and its lions,
Its wise ones and its men,

And those who bore the country's cares.
Rank on rank they all bowed down,
Numb as clotted ayran, unstirring,
The teeming host lay still, unmoving.
Toppling standards, tumbling down,
Ceaselessly snapping wands together,
They began the parley,
And left off all of it entire.
Like a spring that pours down from the crest,
Like open friends, like confidants,
Girding the borders of the land,
Becoming friends worth remembering,
Acquainted within two breaths,
When his host had slipped his hand,
Sarıbay of mighty zeal —

Gazaplı öfkesi işte böyle.
Gazabı şiddetle dökülüp,
Kavgası şiddetle görünüp,
Ağır bir çatışma etmiş,
Rast gelen orduyu kırmış.
Aybalta vurup dava açıp,
Ay-âlemi kavgaya boğup,
Şiddetli çarpışma başladı.
Zavallı canını, kudurası,
Halkın sırtına yükleyip bırakmış.
Yerlisi azıp kudurmuş,
O yerden insan gelmemiş,
Varıp insan görmemiş,
Kötü el denen bir el imiş.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kötü elin hanı imiş.
Yaradan Tanrı'nın gazabı imiş,
Halkı yönetip düzeltmeden,
Fesattan başka iş etmeden,
Kötü elden ordu toplayıp,
Halkın huzurunu bitirmiş,
Bununla zavallı halk,
Hanlığı yüzünden tütmüş.
Bundan önce nice yıl,
Bu bütün yurdu sürmüş,

Behold his wrathful fury.
His wrath came pouring violently,
His quarrel showing violently,
He had made a heavy clash,
He had slain each host he met.
Striking with the moon-axe, opening feud,
Drowning the moonlit world in strife,
The violent combat began.
His wretched soul, the rabid one
Had loaded on the people's back and left it.
Its natives had gone mad and rabid,
No man had come from out that place,
No man had gone and seen it,
It was a land called the evil land.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Was khan of that evil land.
He was the wrath of God the Maker,
Never ruling, never righting his people,
Doing nothing but sow mischief,
Mustering hosts from the evil land,
He ended the people's peace,
And thereby the wretched folk
Smoldered because of his khanship.
For many a year before this day
He had driven this whole country,

Sarıbay'da halk kalmamış.
Hor edip halkı kırmış,
Şiddetli kavga, büyük kırgın,
Nice sefer kırıp geçirmiş.
Kalabalık halkın hepsi,
Kâfirin gazabını bilmiş.
Göz göre açığa vuramadan,
O Sarıbay kâfirini,
Halkı bozan bahadırı,
Gözyaşı göllenip dururmuş.
Kaşıkla dökülecek kan kalmadan,
Çarpışacak çetin can kalmadan,
Ekin filan ektirmeden,

No people were left to Sarıbay.
Scorning, he cut the people down,
Violent strife and great slaughter,
Many a raid he wrought in ruin.
The teeming people, all of them,
Had known the infidel's wrath.
Unable to speak it though they saw,
For that infidel Sarıbay,
That batyr who ruins folk,
Their tears would pool and stand.
Till no blood was left to pour by spoon,
Till no stern soul was left to fight,
Letting no crop at all be sown,

Halka harman kaldırtmadan,
Sürüp götürüp azdırıp,
Halkın çilesini kaynattı.
Halk uğuldayıp gürültü edip,
Hesapsız feryat edip,
Yavrulu ite tutulduk,
Bu kâfirin elinden,
Çare bulup güç bela kurtulduk.

Kırgına düşüp feryat ettik,
Canı yakıp kavrulduk.
Halk fısıldaşır imiş,
Ettiğin yeter Sarıbay,
Gazabını döküp dönüp,
Karaltı edinip oturan,
Sayısız ordusundan ayrılıp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Gönlü iyice bölünüp,
Ölüm, ecel, gerçek kavga,
Tepesinde görünüp,
Bıyığının hepsini burup,
Sakalının hepsini yolup.
Kavgası aşırı iş olup,
Cana fena zor gelip,
Öfkelenip kederlenip,
Tuttuğu ordudan ayrılıp.
Kuyruğum yok, yelem yok,
Güdük olup kaldım diye,

Boynuz kırılıp başımdan,
Boynuzsuz kaldım diye,
Zavallı yurttan ayrılıp,
Hantal olup kaldım diye.
Kanı bolca köpürttü kaynayıp,
Kargaşa salıp gözü parlayıp,
Başıma nasıl iş gelir,
Gittim deyip candan umut kesip,
Yüzleştiğinde Kuyalı,
Çarpıştığı er Seytek,

Letting the folk raise no harvest,
Driving them off and running wild,
He set the people's torment boiling.
The people droning, roaring loud,
Wailing beyond all reckoning,
We were seized like a bitch with pups,
From the hand of this infidel
We found some remedy and barely slipped free.
Fallen to slaughter, we cried aloud,
Our souls were scorched and seared.
The people, it is said, would whisper:
Enough of what you have done, Sarıbay,
Pouring out his wrath and turning,
He who sat, a looming shadow,
Parted from his numberless host,
His rib-bones wrenched away,
His heart cloven through and through,
Death, fate, and true battle
Appearing over his crown,
Twisting all of his mustache,
Plucking all of his beard.
His quarrel become a work of excess,
Pressing sore upon the soul,
Enraged and sunk in grief,
Parted from the host he held.
Saying, I have no tail, no mane,
I am left a docked and stunted thing,

Saying, the horn is broken from my head,
I am left without a horn,
Parted from the wretched country,
Saying, I am left a lumbering hulk.
He churned the blood to foam aboiling,
Sowing havoc, his eyes aglitter,
What fate will fall upon my head,
Saying, I am gone — despairing of his life,
When Kuyalı confronted him,
Bold Seytek was he who clashed,

Vuruştuğu Külçoro.
Tutup başlayıp bu yerde,
Boyun vermeden üç arslana.
Sırayla karşı duruşup,
Yüz yüze vuruşup,
Yaman bir kavga saldılar,
Tüfek atıp, yay çekip,
Karşısına çıkanı perişan edip,
Kuldan aşkın kavga edip,
İnatlaşınca han ölüp,
Çarpışanın hepsi ölüp,
Böyle yerde er ölüp,
Nice insan birlikte ölüp,
Lokman ölüp, han ölüp,
Vuruşanın hepsi ölüp,
Ay-âlemler yığılıp,
İki yandan çarpışılsa,
İki bahadır vuruşsa,
Suçu olmayan kıyılıp,
Haykırışı bol feryat olup,
Gazânın gazabı bu olup,
Gelen yana boyun vermeden,
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Yöneldiğini perişan edip,
Kırıp gitmektedir.
Çok adama boyun vermeden,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Öncekinden çok daha,
Güçlenip gitmektedir.

Külçoro was he who struck.
Taking hold, beginning in this place,
Yielding not to the three lions.
Standing against them turn by turn,
Striking face to face,
They loosed a dreadful battle,
Firing muskets, drawing bows,
Ruining all who came against him,
Fighting beyond a slave's measure,
When stubbornness held, khans died,
All who clashed there died,
In such a place brave men died,
Many a man died there together,
Lokman died, and khans died,
All who traded blows there died,
The moonlit worlds heaped up,
When both sides join in combat,
When two batyrs trade their blows,
The guiltless are cut down,
Cries rising thick in wailing,
Such is the wrath of holy war,
Yielding to none who came against him,
His wrestling skill a thing apart,
His valor of another measure,
Ruining all he turned upon,
He goes on slaying still.
Yielding his neck to no host of men,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Far more than he was before,
Goes on growing in his strength.

Ortaya alıp üç bahadır,
Sırlı mızrağı uzattığında,
Dört bir yandan vurduğunda,
Kaş demeden, göz demeden,
Kavga dense baş vermeden,
Tutuşunca güç yetmeden,
Gürleşip güç vermeden,
Çarpışılsa el işlemeden,

Taking the three batyrs in the midst,
When he thrust the charmed lance out,
When they struck from all four sides,
Saying neither brow nor eye,
Giving no head though battle called,
Strength failing when they grappled,
Roaring, granting no strength,
No hand availing in the clash,

Gazaplı, çetin kâfire,
Saksavul yakılsa kor işlemeden.
Ay-âlemi tüm yetişmeden,
Yöneldiğine mızrağı,
Uzatıp durur Sarıbay,
Gazaplı çarpışma, büyük mihnet,
Edip durur Sarıbay.
Rast geleni kurt gibi,
Kapıp durur Sarıbay.
Şiddetli çarpışma, büyük kavga,
Edip durur Sarıbay,
Ortaya alıp üç bahadır,
Sopaya alsa sarsılmadan,
Kılıç değse ses etmeden,
Mızrak değse kımıldamadan,
Kavga salınsa yıpranmaz,
Domuzla çekişmeye girilse,
Kene kadar çare bulunmaz.
İşte o zaman Sarıbay,
Şiddetlenip gazabı tuttu,
Çekişmeden bakıp kalmadı.
Önceki gibi berk değil,
Artıp öfkesi tuttu.
Boz yeleli soylu er Seytek,
Kulansur'un ağzını çevirmişti,
Er Kuyalı, Külçoro,
Bu davaya el atmış,
Yol isteyip durdu şimdi.
Bu Celmoguz oğlu Sarıbay,
Sarıbay gazabını saldığında,
Geniş dünya daraldı,
Kurumlanan zavallı can,

Against the wrathful, obdurate infidel,
No ember biting though saksaul burn.
Before the whole moonlit world could reach,
At whomever he turned upon,
Sarıbay keeps thrusting out his lance,
Wrathful combat, mighty toil,
Sarıbay keeps working still.
Whatever he meets, wolf-like,
Sarıbay keeps snatching up.
Violent combat, mighty battle,
Sarıbay keeps waging still,
Taking the three batyrs in the midst,
Unshaken though they take the club to him,
Silent though the sword should strike,
Unstirring though the lance should strike,
Unworn though battle be unloosed,
Grappling with the boar,
No remedy is found, not even tick-small.
It was then that Sarıbay
Grew violent, seized by wrath,
He did not stand and watch the struggle.
Not firm as he had been before,
His fury mounted and took hold.
Grey-maned, highborn, bold Seytek
Had turned Kulansur's mouth about,
Bold Kuyalı, Külçoro,
Had set their hands upon this feud,
And now stood asking for the road.
This Sarıbay, son of Celmoguz,
When Sarıbay let loose his wrath,
The wide world grew narrow,
The wretched soul that had stood proud,

Mihnet çekip kocadı.
Sarıbay'ın zehrinden,
Saldığı mihnetin gazabından,
Halkın hepsi umut kesip,
Ölçüsüz boz yeleli yayılıp,

Grew old with bearing toil.
From the poison of Sarıbay,
From the wrath of the toil he loosed,
All the people lost their hope,
Grey-maned ones beyond all measure
scattered,

Yüzleşenler kırıldı.
Yağmalayıp, kuşatıp perişan edip,
Ahali gördü zorluğu.
Pek çoğaltıp yarayı,
Çok gösterdi nicesine.
Konuğu geceletti orada,
Pek söyletti destanı,
Çok soldurdu çehreleri,
Tepeden vurdu canları,
Günleri birbirine kattı,
Halk yaylaya çıkıp gök yolda,

Yaz mevsimi olduğunda,
Kardelen çiçeği açıp,
Bülbül söğüde konduğunda,
Ölümden esen diri can,
Gök kene gibi dolduğunda.
Şiddetlenip gazabını döktüğünde,

Yakaladığı insanın,
Kaburgasını söktüğünde,
Yiğit ölüp, han ölüp,
Yüzleşenin hepsi ölüp,
Ustanın gözü delinip,
Bu kâfirin zehrinden,
Rast gelenin başı kesilip,
Dalgalanıp ordu yığılıp,
Hayli insan kırılıp,
Sel gibi mihnet, kavga salıp,
Arslanlığı işte böyle.
Ölümden kalan herkesin,
Dumanı göğü yakan,
Canımı tutuşturan,
Rast geleni çiğneyen,
Karşılaştığını kemiren,
Kan emerek semiren,
Kara nerden mal kesti,

Kılıç kınını kan edip,

Those who faced him were cut down.
Pillaging, besieging, ruining,
The people saw the hardship.
Multiplying wounds full sore,
He showed them to so many.
He made the guest pass nights out there,
He made men tell many an epic,
He made many faces wither,
He struck souls upon the crown,
He tangled day into day,
When the folk went up the green road to the summer pasture,
When the summer season came,
When the snowdrop flower opened,
When the nightingale lit on the willow,
When living souls safe out of death
Swarmed thick as the grey tick.
When, turning violent, he poured his wrath,
When from the man he seized
He tore out the very ribs,
Braves died, and khans died,
All who faced him died,
The master's eye was pierced,
From this infidel's poison,
Whomever he met was beheaded,
The host surged up and heaped,
Many a man was slain,
Loosing toil and battle like a flood —
Behold, such is his lionhood.
Of all who remained from death,
His smoke that burns the sky,
That sets my soul aflame,
Who tramples all he meets,
Who gnaws whomever he encounters,
Who fattens sucking blood,
Whence did the black one cut his herds,

Making the sword's sheath run with blood,

Davaya hizmet oluncaya dek,
Girdaplaşan kavga oldu,
Er Külçoro, arslan idim,
Nice tümen er gelmiş,
Bu Sarıbay domuzunun,
Tepeden vurdu göçüme,
Alamadan yürüdüm öcümü.
«Bahadır idim ben Seytek,
Kader yeterse öleyim,
Kudurmuş imiş kurnaz domuz,
Boy ölçüşüp göreyim.
Çekinmeden mihnet salarım,
El yetince namusumun,
Kinli öcünü alayım,
Zulmü koyu domuza,
Teke tek çıkıp varayım.
Öfkelenip kâfirin,
Gayretli belini kırmaya,
Yok değil, tek başıma varırım,
Sağlamca mızrak vururum,
Çarpışıp bir göreyim,
Elinden tümen ordu gitti,
Gücü ne kadar, göreyim,
Atışmayı bolca salayım,
Kırılan yurdun nişanını,
Böylece koymuş olayım.
O Sarıbay, ben Seytek,
Haykırışıp vuruşup,
Bir mihneti salışıp,
Can esirgemeden çekişip,
Tükenişip kalışıp,
Görülmedik kırgın salayım.
Kıl kadar canı esirgemeden,
Tükenişip kalayım,
Bir kez yüzleşip kalmaya,
Ve bir kavga salmaya,
Erken sözüm geç oldu,
İki gözüm dört oldu,
Sağlamca mızrak uzatmaya,

Till service to the feud was done,
The battle whirled into a maelstrom,
Bold Külçoro — a lion was I,
Many a tümen of men had come,
Of this Sarıbay the boar,
He struck my caravan from the crown,
I have walked unavenged of my revenge.
«A batyr was I, Seytek,
If fate suffices, let me die,
Rabid, it seems, the cunning boar,
Let me measure strength and see.
Unflinching I shall loose the toil,
When my hand can reach, of my honor
Let me take the rancorous revenge,
Against the boar thick with tyranny
Let me go forth in single combat.
In fury, of the infidel
To break his zealous back,
It is no idle word — alone I go,
I shall strike a firm lance-blow,
Let me clash with him and see,
A tümen host has left his hand,
Let me see how great his strength,
Let me loose the skirmish in abundance,
The token of the slaughtered land
Let me thus have set in place.
That Sarıbay, and I, Seytek,
Shouting, trading blows,
Loosing one toil upon the other,
Grappling with no thought for life,
Spending each other to the end,
Let me loose a slaughter yet unseen.
Sparing my life not by a hair,
Let me be spent unto the end,
To meet him face to face but once,
And to unloose one battle,
My early word has come out late,
My two eyes have turned to four,
To thrust the lance out firm and true,

Bir kez yüzleşip durmaya,
Alna yazılan kaderi,
Hepsini bilip görmeye,
Tanrı sıkıştırıp sınarsa,
Zavallı canı vermeye,
Bahadırlığını, arslanlığını,
Gözleyip durup görmeye,
Bahadırsa, arslansa,
Sarıbay deccal bir er ise,
Bahadır boz yeleli kararı,
Bahadır Seytek ben isem,
Başa gelen pehlivanın,
Hepsinin hesabını sorarım.
Öfkelenen kâfirden,
Kaçmadan savaş etmeye,
Şeref verirse Yaradan,
Bir hoş iş görmeye,
Nicedir biriken öfkeyi savmaya,
Yüz yüze duruşup,
Bir hengâme salmaya,
Kıl kadar kalmadan tek can,

Kırılışıp kalmaya,
Sohbeti böyle kurdum,
Sarıbay'ın yolunu sordum.
Teke tek çıkıp mızraklaşıp,
Kızışan ulu gürültü,
İşte ona hazırlanıp,
Bir kavgayı salmaya,
Çullanıp varıp görürüz,
Kendimiz hevesle yanıp,
Hakk'a boyun uzatırız,
Teke tek varmaya,
Yetişip vurup salmaya,
Hevesle yanıp dururuz.
Bu Sarıbay musibeti,
Söz ehline rahat vermeden,
Eyersiz ata boyun vermeden,

To stand confronted once,
The fate inscribed upon the brow,
To know and see it all,
If God should press and try me,
To yield the wretched soul,
His valor and his lionhood
To watch and stand and see,
If he is batyr, if he is lion,
If Sarıbay is a deccal of a man,
The grey-maned batyr's judgment,
If I am batyr Seytek,
Of every wrestler come against my head
I shall demand the reckoning.
From the enraged infidel
To make war without fleeing,
If the Maker grants me honor,
To see a goodly work,
To vent the fury long heaped up,
Standing face to face,
To loose one mighty uproar,
Till not a hair's-breadth of one soul remains,
To fall in mutual slaughter,
Thus have I framed the parley,
I asked the road to Sarıbay.
To go out man to man with lances,
The great din blazing hot,
Behold, made ready for it,
To unloose a battle,
We shall swarm upon him and see,
Ourselves burning with desire,
We stretch our necks to God on high,
To go forth man to man,
To reach and strike and fell,
We stand burning with desire.
This scourge Sarıbay,
Giving no rest to masters of the word,
Yielding his neck to no unsaddled horse,

Güreşilse güç yetmeden,
Tutuşsak derman yetmeden,
Filizin hepsi dökülüp,

Keşif kolunun hepsi tükenip,
Çarıktan kayıp dururuz.
Ölünecek yeri bekleyip,
Gidecekmiş gibi dururuz.
Kara-Buura'da, Çatkal'da,
Göçüp konan Kırgız yolunda,
Tepemizi kir basıp,
Dört çeşit malı hep saçıp,
Şiddetli çarpışma başladı,
.....
Bırakmadan kırıp attı.
Maralı kovup inek etti,

Hepimizi perişan etti.
Han soylunun evladı,
Çarpışmadan korkan yüreği,
Beyzadenin tek oğlu,
Yiğitken şaşkına dönüp,
Huyu benimki gibi olur mu,
Çarpıştığım Sarıbay,
Düşmana çıkıp dururum,
Yetişip mızrak vururum.
Tutuşmazsam o kulla,
Doğmamış olup yerin dibine çökeyim,

Diri yürümeyip öleyim,
Kudurmuşa benzer bu domuz,
Boy ölçüşüp göreyim,
Sarıbay zehrini dökecekmiş gibi,
Alna kastedilmiş oku yok,
Bahadır Kırgız halkına,
Atasının değecek oku yok.

Hengâmeyi bozup yol açıp,
Sessiz halka el atıp,

Strength failing though we wrestle,
Remedy failing though we grapple,
All the young shoots shedding down,

All the scouting parties spent,
We keep slipping from the rawhide shoe.
Watching for the place to die,
We stand as though about to go.
In Kara-Buura, in Çatkal,
On the road of the migrating Kırgız,
Grime pressing on our crowns,
Scattering the four kinds of herds,
The violent combat began,
.....
He slew and cast away unsparing.
He chased the maral doe and made her a cow,
He brought us all to ruin.
The scion of the khan-born line,
The heart that fears the combat,
The only son of the noble bey,
Dazed though in his prime,
Could his nature be as mine,
Sarıbay with whom I clash,
I go out against the foe,
I reach him and I strike the lance.
If I grapple not with that slave,
Let me sink unborn into the earth's own depths,
Let me die and walk alive no more,
This boar, it seems, is rabid,
Let me measure strength and see,
As though Sarıbay would pour his poison,
No arrow is aimed against the brow,
Against the batyr Kırgız folk
His father has no arrow that can touch them.
Breaking the tumult, opening a road,
Laying hands on the silent people,

Azap çekip titreyip,
Mızrağını yere batırıp,
Kırgın salacakmış gibi,
Bu kavgayı edecekmiş gibi,
Alacağını alıp mı kaçtık,
Şerefi gitmiş domuzun,
Ak malını mı saçtık.
Kula atını mı kovup gittik,

Trembling in torment,
Plunging his lance into the earth,
As though he would loose a slaughter,
As though he would wage this battle,
Did we flee with what was ours to take,
Of the boar whose honor is gone
Did we scatter his white herds.
Did we drive away his dun horse and go,

Derlenmiş mülkünü saçmışçasına,
Töremiz diye, hanımız diye,
Boyuna horluk gösterip,
Çok yığdığını saçmadıksa,
Sınırını bozup mu sürdük,
Kudurmasına domuzun,
Kıydığını mı tattık,
Her mülkünü zorla mı aldık,
Azabı canımıza geçti domuzun,
Ardına bakıp mı kaldık,
Huyunu bozup çatışıp,
Hayal bozup düşünüp,
Pahalıya patlayıp sataşıp,
Ganimeti yağmalayıp mı kaçtım,
Küheylanını tutup mu aldım,
Serilip yatan halkının,
Ekinine mal salmadıksa,
Er öldürüp yurt kırıp,
Ahmak hunhar olmadıksa,
Büyüklük mü, horluk mu ettik,
Yorgalı yurt gibi çığrışıp,
Yaktığı ateşini söndürüp,
Canı toptan götürüp,
Tutup fena horladı,
Zorbalığına Tanrı tanık,
Kimseyi adam yerine koymadı.
Ant içmişleri yaralı kıldı.
Kötü etti halkımı.
Çok kırdı belimi,
Perişan etti halkımı,

As though scattering his gathered goods,
Saying, our custom; saying, our khan,
Forever showing us contempt,
If we scattered not his heaped-up hoard,
Did we break his border and drive him out,
Of the boar in his rabid frenzy
Did we taste what he cut down,
Did we take his every holding by force,
The boar's torment has pierced our souls,
Did we linger looking at his back,
Souring his temper, clashing,
Breaking dreams, brooding,
Paying dear, provoking him,
Did I plunder his booty and flee,
Did I seize and take his blooded steed,
Of his people lying prostrate,
If we loosed no herds upon their crops,
If we slew no men nor slaughtered lands,
If we were no witless butchers,
Did we deal in pride or in contempt,
Shrieking like an ambling land,
Quenching the fire he kindled,
Carrying off souls wholesale,
He seized and vilely scorned us,
God is witness to his tyranny,
He counted no one for a man.
He left the oath-sworn wounded.
He wrought evil on my people.
Sorely he broke my back,
He brought my people to ruin,

Çektik itin horluğunu,
Horluğun, mihnetin büyüğünü,
Bu onmaz domuz onar mı,
Dünyaya doyar mı?
Toza boğup bu halkı,
Toptan kırıp kor mu?
Sarıbay'ın zehrinden,
Saldığı mihnetin gazabından,
Halktan nice ordu öldü,
Aklı erenlerin hepsi öldü.

We bore the cur's contempt,
The greatest of contempt and toil,
Will this hopeless boar be mended,
Will he ever be sated with the world?
Choking this people in dust,
Will he slay them wholesale and have done?
From the poison of Sarıbay,
From the wrath of the toil he loosed,
Many a host of the people died,
All those wise of mind have died.

Sarıbay'ın zehrinden,
Saldığı zorbalığın gazabından,
Horluğuna dayanamayıp,
Hazineli zavallı halk,
Yanıp pişip kor oldu,
Kızıl boyunlu levendler,
İnsandan üstün kartallar,
Halkımdan büsbütün yok oldu.
Er çarpışan birçokları,
Her vakitten bir vakit,
Ocaklıyı dul kıldı,
Sürüp canı kul kıldı.
Bir kez etmedi, bin etti.
Tepe bozup düz etti,
Rakı gibi kanını yutayım.
Zavallı başa zor etti.
Ecel tutup gün biterse,

From the poison of Sarıbay,
From the wrath of the tyranny he loosed,
Unable to endure his contempt,
The treasured, wretched people
Burned and seethed and turned to ember,
The red-necked young gallants,
The eagles higher than mankind,
Have vanished wholly from my people.
Many a battling man,
One season out of every season,
He widowed those who kept the hearth,
He drove out souls and made them slaves.
He did it not once — a thousand times.
He razed the hills and made them plain,
Let me swallow his blood like raki.
He wrought hardship on the wretched head.
If fate should seize me and my days should end,

Bağlayıp nice bahtımı,
Aziz canı vereyim.
.....
Gazaplı düşman domuza,
Kırdı nice dalımı,
Çarpışıp bir göreyim!
Perişan edip halkımı,
Kader yeterse ölmez mi,
Kırdı iyice belimi.
Yaradan'ın buyruğunu,

Binding many a fortune of mine,
Let me yield the precious soul.
.....
To the wrathful enemy boar,
He broke many a bough of mine,
Let me clash with him and see!
Bringing my people to ruin,
If fate suffices, will he not die,
He broke my back full sorely.
The Maker's own command,

Dinle doğru sözümü,
Savaş ettin nice kez,
Alamadan yürürüm öcümü.
Yumru başlı kulda,
Her silahı ellerde,
Eceli cehennem, zehri güçlü,
Buna benzer alamet yok,
Celpiniş'ten çıktığında,
Geldiler tümen ordu sürüp,
Ordunun hepsini toptan sürüp,
Yaban koçu görse kovup yiyip,
Arkar görse vurup yiyip,
Teke görse derip yiyip,
Her bir can işte bu halde.
Azaba başı dolanıp,
Hepsini vurup yok etti,
Bu Kırgız'ın soyunu,
Kökünü koymadan tüketip,
Tümünü sürerim diye geldi,

Hear my truthful word,
You have made war many a time,
I walk unavenged of my revenge.
In the knob-headed slave,
Every weapon in his hands,
His doom is hell, his poison strong,
There is no portent like to this,
When he came out from Celpiniş,
They came driving a tümen host,
Driving the whole host in a mass,
Seeing a wild ram, chasing and eating it,
Seeing an arkar, striking and eating it,
Seeing an ibex, gathering and eating it,
Every soul, behold, in such a state.
Heads spinning in torment,
He struck them all and wiped them out,
This lineage of the Kırgız,
Rooting it out, leaving no stem,
He came saying, I shall drive them all,

Gazabı yetip kâfirin,
Gazaplı kavga etmiş,
Gazabı nice kez gelmiş,
Kanı esirgemeden kalabalık ordu,
Çarpışıp vuruşup,
Kara yaslık edeyim başına,
Kan dökülen kavgada,
Çarpışıp dururum.
Gücüm yeterse kılıçlayıp,
Belası bol domuzu,
Sırt üstü sereyim,
Yol üstünde sürükleyip,
Vuruşa çıkarsa yeneyim,
Gücümün yetmediği domuzun,
Halini yaratılmış kul görmez mi?
Çekişmede el uzatan,
Can alıcı zebani,
Yakına gelip durduğunda,
Söyleyen dili tutulup,

The infidel's wrath sufficing,
He waged a wrathful battle,
His wrath came many a time,
Unsparing of blood, the teeming host,
Clashing and trading blows,
Let me lay black mourning on his head,
In the battle where blood is shed,
I stand and fight.
If my strength avails, with the sword
Let me stretch the calamitous boar,
Lay him out flat upon his back,
Dragging him along the road,
If he rides out to fight, let me prevail,
Of the boar my strength cannot subdue,
Shall not the created slave behold his state?
He who stretches forth his hand in strife,
The soul-taking fiend of hell,
When he comes and stands hard by,
The speaking tongue is stricken dumb,

Hangi can gider kurtulup.
.....
Ay-âlemi perişan edip,
Yağ tutmamış kara yer,
Kederlenme halkım diye,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ak tüfeği büyük imiş,
Âlemde böylesi yok imiş.
Bir kez yüzleşip giderken,
Haykırışıp vuruşup,
Apaçık nice halk,
Hali böyle, kavga bu,
O musibetin saçtığı zehir bu.
Şehirli yurdun düzeni bu,

Han Seytek'in sözü bu,
Yüzleştiği Sarıbay,
Yiğitleri işte böyle.
Gök ok işlemez zırh bürünüp,
Gök kaplan gibi atılıp,
O Sarıbay kâfirin,
Seytek değil, kudurası,
İlek'ten dolup ordu gelse,
Zavallı cana zor gelse,
Geri dönme huyunu,
Göz açıp kapayınca gör diye,
Görsen mihnet işte böyle,
Yiğitten çıkma arslan diye,
Kara kuş gibi davranıp,
Öfkelenip atılıp,
Han Sarıbay durduğunda,
Ulu bir dev gibi görünüp,
Çekip ağzını çevirinceye dek,

Öfkelense kudurası,
Han Sarıbay duruncaya dek,
Karşısına insan varamayıp,
Kul gücünü gösteremeyip,
Dağ gibi olup gürleyip,

What soul goes forth and slips away.
.....
Bringing the moonlit world to ruin,
The black earth that has taken no fat,
Saying, grieve not, O my people,
Sarıbay, son of Celmoguz,
His white musket, it seems, was vast,
Its like was not in all the world.
Once, going forth to face him,
Shouting, trading blows,
Many a people, plain to see,
Such is their state, and this the battle,
This the poison that scourge has strewn.
This the order of the citied land,

This the word of Khan Seytek,
Sarıbay whom he confronted,
Behold the manner of his braves.
Donning mail no grey shaft pierces,
Springing like the grey-blue tiger,
That infidel Sarıbay,
Not Seytek — the rabid one,
Though hosts came brimming from the İlek,
Though it pressed hard on the wretched soul,
His habit of never turning back —
Saying, see it in the blinking of an eye,
Behold the toil — it is even so,
Saying, a lion sprung from a brave,
Bearing himself like the black eagle,
Springing forth in fury,
When Khan Sarıbay stood fast,
Looming like a mighty div,
Till he wrenched the mouth about and turned,
Should he rage, the rabid one,
Till Khan Sarıbay should halt,
No man could go against him,
No slave could show his strength,
Becoming as a mountain, roaring,

	Gayretlenip kederlenip,	*Straining hot and sorrowing,*
	Karaltı olup durduğunda,	*When he stood, a looming shadow,*
	Kalabalık ordu ona bölünüp,	*The teeming host split at the sight of him,*
	Feryat edip kollarını sıvayıp,	*Wailing, rolling up their sleeves,*
72310	Heybetlenip sallanıp,	*Swaying in his awful grandeur,*
	Topuzundan kor çıkıp,	*Embers flying from his mace,*
	Heybetinden ateş çıkıp,	*Fire leaping from his terror,*
	Kara gözden kan çıkıp,	*Blood starting from the black eye,*
	Heybetinden can çıkıp.	*Souls fleeing at his terror.*
	Öfkelenip suratı asılıp,	*Enraged, his face adarken,*
	Kara kemer kuşanıp,	*Girding the black belt on,*
	Gök kubbenin arasını,	*The space beneath the vault of heaven*
	Titreterek söz salıp,	*Trembling as he cast his word,*
	Aşkın gayret dalgalanıp,	*Surpassing zeal surging in waves,*
72320	Her gayreti elinde,	*Every zeal within his hand,*
	Âdemoğlunu yiyip bitirip,	*Devouring the sons of Adam,*
	Karardıkça kararıp,	*Darkening ever darker,*
	Kan tükürüp taş çiğneyip,	*Spitting blood and chewing stone,*
	.....	.....
	Ettiği işi kaplan gibi,	*His deeds like the tiger's own,*
	Karaltısını görsen işte böyle.	*Behold his shadow — it is even so.*
	Aşıp, acele etmeden, aldırmadan,	*Overtopping all, unhurried, unheeding,*
	Üstün halkın soyuna,	*Upon the seed of the surpassing people,*
	Allah Teâlâ Yaradan,	*Allah Most High, the Maker,*
72330	Vermiş imiş ölçüsüz.	*Had bestowed, it seems, beyond all measure.*
	Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay, son of Celmoguz,*
	Gücünü kul görecek gibi,	*His strength such as a slave shall see,*
	Kılığına, çehresine,	*At his guise, at his visage,*
	Rast gelen kul soyu,	*The slave-born who cross his path*
	Ecelden önce ölecek gibi,	*Look like to die before their fated hour,*
	Kılığını görsen işte böyle.	*Behold his guise — it is even so.*
	Ve kendisine baksan,	*And should you look upon himself,*
	Zebaninin ta kendisi gibi.	*He is the very fiend of hell.*
	Boyu uzun, çınar gibi,	*His stature tall, like the plane tree,*
72340	Haramzadenin çehresine baksan,	*Should you look on the misbegotten's visage,*
	Hiçbir insan dayanıp duramaz,	*No man alive can stand and bear it,*
	Davranışı yaban domuzu gibi,	*His bearing like the wild boar's,*
	Saldırışı rüzgâr gibi,	*His onslaught like the wind,*

Karşıdan bakıp durması,
Yıldırımın oku gibi.
Gücü çetin, zehri kuvvetli,
Ölçüp görsen işte böyle.
Rast geleni kemirip,
Sataşılsa canı alacak gibi.

Ölçüp biçsen işte böyle.
İşte o zaman Sarıbay,
Çelik perçemli Zülfikâr,
Çetin çarpışmayı parçalayıp,
Gerçek eceli yetmiş can,
Gazaplıya çullanırsan,
Sarıbay'ın kanadı,
At taşıyamaz düşmanları,
Tutuştuğu yerleri,
Apaçık bilinen çeviği,
Aklı eren yamanı,
Kıyametin gazabına,
Katılanların hepsini,

Âleme adı çıkmışı,
Nice canı parçalayıp,
Birer birer yere sermiş,
Yolu kurumuş uğursuz,
Yarattığı kavga, büyük hengâme,
Sarıbay gibi arslan odur,
Alplar toplanıp yüzleşip,
Haykırışıp duran,
Baş kırpılıp kan döken,
Meydana çıkan arslanı odur.
Genç kaplan gibi el atıp,
Parçalaşan ordu odur.
Aşkın kavga, ulu gürültü,
Haykıran çığlık feryat,
Kaf Dağı gibi saflara,
Han Sarıbay bahadıra,
Dağ gürleyip rast gelen,

His gaze that stares from opposite,
Like the arrow of the lightning bolt.
His strength is stern, his poison potent,
Measure and see — it is even so.
Gnawing whatever he may meet,
Like to take the soul of any who provoke him.
Measure and weigh — it is even so.
It was then that Sarıbay,
The steel-forelocked Zülfikâr,
Shattering the stern combat,
The soul whose true doom has arrived,
If you swarm upon the wrathful one,
Sarıbay's own wing —
No horse can bear his enemies,
The places where he grappled,
The nimble one known plain to all,
The rogue of knowing mind,
Into the wrath of the last day,
All those who joined therein,

Him whose name went through the world,
Rending many a soul,
He laid them low one by one,
The ill-starred one whose road ran dry,
The battle he wrought, the great uproar,
Such a lion is Sarıbay,
Where the alps gather and confront,
He who stands there roaring,
Heads cropped and blood outpoured,
He is the lion who takes the field.
Laying hands on like a young tiger,
His is the host that rends asunder.
Surpassing battle, mighty din,
The screaming cry, the wail,
Against ranks like the Mountain of Kaf,
Against Khan Sarıbay the batyr,
Meeting him like a mountain thundering,

Halk bozan, soluyan,

Ay-âlemi ezene karşı,
Asil arslanın soyu,
Ecelden geri dönmeyen,
Sarıbay şöyle dursun, sayısız ordudan,
Atan geri dönmemiş.
Sevinç dense sevinen,
Ölüm dense yanan.
Su yut dense zehir yutan,
Börk al dense baş kesen,
Kan dök dense öfke döken,
Namlı arslanın soyu,
Bakarsam Seytek işte böyle.
Kök atası han olmuş,
Kırk boy Hıtay yatışmış,
Atışma başlatıp kavga edip,
İnsanın bakıp duramadığı,
Gayretine dayanamayıp,
Ay-âlem yurdunu bozmuş, –
Deyip hızlanan er Seytek,
Sırasını alıp durmuştu,
Kapışan kul yatışmıştı.
Zavallı arslanın soyu,

Against the breaker of peoples, the panting one,
Against the crusher of the moonlit world,
Seed of the noble lion,
Who turns not back from death itself,
Sarıbay aside — from a numberless host
Your father never turned back.
Speak of joy — he rejoices,
Speak of death — he burns.
Bid him drink water — he swallows poison,
Bid him take a börk — he takes a head,
Bid him shed blood — he pours out fury,
Seed of the famous lion,
If I look — behold, such is Seytek.
His root-forefather was a khan,
The forty tribes of Hıtay were stilled,
Opening the skirmish, waging battle,
That which man cannot behold,
Unable to withstand his zeal,
He broke the land of the moonlit world, –
So saying, bold Seytek quickening
Had taken up his turn and stood,
The grappling slave had been stilled.
Seed of the wretched lion,

Kulansur'un ağzını çevirmişti,
Manas arslanın sırlı mızrağını,
Gürleterek uzatmıştı.
Çarpışacağı Sarıbay,
Mihneti bunca etmiş,
Gazabını döküp bağırıp,
Han atası Manas'ın,
Ruhunu anıp çağırıp,
Orman, dağ bozup yol açıp,

Dağ gibi işe el atıp,
Haykırışı kulak sağır edip,
Atası başka şehirlerden.
Nicesi geçmiş erlerden,

He had turned Kulansur's mouth about,
The charmed lance of Manas the lion
He had thrust out thundering.
Sarıbay whom he would fight
Had wrought so much of toil,
Pouring out his wrath and shouting,
Of his khan-forefather Manas
Calling on the spirit, invoking him,
Breaking forest and mountain, opening a road,
Setting hand to mountain-mighty work,
His war-cry deafening the ear,
His forefathers from other cities.
Of many men now passed away,

Ruhlarını anıp çağırıp,
Seytek mızrak uzatmıştı.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Pehlivanlığını bilmişti,
Bıyık altından güldü şimdi.
Yakılmış mumunu söndürüp,
Bu dünyadan göçürüp,
Azgın öfkesini savdırıp,
Şimdi hesabını bulurum,
Feryat ettirip çocuğu,
Sinek gibi canına kıyarım,
Ölçüsüz kıyım salarım,
Ok yetişmez Kulansur'u,
Ganimet diye çekip alayım,
Kudurmuş imiş alçak,
Bedenini kana bulayayım.
Yeri yağa bulayıp bastırırım,

Fırsat düşerse başını keseyim,
Böcek gibi bağrını ezeyim,
Kan arayan domuzun,
Kendisi gelmiş imiş diye,
Kabaran pehlivanın,
Öldürüleceği bu yerde,
Vakti gelmiş imiş diye,
Ölüme kalmış genç başıyla,
Kabaran kahrolası,
Kendisi gelmiş imiş diye,

Buğday gibi kavurayım,
Bu kahrolası pehlivanın,
Şah damarını sökeyim.
Düşman vurmuş yaralı gibi,
Öldürüp başını keseyim,
Çolpan gibi gözünü deleyim.
Büyük kavgayı salayım,
Kaba imiş bu çocuk,
Büyük hesabını bulayım.

Calling on their spirits, invoking them,
Seytek had thrust the lance.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Knew well his wrestler's craft,
And smiled beneath his mustache now.
Snuffing out his kindled candle,
Sending him from this world,
Venting his savage fury,
Now I shall give him his reckoning,
I shall set the child awailing,
Like a fly I shall take his life,
I shall loose a measureless slaughter,
Kulansur whom no arrow overtakes
Let me drag away for booty,
Rabid, it seems, the base-born whelp,
Let me smear his body in blood.
I shall smear the earth with fat and crush him,
If the chance should fall, let me cut his head,
Let me crush his breast like a beetle,
Saying, the blood-seeking boar
Has come, it seems, himself,
Saying, the swelling wrestler,
Here in this place where he shall be slain,
His hour, it seems, has come,
With his young head kept for death,
Saying, the swelling, cursed one
Has come, it seems, himself,

Let me parch him like the wheat,
Of this cursed wrestler
Let me tear the life-vein from his throat.
Like a wounded man the foe has struck,
Let me kill him and cut off his head,
Let me pierce his eye like the morning star.
Let me loose the mighty battle,
Rude, it seems, this child,
Let me give him his great reckoning.

Balta tutup bastıracaktı,
He would have gripped the axe and crushed him,

Mızrak uzatıp mıhlayacaktı,
He would have thrust the lance and nailed him fast,

Şöyle böyle deyinceye dek,
Before he could say this or that,
Kulansur ile koşturup,
Galloping upon Kulansur,
Varıp Seytek yetişmişti,
Seytek had come and reached him,
Yüzleşmeye gelen domuza,
At the boar who came to face him,
Keskin ağızlı çelik sırlı mızrak,
The sharp-edged, steel-charmed lance
Tam çeneye denk gelip geçmişti,
Had struck full on the chin and passed,
Yumruklayınca aldırmadan,
When it hammered home, unheeding,
O saplayışını Seytek'in,
That thrust of Seytek's —
Dermanı tükenmiş Sarıbay,
Sarıbay, his vigor spent,
Topuğuna bile denk saymadan,
Counting it not even worth his heel,
Yalpalamadan, kıpırdamadan,
Not swaying, not stirring,
Gazaptaki domuz deprenmeden,
The boar in wrath unmoving,
Bir saplayışta ölmedi,
He did not die of one thrust,
Rast gelen Seytek'in saplayışını,
The thrust of Seytek that had struck him
Diken yerine bile görmedi.
He counted not even as a thorn.
Gazabını döküp aldırmadan,
Pouring out his wrath, unheeding,
Yiğidi hiçe sayıp ölçmeden,
Setting the brave at naught, unmeasuring,
Şiddetli kavga, büyük mihnet,
Violent battle, mighty toil,
Topuğuna denk saymadan,
Counting it not worth his heel,
Sarıbay böyle durmuştu,
So had Sarıbay stood fast,
Hızlanan zavallı er yürek,
The quickening, wretched man-heart
Bütün gücünü boyuna dermişti.
Had gathered all his strength into his frame.

Öfkelendi Sarıbay,
Sarıbay was enraged,
Heybeti çetin, zehri güçlü,
His terror stern, his poison strong,
Haramzadeyi görsen işte böyle.
Behold the misbegotten — it is even so.
Hile bilir domuzun,
The boar is versed in guile,
Bileği kalın, pek usta,
His wrist is thick, most masterful,
Hilesi tam, zehri güçlü,
His guile complete, his poison strong,
Fil gövdeli, pek yaman,
Elephant-bodied, most dread,

Ay-âlemi etmiş dümdüz.
He has flattened the moonlit world.
Çehresini görsen umut kes,
Look on his visage and despair,
Tükenesinin hali işte böyle.
The doomed one's state — it is even so.
Ay-âlemde olan güç,
All the strength in the moonlit world,

Nice bela, nice kavga,
Nice mihnet, nice gece,
Böylesine alışmış bu.
Gazabı koyu Sarıbay,
Pazısı kat kat domuz,
Dilini sımsıkı çiğnedi,
Kan içici hali tuttu.
Arslan gibi gözü parladı,
Dudağını ısırıp çiğnedi,
Domuz kapışmadan kalmadı.
Yüz yüze vuruşup,
Baltalayıp başını keserim diye,

Varının kökünü kuruturum diye,
Heybetlenip kükreyip,
Gökyüzünü savurup,
Sakal, bıyık diken diken,
Taşkın su gibi gürleyip,
Dikkatle bakıp gören can,
Emanet candan umut kesti.
Tepeyi bozup yol açıp,
O, Seytek'e saldırdı.
Kara kayış kamçısı,
Vursa kulak sağır eder.
Beş yaşında öküz derisini,
Sapına gerdirmiş,
Altı erkecin derisini,
Sıkıştıra sıkıştıra ördürmüş,
El yeri cam gibi parlak,
Bileklik bağı berk kayış,
Avucuna kor koymuş,
Gök kayışa kurşun koymuş.
Becerikli imiş Sarıbay,
En büyük gayreti işte böyle.
Kamçıyı silkip çevirip,
Küheylan tulpar Tookızıl'ın,
Sağrısına çekip indirip,

Düzeltip mızrağı çevirip,

Many a bane, many a battle,
Many a toil, many a night,
To such is this one long accustomed.
Sarıbay, thick with wrath,
The boar of fold-on-folded sinew,
Ground his tongue between his teeth,
The blood-drinker's mood came on him.
His eye flashed like a lion's,
He bit and chewed upon his lip,
The boar held not back from grappling.
Striking face to face,
Saying, I shall axe him and cut off his head,
Saying, I shall dry up the root of all he has,
Looming terrible and roaring,
Whirling the very sky,
Beard and mustache all abristle,
Thundering like flooding water,
Any soul that watched with care
Despaired of the borrowed life.
Breaking the hilltop, opening a road,
He fell upon Seytek.
His whip of black rawhide,
Should it strike, would deafen the ear.
The hide of a five-year-old ox
He had stretched upon its haft,
The hides of six wether-goats
He had braided tight and tighter,
Its grip aglitter like glass,
Its wrist-loop of stout rawhide,
He set an ember in its palm,
He set lead in the grey-blue thong.
Skillful, it seems, was Sarıbay,
His greatest zeal — behold, even so.
Shaking the whip and whirling it,
Upon the blooded tulpar Tookızıl's
Croup he drew it down,

Righting the lance and turning it,

Heybetlenip gürleyip,
O da esirgeyip durmadı,
Sapını gümüşle kaplatmış,
Ağzına çelik çaktırmış,
Gövdesi çelik aybalta,
Sıkıca tutup gerilip,
Gövdesini toplayıp güçlenip,
Ateş ağzından dökülüp,
Gayreti iyice görünüp,
Gazaplıyı Tanrı çarpmıştı.
Saldırışından kan çıkıp,
Saldırdığı yandan kan çıkıp,
Homurdanıp hızlanıp,
Gürleyip kendi kendine söylenip,
Öfkelenip silkinip,
Sert sert çırpınıp,
Kaşı kirpiği çatılıp,
Ağzından zehri dökülüp,
Yiğidin oğlu yavuza,
Yüzünü çevirip kollarını sıvayıp,
Gayretlenip tetikte bakınıp,
Dağ gibi dalga durdu,
Tookulgan ata benzedi.
Tıpırtısından domuzun,
Usta olmuş kahrolası,
Karabinasını doldurdu,
Devrilmeden kara yer,
Kalın yerinde durdu.
Gayreti bol domuzun,
Becerikli düşman Sarıbay,
Kurt gibi ağzı açılıp,
Altından ateşi saçılıp,
Kaba gayretle çehre takınıp,
Düşünsen cefa, kavga salıp.
Dağ gibi olan Tookızıl,
Bastığı yeri çökertip,
Tookızıl'ı dörtnala koşturup,
Sağlı sollu mahmuzlayıp,
Sağlı sollu kamçı vurup,

Looming terrible and thundering,
He too held nothing back,
Its haft he had plated with silver,
Steel he had driven into its edge,
The moon-axe with its body of steel,
Gripping fast and drawing taut,
Gathering his frame and growing strong,
Fire pouring from its mouth,
His zeal now plain to see,
God had struck the wrathful one.
Blood starting from his onslaught,
Blood starting from the side he struck,
Growling, quickening,
Thundering, muttering to himself,
Raging, shaking himself,
Thrashing hard and harder,
Brow and lashes knitting,
Poison pouring from his mouth,
At the fierce son of the brave
Turning his face, rolling up his sleeves,
Straining with zeal, glancing on his guard,
He stood a mountain-mighty wave,
He seemed the stallion Tookulgan.
At the boar's own hoof-drum,
The cursed one grown so masterful
Loaded his carbine,
The black earth, not overturning,
Stood firm where it lay thick.
The boar abounding in zeal,
The skillful enemy Sarıbay,
His mouth agape like a wolf's,
Fire scattering from beneath,
Putting on a face of brutish zeal,
Loosing woe and battle past all thought.
Tookızıl, mountain-vast,
Caving in the ground he trod,
Galloping Tookızıl full stretch,
Spurring on the right and left,
Whipping on the right and left,

Yedinci cildin sonu.

Sekizinci cilt, mızrak ucunda sönen kasırga ve ak sakalın duasıyla sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin üçüncü ve son parçası olan «Seytek» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Yedinci cilt, Manas'ın, Almambet'in ve kırk çoronun ruhlarının yoldaş oluşundan sırlı mızrağın Sarıbay'ın gövdesinde parçalanışına; kızıl kırgından Kuyalı'nın meydan okuyuşuna ve son yüzleşmenin eşiğine uzanır.

SEYTEK · KARALAEV VARYANTI · CİLT VII

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT VII
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME VII